

**KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG**

ОСНОВИ НА БЕЗБЕДНОСТ

КОНЦЕПЦИСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ПРИСТАПИ

проф. д-р Марјан Ѓуровски

www.kas.de

ОСНОВИ НА БЕЗБЕДНОСТ

КОНЦЕПЦИСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ПРИСТАПИ

проф. д-р Марјан Ѓуровски

СКОПЈЕ, 2021

Импресум

Наслов:

ОСНОВИ НА БЕЗБЕДНОСТ - КОНЦЕПЦИСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ПРИСТАПИ –

Автор:

проф. д-р Марјан Ѓуровски

Рецезенти:

проф. д-р Трајан Гоцевски
академик проф. д-р Неџад Корајлиќ
проф. д-р Оливер Бакрески
проф. д-р Марјан Николовски

Издавачи:

Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија
Универзитет “Св. Климет Охридски” - Битола

Координација:

Даниел Браун
Даниела Поповска

Лектура:

Ивана Коцевска

Компјутерска подготовка и печат:

Арс Ламина

Тираж:

250 примероци

Публикацијата може бесплатно да се преземе на:

<https://www.kas.de/mk/web/nordmazedonien> и <https://uklo.edu.mk/>.

Напомена:

Фондацијата Конрад Аденауер не сноси одговорност за фактите и ставовите изнесени во публикацијата. Тие претставуваат лични гледишта на авторот.

Оваа публикација служи само за информативни цели. Таа не смее да се употребува во рамки на изборни кампањи.

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од овој учебник не може да биде репродуциран или користен во која било форма за умножување, фотокопирање или чување во информатички системи без претходна дозвола од авторите.

Содржина

Предговор	5
Вовед	9
Глава 1	
Поимовни и историски основи на безбедноста	25

---

1. Теориско определување на безбедноста	27
2. Почетоците на втемелување на безбедноста	28
3. Улогата на државата во безбедноста	34
4. Развој на безбедносната и одбранбената функција низ историјата	39
4.1. Развојот на сигурносна и одбранбена функција во првобитните општества	43
4.2. Развојот на сигурносната и одбранбената функција во преодните општества	48
4.2.1. Магистрат.....	50
4.2.2. Атинска држава	51
4.2.3. Римска Република	52
4.2.4. Монархија.....	55
4.2.5. Римско Царство	55
4.2.6. Османлиско Царство	58
4.2.6. Хабсбуршка Монархија.....	61
5. Поимовно определување на безбедноста	66
5.1. Логичка анализа на безбедноста.....	66
5.2. Етимолошка анализа на безбедноста.....	68
5.3. Референтни интереси на безбедноста	76
5.4. Безбедносна појава.....	81
5.5. Предмет на истражување на безбедноста.....	83
5.6. Безбедносна дилема	87
5.7. „Секјуритизација“ и „десекјуритизација“	90

Глава 2	
Безбедносни концепти	97

---

1. Поимовно определување на безбедносните концепти.....	99
2. Традиционални концепти за безбедноста	100

3. Современи концепти за безбедноста	105
4. Интегрална безбедност	109
5. Внатрешна безбедност	111
5.1. Јавна безбедност	111
5.2. Индивидуална безбедност	114
5.3. Национална безбедност	117
6. Безбедност на луѓето.....	126
7. Меѓународна безбедност	130
7.1. Регионална безбедност.....	136
7.2. Колективна безбедност.....	137
7.3. Заедничка безбедност.....	141
7.4. Рамнотежа на силите.....	142
7.5. Светската влада.....	144
7.6. Кооперативна безбедност.....	145
7.7. Глобална безбедност	146
8. Регионален безбедносен комплекс	153
9. Еволуција на безбедносните концепти.....	159
10. Глобализацијата и новата безбедносна агенда.....	161
10.1. Промените во однос на вредносниот систем	163
10.2. Како да се одговори на новите предизвици?	164
11. Безбедносна заедница.....	166
12. Безбедносен режим.....	168
13. Безбедносен комплекс.....	170
14. Безбедносна соработка	171
15. „Мека“ и „тврда“ безбедност	175
16. Енергетска безбедност	176
17. Приватна безбедност	177
17.1. Причини и можни закани од приватизацијата на безбедноста	178
18. Пет сектори за безбедност.....	184
Резимеа	187
Извадок од рецензиите	201
Биографија на авторот	207
Библиографија	211

Предговор

Предговор

Книгата „Основи на безбедноста - концепциски пристапи“ од проф. д-р Марјан Ѓуровски претставува сложен и обемен ракопис темелен на широко разработена теориска рамка на истражување на безбедносна и општествена проблематика, поткрепена со систематско собирање факти и последователна нивна анализа кои се употребени во презентацијата на специфични сознанија за безбедносните концепти.

При изработката на книгата авторот се придржуваш до соодветната методологија за изработка и користи јасен стил на презентација на содржината. Поаѓајќи од актуелноста и интересот што го побудува овој разработен проблем, може да се тврди дека книгата претставува придонес во научната проблематика од областа на безбедноста и **ќе се изучува на Факултетот за безбедност – Скопје при Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола на прв, втор и трет циклус на студии и други високообразовни институции.**

Во книгата се нагласува дека безбедноста е комплексен феномен и во суштина не само поради неговата недостижна природа и содржина, со оглед на времето и местото во кое се дискутира, туку, исто така, поради фактот што дискусијата за безбедноста е неизбежно поврзана со други категории: страв (за физички опстанок), отсуство на структурно насилство, мир, благосостојба и стабилност. Како политичка концепција, безбедноста очигледно е предуслов за постоење на живот – индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети – фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност, и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста, се наведува, меѓу другото, во воведниот дел.

Во **ракописот „Основи на безбедноста“** се наведува дека безбедноста е комплексен феномен, концепт кој низ историјата многу често еднострано и тесно се дефинираше.

Во **делот на безбедносните концепти** се наведува дека проблемот на националната безбедност треба да се сфати како систематичен безбедносен проблем во кој и индивидуите и државите и меѓународниот систем имаат свој дел, и во кој економските, социјалните и факторите од сферата на животната средина подеднакво се значајни како политичките и воените. Преку ваквата интегрална перспектива, нивоата и секторите на националната безбедност претставуваат многу покорисна платформа за согледување на проблемот. По појдовното определување на безбедносните концепти подетално е навлезено во секој од следните традиционални и современи безбедносни концепти како што се: интегралната безбедност, внатрешната безбедност, хуманата безбедност, меѓународната безбедност, регионалната безбедност, колективната безбедност, заедничката безбедност, рамнотежа на сили, кооперативната безбедност, глобалната безбедност, безбедносниот режим, безбедносниот комплекс, енергетската безбедност, приватната безбедност и концептот на безбедносна соработка. Воедно и концептите на т.н. мека и тврда безбедност, секјуритизацијата и улогата на нејзините секјуритизирачки актери.

Вовед

Вовед

На крајот на 20 и почетокот на 21 век, под влијание на промените кои настанаа во меѓународните односи (глобализацијата и регионализацијата, демографските и еколошките проблеми), истражувањето на безбедноста беше проширено со концептите на индивидуалната, социјалната, регионалната, меѓународната, глобалната безбедност и др.

Идентификувањето на суштината и природата на безбедноста претставува комплексен и мултидимензионален проблем и предизвик. Постои консензус дека безбедноста подразбира слобода од закани по основните вредности. Но, има несогласување дали главниот фокус на истражувањето треба да биде на индивидуалната, националната, меѓународната безбедност или на интегралната безбедност. Во периодот на студената војна беше доминантна идејата за националната безбедност, која, главно, беше дефинирана со воени термини.

Поимот безбедност најчесто се доведува во релација со поимот држава. Мирко Ѓрчиќ во основните државни функции, покрај службата, економската, правната, социјалната и идеолошката, ја вбројува и **безбедносната функција**, како супстрат на претходно наведените државни функции. Безбедносната функција може да се идентификува и со принудната функција на државата, врзана за зачувување на виталните вредности на општеството: суверенитетот, територијалниот интегритет и независност, како и борбата против сите видови криминални дејствија¹. Според Слободан Милетиќ, „безбедност е именка, и тоа апстрактна, односно мисловна именка која не е од материјална природа, значи не може да се допре, туку само се чувствува и се замислува“. Тој смета дека човекот е „безбеден ако не е изложен на опасности, кога е заштитен од загрозување и повредување на неговиот физички интегритет, неговата приватност, достоинство и сигурност, кога се заштитени неговите слободи и права, посебно правото на сопственост, т.е. кога неговиот имот е заштитен од отуѓувања, уништувања или оштетувања против неговата волја“². Оттаму, авторот смета дека „безбедноста на човекот е состојба на заштитеност на човекот од опасности“, односно „безбедноста на граѓаните

---

1 М. Grčić: *Politička geografija*, Geografski fakultet, Beograd, 2000, стр.133.

2 С. Милетиќ: *Полицјско право*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 22.

не е можна без безбедност на нивната држава и обратно³. Според друг автор³, пак, безбедноста е „својство на некој реален, општествен, природен или технички субјект (суштество, творба или предмет), манифестирано како воспоставена, одржана или унапредена состојба и/или вредност, која се изразува преку исполнување минимум одредени (безбедносни) стандарди својствени на тој субјект, кои му овозможуваат реална основа за опстанок, раст и развој, без оглед на носителите, обликот, времето и местото на можно загрозување.“

Безбедноста е концепт кој низ историјата многу често еднострано и тесно се дефинираше. Во меѓународните односи, безбедноста различно се дефинира и мошне често овој поим во литературата се користи без негово поблиско определување. Безбедноста е комплексен феномен и, во суштина, спорен концепт, не само поради неговата недостижна природа и содржина со оглед на времето и местото во кое се дискутира за него, туку и поради фактот што дискусијата за безбедноста неизбежно е поврзана со други категории: страв (за физички опстанок), отсуство на структурно насилство, мир, благосостојба и стабилност.

Според Рамо Маслеша, „безбедноста претставува најосновна општествена цел без која нема опстанок на општеството и овој поим се употребува речиси во сите области на животот и работата и оттука сите настојувања одат во правец на воспоставување соодветна рамнотежа помеѓу човекот и безбедноста“⁴. За Синиша Таталовиќ безбедноста е „структурен елемент на опстојувањето и дејствувањето на поединците, општествата, државите и меѓународната заедница и таа е една од темелните животни функции“⁵. Митко Котовчевски смета дека „безбедноста може да се третира како состојба во која е осигуран урамнотежениот физички, духовен, душевен и материјален опстанок на поединецот и на општествената заедница во однос на другите поединци, општествени заедници и природата, или безбедноста во суштина претставува иманентен структурен дел на општеството што во себе вклучува определена состојба, односно определени особини на состојбата, а, исто така, и дејност, односно систем“⁶. И за Трајан Гоцевски безбедноста, во најширока политичко-правна смисла ги опфаќа мерките и активностите за зачувување и заштита од сите видови загрозувања на независноста и територијалната целовитост на една земја и заштита на внатрешниот државен и правен поредок.

---

3 Љубомир Стајић: *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 44.

4 Ramo Masleša: *Teorije sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001, стр. 7.

5 Siniša Tatalović: *Nacionalna i međunarodna sigurnost, politička kultura*, Zagreb, 2006, стр. 11.

6 Митко Котовчевски: *Национална безбедност на Република Македонија*, Прв дел, Македонска цивилизација, Скопје, 2000, стр. 21.

Во литературата нема идентична и јасна определба за јазичниот термин со кој би се определила содржината на безбедноста, смета Јордан Спасески⁷. Не е секогаш јасно што се подразбира под поимот безбедност. Во стручните и теоретските трудови, а уште повеќе во слободниот говор, се употребуваат најмногу **три термини: безбедност, сигурност и заштита** за да се подразбере иста содржина, односно да се изедначат според нивното значење. Но, тоа не е така, и има потреба да направиме содржинско разграничување меѓу нив. Според него, **терминот безбедност** се употребува за со него да се објасни дека вредностите во општеството се безбедни како резултат на функционирањето на еден цел систем во којшто се уредени вкупните односи со правни и морални норми, како и функционирањето на еден целосен безбедносен систем преку мерки и активности со кои се „создава“ безбедноста, се чува и се унапредува⁸. И според теоријата за хиерархијата на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои веднаш до потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција. „Кога ќе кажеме дека живееме безбедно, тогаш мислиме на општото „милје“ во кое човекот ја остварува својата животна и својата работно-творечка егзистенција. Кога нема загрозувања под она што го нарекуваме „нормално“ – она што може да се толерира, тогаш можеме да кажеме дека постои *просечна безбедна состојба*.“⁹

Парадигмите и институционалните модели за безбедноста имаат историски континуитет. Тие се менувале. Безбедноста нераздвојно е поврзувана со државата и со нејзината организација, органи и функција. Современите дебати за безбедноста се проширени на социјалната и на политичката сфера. Иако, кога ќе се спомене поимот безбедност, пред сè, се асоцира на внатрешниот мир и мирниот живот на граѓаните, односно како слобода од закани, но упатува и на состојбата на одбрана од надворешен непријател и загрозување на суверенитетот. Значи, централниот интерес на поимот безбедност е државата, која може да е загрошена од внатрешните потреси, економските и општествените нарушувања, особено во заедниците што имаат недостиг на чувство на загрозеност на идентитетот и социјалната кохезија. Оттаму, може да се констатира дека „слободата не е ништо ако нема безбедност“ и дека „тест за слободата е безбедноста на малцинствата“¹⁰.

7 Јордан Спасески, *Македонија - столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова - Кочани, Скопје, 2005, стр.37.

8 Според теоријата за хиерархија на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои на второ место, веднаш под потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција.

9 Ј. Спасески, цит. дело стр. 37.

10 Лорд Актон: *Историја на слободата*, Слово, Скопје, 2001, стр.70.

Рedefинирањето на безбедноста и нејзините концепти се движи во просторот на дијалектиката помеѓу сознајните и материјалните фактори, односно помеѓу изменетите услови за опстанок и просперитет и новите научни сознанија. Доаѓањето до најсоодветен концепт кој ќе оствари влијание во креирањето на безбедносната политика која воедно ќе одговори на потребите и ризиците на Република Северна Македонија е фокусот, меѓу другото, на оваа книга.

Безбедноста е поврзана со прашањето на опстанокот на државата. За безбедност зборуваме кога едно прашање или појава се изнесени како егзистенцијална закана за претходно дефинирани референтни објекти (до сега, најчесто тоа беа државата, територијата, населението). Специфичната (најчесто, ултимативна) природа на безбедносните закани ја оправдува употребата на вонредни мерки за излегување на крај со нив. Токму повикувањето на безбедносните закани претставува основа за давање овластување на државните органи за законска употреба на сила.

Во методолошка смисла ќе стане збор, пред сè, за преиспитување на досегашната апсолутна доминација на воениот елемент и на државата во концептуализирањето на безбедноста. Ова бара анализа за проширување на безбедносната агенда со децидно барање за посебен безбедносен статус за прашања од економските, еколошките и од идентитетските сектори во општествата. Оттука, важно е да се направи споредба на двата основни става во безбедносните студии, имено, новиот проширен поглед, наспроти стариот воен, државно-центристички поглед на традиционалните школи во рамките на кои безбедноста се изедначува само со воените прашања и со употребата на сила.

Проблемот на националната безбедност треба да се сфати како систематичен безбедносен проблем во кој и индивидуите и државите и меѓународниот систем имаат свој дел, и во кој економските, социјалните и факторите од сферата на животната средина подеднакво се значајни како политичките и воените. Преку ваквата интегрална перспектива, нивоата и секторите на националната безбедност претставуваат многу покорисна платформа за согледување на проблемот¹¹.

Потребата за проширување на безбедносната агенда се појави поради незадоволството од интензивно намалување на полето на безбедносните студии што беше наметнато од спецификите на студената војна. Дополнителен поттик даде

---

11 Л. Георгиева „Творење на мирот - мирот, безбедноста и конфликтите по Студената војна“ Виладорф, 2004 Скопје.

подемот на економските и на еколошките агенди во меѓународните односи во текот на 70-тите и на 80-тите години на 20 век, а подоцна и реактуализирањето на прашањата за идентитетот и за транснационалните криминални мрежи во текот на 90-тите години на 20 век.

Стивен Волт (Stephen Walt) на прилично едноставен начин ја објаснува традиционалната позиција. Тој вели дека безбедносните студии се во врска со појавата на војна и дека може да се дефинираат како „проучување на заканата, употребата и контролата на воената сила“.

Инаку, предлозите за проширување на безбедносната агенда, очекувано, предизвикаа реакции од традиционалистите со аргументација дека ваквото проширување ја загрозува кохерентноста на безбедносните студии и дека додавањето толку многу нови елементи во нив, наводно, придонесува за запоставување на суштинските компоненти.

Приговорите на традиционалистите за слабеење на конзистентноста треба да се третираат со должно внимание, но, исто така, точно е дека сведувањето на безбедносната агенда само на воените прашања и на државната безбедност не е ниту единствениот, ниту најдобриот начин за објаснување на новите предизвици. При тоа сосема е јасно дека не секое прашање, на пример, од сферата на економијата или на екологијата може да добие третман на безбедносно прашање, меѓутоа нивното исклучување априори, сигурно, не го зацврстува методолошкиот пристап во истражувањето.

Безбедноста е комплексен феномен, концепт кој низ историјата многу често еднострано и тесно се дефинираше. Во меѓународните односи, безбедноста различно се дефинира и мошне често овој поим во литературата се користи без негово поблиско определување. Безбедноста е комплексен феномен и, во суштина, дебатирани концепт не само поради неговата недостижна природа и содржина со оглед на времето и местото во кое се дискутира за него, туку, исто така, поради фактот што дискусијата за безбедноста е неизбежно поврзана со други категории: страв (за физички опстанок), отсуство на структурно насилство, мир, благосостојба и стабилност.

Како политичка концепција, безбедноста очигледно е предуслов за постоење на живот – индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети – фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на

концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста.

Многу е полесно да се дефинира безбедноста преку нејзино непостоење отколку преку нејзино присуство/постоење, односно во негативна отколку во позитивна смисла.

Валтер Липман (Walter Lipman) смета дека нацијата е безбедна доколку не е во опасност да ги жртвува основните вредности ако сака да избегне војна и е способна да ги сочува со победа во таква војна.¹² Според Арнолд Волферс (Arnold Wolfers), безбедноста во објективна смисла подразбира отсуство од закани по постигнатите вредности, а во субјективна смисла отсуство на страв дека тие вредности можат да бидат нападнати.¹³

Војин Димитриевиќ, пак, ја одредува безбедноста во меѓународните односи како отсуство на опасност по фундаменталните вредности на државите како што се: опстанокот, територијалниот интегритет, политичката самостојност, квалитетот на животот и т.н. витални или национални интереси.¹⁴

Владимир Иблер ја одредува безбедноста на државите како „збир на фактички околности и прилики, општа состојба во која се наоѓа државата, а која ѝ овозможува и гарантира сигурност од надворешните опасности што би можеле да ги загрозат нејзините животни интереси, нејзината територијална целокупност ... и, во краен случај, самиот нејзин опстанок“.¹⁵

Како активност, безбедноста е поврзана со заштитната функција на државата што подразбира голем број конкретни операции и дејства/чинења на различни државни органи и агенции и/или други субјекти што учествуваат во реализацијата на оваа заштитна функција.¹⁶ Безбедноста како активност е неделив атрибут на државата, што подразбира практикување безбедносни задачи со цел да се заштитат одредени вредности.

---

12 Lipman W. vo: Baylis, J., Smith, S. (2005), *The Globalization of World Politics, An introduction to international relations*, (third Edition), Oxford University Press, str. 300.

13 Wolfers A. vo: Baylis, J., Smith, S. (2005), *The Globalization of World Politics, An introduction to international relations*, (third Edition), Oxford University Press, str. 300.

14 Dimitrijević V. (1973), *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, SUPJ, Beograd.

15 Ibler V. (1972), *Rečnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb.

16 Stajic L. S. (2003), *Osnovi bezbednosti*, Beograd, Policiska akademija, str. 12-13.

Безбедноста, исто така, е дефинирана како состојба во која е осигуран балансиран физички, духовен, ментален и материјален опстанок на поединецот и на социјалната заедница спрема другите поединци, социјалната заедница и природата.

Дефинирањето на поимот безбедност, иако е сложено и условено со повеќестран пристап, се наметнува како потребно за да се осознаат причините кои го предизвикуваат, односно за да се утврди организацискиот облик (систем) низ кој најефикасно се остварува таа дејност. Безбедноста, всушност, е иманентен структурен елемент на државата, која на денешниот степен на културно-цивилизационскиот развој бара современ пристап кон нејзиното разрешување и организирање. Заостанувањето во економскиот развој, социјалната загрозеност, асоцијалните и патолошки однесувања, технолошките и други несреќи, како и еколошките проблеми се нови извори на негативности и видови на загрозување на поединците, државите и на природата. Затоа, безбедноста, во најширока смисла, претставува состојба на стабилност во државата и во природата, која е насочена кон вршење превентивни подготовки за заштита и одбрана, пред сè, од различни извори на загрозување, за да не се предизвика нерамножежа во општеството и во природата, која би го загрозила физичкиот, општествениот и духовниот интегритет на луѓето.¹⁷

Дефиниран во енциклопедиска смисла, поимот безбедност подразбира отстранување на сите активности/чинења и пропуштања/нечинења кои ги загрозуваат или можат да ги загрозат луѓето, редот, јавниот поредок, материјалните и духовните добра, објектите, определен простор или некоја друга вредност; во социолошка смисла, безбедноста подразбира/претставува динамичен склоп на односи и процеси во општеството со кои се обезбедува непречено остварување на производствената дејност на луѓето, односно нивното создавање материјални и општествени вредности или нивно непречено практично дејствување; во правна смисла подразбираме постоење правен ред и поредок во државата со пропишани казниви дела, ефикасен безбедносен систем на откривање, попречување и сузбивање на казнивите дела и постоење ефикасен судски систем за благовремено и правично пресудување.

Почнувајќи од периодот на деколонизацијата (по Втората светска војна), регионалното ниво на безбедносни анализи станува сè подоминанта матрица во

---

17 Марина Митревска, Антон Гризод и др. „Превенција и менаџирање на конфликти-случај Македонија“, Бомо Графикс-Скопје 2009, стр.30-29.

меѓународната политика, а по завршувањето на студената војна во 1989 година овој процес добива уште поголем интензитет.

Неспорно е дека секој кохерентен пристап кон безбедноста треба да почне со повлекување јасна граница меѓу различните нивоа на анализа. Правењето разлика меѓу регионалното ниво и нивото на основната единица најчесто не е проблематично, затоа што единиците имаат препознатлив и прилично висок степен на субјективност.

По 1989 година во стручната литература се среќаваат многубројни школи и правци на размислување за безбедносниот поредок што се појавува по падот на комунизмот. Сепак, во тие рамки, три теоретски перспективи за меѓународната безбедносна структура во периодот по студената војна се издвојуваат по својата релевантност. Тоа се (нео)реализмот, глобализмот и регионализмот.

(Нео)реалистичката перспектива е државно-центрична (*state-centric*). Имено, тука, всушност, се дебатира за распределбата на моќта, која, според неореализмот, ја имаат само државите како основни политички единици во меѓународниот систем. Таа се потпира на логиката на рамнотежа на силите и, практично, сите опции се движат во прилично тесната рамка дефинирана од двата екстрема: униполарност (свет во кој доминира една сила) и мултиполарност (свет во кој постојат неколку, повеќе или помалку еднакви центри на моќ) и многу нивни комбинации.

Глобалистичката перспектива е на најопшто ниво разбрана како антитеза на (нео)реализмот. Нејзината водечка идеја е поврзана со трендовите на детериторијализација во светската политика. Во нејзините радикални верзии, детериторијализацијата не само што ја оспорува, туку дури и ја изместува државата од нејзиното централно место во меѓународните односи. Поумерените верзии, сепак, ја задржуваат државата како основна единица во меѓународниот систем, но притоа им доделуваат значајна улога и на многу недржавни субјекти и системи, кои оперираат во рамките на државните граници, но и надвор од нив.

Значи, главното обележје на глобализацијата е доделување автономна улога и влијание на транснационалните ентитети – корпорациите, невладините организации од различен вид, како и меѓувладините организации и режими (ЕУ, СТО, ММФ и др.). Нејзиниот фокус е насочен врз тезата дека територијалниот суверенитет, како со години водечки принцип на организираната политичка активност, е редефиниран и, во одреден степен, надминат од мрежите на поврзаност, кои во себе вклучуваат различни учесници на различни нивоа.

Според глобалистите, државата е неспорно субјект во овие мрежи, но ниту нужно, ниту најчесто ги контролира во целост. Во одредена мера, дури и таа е навлезена во нив, исто како што и мрежите имаат навлезено во неа. Инаку, различните верзии на глобализацијата не се разликуваат во нивното основно позиционирање во однос на наведените процеси, затоа што безмалку сите ја дефинираат макроструктурата на меѓународниот систем во форма на центар и на периферија, со општества (поголеми слоеви или елити во нив) што го контролираат најголемиот дел од капиталот, технологијата, информациите и организациските и идеолошките ресурси во целиот систем.

Во однос на нашиот предмет на интересирање, постојат многу трудови во кои се елаборира врската меѓу глобализацијата и безбедноста. При тоа, неколку елементи се споменуваат почесто и се чини дека се пошироко прифатени: прво, на најопшто ниво глобализацијата, сепак, е одговорна за извесно „компликување“ на безбедносната агенда, второ, таа ги намалува контролните потенцијали на државите во однос на безбедносните трендови и појави и трето, токму поради претходното, ги поттикнува државите полесно да прифаќаат кооперативна безбедносна политика, особено на регионално ниво.

Регионалната перспектива е пристапот, кој, во овој контекст нуди доволно можности за објаснување, како за мотивите за формирање, така и за внатрешната динамика на безбедносните појави и настани. Примарната теза е дека два предуслова особено придонесуваат за начелно форматирање на овој пристап во периодот по студената војна:

1. Опаѓањето на ривалството на суперсилите на меѓународен план, со што беше намален нивниот потенцијал за навлегување во другиот дел на светот, и
2. Фактот што домашната динамика кај големите сили по Студената војна, практично, ги оддалечува од воено ангажирање и стратешка конкуренција во кризните места во светот, на тој начин препуштајќи им на државите да ги разрешуваат своите воено-политички односи и проблеми со помалку мешање од страна.

Инаку, постојат факти што укажуваат дека регионалното ниво на безбедност, исто така, било значајно и порано и дека освен во неколкуте империјалистички периоди во историјата, кога глобалните сили биле крајно доминантни, регионалната динамика претставувала значаен дел од глобалната безбедносна констелација.

Постојат неколку кредибилни причини што ја поддржуваат тезата дека регионалното ниво ќе остане важен фокус при безбедносните анализи во наредниот период:

1. Сè додека политичкиот живот е структуриран првенствено според државите, принципот на територијалност ќе остане централен, а тоа е предуслов за наклонетост кон регионалните формации;
2. Регионалната безбедносна динамика останува силна во многу делови на светот и тоа во секторите во кои врз безбедносните односи најголемо влијание има токму растојанието (политичкиот, воениот и социјалниот). Сè додека е тоа така, регионалните формации ќе бидат природен и логичен резултат во таквите процеси;
3. Некои исклучително важни еколошки и економски прашања се така структурирани што со текот на времето само ќе ги засилуваат постојните регионални безбедносни комплекси (меѓу другите, прашањето на водните ресурси и мрежите на нафтоводи и на гасоводи).

Се разбира дека за регионализмот извесен проблем претставуваат сè посилните тенденции на глобалистите за детериторијализацијата како клуч за разбирање на светската политика и безбедност. Сепак, суштинската идеја во регионалната теорија е дека и покрај тоа што безбедносната динамика веќе има изразена територијална компонента, во тие рамки е возможно позиционирањето и тоа без поголеми тешкотии и на т.н. недржавни субјекти. Меѓутоа, екстремната глобалистичка идеја дека сите нивоа се диктирани од едно (глобално) ниво е, сепак, некомпатибилна со регионалниот пристап. Неспорно е дека некои од новите безбедносни закани се детериторијализирани и тоа е најзабележително во економскиот и во еколошкиот сектор, меѓутоа територијалноста и тука го задржува статусот на примарен фактор за дефинирање.

Регионалната перспектива смета дека клучната слабост и на неореалистичкиот и на глобалистичкиот пристап кон безбедноста е тоа што тие ја пренагласуваат улогата на повисоките нивоа, а ја потценуваат улогата на регионалното ниво. Во својата суштина, регионализмот содржи елементи и од неореализмот и од глобализмот, иако, во секој случај, му дава приоритет на пониското ниво на анализи. Имајќи предвид дека неореалистичкиот и регионалистичкиот пристап, де факто, се втемелени врз принципот на „територијална безбедност“, тие, во основа, претставуваат дел од теоријата за регионалните безбедносни комплекси. Иако не е методолошки коректно да ја отфрлиме важноста на некои од глобалистичките аргументи, сепак, безбедноста е област во која логиката

на територијалноста е силно присутна. Сето ова, се разбира, ја остава отворена можноста за постоење и влијание и на одредени нетериторијални релации и категории.

Една од често употребуваните класификации на државите во корелација со безбедноста е и нивната поделба на *постмодерни*, *модерни* и на *предмодерни*.

1. Централната категорија во оваа шема е модерната држава, која го претставува класичниот вестфалски тип. Сè до крајот на Втората светска војна типот на модерни држави е доминантен во светот. Овие држави се препознатливи по силната државна контрола над ресурсите во општеството и по рестриктивните ставови кон обидите за влијанија однадвор. Тие се перципираат себеси како автономни, независни и самодоволни ентитети, со дистинктна национална култура и политика. Нивните граници ги обележуваат реалните линии на раздвојување во однос на надворешните економски, политички и културни влијанија, а нивниот суверенитет е, според нив самите – апсолутна категорија.
2. Постмодерните држави се релативно нова појава и, главно, се концентрирани во капиталистичките делови на западната хемисфера. Овие држави сè уште ги задржуваат битните обележја на модерноста, како што се границите, суверенитетот и националниот идентитет, меѓутоа имаат многу поотворен и потолерантен став кон културните, економските и политичките интеракции. За нас е особено важен нивниот став дека со отворањето на нивните економии и, во помал степен, на нивните општества и политика за поширока поврзаност, тие стануваат побезбедни и попросперитетни. Токму затоа, тие десекјуритизирале голем дел од традиционалната безбедносна агенда, иако, во исто време, во делот фокусиран врз идентитетот и миграциите додаваат неколку нови прашања во истата таа агенда.
Постмодерните држави се плурални и демократски и во нив на граѓанското општество или на стопанските субјекти им се отстапува доволно простор да работат и во рамките на државата и надвор од нејзините граници. Европската Унија е типичен пример за ваквите развојни трендови.
3. На спротивниот крај на овој спектар, најчесто лоцирани во Африка и во Централна Азија, се предмодерните држави, дефинирани според ниското ниво на општествено-политичка кохезија и слабо развиените управувачки структури. Сите тие спаѓаат во категоријата на т.н. слаби држави, а во таквите држави прашањето на секјуритизацијата лесно се придвижува од државните кон поддржавните актери (кланови, племиња, структури на организираниот криминал итн.).

Во актуелната структура на меѓународните односи поимите „конвенционална“ и „неконвенционална“ безбедност имаат релативно значење. Корените на ваквата појмовна дихотомија се наоѓаат во реториката од студената војна, кога, освен употребата на нуклеарното оружје, сите други начини на војување беа класификувани како конвенционални. Меѓутоа, во границите на современите теории, кога се расправа за различните аспекти на безбедноста, видот на оружјето што се употребува има второстепено значење, додека методологијата на самите закани и одговорот на нив претставуваат примарни објекти на интерес. Анализирајќи го овој аспект, особено е важно да се забележи разликата меѓу т.н. тврда и мека безбедност (*hard* и *soft security*).

Основните карактеристики на тврдата безбедност се: заканата доаѓа однадвор и има карактер на меѓудржавна закана; одговорот вклучува способност да се одговори со уверлива закана или со фактична употреба на воена сила; капацитетот за воен одговор е географски структуриран; самиот концепт се потпира врз длабочината на територијата, односно врз т.н. просторна стратегија.

Основните карактеристики на меката безбедност се: станува збор за внатрешни или прекугранични безбедносни закани, кои во типичното сценарио не содржат елементи на меѓудржавни спорови; основните средства за одговор не се состојат во употребата на воена сила, туку, пред сè, во внатрешниот систем на кризен менаџмент во кој е нагласена превентивната функција; капацитетот да се одговори на меките закани не е географски структуриран; од суштинска важност е широчината во примената на безбедносните мерки, а не длабочината на територијата предвидена за воен судир.

Меките безбедносни закани имаат тенденција со текот на времето да се шират во просторот, за што типични примери се тероризмот или организираниот криминал. Имено, затоа при соочувањето со нив одговорот не е заснован на просторната дистрибуција на силата, туку на употребата на превентивни инструменти: контрола на движењето на луѓето, регулирање на финансиските трансакции, аналитично-истражувачка полициска работа, контрола на илегалната трговија со оружје и со дроги, навлегување во терористичките мрежи и во криминалните организации и сл. Тоа значи дека ако кај тврдата безбедност војниците се примарни актери на одбраната, меката безбедност во најголем обем зависи од планерите во политиката, односно од цивилната компонента на системот. Флексибилноста е најважната димензија кај меката безбедност, а во случаите кога се вклучени прекугранични елементи, меѓународната соработка и координација на оперативното ниво се круцијални за успех.

Според својата генеза и внатрешните специфики, особено во првите фази по избувнувањето, етничкиот конфликт претставува речиси во целост мека безбедносна закана. Меѓутоа, во натамошните фази, кога предизвикува ерозија на државата и надворешна интервенција и менаџирање заради ограничување на неговото евентуално влијание врз пошироката регионална безбедност, тој се трансформира во тврда безбедносна закана.

Сосема спротивно на историјата на поголемиот дел од 20 век, денес доминантни закани во југоисточна Европа се т.н. гранични случаи, односно тие што истовремено во себе вклучуваат елементи и на тврдата и на меката безбедност.

Поимовни и историски основи на безбедноста

Глава 1

Поимовни и историски основи на безбедноста

---

1. Теориско определување на безбедноста

Во речниците поимот безбедност обично се дефинира како слобода од закани, од страв и од опасности. Затоа, субјектот што се обезбедува е безбеден само во два услова. Прво, кога нема закани за претходно стекнати вредности. И второ, ако такви закани постојат, тогаш субјектот ќе биде безбеден само ако има капацитети да се брани самиот од изворите на заканите по разумна цена.

Во традиционалните теории за безбедноста таа се поврзуваше со опстанокот на референтниот објект на безбедноста, кој вообичаено имплицираше на државата и на нејзиниот суверенитет и територијален интегритет. Со крајот на студената војна се појавија нови закани и ризици кои воде до проширување на концептуалниот приод кон безбедноста. Следствено, почна да се зборува за мултидимензионалниот безбедносен концепт што ги поврзува различните безбедносни сектори. Во академската заедница започна дебатата за новата безбедносна агенда, при што се издвоија три школи на размислување: **Традиционалната**, **Копенхашката** (која го промовираше проширениот концепт за безбедноста) и **Критичките безбедносни студии**.¹⁸

Традиционалистите својот концепт го лоцираа околу националната безбедност, а референтен објект на безбедноста беше *државата*. Поддржувачите на проширениот концепт за национална безбедност во безбедносната агенда ги инкорпорираа новите аспекти: *воениот*, *политичкиот*, *економскиот*, *социеталниот* и *еколошкиот*. Додека школата на Критичките безбедносни студии имаше спротивен став во однос на традиционалната школа и онаа на проширениот концепт за национална безбедност. Тие тврдеа дека концептот за закани по безбедноста е конструиран и она што треба да се истражува е *од каде произлегуваат тие закани*.

---

18 Повеќе за ова кај: Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризиците*, Филозофски факултет, Скопје, 2006 година.

Постојат бројни дефиниции за тоа што е безбедност, една од нив е дефиницијата на група експерти за невоените аспекти на безбедноста.¹⁹ Според нив: **„Безбедноста е услов во кој државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички притисок или економска присила, па така тие можат слободно да се развиваат. Безбедноста на индивидуите и заедниците од кои се состојат државите е осигурана со гаранции за ефикасно почитување на индивидуалните слободи, политички, социјални и економски права, како и со заштитата или обновата на погодна животна средина за сегашните и идните генерации. Безбедноста, исто така, имплицира дека основните човекови потреби, пред сè, во делот на исхраната, образованието, домаќинството и јавното здравство, се осигурани на постојана основа. И дека е потребно да се одржува адекватна заштита од евентуални опасности по безбедноста. Начините и средствата за добивање ваков вид безбедност се дефинирани во национални, меѓувладини, невладини и глобални услови“.**²⁰ Оваа дефиниција се обидува да биде сеопфатна и да ги даде сите нивоа на интеракција.

2. Почетоците на втемелување на безбедноста

Од познавањето на историските факти можеме да заклучиме дека безбедноста е неопходна за човековата егзистенција. Тоа се должи делумно и на врската помеѓу населението и ресурсите. Како што населението се зголемувало во поранешните општества под притисок на нагонот за самоодржување, се случувале доминации на посилената врз послабата популација и нејзина експлоатација. Со тоа студиите на праисторијата сугерираат дека војувањата се должат на поврзаноста на притисокот врз населението. Роберт Л. Карнеиро смета дека подемот на првите држави како Египет, Месопотамија и Перу бил поврзан со тоа што се зголемиле конфликтите помеѓу соседните села, бидејќи не било доволно едно село да обработува земја за да ги прехрани своите гладни луѓе само во својот атар.²¹ Соседните заедници се бореле едни со други како последица на ограничените ресурси. Тие конфликти придонеле за креирање на хиерархиската структура во раните општества. Тоа, пак, придонело во раните општества да се развијат првите кодови на однесување за да се обезбеди мирен соживот, стимулирање на трговијата, поттикнување на развојот на специјализираната ра-

---

19 Дефиницијата е дадена за време на состанокот во Ташкент, Русија, во мај 1990 година.

20 Fischer, D., *Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach*, Aldershot: United Nations Institute for Disarmament Research, 1993, p. 10.

21 Carneiro, R.L., *Evolutionism in Cultural Anthropology: A Critical History*. Cambridge, MA: Westview Press, 2003.

бота и обезбедување структури што ќе се справуваат со закани од надворешни сили. Успешниот лидер требало да биде најефективен во воздигнувањето на кланот, на групата, на племето или на заедница, односно жестоко и успешно да се бори против агресорите или, пак, да ги наведе луѓето во напади врз други за да ги зголеми сопствените ресурси. Оттука, како што се зголемувале општествата така се појавувале елитни лидери (кралеви, цареви итн.) што управувале со потчинетите и создавале социјални, политички и економски разлики. Често оваа позиција станувала наследна. Оваа еволуирачка креација на „протовлада“ е објаснета од постоењето на борбата за ограничените ресурси.

Стравот од напади довел до еволуција на одбранбените средства за заштита на заедницата. Фундаменталната стратегија била да се користи физичката сила секогаш кога е можно за да се заштитат припадниците на заедницата од надворешни упади. Често географската положба била од големо значење за одбрана на територијата (положбата на висока надморска височина, опкружувањето со високи планини или, пак, граничење со водена површина). Додека географската положба ја зајакнувала безбедноста на некои заедници, други барале дополнителни средства за заштита. Од неолитното време се ископани села што имале живеалишта заградени со сидови за индивидуалните фамилии, односно живеалиштето било опкружено од сеопфатен сид или физички бариери за заштита. Изградените сидови и стражите и дебелината ограда, и тешките врати со брави, и животните и стапциците, служеле за заштита на раните заедници од надворешни напади.²²

Сидовите во текот на милениумите заштитувале цели нации, провинции, градови, села, воени складишта, замоци, живеалишта итн. Со тоа сидовите биле од исклучително значење за заедниците и за нивната безбедност од камено време па сè до XIX век. Од римската традиција па сè до средновековните градови, сидовите се состоеле од неколку елементи, и тоа: самиот сид, кули и порти. Сидот можел да биде од еден до три метри широчина и со слична висина што понекогаш можела да биде и повеќе од 20 метри. Кулите што биле изградени на периодични растојанија на сидот им обезбедувале на војниците или на стражарските места да имаат поголема прегледност. Портите го контролирале пристапот до внатрешноста. Освен контролниот влез и излез, порти постоеле и на одредени точки од каде што посетителите понекогаш плаќале влез во градот или, пак, посетителите биле обврзани да обезбедат доказ за нивната доверливост. Оваа физичка структура значително ги контролирала внатрешните и

---

22 Bradbury, J. *The Medieval Siege*. Woodbridge, Suffolk and Rochester, NY: Boydell Press, 1992.

надворешните услови за животот на двете страни од ѕидот. Изградбата понекогаш била прашање на итноста, вклучувајќи помош на целото работоспособно население. Вообичаено за изградбата се користеле локални материјали, иако понекогаш материјалот за изградба морало да биде транспортиран од далечни дестинации. Кога ѕидот бил завршен, со тек на времето и со зголемувањето на населението, проширувањето на ѕидот станувало неопходност. Така настанувале повторно вонредни трошоци, што заедницата би ги прифатила само под услови на огромна неопходност. Физичката конструкција за проширувањето на ѕидот дополнително барала повеќе чувари или стражари, нови порти, зголемување на бројот на кули итн.²³

Остатоци од поранешните заштитни ѕидови постојат денес во стотици европски и азиски градови. Средновековните градови според податоците што се добиени од ископувањата на 50-тина средновековни заедници ни покажуваат дека сите тие имаат ѕидови. Градовите со ѕидови го јакнеле чувството за важност на жителите. Да живееш во рамките на град заштитен со ѕид било привилегија. Ѕидовите ја изразуваат моќта на заедницата и обезбедувале „урбан живот“. Побарувачката за живеење во рамките на град заштитен со ѕид честопати била поголема од капацитетот на градовите. Луѓе се населувале надвор од ѕидовите ако не можеле да живеат во неговите рамки. Овие нови заедници биле наречени предградија. Така, ѕидот станал организациона структура за уредување на животот во заедницата. Кога портите се спуштале на зајдисонце, никој не можел да влезе или да излезе. Тоа бил еден од првите општествени надзори воведен во градот заштитен со ѕид. Поединците што сакале да останат во рамките на град заштитен со ѕид во текот на ноќта требало да добијат овластување за нивниот престој и да преземат одговорност за своето однесување додека биле присутни во градот. Екосистемот во рамките на заедницата бил кревок. Болест можела да се прошири многу брзо, уништувајќи го населението. Покрај тоа, ризиците од пожари биле постојани закани како поради дрвото, сламата и другите запаливи материјали што се користеле во рамките на раните живеалишта. Сепак, ѕидовите на замоците, селата или градовите дејствувале како магнет за лица кои се стремеле кон урбаноста, како и за да се постигне повисок степен на лична безбедност. Заштитените градови и провинции со ѕидови биле едни од најраните обележја во историјата во Месопотамија и Феникија. Замоците ги заштитувале помалку населените региони оддалечени од населените места, иако понекогаш замокот создавал големи заедници способни да ги издржат долгогодишните опсади. Со развојот на

---

23 Mumford, L. *The City in History*. New York: Harcourt, Brace & World, 1961.

модерната техника за освојување, сепак, замокот или градските сидови биле исправени пред поголем ризик.²⁴

Во XV век, со развојот на артилеријата, довербата во фиксните утврдувања станала помалку уверлива. Сепак, артилериските напади имале ограничување. Во многу примери најголемата слабост на опсадната структура на заедницата била во отсекување од потребните резерви за подолг временски период, што ги наведувало жителите на глад со цел тие да се предадат. Замоците можеле да бидат доволно големи за да ги заштитат не само кралските или феудалните личности и нивните придружби, туку и војниците, селаните, и други кога е во прашање безбедноста во тек на подолга опсада. Заштитата не се ограничувала само на комуналните, станбените или воените конструкции. Дури и верските објекти можеле да бидат заштитни локации за верниците. Еден сочуван пример е укрепената катедрала Сент-Сесил во Алби, Франција. Замоците можеле да постојат и во рамки на градовите заштитени со сидови, или, пак, на стратегиска позиција на одредено растојание од населените места. Замоците биле градени за да доминираат на одреден терен и да опстојат во отежнатите воени услови. Норманите биле во можност да ги заштитат нивните феудални структури делумно и поради капацитетот да градат добро и брзо. Замоците служеле исто и како центри на моќ што го задржувале освојувањето во земјата и обезбедувале дефанзивна препрека која ги одвраќала напаѓачите.²⁵

Сидовите, исто така, служеле за заштита на целата популација. На пример, „Големиот сид“ или познатиот Кинески сид во Кина започнал да се гради за време на владеењето на Императорот Ши Хуанг Ти во 214 година пр.н.е.²⁶ Објектот бил со намена да се заштитат етничките Кинези, главно, од Северните Хуни. Ефектот во голема мера бил успешен. Во вековите потоа „Големиот сид“ бил проширен, за на крајот да достигне над 2 400 километри од Заливот на Чихли на Жолтото Море до длабочините на Централна Азија. „Адријановиот сид“, изграден во II век од нашата ера, бил изграден за да се оддалечат Римјаните и Саксонците од завојуваните келтски племиња на север. Кога јужниот дел на Шкотска бил делумно покорен, друг сид бил изграден почнувајќи од 138 година од нашата ера. Тоа бил сидот на Антониј, именуван по Антониј Пие, римскиот император.²⁷ Додека огромни сидови покривале големи растојанија и

24 McCrie, R. 'A Brief History of the Security Industry in the United States'. In Felson, M. and Clarke, R. (eds.) *Business and Crime Prevention*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1997.

25 Hogg, I. *The History of Forts and Castles*. London: Macdonald & Co, 1988.

26 Luo, Z., Wilson, D. and Drege, J.-P., *The Great Wall*. New York: McGraw-Hill, 1981.

27 Hanson, W.S. and Maxwell, G.S., *Rome's North West Frontier: The Antonine Wall*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1986.

биле успешни во одвраќање на напаѓачите за значително време, сепак, некои сидови не успеале да се одржат поради големите трошоци за чување и за одржување. Според некои истражувања, со изградба на редица замоци би можела да се постигне истата цел со помалку трошоци.²⁸ Понатаму, со пронаоѓањето на барутот се смениле одбранбените капацитети на сидовите. Барутот е експлозивна мешавина на шалитра (калиум нитрат), сулфур и јаглен. Се верува дека се користел од страна на Кинезите првично за огномет уште од IX век. Барутот се користел во XIV век во Азија и во Европа за потребите на војувањето. Покрај барутот треба да се нагласи дека се користеле и други средства за напад на градските сидови со векови наназад. На пример, „грчкиот оган“, катапултирање на запалив материјал, било главно оружје кое се користело за напад на оние што се наоѓале зад сидовите.²⁹ Пронаоѓањето на барутот, сепак, значело дека претходно непробојните сидови биле ранливи од упорните, добро поддржани напаѓачи. Освен тоа, растот на урбаното население го наметнувало периодичното проширување на многу градови или сидови, а скапите расходи и одбранбената употреба на сидовите била намалена поради менување на технологијата и воената стратегија. Во средината на XIX век со измислувањето на нитроглицеринот се произвело уште помоќно средство против земјени и сидарски градби. Градовите почнале со отстранување на нивните сидови што се должи на нивната потреба за проширување и ограничената употреба на историските сидови во модерната ера. Сепак, затворените заедници заштитувале милиони богати и помалку богати жители низ сиот свет. Сидовите никогаш не биле крајни бариери. Тие можеле да се совладаат со постојани напади, копајќи под нив, или надминувајќи ги. Остатоците од сидовите се важни, сепак, за нивната симболичност, како и за нивното фактичко значење во однос на спречувањето на пристапот и обезбедувањето на физичката безбедност. Референците за заштита со сидовите се еднакво антички колку и современи. Тоа што им е заедничко е дека тие бараат физички и психички напори за да се надминат.³⁰

Значи, безбедноста станува повеќе од потребна, како во рамките на заедниците заштитени со сидови, така и во заедниците што немале сидови или некаква друга структура за физичка заштита. За да се заштитат скапоцените предмети, вклучувајќи ги важните документи, во сидовите на просториите, мебелот или, пак, подрумите честопати биле создавани скришни места. Тие биле поевтини

---

28 Singman, J.L., *Daily Life in Medieval Europe*. Westport, CT: Greenword Press, 1999.

29 Partington, J.R., *A History of Greek Fire and Gunpowder*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999.

30 Low, S. M., *Behind the Gates: Life, Security, and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York: Routledge, 2003.

за изградба, но, исто така, полесно можеле да бидат откриени. Стапиците понекогаш ги фаќале натрапниците што се обидувале да ги отворат вратите, но не успевале бидејќи не ја знаеле тајната комбинација. Недостатокот на стапиците е тоа што лицата што ги поставувале понекогаш се повредувале, а други, пак, ненамерно се повредувале.

Сефовите и тешките кутии се користеле како заштитни контејнери во времето на античкиот Египет.³¹ Бравите се меѓу најстарите измислени механизми. Музејот за браварски елементи во САД, во Териваил, има египетски брави стари повеќе од 4000 години. Низ вековите потребата за заштита на скапоцени метали и камења и важни документи креирала пазар што напредувал многу брзо. Сандаци коишто биле заштитени со сложени механизми за заклучување се употребувале во средниот век.³²

Механичките брави за заштита биле развиени доста рано. Бравите со клучеви биле достапни за продажба во средниот век. Тие биле создадени како еден ефтин доверлив начин за одбивање на пристапот. На почетокот металните брави направени во Нирнберг биле особено ценети за нивната изработка. Од XVII век металните брави направени во Франција го земале приматот.³³

Во XIX век производителите на врати во Обединетото Кралство и во САД го користеле зборот „отпорно на кражби“, како дел од нивните маркетинг стратегии. Тоа, секако, дека било претерано. Тие можеле да биде провалени со помош на инсајдерски информации или брутални напади. Сепак, некои брави од крадците никогаш не биле обиеени и покрај бројните обиди. Од друга страна, сефовите и трезорите може да бидат насилно обиеени со алати, факели, експлозивни и киселина, или, пак, отворени од страна на „квалификувани крадци“. Креаторите на сефовите и трезорите постојано се обидувале да го подобрат отпорот на нивните производи од криминални намери. Во комбинација со современите алармни системи, ваквата цел, главно е постигната. Тоа се потврдува преку долгорочниот пад на високата загуба на комерцијалните провали во развиените земји.

31 Eras, V.J.M., *Locks and Keys Throughout the Ages*. Folkestone: Bailey and Swinfen, 1974.

32 Најстарото парче мебел во сопственост на Банката на Англија е безбедносен сандак со мултифункционално заклучување што датира од околу 1700 година, достапен и денес во Музејот на банката.

33 Hopkins, A.A., *Lure of the Lock*. New York: General Society of Mechanics and Tradesmen, 1928, стр. 29-31.

Во првата четвртина на XX век клиентите заинтересирани за купување производи за заштита барале гаранција дека уредите се отпорни како што биле рекламирани. Во таа смисла во САД осигурителните компании изгласале конвенционални стандарди за безбедни врати некаде на почетокот во 1924 година. Во наредните години осигурителните компании развиле градација на провалниот отпор на одредени производи презентирани од нив, за евентуално одобрување. Во прилог на производството на безбедни врати, осигурителните компании додале разни други безбедносни производи за кои се воспоставени безбедносните стандарди и се спроведени тестирања. Тие биле наменети претежно за механичка заштита. Со појавата на електричните аларми, барањето за заштита против бруталната сила или тајните напади е намалено.³⁴

Во модерната доба, механичките брави и понатаму остануваат да бидат важен дел од безбедноста. Од принципите на системите за заклучување коишто се воспоставени уште пред повеќе од 4000 години некои се актуелни до денешен ден и имаат многу сличности во концептот и функцијата со првите форми на заштита со заклучување. Во XXI век електронските компјутерски управувани сефови и трезорски врати користат системи базирани на предностите на поранешните механички тела.

3. Улогата на државата во безбедноста

Нешто повеќе од 350 години владееше релативна предвидливост во меѓународните односи. Неа пресудно ја условувало постоењето на системот на држави како главен, и долго време единствен скелет на светските односи. Од пред неколку децении започнатиот процес на „раздвојување на глобалната структура“, како што тоа исправно го забележува Розенау, ги вовеле подеднакво експертите, политичарите, но и најшироката јавност во „шизофрена“ состојба. Системот на суверените држави (*state centric world*), имено, и натаму постои и создава свој евидент „прв свет во светот“. Од друга страна, меѓутоа, на „сцената“ стапуваат во сè позначајни улоги и десетици илјади други, нови субјекти, чинители-учесници, настојувајќи да ја достигнат улогата и значењето на „играчот“ (Бжежински). Поединци, поддржавни, надржавни, транснационални, мултинационални, глобални и други субјекти и чинители градат врз подлогата на незапамтен технолошки напредок „друг свет во светот“ (*multicentric world*), овој пат не само на меѓународни, туку токму на светските и глобалните односи (Табела 1).

---

34 Schell, B.H., *Cybercrime: A Reference Handbook*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2004.

Толку голем број на субјектите на меѓународни и светски односи дејствуваа во периодот во кој тешко е препознатлива некаква „порелјефна“ структура, во кој не се одвиваат познати процеси и во кој, како што веќе е кажано, нема сигурни модели и обрасци за однесувањето и толкувањето на меѓународниот живот и сè повеќе глобализираната светска политика. Умножени противречности се манифестираат на различни начини. Розенау за тоа го вели следното: „Досегашниот систем на државите е помалку одлучувачки, но и понатаму е незаобиколив и моќен; државите се менуваат, но не исчезнуваат од сцената; во таа смисла, сувереноста на државата еродирала, но и понатаму енергично и убедливо се истражува. Владите стануваат послаби, но и понатаму повеќе или помалку успешно ги носат своите товари на одговорноста; јавноста во одделни случаи изразува големи барања, за под другите околности кротко да се согласува да се потчине на волјата на политичките елити; државните граници релативно успешно ги задржуваат непожелните надвор, но, истовремено, пропустливи се за најразлични влијанија повеќе отколку кога било порано; се оспорува значењето на физичкиот простор и геополитичкиот начин на размислување, но територијата и понатаму е главно прашање за многу народи...“.

Наспроти тешко поимливото забрзување на чекорите на глобалната преобразба и со сета мешаница на нови и стари субјекти, двата напоредни тека се, иако во понешто и меѓусебно спротивставени, сепак, доволно воочливи: во однос на тесна меѓузависност, имено, се одвиваат истовремено глобализацијата и фрагментацијата – како таканаречена *фрагментација* („*fragmegration*“ – Rozenau).

Иако на таков начин се врши и мисловно насилство врз речиси неразмрсената „вистинска стварност“ на меѓународните односи, *in ultima analisi*, субјектите на новонастанувачките глобални односи од „двата света на светската политика“ можат, врз основа на степенот на општоста, да се распределат во најмалку три групи:

Табела 1: Структура и процеси во „двата света на светската политика“

	Светот се засновува врз државите како главни единици	Многусрединен свет
Број на главни актери	Помалку од 200	Стотици илјади
Првична преокупација на актерите	Безбедност	Автономија
Основни цели на актерите	Зачувување на територијален интегритет, физичка безбедност	Зголемување на светскиот пазар, здружување на потсистемите
Крајни средства за остварување на целите	Вооружена сила	Задавање на соработка или потчинување
Нормативни приоритети	Процеси, посебно оние што зачувуваат суверенитет и владеење на правото	Исходи, посебно оние што влијаат врз ширење на човековите права, правдата и зголемување на богатството
Начини на соработка	Формални сојузи кога тоа е можно	Привремени коалиции
Правила со кои се уредуваат односите помеѓу актерите	Редовно дипломатско општење	Ад хок
Распределба на моќта помеѓу актерите	Хиерархиски по распоредот на моќта	Релативна еднаквост кога се во прашање почетните положби
Средишта на одлучувањата	Големи сили	Актери, носители наново, со екстензивни извори
Институционализација	Добро втемелена	Што е на повидок
Чувствителност за промените	Релативно ниска	Релативно висока
Контрола врз исходите	Усредоточена	Дифузна
Основи на структурите за одлучувања	Формален авторитет, право	Различни типови на авторитет, делотворно водство

Државите и меѓународните организации се по опфатот најшироки, а по силата и понатаму најмоќните субјекти.

Второто „ниво“ или групата ја сочинуваат врските и односите што се воспоставуваат помеѓу владите, наднационалните и транснационалните организации, но и етничките заедници и бројни други колективитети, на една, и поединците, на друга страна.

Конечно, на меѓународните и глобалните предизвици и закани од „најниското ниво“ им одговараат поединци како најбројно множество на субјектите на светската политика и глобалните односи во настанување (Табела 2).

Поединци, инаку, дејствуваат и влијаат врз „националните, меѓународните и глобалните работи и односи“ преку и низ сите останати субјекти – држави, меѓународни организации, мултинационални организации, транснационални организации и движења, етнички, верски и други заедници, интересовни групи. Меѓутоа, токму чинот на воведувањето на единката како самостоен субјект на глобалните односи е таа „разделна линија“ *differentia specifica* на новиот глобален безбедносен поредок *in statu nascendi* наспроти сите сегашни и поранешни организациски начела и облици на национална и меѓународна безбедност. Тука, пред сè, се имаат на ум последиците што врз замислата и праксата на достигнување, зачувување и унапредување на безбедноста ги произведува толку голем број на субјекти во новонастанатите околности по студената војна. Станува збор, посебно, за фактот дека, поради веќе спомнуваните техничко-технолошки достигнувања, како и поради усвојување на демократските вредности кај голем број на општества во последните децении од XX век, луѓето како поединци сега се во состојба да бидат повеќе повикани и поделотворни отколку кога било порано да промислуваат и да ја оценуваат не само власта или положбата на еден слој, на група или на заедница на кои им припаѓаат, туку да се занимаваат и со актуелната стварност, процесите и случувањата што се одвиваат во меѓународните и светските односи. Благодареејќи и на ваквата промена, што по Розенау ја предизвикала „револуцијата во снаодливоста“ (*skill revolution*), поединците, за жал, не сите во иста мерка, со сигурност утврдуваат на кој начин со својата дејност можат да влијаат врз меѓународните и глобалните работи, како и врз исходите на процесите што се во тек.

Табела 2: Четири пристапи на безбедноста

Пристапи на безбедноста	Извори на несигурноста	Светски политички систем	Стратегија на вооружување	Основни начини на чување на мирот	Стандард
Неограничена самоодбрана	Многубројни: Веројатно неразделини од човековата природа	Заснован врз државите како главни единици; национални интереси и ривалства, страв	Поседување на многубројни или на сите видови заштита од закани	Вооружени држави, застрашување, сојузи, рамнотежа на силите	Мир со помош на сила
Ограничена самоодбрана	Многубројни: можеби неразделини од човечката природа, но зајакнати со оружје	Засновани врз државите како главни единици; ограничена соработка врз основа на двостврани интереси	Ограничени количества и видови на оружје со цел зачувување на сопствената моќ; напнатост	Вооружени држави; одбранбена моќ; недостиг на напаѓачки способности	Мир преку ограничена напаѓачка моќ
Меѓународна безбедност	Хаотичен светски систем; недостаток на правото или вообичаени постапки за зачувување на заедничката безбедност	Меѓународно политичко здружување; регионална или светска влада	Пренос на оружје и на власта на меѓународните сили	Меѓународни сили за создавање и одржување на мирот	Мир со помош на правото и универзална колективна одбрана
Укинување на војната	Оружје, лична и национална лакомост и несигурност	Различни избори од пацифистички држави до моделот на слободарско глобално село	Отстранување на оружје	Недостаток на моќта; недостаток на страв; поединечен и колективен пацифизам	Мир со помош на мирољубивоста

Имено, напредно образование, употреба на компјутерите и интернетот, најширока можна достапност на средствата на стручно како и масовно известување, патувањата на кои се разменуваат и се стекнуваат нови сознанија и други слични промени, им овозможуваат на луѓето, на некои многу повеќе а на други значително помалку, да бидат повикани набљудувачи и аналитичари, па дури и учесници во процесот и во настаните во светот кој е згуснат (*time and space compression*). Населението што живее на едниот крај на Земјата, „опремено“ со способноста за учење од книгите и со помош на слики, кои со тоа и завладеале со значително пошироки сознајни полиња, е во состојба релативно сигурно да ги предвидува идните движења во меѓународните односи и светската политика. Протестирајќи, на пример, против некој локален судир или терористичкиот напад што се случиле на сосема друг дел од планетата, тие јасно ги препознаваат последиците што тој конкретен настан ги има или може да ги има врз нивната поединечна, национална и глобална безбедност. Тоа во значителна мера ги „објаснува“ особеностите на изменетите прилики во светот во кој живееме. Односно, кога зборуваме за безбедноста, мора секогаш да бидеме свесни за постоење на тесната меѓузависност, како и на односот на меѓусебно условување помеѓу поединечната, групната, националната, меѓународната и глобалната безбедност. По тој пат, се разбира, многу се менуваат замислата и системот на безбедноста.

4. Развој на безбедноста и одбранбената функција низ историјата

Потребата за „претерано вреднување на сите вредности“ (Ниче) во промислувањето на безбедноста, како еден од само неколку поими со најизразената афективна вредност, се јавува во светскиот историски период на меѓународните односи и глобализираните светски политики кои се во настанување, кој, со наведените црти, се одликува и со особините на т.н. нов среден век. Станува збор, како што е познато, за моделот на „умножени лојалности и преклопувачки авторитети“, кој во своето време се развил на подлогата на сложените односи што владееле помеѓу Римокатоличката црква како универзалистичка институција, на слабите средновековни држави со невосстановена централна власт и на насилните феудалци. Тој историски модел може да послужи при објаснувањето на состојбата во современите меѓународни односи, во кои, како пример, поединецот кој живее во некоја од државите на Западна Европа ги има „над себе“, по линија на хиерархија, прво локалните власти, институциите и организациите, потоа административно-управниот „Левијатан“ на државата на чија територија е настанет, т.е. чијшто граѓанин е или поданик. Од него,

исто така, се очекува да покаже определена потчинетост и спрема наднационалните органи на ЕУ, како и спрема останатите меѓународни организации со ОН на врвот. Единствена суштинска разлика од средновековниот систем на „умножена лојалност и преклопувачки власти“ се гледа во тоа што основното, организирачко начело на тогашните односи било верско по својата природа, додека денес тоа е световно.

За сложената меѓузависност што денес се отелотворува преку напоредните процеси на економска, политичка и културна глобализација веќе многу е пишувано. Изложените ставови и сознанија за оваа, донекаде помодарска тема, не даваат доволно сигурна подлога за опфатно и продлабочено разбирање на појавата. Потребно е, имено, посебно и дополнително да се изучи влијанието на ваквите меѓузависни и глобализирани „бранови“ врз замислата и врз безбедносниот систем.

Одговорите на четирите прашања подеднакво точно укажуваат на природата на конкретниот пристап на истражувањето и промислувањето за безбедноста и ги осветлуваат клучните места на нејзината замисла. Истовремено, со нивна помош се врши насочување во практиката спрема изградбата на соодветен *безбедносен систем*, кој, во поглед на своите *функции*, треба успешно да се „справува“ и да влијае врз *безбедносната состојба*, од поединечната до глобалната. Тоа се следните прашања:

- › Кој е или што е објектот на безбедноста?
- › Каква е природата на заканата?
- › Кој е одговорен (кој се грижи) за безбедноста?
- › Со кои постапки, средства и начини се достигнува, се чува и се унапредува безбедноста?

Токму затоа што денес на поставените прашања не е лесно да се даде определен и јасен одговор, една од главните непознати помеѓу академски образованите истражувачи на безбедноста и политичките одлучувачи е како со сигурност да се одгатне многу изменетата природа на безбедносните предизвици и закани, значење и значењата на безбедноста во периодот по биполаризмот и студената војна. Додека, на пример, во времето од прочуениот говор на Черчил во Фултон, до самораспуштањето на СССР, противникот на двете страни им бил познат, а заканата јасна во страшната извесност на термонуклеарно уништување на човечкиот род, дотолку повеќето од денешните безбедносни предизвици и закани најточно можат да се искажат како, да го парафразираме Гвин Принс (Gwyn Prins), „состојба под закана или чувство на

закана без познат непријател“. Покрај тоа што предизвиците и заканите на периодот на студената војна биле познати, може да се рече и очекувани, на релативната стабилност и предвидливост на тогашните меѓународни односи придонесувало и тоа што речиси исклучителен објект, но и субјект на безбедноста и обезбедувањето била суверената држава, како главен дел на меѓународниот систем на држави од близу двесте единици, на системот чии темели се поставени и кој е суштински непроменет, постоел од Вестфалскиот мир 1648 година па сè до нашите денови.

Во периодот на двоцентрален (биполарен) меѓународен систем важело, според најголем број на истражувачи на безбедноста, нејзиното определување по кое таа е „објективна состојба“, „субјективно чувство“ или „убедување“, така што за безбедноста можело да се зборува тогаш кога „нема закани врз усвоените вредности“. Може да се каже дека јасно се распознавал не само објектот на безбедноста, туку и природата на закани, како и субјектот кој се грижел со определени постапки, начини и средства за отстранување на опасноста и осигурување на саканата состојба на усвоените вредности, како и чувство на спокојство. За што, имено станува збор?

Уште од времето на востановувањето на меѓународниот систем на државите (*state system*), како и во текот на целиот период на биполаризмот, реалноста на безбедноста е освојувана речиси исклучително со воени поими, а главниот објект и субјект на замислата и системот на безбедноста била суверената држава. Државите на тој начин, само по пат на зголемување на сопствена воена моќ или со пристапување кон соодветни сојузи, настојувале сосема да ја исклучат или во најголема можна мера да ја намалат можноста од „пораз во вооружениот судир“. За сите други објекти на безбедноста – на поединецот, општествената група, определената биосоцијална заедница, народ, нација, меѓународно друштво на држави, како и за глобалното општество во настанување, било заканата да е физичка или психолошка, реална или замислена, блиска или скриена, надворешна или внатрешна – безбедноста на тој „релевантен објект на безбедноста во прашање“ традиционално, исто така, е определувана со односот помеѓу заканите и способноста да им се одговори. „Клучевите“ за достигнување, зачувување и унапредување на безбедноста на кое и да било ниво и кој и да било објект на безбедноста беа, следствено на тоа, во рацете на државата. Со оглед дека така размислуваната безбедност лежи во пресекот на заканите и способноста, следува дека во состојба кога заканите ги надминуваат можностите „релевантен објект на безбедноста во прашање“ станува „жртва која кани“, во спротивно, кога способноста ги надминува заканите, со одмерување на безбедноста само со мерилата на моќта и мислењето и однесувањето во

образецот „безбедносни дилеми“, се отвораат понатаму, како што е познато, *ad infinitum*, новите кругови на натпреварување на државите, во зголемувањето, главно на воената моќ.

Во случајот на системот на државите, а следејќи го традиционалниот, „реалполитички“ пристап кон прашањата на безбедноста, произлегува дека државата како „релевантен објект на безбедноста“ сопствената безбедност ја бара и ја наоѓа во сопствената воена моќ, во слабоста на противникот и/или во сопствената сила. Уште поопределено, од сите опасности што им се закануваат на основните добра и усвоените вредности на државата како институција во потесна смисла, и државата како политичка заедница, првично се води смета за најстарата и најпознатата – успешен вооружен напад на странска држава, т.е. за војната и за поразот.

Најпосле, буквално следејќи ги веќе изложените основни поставки на таквата, традиционална замисла на безбедноста, државата е безбедна само тогаш кога ќе оствари рамнотежа помеѓу воените закани и сопствената воена способност да одговори на нив. Во овој случај, пред сè, станува збор за стратегиската и националната и државна безбедност. Поради тоа поисправно е кога се кажува за безбедноста во периодот на студената војна да се употребува поимот стратегија во неговото класично значење, отколку синтагмата *студии по безбедност* со нејзината денешна содржина на значењето.

Човекот и човековото општество прашањето на сигурноста го зафаќа од нивниот постанок. Зборот е за егзистенцијално и вечно прашање. Тоа е егзистенцијално прашање, бидејќи без способноста за остварување на сигурноста на егзистенцијалното ниво нема опстанок, а вечно од причина што загрозеноста е трајна па е трајна и сигурносна функција. Секој жив организам и секоја заедница на живи суштества по природата тежнеат кон сопствена сигурност. Тоа важи и за луѓето и нивните заедници. Тоа е природно тежнение во ниту еден поглед да не се наруши сопствен интегритет и да се овозможи, осигури потполн живот. Конституцијата на секое живо суштество, колку и таа меѓусебно да се разликува, е таква што со својата целовитост дејствува во функција на сопствената сигурност. Така е и со општеството.

Според Талкотт Парсонс, општество е посебна вид на општествен систем кој е едно од примарните подмножества на системот на човековото дејствување. Општествениот систем се состои од меѓудејствување на човековите единки, секој негов член во исто време е и фактор (бидејќи има цели, идеи, ставови...) и предмет на ориентирање, како за други фактори така и за себе. Јадрото на

некое општество како систем е структуриран и нормативен поредок со чија помош е колективно организиран животот на населението. Како поредок, ова јадро ги содржи вредностите како и издиференцираните и посебно наведени норми и правила, а сите тие барат културна референца со цел да се добие значење и легитимитет. Како колектив, нормативен поредок покажува структурирана мерка на припадност да се направи разлика помеѓу поединец што му припаѓа и оние што не му припаѓаат. Со оглед на развиеноста и содржината на нормативниот поредок, општествата се подложни на просесите на промени, односно на зголемување на способноста за приспособување, било внатре во себе со создавање на нов тип на структурата, било коегзистирајќи или спојувајќи се со другите општества. Во човековата историја може да се набљудуваат три многу широки нивоа на еволуција на општество врз основа на кои тие можат да се поделат на:

- а) првобитни,
- б) преодни и
- в) модерни општества.³⁵

4.1. Развојот на сигурносна и одбранбена функција во првобитните општества

Основни карактеристики на првобитните општества се: религија, сродство, технологија и симболичка комуникација. Овие четири карактеристики беа доволни за луѓето да можат да живеат во некоја смислена заедница што ја овозможува егзистенцијата на своите членови. Во помалку развиените облици на првобитните општества не воочуваме раслоеност и облик на политика на организација на управување во општеството и органите на управување со силите на одбраната. Во услови на неиздиференцирано стопанство, често само со напор можеме да конструираме посебни места на некоја заедница како политичка заедница. Тоа што ние денес го сметаме за функциите на државата. Времелување на правото, заштита на лична сигурност и јавен ред, заштита на стекнатите права, остварување на хигиенски, педагошки, политички, културни и други интереси, како и, на крајот, воена организација за заштита од надворешни опасности, во раните епохи на првобитните општества воопшто не постоеле или барем не во форма на рационалните поредоци, туку само како аморфна повремена заедница.

---

35 T. Parsons, *Drustva-Evoluciski i poredbeni pristup*, August Cesarec, Zagreb, 1998

Во подоцнежните фази на првобитните општества спротивностите меѓу нивните членови сè повеќе ги надминуваат рамките на интеграција што постоеле во пониските фази. Ниту роднинските врски што го поврзувале мнозинството ниту традицијата на ритуалот која проникнувала во секој еден член на заедницата повеќе не биле доволни како методи на регулација на човековото однесување во остварување на општите цели. Производствените можности сè повеќе ги ослободувале луѓето и средствата на првобитна строго ограниченост на одреден број на луѓе и големината на заедницата, како и ниска продуктивност на стопанисување за (гол) живот. Производствените можности во подоцнежните фази на првобитните општества и нивната главна содржина, поделба на работата, овозможиле зголемување на продуктивноста на производството, ширење на територија, како и зголемување на бројот на припадниците на заедницата. Тоа битно влијаело врз еволуцијата на управувачка функција во општеството. Се напушта првобитниот облик на управување карактеристичен по тоа што како управувачки институти функционираат поглавици, врачевци и совет на старците. Во новиот облик на управување како начин на регулирање на односите помеѓу припадниците на заедницата ги наоѓаме темелите на денешниот облик на управување во политичкиот систем. Неговите основни карактеристики биле: главатари и поглавици стануваат владетели на одредено подрачје на кое живее нивното племе или што го освоиле во војна. Со оглед на фактот дека на главатарите и поглавиците во управување не им користеле само роднински врски, како и дека кохезијата во таквите заедници е значително помала отколку во родовските, беа принудени да создадат адекватен државен апарат. Во него, главно, ги именувале членовите на своето семејство доделувајќи им одредени конкретни должности, зависно од функциите што требало да ги вршат во државата, било во врска со внатрешната организација или со организацијата на воените походи.

Паралелно со владејачот функционираше и собранија што според различни критериуми ги сочинувале старешините на семејството, воени заповедници, избрани претставници на сите граѓани, како и постари и поистакнати граѓани. Собранијата вообичаено имале овластувања да ги бираат јавни службеници, да утврдуваат правила на однесување во заедницата и да судат врз основа на нив. Во различни првобитни држави нивната улога била поинаква. Со световната власт паралелно се спроведува и диференцијација на „духовниот“ аспект на општествена регулација. Врачевите се поврзуваат во корпорации, воведуваат обука и приправништво за нови кандидати, постапно хиерархиски се организираат и стануваат свештеници. Со тоа се создаваат основни претпоставки и за развојот на овој облик на општествена регулација, кој во одреден облик се задржал до денес.

Поделба на работа, вишок на производи и раслојување во подоцнежните фази на првобитни општества условуваат во нивните рамки присуство на различни интереси, често спротивставени. Покрај тоа, сè поприсутни се тежненија на доминантните групи во општеството за ширење на територија и воспоставување доминација врз другите заедници, првенствено поради економски причини. Сето ова предизвикало организирање држава во која воената организација претставувала централно место. Тоа е највидливо кога некоја територијално организирана група нападната однадвор на традиционалното подрачје на своето владеење и кога сите припадници во облик на последната одбрана го земаат оружјето. Од сè поголема и поголема рационална претпазливост во врска со таквите случаи може да израсне политички организирана група што се смета за легитимна за спротивставување на насилан напад кој доаѓа однадвор. Така погодно здружување се претвора во трајна организација – војска – која развива воени способности на своите припадници и учествува во војните.

Војска, вообичаено централно организирана, се користела заради остварување на три темелни цели:

- (1) зачувување на власта и постоечкиот систем, како и усогласување на односите внатре во општеството;
- (2) одбрана на сопствената територија и
- (3) освојување туѓи територии.

Развојот на централизираниот воен апарат кој главно бил подреден на политички доминантно лице, овозможувал водење војни против други општества во кои границата помеѓу одбрана и агресивно освојување или пљачкосување е доста неодредена, што е чест случај во историјата на војувањето. Исто така, важна била и употребата на војска за одржување на внатрешниот поредок, посебно спротивставување на тенденциите во правецот на распаѓање и побуната кои во тие општества се ендемични. Овие општества беа преполни со насилство и неред, вклучувајќи и користење на војска во борбите за кралската положба.

Држава ја брани својата територија со сила, на секој отпор одговара со сила, материјалните средства потребни за одржување на државниот апарат ги прибавува со сила, своите одлуки, особено пресудите за споровите, исто така, ги спроведува со сила. Дури и таквите работи како што се изградба и одржување на патиштата, мостовите, браните, каналите ги спроведува со закана и применување на сила. Покрај војската, за применување на сила се формира и полиција. Војската, без оглед на обликот на организирање, претставува главна сила за вршење одбранбена функција и освојување, додека полицијата станува

рамка на заштитна функција, односно заштита на интересите на владејачка група и воспоставените општествени односи. Според Макс Вебер, „сите политички творби се творбите што употребуваат сила. Но, за структурата и судбината на политичките заедници специфична улога игра начинот и степенот на примена на таа сила или закани со неа на другите слични творби. Не е секоја политичка творба (државно уредување) во иста мерка експанзивна во врска со тежнението за ширење на својата моќ надвор од групата, т.е. дека во подготвеноста ја држи силата со цел стекнување политичка моќ врз другите територии и заедници, за во таа форма да ги припојува кон себеси или да ги прави зависни од неа. Затоа, политичките творби се творбите на сила, во различен опфат (опсег) свртен кон светот“.

Иако управувањето со војската било главна содржина на дејствување на државниот апарат на овој степен од општествениот развој, а претставувало и основна содржина на управување во тие општества, сè повеќе доаѓа до развојот на цивилниот управен систем кој постапно се одвојува од воена и религиозна организација.

Втора етапа во еволуцијата на општеството се преодни општества кои ги карактеризира развој на пишаниот јазик. Во преодните општества разликуваме две основни фази: „архаична“ и „развиена преодна“ фаза. Архаичната фаза ја одбележува умееност на пишување и космологиска религија, додека развиената преодна фаза ја означува потполна писменост на горните општествени слоеви, како и религија која се пробила до филозофски нивоа на воопштеност и систематичност.

Во архаична фаза на преодни општества управувањето со општеството во голема мерка се потпираше на воената организација. Воената организација не претставувала само основен столб на државата од архаичен тип, туку начинот на управување со војската бил и основ на управување со државата.

Значителен развој на сигурносната и одбранбената функција е поврзан за настанокот на први организирани војски на египетските фараони околу 3000 година пр.н.е., кои во почетокот служеле за одбраната на плодно земјиште во долината на Нил, а подоцна за освојување туѓи територии. Во овој период развојот на сигурносна и одбранбена функција, како и во подоцнежните периоди, бил сведен на дејствување (дјеловање) на војската. Организирање и управување со војската не било особено сложено. Во основа се сведуваало на проблемите на организирање на војската, нејзиното издржување, доведување на боиште и постројување во рамките на соодветен борбен поредок.

Војководците кои ја воделе војската вообичаено се наоѓале во средина или на чело на своите единици, влијаејќи така со своето присуство, со особена храброст и вештина на изведување на задачите, како и со употреба на оружје и на текот и исходот од борбените дејствија.

Покрај војководците, во функцијата на управување со војската се јавуваат „писари на војската“ како виши часници, специјалисти доделувани на војководците за решавање на проблемите на полето на организирање, снабдување и транспортот на војската. На ваквата појава, како и натамошниот развој на управување со војска одлучно влијаеле карактерот, составот и структурата на воената организација, размерот и облиците на борбените дејства, развојот и достигнувањата во техничките средства, вооружувањето и воената опрема, гледања на употреба на војска и нејзините делови. Покрај тоа, и дејствувањето на војската повратно влијаело на развојот на воената организација, во почетокот незначително, а подоцна сè повеќе и произразено.

Годините на намалување на моќта на Египетското Царство означувале подигање на Асирија во која живеел агресивен и амбиционен народ. Асирската воена организација го достигнала својот врв во времето на Саргонома I (772-705 година пр.н.е.) и неговиот син Сенахериба (705-681 година пр.н.е.), чиј придонес во развојот на одбранбените функции и војска се состоел во развојот на групите специјалисти. Последица на тоа била употреба на коњица одвоено од пешадијата, разликување помеѓу тешките и лесните стрелци, воведување на опсадната артилерија и групи на други специјалисти како што се инженери, стручњаци за уривање и слично. За управување со сите тие делови на војската, покрај војководци што ги обединувало нивното дејствување, било неопходно постоење и на специјалисти.

Значителен придонес во управување со војската дал и персискиот владетел Дарије I (521-485 година пр.н.е.), кој вовел планирање и координација. Неговите операции се изведувале истовремено на копно и на море, па барале внимателно планирање и координација, активности во рамките на управувањето што не можеле повеќе да останат само во надлежноста на војководците и да се одвиваат во нивните мисли, веќе со нив почнале да се занимават часници. Тоа значело почеток на кадровско организирање.

Воената сила на Дариј I ја совладале Грците кај Маратон 490 година пр.н.е., а персиската воена моќ конечно ја скршиле силите на грчката држава кај Саламина 480 година пр.н.е. Оваа победа овозможила воздигнување на македонскиот владетел Филип II (382-336 година пр.н.е.) и неговиот син Александар Велики (356-323 година пр.н.е.). Иако славата на војсководецот Александар Велики ја

засенила славата на неговиот татко, сепак, тој што ќе го проучува развојот на одбранбените функции и военото управување Филип II повеќе ќе го интересира. Тој, потпирајќи се врз дотогашните искуства на грчката и персиската војска, ја изградил воената организација и системот на управување што Александар подоцна успешно ги искористил за големи освојувања. Филип II ја подобрил организацијата на персоналот создавајќи од него незаменлива помош што ја користи заповедникот (војсководец) во подготовки, движење и употреба на војската. Тој во војската вовел и две нови специјалности: санитарска струка и воено судство задолжено за одржување на дисциплината. Александар, преземајќи ја командата врз воените сили од својот татко, имал персонал кој ги извршувал поголем дел од должностите на денешниот воен персонал. Покрај тоа, го проширил со воведување на персонални тела за унапредување на офицери, како и воведување офицер за врска и специјалисти за форсирање на водените пречки. Воведувањето на овие новини било резултат на барањата што пред Александар Велики ги поставиле организацијата и извршувањето на долгорочни воени походи на голем простор и далеку од татковината.

Поголемото значење на воените работи во однос на цивилните прашања во преодните општества го овозможило постигнувањето на апсолутистички режими во кои владетел со насловот на крал или еквивалентен назив, обединувајќи ја световната (политичка и воена) како и религиозната функција, бил самодржец. Институт на советот, во кој влегувале старешините на семејствата и братствата, како и собранијата во кои се наоѓале воени и претставници на слободни граѓани, бил елиминиран или имал симболична функција. Во стариот век, покрај наведениот апсолутистички модел на политичкиот систем, зачат е и демократскиот модел на политичкиот систем, во кој доаѓа до ограничување на овластувањата на владетелот од аристократијата заинтересирана за власт.³⁶

4.2. Развојот на сигурносната и одбранбената функција во преодните општества

За преодните општества е карактеристично функционирање на државата во која дошло до раздвојување на религиската и световната власт, како и најзменично слабеење и јакнење на автократската власт. Според одредените критериуми, разликуваме повеќе типови на општествено уредување: ропство (робовладетелство?), феудализам и капитализам. Во секое наведено уредување државата ја извршува својата доминација и регулативна функција по пат на управување во суштина на ист или сличен начин. Овие факти во голема мера

---

36 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

го олеснуваат изучувањето на развојот на сигурносната и одбранбената функција низ историјата.

Иако во минатото се случувале битни промени во организирањето на државата како политички систем, развојот на сигурносната и одбранбената функција се одвиваат според одредени начела и во рамките на одредени методолошки рамки. Според мислењето на Е.Пусиќ: Држава како конкретна организација која ја сочинуваат одредени луѓе, се менува, шири, јакне, слабее, пропаѓа, други поединци и групи успеваат да се здобијат со контрола врз државниот (управен) апарат, се трансформира самиот облик на државната структура и условите на владеење во неа. Монархијата ја сменува република или обратно, на една династија ѝ успева да ја истисне другата, поединец ја наметнува својата самовласт на аристократска олигархиска група или колегијални директориј наследува самодржавие итн. Овие промени во државата ги следат општествени преврати, но се случуваат и независно од нив внатре во истото општествено уредување.

Управувањето во политичкиот систем, а во неговиот состав и развојот на сигурносна и одбранбена функција, зависело, пред сè, од целите, бидејќи тие се општи и конкретни, темел на секое управување. Целите кои го одредиле управувањето можеме да ги поделиме на општи, кои се однесуваат на општеството во целост, без оглед кој прв ги прогласил и државата, кои се насочени на одржување на постоечкиот систем. Начинот на конкретно дефинирање на наведените цели и нивното остварување зависел од појавување на одредени модели на политичките системи во историјата. Политичкиот систем го интересира човекот од најраните времиња. Какви политички системи постојат, по кои особини се разликуваат, каков е односот помеѓу неговите поедини делови (потсистем, на пример, однос со одбранбениот систем), постојат ли одредени законитости во воспоставување, менување и пропаѓање на одредени политички системи? Тоа се прашања што заземаат средишно место во сите досегашни класификации и теории што се занимаваат со политичките системи.

Првата класификација на политичките системи е поврзана за познатиот грчки историчар Херодот. Тој разликува три основни политички системи во грчката политичка пракса: монархија, олигархија и демократија. На иста основа ја создава својата класификација и Платон. Меѓутоа, Аристотел прв се обидел да ја постави теоријата на политичките системи врз основа на паралелно проучување на законите и политичката пракса на грчките „држави“. Аристотел сметал дека политичките системи се разликуваат според тоа кој и како ја врши власта. Ако власта е во рацете на поединците кои ја вршат власта во согласност со одредени правила или општи општествени конвенции, политичкиот систем е монархија. Ако една група што го прави малцинството владее според

утврдените правила и конвенции, тоа е аристократија. Кога „народ“ (маса) или барем повеќето владее во согласност со општи интереси, тоа е демократија. Класификација на политичките системи „монархија, аристократија, демократија“ преовладува дури и доминира, не само во грчката политичка филозофија туку и во теоријата на политика сè до почетокот на 20 век. Со оглед на тоа дека под традиционалните модели на политичките системи како што се монархија или република често се подразбирале различни појавни облици на политичките системи, во 20 век се јавува сфаќање за политичките системи како мешани структури и нови (детални) класификации на политичките системи. Во преодните општества можеме да разликуваме два карактеристични модела на политичкиот систем: магистрат и апсолутистичка монархија, додека уставна монархија и република се со различни варијанти на уредување (претседателски систем, полупретседателски систем, парламентарна демократија, собраниски систем) и облици на модерните општества.³⁷

4.2.1. Магистрат

Во политичкото гледање диференцијација на државниот систем по пат на магистрат значи во правило политичко повлекување на владетелот самодржец пред притисокот на аристократија или други слоеви на претставените во собранието. Точка на прекин во тие борби е командување со војската, каде некавалификуваност на наследникот владетел најизразено се гледа и најболно се чувствува. Поради тоа и најнапред се извојува командување со оружени сили и се пренесува од владетелот на привремениот магистрат, при чиј избор тогаш докажаната способност за успешно командување во војна може во одредена мера да се земе предвид. Покрај критериумот на ефикасноста во командувањето со војската, тука е битен и политичкиот критериум, бидејќи на овој начин владетелот значително се развlastува и ослабнува. Така беа создадени одредени претпоставки на остварување цивилен и политички надзор врз војска во овој модел на политичкиот систем.

Магистратурата во државната организација ја претставувала варијантата на најрана примена на идеја на поделба на власта. Иако во државните организации постоеле повеќе магистрати со различни или исти надлежности, имале заеднички начин на избор. По правило, ги бирало најшироко собрание, кое по своето политичко одредување опфаќало или претставувало целосно политички релевантно население, односно слободни граѓани во државата. Избраните

---

37 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

магистрати ги извршувале своите функции во рамките на многу широко нормативно одредување, по слободна оценка и својата совест. При тоа им помагале помошници кои тие сами ги избирале и ги плаќале и со нив лично биле поврзани. Подоцна, кога државните работи се зголемиле, се јавила потреба за поголем број на помошници кои својата работа морале да ја извршуваат професионално. Тоа предизвикало појава на државна управа (чиновници), која и натаму помагале во работа на магистратите, но се финансирала од државната каса во која се собирале различни даноци. На овој начин се настојувало државната управа да се направи независна од магистратот и способна за ефикасно опслужување на секој новоизбран државен функционер.

Институција магистрат, иако и денес во траги е присутна во сложени државни системи, може да се разбере само од конкретниот историски контекст во кој настанала и во кој го достигнала својот врв. Поради тоа изучувањето на магистратот и остварувањето на управување со државата и развојот на сигурноста и одбранбена функција во неговите рамки, најдобро се гледа на конкретните примери на Атинската држава и римскиот магистрат.³⁸

4.2.2. Атинска држава

Атина, во однос на други грчки држави, рано се обединува во политичка единица под водство на кралот или базилеус кој владеел со атинската акропола. До средина на 7 век пр.н.е. Атина се развивала во аристократска република во која аристократските родови успеале да го потиснат владетелот – крал и неговата власт сведена само на религиска дејност. Од неговата функција прво успеале да ја одвојат командување со војската, што најпрво се доверува на „полимарк“, воен командант избран од и помеѓу племството, а подоцна и цивилна управа, која презема најпрвин една, а подоцна и девет „архонти“. Кралот задржува главно само религиозни функции. Со ваквите мерки во Атинската држава со цел спречување на доминација на војници, посебно во случајот на надворешна загроеност или по војна, се создаваат претпоставките за цивилен политички надзор на војската. Развојот на државата оди во насока на сè поголема диференцијација на магистратскиот тип. Магистратите најпрвин ги бира собрание – *ecclesia* на една година, а подоцна главно се одредува со ждрепка од одреден круг на кандидати на ист рок. Ваквиот начин на избор, кој манифестира недоверба во носителите на власта, бил резултат на процесот во кој аристократијата го потиснува кралот, а потоа другите општествени групи сосема

---

38 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

ја потиснале аристократијата. Искананата недоверба во власта и можноста за нејзина злоупотреба произлегува од негативното искуство на политичката историја на Атина и некои други држави, каде владетелите станувале апсолутни господари, често со воена помош на поедини воени команданти или надворешни непријатели. Развојот на политичкиот систем на Атина не одел во прилог на магистратура, туку на собрание. Ваквиот развој на случувања овозможил држење на војската под ефикасен политички надзор. За таа цел Атињаните применувале колективна метода на командување со војската, поставувајќи десет „стратези“ во командата на војската. Под нив се наоѓале десет „таксијархи“ кои работеле како помошници за општи потреби. Макар што имале заповедни должности, тие биле одговорни и за такви детали како што се исхрана, логори, поредок при поход и други слични должности што се денес во надлежност на персонални офицери. Последиците на ваквиот однос на управување во политичкиот систем и управување со одбранбените сили биле потполно цивилни и политички надзор на одбранбениот систем и војска, но и неможност за територијална експанзија во која одбранбеното организирање и војската имале незаменлива улога. Интеграцијата во атинско општество не се остварувала, освен врз основа на одбранбена солидарност на населението што било на ново на родовско општество, а тоа на крајот доведува и до конечно губење на сувереност во судирот со Александар Македонски во 4 век пр.н.е. Иако искуствата од управувањето во политичкиот систем на Атина се од непроценливо значење, како за стариот век така и за сите подоцнежни епохи, овој модел на политички систем малку придонел за развојот на управување со силите на одбраната и војската, но е значаен за подоцнежните истражувања и за примена на методите неопходни за воспоставување надзор на цивилна и политичка власт врз војската и одбранбениот систем.³⁹

4.2.3. Римска Република

Рим, секако, е најкарактеристичен пример на диференцијација на магистратскиот тип во државниот состав. Односот помеѓу римската аристократија, патриција, други слоеви на слободни граѓани и плебејците, бил поускладен отколку во Атина и тоа речиси во текот на целите 500 години на постоењето на Републиката. Во 509 г. пр.н.е аристократијата го потиснува кралот, ги ограничува неговите функции и го заменува со два конзула како врховни магистрати бирани во центуриските собранија на една дена. Конзулите ги преземаат сите функции на поранешни кралеви (освен религиските), во прв ред заповед со војската, заштита

---

39 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

на внатрешен поредок, претседавање во сенатот како и право на иницијатива и извршување сенатски одлуки и одредени судски функции. Во почетокот конзулите имаат два помошника (квастори) и воени заповедници (трибуни милитум) без магистратскиот ранг. Подоцнежното разгранување особено на воените работи, барало дополнителна поделба на работите и воведување поголем број конзули за државни, цивилни, воени, благајнички, сметководствени, интендантско-економски и други работи. Со зголемување на државна територија, со оглед на државното ниво се воведуваат повисоки и пониски магистрати. На пониските магистрати им се доверува главно управување со провинциите. Како и во Атина, во почетокот магистратите (конзули) самите ги бираат и ги финансираат своите помошници. Меѓутоа, со постојано зголемување на нивните надлежности се јавува потреба од професионални помошници – чиновници што ќе се финансираат од благајната на државата. Со зголемување на бројот на магистрати и државни чиновници доаѓа сè повеќе до дезинтегрирање на државната власт, која, иако ефективна на внатрешен план во нормални услови, не осигурува ефикасност во управување со општеството и посебно управување со одбранбените сили во извонредни состојби кои внатре во земјата и во опкружувањето стануваат сè почести. Поради тоа се воспоставува можност на избор на диктатор од поранешни конзули на барање на Сенатот и со потврда на центуриското собрание. Тој добива вонредни овластувања, посебно во смисла на управување со војската и полицијата. Со оглед дека плурални магистратури сè помалку се во состојба да управуваат со општество што е сè поголемо и по интересите сè попротивставено, вонредната состојба станува сè понормална. Диктатори се сè повеќе, на власт сè почесто доаѓаат со сила и со граѓанска војна, но, исто така, и ја напуштаат. Целиот политички систем паѓа во длабока криза и бара нов интегративен механизам кој се назира во воспоставата на монархија. Доминацијата на управување во политичкиот систем врз управувањето со одбранбените сили воспоставено во периодот на Република сè повеќе слабее, а управувањето со војската станува сè подоминантно и одлучувачко за расплет на кризата на политичкиот систем на римскиот магистрат.

Во овој период се јавуваат конзули кои остварувањето на своите владејачки амбиции го гледат во употреба на сила. Тие командувањето со војската во целост или во одредени провинции настојуваат да го искористат за преземање на власта. Поради тоа првична цел им е изградба на воена организација што покрај ефикасноста ќе биде и лојална на врховниот командант. За остварување на тоа спроведуваат професионализација на оружените сили и вршат реafirмација на до тогаш познати сознанија за управување со војската. Така сè повеќе управувањето со војската се наметнува на управување во политичкиот систем. Најзначајни промени на полето на воено управување се случуваат за време на

римскиот војсководец Јулије Цезар (100-44 г. пр.н.е). Тој успешно ја применил организацијата и принципите на управување што ги развиле неговите претходници. Меѓутоа, вовел известувачка функција како јасна персонална функција, воочувајќи ја важноста на прибирање различни податоци за непријателот. Колку оваа дејност била значајна се гледа од податокот дека на секоја римска легија ѝ биле доделувани десет разузнавачки офицери. Покрај тоа, во римските легии успешно е развиена и логистичка дејност, што ја вршеле „quaestori“ од кои води потекло вообичаениот воен израз „квартирмајсто“, како кадровска функција што и денес во војска е сè позначајна. Во тоа време доаѓа до расчленување на борбениот поредок на поедини делови и до појава на причувување што се воведува во борба според проценката на развојот на состојбата. Тоа ги условило војководците со својот кадар (персонал) да не учествуваат директно во борбите, туку да ја следат и да командуваат од позгодно возвишено место, не изложувајќи се на опасностите.

Организациската ефикасност на војската на Цезар која била на завидно ниво, во подоцнежните воени организации на феудална (средновековна) доба континуирано опаѓала некаде сè до 14 век. Исклучок бил единствено бизантскиот владетел Велизар (505-565 година), кој продолжил да ги применува и ги усовршува Цезаровите организациски начела во употреба на големите војски, но неговото дејствување било ограничено само на Бизантското Царство и не се одразило на Европа во која феудализмот бил владетелски општествен поредок.

Политичкиот статус на магистратите е одраз на историските услови во кои сферата на политиката и управата уште не биле разделени една од друга. Поради тоа магистратите, покрај сите слабости што ги имале, осигурувале управувањето во политичкиот систем да биде рамка за управување со војската, и овој вид на управување да биде во рангот на управување со сите останати општествени функции. Знаејќи за опасноста што може да ја има воената организација за политичкиот живот на земјата, посебно внимание се посветувало на изборот, надзорот и континуираното временско заменување на највисоките воени команданти. Нарушувањето на ваквиот однос помеѓу управувањето во политичкиот систем и управувањето со одбранбени сили значел и дефинитивен крај на магистратското уредување и премин во монархистички облик на политичкиот систем.

Во денешно време трагите од магистратурата која делумно преживеала множат да се најдат единствено во локалната управа на некои земји, како, на пример, во САД, американските колонисти со себе ја донеле традиционалната англиска локална самоуправа и одолеале на унифицирачкото централизаторско влијание на монархијата, што во Англија постапно ги претворило локалните функции во

инструментите на својот надзор. На тоа, пред сè, влијаела големата територија и во почетокот многу малата населеност. Заедниците на поедините подрачја било многу тешко да се поврзат и да воспостават средишна власт. Тие биле препуштени сами на себе во поглед на воспоставување и заштита на поредокот, како и одбрана на територијата и суверенитетот. Иако централизацијата на државата, посебно во минатиот век, ги елиминирала наведените причини, уште и денес во поедини покраини на општи избори директно се бираат одредени локални должности. Меѓутоа, нивниот избор и функции денес сè повеќе стануваат реликвии на едно време што неизбежно се повлекува пред современите облици на власта.⁴⁰

4.2.4. Монархија

Монархијата како облик на интеграција на општеството настанува како одговор на три темелни прашања на кои не можеа да одговорат магистратите. Таа ги решава интересните конфронтации на општествените групи со воспоставување на центар кој е „над“ судирите, овозможува експанзија на државна сувереност на соседните заедници и создава услови за финансирање на моќен централизиран државен апарат кој ќе овозможи поцврсто внатрешно поврзување и натамошна експанзија.

Меѓузависноста на растот на државниот апарат, пред сè, војската, и експанзионистичките тежненија овозможиле создавање големи и моќни монархии во историјата од кои за оваа расправа се карактеристични Римското Царство, Османлиското Царство, Хабсбуршкото Царство и подоцна Австро-Унгарската Монархија. Овие царства, иако меѓусебно се разликуваат, што ќе видиме и од нивната анализа, ги карактеризира ширење на границите на околните области за разлика од некои други монархии, како, на пример, Француското и Британското Царство, кои поради неможноста за проширување на околните области се ширеле на прекуморски земји.

4.2.5. Римско Царство

Конкретниот облик на Римското Царство, кога конечно по повеќе обиди го воспоставил Октавијан Аугуст, бил резултат не само на наведените долгорочни тенденции, туку и на посебни политички околности во периодот на неговото настанување. Успешниот атентат врз Цезар во 44 година пр.н.е. покажа дека

---

40 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

царството во Рим, иако неопходно, не може да се воведи „преку ноќ“ со распуштање на институција република. Она што било воведено на седницата на Сенатот на 13 јануари 27 година пр.н.е. било компромис, затоа што царството било под наметката на републиканските институции. Царскиот апсолутизам се пробива постапно, а доминира дури во втората половина на петстогодишно постоење на Римското Царство. Одлучувачкото свртување кон монархија го забрзале промените во војската. Создадена е стоечка и професионална војска од редовите на сиромашните слободни граѓани и слободни селани без имот, наместо републиканска гарда како територијален облик на воена организација. Наемничката војска била силен центар на моќта што постапно се осамостојувал во однос на управувачите во политичкиот систем. Во ова осамостојување од почетокот се наоѓала можноста војска да се поистовети со државата, што во цезаризмот и воената монархија и се случило. Граѓанската војна во 1 век пр.н.е. била борба за моќ на нови војсководители, а војската се претворила во орудие за остварување на нивните политички цели. Излез од таквата состојба била централизација на државната управа, а посебно управување со војската.

На самиот почеток на своето владеење, Октавијан Аугуст формално бил само првак во Сенатот, на кого Сенатот му дозволува да обедини три порано разделени функции: надзор над управата, врховно командување со војската и религиска функција. Во преземањето на целата власт, командувањето со војската било од клучно значење. Војската, чија организација и централистички систем на управување ја воспоставил и усвошил уште Цезар, броела на стотици илјади војници и офицери и претставувала главна содржина на државниот апарат. Замислата на војската биле легији, т.е. пешачки формации во кои според традицијата служеле римските граѓани. За времето на Република се служело во рамки на одредени старосни граници (од 17 до 46 година од животот), но само кога државата била во војна. За време на Царството воената служба била континуирана преку 16, а подоцна 20, а за некои родови и 25 години, но не ги опфаќала сите, туку само локалните заедници на регрутирани граѓани. Легијата броела низ најдолго време околу 6.000 војници распределени по стотина во центурии. Две центурии сочинувале манипул, три манипула кохорта, а десет кохорти легија. Секоја легија имала свој придружен одред на коњаница кој го пополнувале римски граѓани и сојузници. На чело на легијата се наоѓал легат, кој бил именуван од цар (како и сите останати офицери) и на кого му бил директно потчинет. На легатот во водењето и командувањето му помагал стожерот специјалист за одредени прашања, а директно му беле потчинети команданти, кохорти, манипула и центуриј. Покрај надлежностите за управување и командување со потчинетите формации, легатите имале надлежности и во цивилните работи, посебно во царските провинции, со кои управувал царот непосредно.

Во текот на воената служба војниците и офицерите примале плата во пари и добивале отпремнина кога излегувале од војска. Често примале посебни пригодни парични подароци од царевите, особено кога требало да се мотивираат за извршување одредена важна задача. Покрај тоа, како ветерани уживале различни привилегии при извршување стопански дејности, ослободувани од данок, имале приоритет за локални цивилни служби, им е доделувана земја во сопственост. Сето ова укажува на постоење цврсто организирана професионална војска со јасно профилирани интереси. Тоа овозможило апсолутизам на царот и доминација на војска во политичкиот систем, што е значајна карактеристика на апсолутистички монархии. Војската како цврста организација чии припадници имале идентични интереси, со механизмите на сила преку царот како „неутрален“ центар, успевале да ги наметнат на целото општество. Се обидуваале товарот на задоволување на тие интереси што повеќе да се префрли на надворешното опкружување што, пак, барало непрекинато војување и потчинување на нови територии и народи. За тоа било потребно постојано квантитативно зголемување на војската од редовите на римските граѓани чиј број бил ограничен. Поради тоа во 212 година најпрвин се проширува статусот на римскиот граѓанин на сите жители на Царството, за да се зголеми бројот на потенцијални војници, а подоцна се овозможува и влез на „барбари“ во војската, што за Царството имало далекусежни последици. Римското Царство во интеракција со околицата дошло до точка каде човечкиот и материјалниот потенцијал повеќе не биле во состојба да ја одржат големината на системот на достигнатото ниво или да му овозможат натамошно ширење, згора на тоа, тие довеле до неговата пропаст.

Можностите на политичкиот систем развиени во време на магистрат во Царството почнале сè повеќе да се стеснуваат. Институциите на политичкиот систем (сенат) губеле од своите надлежности сè повеќе функции, најпрвин командување со војската и полицијата, потоа управување со финансиите, судството, за на крај да останат целосно без власт. Нивната концентрација во рацете на царот го намалила управувањето на форма што требало да задоволи, главно поради традицијата. Пример на Римското Царство укажува на законитоста; централизација на управување во политичкиот систем и концентрација на власта во една личност доведува до јакнење на воена и одбранбена организација, кои се обидуваат да станат независни од општеството и да го јакнат влијанието врз институциите на политичкиот систем.⁴¹

---

41 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

4.2.6. Османлиско Царство

Османлиското Царство како втор пример на монархискиот политички систем, за разлика од Римското Царство, не наследило републикански облик на власт, туку израснало од номадско племенско уредување. Политичкиот систем од самиот почеток се организирал изразито хиерархиски, а на врвот на хиерархијата се ставал султан или, како најчесто го нарекувале Европејците „*велики господар*“, кој во својата личност ја обединувал религиската и световната власт.

Во вршење на власта, покрај дворските службеници, султанот имал многу развиен државен апарат кој се делел на цивилен и воен дел. Двата дела ги интегрирала функцијата на големиот везир, кој бил највисок администратор на царска управа, заменик на султанот во врховното командување со војската и негов ополномошен во цивилната администрација. Тој ги предлагал кандидатите за султанови именувања и поставувања на сите администратори што ги именувал султанот. На султанот му ги предлагал сите општи и поединечни акти во име на големиот совет (диван) чиј член бил или во свое лично име.

Големиот совет (царски диван) бил најтесен советодавен совет на султанот кој расправал за важни прашања на политиката и остварувал судска функција. Членови на Големиот совет биле, покрај големиот везир, и водечки администратори на централна државна управа. На одреден начин, за Големиот совет би можело да се рече дека ја претставувал владата.

Цивилната управа се состоела од Канцеларија што вршела општи управни, дипломатски, кадровски и работите на финансирање. Во нивниот состав се наоѓале три главни книговодители и раководител на одделот Архива и Катастар, кој бил одговорен за евиденција на земјиште и земјишни односи во целото Царство. Ваквата структура на управата според начелото на субординација се развивала и во пониските територијални единици. Воената управа се надоврзувала на големиот везир, а се состоела од команди на мобилни, централни воени сили на јаничари и посебни контингенти на дворски трупи и воено-територијални тела строго хиерархиски организирани.

Функционирањето на вака поставениот систем на управување во Османлиското Царство се одвивало со постојано присуство на спротивности на различни нивоа помеѓу централната власт (пред сè, воена) и феудалците кои ги обединувале воената и цивилната власт. Централната управа и главните ударни воени сили на јаничари, составена од луѓе во статусот на државни робови, во постојана спротивност се со воено-феудален фактор кој се настојувал да се исклучи од

апаратот на централното државно управување. Оваа спротивност не влијаела на цврстата меѓусебна поврзаност на султанот и државен устрој (посебен и воен дел). Колку на султанот му бил значаен централниот државен (одбранбен и воен) апарат, се гледа од податоците според кои половина од државните расходи се трошени за одбранбени и воени потреби. Бидејќи ваквите трошоци постојано растеле, морале да се осигуруваат, за монархии на карактеристичен начин, со освојување нови земји и со даноци што ги плаќало немуслиманско население. Поради редовното финансирање, војска настојувала да биде лојална и послушна на султанот, особено примајќи дарови што се делеле во одредени прилики.

Спротивности постоеле и внатре во централната државна управа помеѓу дворските и надворешните структури. Тие особено биле истакнати во времето на изборот на новиот султан кој требало да се направи наклонет на одредена група на дворот или на централната државна управа. Со оглед дека наследувањето било главно неутврдено, во борбите околу наследување на престолот пресудна улога имала дворската управа, особено нејзиниот воен дел. За разлика од монархијата во Рим, султановата централна државна управа успевала да овозможи процес на ротација на владарите, користејќи се со дворски интриги, егзекуции и оружено насилство.

Овие видови на судири и напнатоста, како и спротивностите помеѓу околината и системот, го туркаат во сè подлабока криза. Од времето кога престанало нагло територијално ширење и постојаниот прилив на средства од победените соседи, системот зависен од економијата на воениот плен морал да се најде во тесно на негативна повратна спрега. За освојување е потребна силна војска, за силна војска пари, а парите се прибавуваат, пред сè, со освојување. Запирањето на освојувањата поради неколку причини, пред сè, неусовршување на вештина на војување, а посебно командување со оружени сили и зајакнат отпор на пошироката околина, го принудуваат системот да се сврти кон внатрешни, ограничени извори на парите што брзо се исцрпуваат. Тоа ја слабее неговата ударна сила кон опкружувањето и постојано му се намалуваат шансите за закрепнување во ваквите војни.

Железната дисциплина на централната државна управа како претпоставка на нејзината сосема необична ефикасност, како кон внатрешните така и кон надворешните противници на режимот, се темелела врз робовскиот статус на нејзините припадници. Бидејќи тие припадници ги уживале посебните привилегии а нивниот пат претставувал најблескави кариери на Царството, со време јакнел притисокот, особено на турското племство, и ним да им се овозможи работа во централната државна управа. Кога тоа им е овозможено, на крајот

на 16 и почетокот на 17 век, почнала да слабее кохезијата на централниот државен (цивилен и воен) апарат, па така тој од главниот столб на монархискиот систем се претворил во неговата главна опасност, конечно влијаејќи и на неговиот дефинитивен крај.

Прикажаниот тип на монархија би можел да се нарече и воена монархија, зашто во неа доминантната улога ја имала војската на централно ниво за управување. Централната државна управа (воена и цивилна), составена од робови припадници на немуслимански народи рано отргнати од нивните средини и одгледани за служење на централниот авторитет на власта со можност за големо напредување во службата, беше главен изум на Османлиите. За разлика од иновациите во управувањето во политичкиот систем, Османлиите не дале битен придонес на развојот на сигурносна и одбранбена функција, како и управување со војската во оперативна смисла. Тие во одбранбениот систем се користеле, главно, со искуствата стари со векови чии територии ги освоиле. Искуствата во војувањето, наглиот развој на воената техника, вештината на војување и управување со војската во Европа немале големо влијание на Османлиското Царство. Поради одбранбениот систем на таквата воена организација што не се усовршувала и што претставувала основа на политичкиот систем, Османлиите сè почесто биле поразени на бојните полиња и биле сè поблиску до конечна пропаст на Царството. Приспособувањето на структурата на одбранбениот систем, воената организација и политичкиот систем, на современите услови на тогаш веќе граѓанска Европа, било задоцнето и во основа контрапродуктивно.

Секако, Османлиското Царство беше многу повеќе од воена машина. Освојувачката елита на Османиите, воспоставила единство на државната вера, култура и јазикот на територија поголема од Римското Царство и врз голем број потчинети народи. Па, сепак, Турците Османлии ќе се сопнат, ќе се свртат кон себеси и ќе ја загубат шансата за светска доминација. Кога тоа го сфатиле, било доцна. До одредена мера може да се докажува дека тој процес бил природна последица на поранешните турски успеси: отоманската војска, иако добро водена, била во состојба да ги одржува долгите граници, но тешко можела да ги проширува без голема цена во човечка сила и во пари. Отоманскиот империјализам, за разлика од шпанскиот, холандскиот и британскиот во подоцнежното време, не донесувал голема корист на економијата. Многубројната војска распоредена на три континенти и насочена кон сè побројни непријатели, чинела сè повеќе, а пари за потребите на војската имало сè помалку. Неподготвеноста државата брзо да се модернизира на принципите на кои се модернизирале европските држави, и без соодветно водење што би го одржало дотогашниот

раст на Царството, по 1566 година и тринаесет неспособни султани последователно, крајот бил неминовен.⁴²

4.2.6. Хабсбуршка Монархија

За разлика од Римското Царство, Хабсбуршката Монархија, слично како и Османлиското Царство, настанала на територија на која пред тоа не егзистирала единствена држава поради што морала да се создаде одново. Разликата од Османлиското Царство е во тоа што интеграцијата не ги опфаќала родовските заедници, туку феудални држави и државички. Значи, глобална цел на интеграцијата не било освојување, туку заедничка одбрана што се развивала постапно врз феудалните начела на власта.

Главното колективно тело на централната управа и судството бил Дворскиот совет. Неговата надлежност во почетокот на интеграцијата се протегала само на австриските земји, зашто Унгарија, Хрватска и Чешка имале свои сопствени државни институции. Дворски совет се состоел од највисоки должности на дворот според феудалната традиција и одреден број на претставници на интегрираните земји. Со Дворскиот совет претседавал монарх, а во негово отсуство првин дворски канцелар, подоцна маршал на дворот, односно посебен претседател на советот. Како што Хабсбурговците појасно ја гледале можноста на развојот кон апсолутистичка монархија, така центрифугалните елементи во дворскиот совет (претставници на земско автономно племство) сè помалку им одговарале.

Тоа е главната причина што уште дури бил жив Фердинанд I од Дворскиот совет се издиференцирал таен совет, помало тело во кое монархот според својот избор ги бирал главните претставници на царството и со нив се советувал за главните прашања на внатрешната и надворешната политика. Исто така, од Дворскиот совет е издвоен воен совет, претходник и некој вид на министерство на војска на чело со претседателот.

Во развиената фаза на монархијата за време на Марија Терезија и Јосип II доаѓа до поголема централизација на власта во рацете на монархот и до диференцијација на управата. Дворскиот (и таен) совет го заменува државен совет како врховно советодавно тело на монархот. Поради практични потреби се развива и воен совет кој се состоел од три дела: воено-политички, воено-судски и воено-економски. Формирани се и други централни тела на управата:

---

42 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

сметководствена комора, општа благајна, директориј за внатрешни и некои финансиски работи, врховно правосудно тело, и државна канцеларија за водење на надворешни работи. Овие тела израснати врз феудална традиција, претставувале премин кон создавање класична влада и централни министерства во еден век.

Во управување на нивото на интегрираните земји и локални управи, сликата била шаренолика а состојбата лабилна. Тоа е последица на два главни вида на напнатост во Монархијата: помеѓу монархот и феудалното племство и свештенството, како и помеѓу влијателни групи во интегрираните земји на сопствената државна традиција во Австрија, Чешка, Словачка, Унгарија и Хрватска. Во првиот случај, судирот монарх-сталежи го гледаме во преплетеноста, мешање и преклопување на надлежности помеѓу експозитурата на централната власт и специфични управни тела врзани за сталешки собори. Во вториот случај, постои судир помеѓу управата на монархот и управата на односна земја, било да овие изразуваат историски традиции било да претставуваат актуелни сепаратни интереси.

На ниво на земјата, територијата била разделена на околии (котари), односно жупаниии (во Унгарија и Хрватска) со самоуправата на сталежот. Околиите и жупаниите биле разделени на општини како најниски територијални заедници. Посебен статус имале градовите што се изземени од власта на феудалните земјопоседници и подредени директно на монархот, а под непосредна управа на сопствени собранија – големи и мали совети и должносник-градоначалник, градскиот судија и градскиот нотар.

Изградбата на војската и нејзина ефикасна употреба овозможила на Хабсбурговците создавање монархија и нејзиното одржување до почетокот на 20 век. Создавањето на одбранбениот систем и на војската како главна поддршка на монархијата било условено со две групи на објективни околности. Веќе во времето на 14 век било очевидно дека техничките промени, во прв ред воведување огнено оружје, значи дефинитивен крај на средновековната феудална војска составена од различни контингенти на поедини ленски обврзници. Војска соодветна на новите услови барала поголеми вложувања, подобра обука, поголема дисциплина и поефикасно управување. Во прилог на тоа одело и незапирливото продирање на Османлиите, што ги мотивирало на поголеми издатоци на феудалците за централната војска потчинета на монархот, што дотогаш безволја го правеле и одбегнувале плашејќи се од автократска власт. За развојот на одбранбениот систем и војската значајна е и Триесетгодишната војна (1618-1648), во која се судриле католичкиот и протестантскиот дел од

Европа и која влијаела на забрзан развој на воениот занает и со тоа помагала на католичката монархија Хабсбург да ги постигне Османлиите во модернизацијата на војската и да оствари предност која тие повеќе нема да можат да ја надоместат, како што војувањето на овие две монархији на крајот на 17 век тоа го и покажало.

Во феудално време целосната воена организација, како и самото општество, раскинато е со оглед на политичко-територијална поделба. Речиси секој феудалец има сопствена приватна војска која самиот ја издржува и со која командува лично или преку својот син, брат или поблизок роднина. Постоенето на приватни војски го правело секој командант потенцијален одметник од централниот владетел, па тоа во ова време бил и главен проблем во командувањето со војската, кој требало да се реши. Решението главно се пронаоѓало преку формирање посебни тела од страна на централниот владетел кој им доверувал управување и командување на него лојални воени сили. Хабсбурзите тоа го решиле со воведување воен совет, зашто воениот период, сепак, барал доверување на командување на еден човек или централниот владетел лично би командувал. Овој период го карактеризира голема поддршка на телата во управување во политичкиот систем на војска, зашто тоа на владетелот му овозможувало неограничена власт на внатрешен план и слобода на акција на надворешен план.

Повторната афирмација на Цезаровите достигнувања во организирањето на военото управување и нивниот натамошен развој, условува создавање на активни (наемнички) војски во Италија во текот на 14 век. Во тоа време се водат постојани војни помеѓу италијанските градови кои создаваат потреба за постојане групи на активни војници, попознати како „*compagnie di ventura*“ и нивните професионални команданти „*condottiera*“. Основен интерес на тие групи и нивните команданти бил да служат на оној што најдобро плаќа, што во меѓусебна конкуренција ги присилувало на постојано подобрување на својата организираност и одбранбена функција, зашто претставува крај на феудализмот како ограничувачки систем на развојот на оваа дејност и пресврт кон развојот на добро организирани одбранбени системи и воени сили. Уважувајќи ги италијанските искуства, германските и хабсбуршките држави во текот на 15 век развиле слични активни воени состави, познати како „*Landsknecht*“. Тие, секако, го означиле крајот на феудализмот што се однесува до воената организација и военото управување и ја најавиле дефинитивна превласт на добро организирани активни вооружени сили и командување што сè повеќе станува работа на професионалците. Тоа, пак, во тие земји условува создавање командна хиерархија која со развојот на апсолутизмот станува сè поодредена и поцврста.

Развојот на управување во системот на одбраната и командување со војската во Хабсбуршката Монархија се засновува врз сите до тогаш познати позитивни искуства, а особено на моделот што го креирал шведскиот крал Густав Адолф (1594-1632). Според шведскиот модел, во Хабсбуршката Монархија со време феудалната и платничката војска се заменети со стоечка војска, која се пополнува преку некој вид на општа воена обврска и која имала оперативно јадро составено од професионалци (офицери и војници). Во времето на Марија Терезија, стоечката војска во мир броела 108.000 војници, додека во војна можела значително да се зголеми.

Поради постојаната турска опасност, Хабсбуршката Монархија била присилена да гради и друга компонента на своите вооружени сили кои тогаш биле специфични во Европа. Се работело за создавање институција на воена граница што била ефикасен одговор на честите турски упади, грабеж на имотот и одведување во робови. Воената граница како специфичен дел на одбранбениот систем е создавана спонтано според постоечката состојба. На пограничното подрачје населението, односно во напуштени или опустошени краевии доселениците, се распределувани во воено-територијални формации вооружени и подредени на воени командианти во пограничните места и утврди во кои била стационирана платничка војска. Формализација на веќе постоечката воена граница (краина) за време на Рудолф II во 1578 година е завршена со согласност за Собрание на Хрватска и Унгарија, кога за нејзин командант е именуван Карло Хабсбуршки. Тоа претставувало примена на до тогаш многу малку користената метода на делегирано управување со делот од војската на одредена територија, изземена од надлежноста на земјата во која се наоѓа и потчинета преку посебен командант на монархот. Тоа влијаело на систем на воена граница, кој покрај одбранбена функција поради која и настанал, станува значајно средство на јакнење на монархистички централизам.

Иако управувањето во Хабсбуршката, а подоцна и Австро-Унгарската Монархија имало основни карактеристики карактеристични за монархија, тоа не успеало да оствари степен на интеграција на општество што за неа е карактеристично. Во земјите на монархија постоело големо шаренило на институциите, а речиси секој чиновник, освен воените, имал двојна одговорност, спрема монархот и спрема земскиот сталешки сабор.

Единствен фактор кој на политичкиот систем му давал потполни карактеристики на монархија била голема, добро организирана и од центар водена војска. Во изградба и управување со војската како главен одбранбен фактор и најважна поддршка на политичкиот систем, придонесот на Хабсбуршката Монархија е во

успешно преземање на тогаш постоечки решенија, а не создавање сопствени. Најзначаен придонес на Монархијата на развојот на управувањето со војската било основање воена академија и воено-инженерска академија веќе во 1752, односно 1754 година. Бидејќи образованието на професионалните офицери започнало малку пред да почне образованието на кадри за управување во политичкиот систем и во економските организации, тоа на нив остварувало одредено влијание. Спротивности во Хабсбуршката Монархија има врз неколку основи: сталешка, национална, верска, економска и политичка, успевале да се сузбијат со силна војска што е изградена поради постојана турска опасност, но е користена и за внатрешни потреби. Кога ова опасност се намалила, се намалила и стоечката војска во мир, што предизвикало спротивностите да се решаваат на друг начин. Главно се решавале со компромис помеѓу спротивставените сили, што ја слабеело положбата на монархот и силата на монархијата битно влијаејќи на нејзиниот распад во 1918 година.

Во три прикажани примери на Римското, Османлиското и Хабсбуршкото Царство воочуваме одредени законитости што се карактеристични за монархија како модел на политичкиот систем. Анализирајќи го развојот на сигурносна и одбранбена функција во монархиите, можат да се воочат одредени законитости. Тие во основа можат да се сведат на следното:

1. Секоја монархија создава и изградува до размерно висок степен на ефикасност централен монопол на принуда кој го чини централизиран, професионален, воено-одбранбен и цивилен државен апарат што на монархот му осигурува спроведување на апсолутизам и останување на власт.
2. Монархијата секогаш подразбира користење на присила (војска и полиција) во наметнување на поединечен интерес на монархот и групата околу него на сите припадници на општеството.
3. Монархијата постојано се обидува со експанзивна политика (постојани воени походи) да префрли дел од трошоците на државниот апарат на своето опкружување, намалувајќи ја така внатрешната напнатост.
4. Во монархијата управувањето во политичкиот систем и управувањето во системот на одбраната во исто ниво на значајност или дури, во одредени случаи, управување во системот на одбраната (пред сè, со војска) е рамка за управување во политичкиот систем.⁴³

---

43 Talatovic S.: *Nacionalna i medjunarodna sigurnost*, Zagreb, 2006.

5. Поимовно определување на безбедноста

5.1. Логичка анализа на безбедноста

Човештвото е „окупирано со безбедноста“ и „опседнато со барање за нејзиното унапредување“. Иако механизмите за заштита на безбедноста никогаш не биле развиени, општеството никогаш не се чувствувало поранливо. Често се поставува прашањето: Што е безбедност? Што значи да се биде безбеден? Уште почесто се прашуваме дали воопшто и треба да се поставуваат ваквите прашања затоа што многу нешта, сами по себе, се јасни. Меѓутоа, дали е така?

Неспорно е дека безбедноста е една од основните човекови потреби: непобитна гаранција на опстојување, напредок и благосостојба, економска сигурност и можностите, хуманоста и поредокот; слободен живот без страв или потешкотии; универзално добро на кое сите имаат право, но и свечено ветување на политичките лидери на кои безбедноста на луѓето им е „прва обврска“, најважната цел во внатрешната и надворешната политика; подготвеноста да се воспостави јака врска помеѓу поединецот и светот, државата и граѓанинот, да се надминат стравовите и несигурноста што ја носи секојдневниот живот, како и огромни просторни, културни, економски и геополитички сложености на современото човештво. Накратко, тоа е еден од „најтврдоглавите и најтрајните снисhta на модерната доба, зашто не е стабилна појава и се темели врз несигурноста и страдањата.“⁴⁴

Барањето по безбедноста е континуиран и бесконечен процес, а безбедноста сознајна појава, неспорна и универзална потреба. Тоа е цел кон кој тежнее човекот, а во метафизичка смисла – и растителен и животински свет.

Суштината и филозофијата на безбедноста од секогаш се исти, само се менувале природата и облиците на загрозување, како и стратегијата на човековото реагирање на нив. Некогаш тоа биле само појави од природно потекло како глад, суша, поплава, земјотрес, опасни животни, епидемија на заразни и смртоносни болести итн. Со времето најголема закана за човекот станал друг човек кој ги водел војните, освојувал и експлоатирал други, ги убивал итн. Денес се тоа уште и последиците од техничко-технолошкиот развој: загадување на животната средина, технолошки несреќи, вештачки генерирани заразни и смртоносни болести, оружје за масовно уништување, геофизичко оружје итн. Неспорно

---

44 Burke, A.: *Aporias of Security, Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, No. 1, 2002

е дека спротивните феномени на *безбедноста* и *загрозувањето на безбедноста* се најверните историски пратители на човекот, и дека се стари колку и тој.

Како да нема збор како што е „безбедност“ кој повеќе се користи во современиот живот, а да е поим кој со него се означува истовремено помалку одреден и јасен. Подеднакво го употребуваат теоретичарите на безбедноста, но и политичари, државници, претставници на меѓународни организации и на невладиниот сектор, индустријалци, земјоделци, медицинари, еколози, просветни работници, правници, економисти, метеоролози, граѓани..., да не зборуваме за полицајците, војниците, разузнавачите, судиите и слични професии⁴⁵.

Така доаѓаме до заклучок дека одредувањето на безбедноста е мултидефинициско и неуниверзално. Неспорно е дека, во најопшта смисла, *безбедноста постои кога постои и непречено се исполнува (се достигнува, се развива и унапредува, може да се ужива) она што (за нас) е вредно и значајно, и кога таквата состојба е очигледно извесна, предвидува⁴⁶ и контролирана, што подразбира и (нашата) способност да ја заштитиме од несаканите влијанија.*

Значи, безбедноста може да се смета за процес, а пред сè, (сакан) производ на тој процес – состојба. Да бидеш безбеден значи да бидеш заштитен од влијанија на несаканите појави, и да се чувствуваш заштитен (сигурен, без страв) во предвидениот и контролираниот амбиент. Безбедноста е резултанта на односите помеѓу вистинска и потенцијална загрозеност на референтните вредности и интереси и постоечки капацитети (човечки, материјални, организациски и функционални) кои ги штитат. Апсолутна безбедност е идеална категорија. Со зборот, безбедноста е симбиоза на безбедноста (отсуство на закани) и сигурноста (отсуство на стравот) во однос на извесни вредности и интереси.

Во ист обем се употребува и синтагмата „загрозување на безбедноста“. Иако нејзиното одредување е спротивно на поимот „безбедноста“ (па и нејзиното разбирање е условено со разбирање на безбедноста), изгледа појасно. Генерално, загрозување на безбедноста постои секогаш кога се доведува во прашање постоење, исполнување и уживање на она што (за нас) е вредно и значајно, односно кога на референтните вредности се јавуваат или можат да се јават несаканите промени или не можат да се (делумно или потполно) уживаат непречено. Значи, и загрозување на безбедноста е процес (деструкција, уривање на

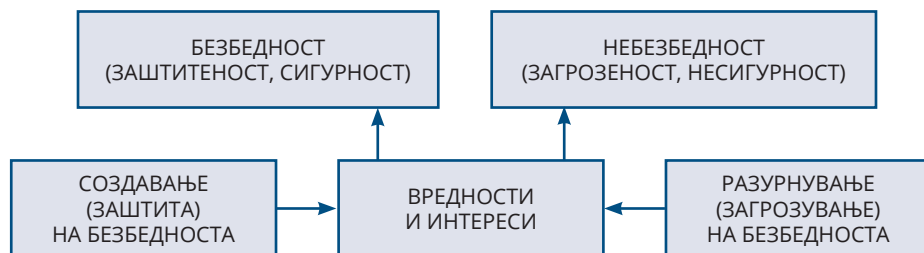
---

45 Mijalkovic S., Keserovic D.: *Osnovi bezbjednosti sa sistemom bezbednosti*, Fakultet za bezbjednost i zastitu, Banja Luka, 2010.

46 Dimitrijevic, V.: *Bezbednost i politicka zajednica*, Savez udruzenja pravnika Jugoslavije, Beograd 1973,

вредностите), а и состојба што е негова последица (небезбедност, загрозеност, несигурност).

Слика 1. Заштита и загрозување на безбедноста – безбедност и небезбедност⁴⁷

По логиката на изложеното, безбедноста е потреба, процес – дејност и функција, потоа состојба, на организација и најпосле, отсуство на загрозувачки појави и страв (безбедност и сигурност), а во нејзиното средиште се извесни вредности и интереси. Меѓутоа, прва дилема на која наидуваме е за чија безбедност, односно за чии, какви и кои вредности и интереси зборуваме, како и за какви, кои појави на загрозување станува збор и кој е должен да им се спротивстави. Без претенциозност да даваме револуционерни и универзални одговори на ова прашање, ќе настојваме аналитички да ги изложиме досегашните теориски думети во поимување на безбедноста и да ги образложиме концептите на безбедноста. Конструктивистичкиот пристап безбедноста ја дефинира како отсуство на закани кон воспоставените клучни вредности. Во објективна смисла безбедноста го одразува отсуството на закани кон овие вредности, додека во субјективна отсуство на страв дека вредностите би биле загрозени⁴⁸.

5.2. Етимолошка анализа на безбедноста

Се претпоставува дека зборот „безбедност“, чие значење повеќе е мислено⁴⁹, влече корени од грчкиот збор *asphaleia*, кој, всушност, е негација на зборот *sphallo*, што во преводот значи – грешка, причина за пропаста, пропаѓање, сопнување, пораз, збунетост, разочарување⁵⁰. Со самото тоа, *asphaleia* значи

47 Mijalkovic S., Keserovic D.: *Osnovi bezbjednosti sa sistemom bezbednosti*, Fakultet za bezbjednost i zastitu, Banja Luka, 2010.

48 Георгиева Л. „Менаџирање на ризици“ Филозофски факултет - Скопје, 2006.

49 *The Oxford Companion to Politics of the Words*, Oxford University Press, Oxford, 1993.

50 Dillon, M.: *Politics of Security – Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, Lond don-New York, 1996.

одбегнување грешка, (причина) за пропаст, пораз, разочарување, што во пренесеното значење подразбира владеење со состојбата, спречување на пропаста, извесност за победа, победа, просперитет, присебност, среќа и слично. Со овој збор, пред сè, се означува *однесување, активност, функција* на човекот со кои се создава саканата *состојба* во неговото опкружување. Овој збор е во основа на терминот „асфалиологија“, со кој веќе се означуваат науките за безбедноста.

Во исто време, за безбедност во латинскиот јазик се користи(ел) изразот *securitas, securus, securatis*, кој е изведен од кованица *sine cura* (*sine* – без и *curalcurio* – неволја, загриженост, претпазливост, внимание, страдање, болка, загриженост, жал, тага). Така, кованицата *sine cura* (*sinecure*) значи: без загриженост, слобода од (отсуство) на грижа, без неволја, мирување, мир. Во исто време, изразот *securus* значи сигурен, безгрижен, доверлив, бестрашен, уверен, постојан, цврст, верен, вистински (*se cura* – без мака). Изразот *securitas* означува безгрижност, слобода од (отсуство) на опасноста, стабилноста, отсуство на душевното вознемирување, мирување или мирна свест, спокојство, но и сигурност, извесност, самодоверба, нестрашливост, заштитеност. Значи, латинскиот корен на зборот „безбедност“ паралелно означува *состојба* на човечкиот внатрешен мир (*субјективна димензија*), но и *состојба* на саканото опкружување на човекот што му носи внатрешен мир (*објективна димензија на безбедноста*).

Од спомнатите латински зборови се изведени изрази за безбедност во многу јазици. Секако дека најприсутни се изразите *secure* и *safe*, односно *security safety* од англискиот јазик. Иако се сметаат за синоними, изразот *security* се однесува на функцијата, организацијата, субјект-систем и состојба на безбедноста (безбедност, сигурност, чувствување на сигурноста, обезбедување, безбедносна дејност и субјект што ја врши), додека со изразот *secure*, покрај состојбата (сигурна, безбедна), се означува уште и функција – објективна димензија на безбедноста (да се обезбеди, да се осигура, да се јамчи). Изразите *safe* (сеф, сигурен, безбеден, цел, чувство на сигурноста) и *safety* (безбедност, сигурност, спасение, осигурувач, сигурносен), пред сè, се користат за означување на состојба на безбедноста, односно на *субјективно доживување на безбедноста*. Многу служби на безбедноста во светот во своите имиња и во официјалниот превод на англиски јазик го користат збор *security*.

Слично е со одбележување на безбедноста во францускиот јазик каде се користат зборовите *sécurité sûreté*, во германскиот јазик – *sicher* и *sicherheit* со кои се означуваат уште и доверливост, извесност и безопасност, во романскиот јазик *securitate*, во албанскиот *siguri*, во шпанскиот *seguridad*, а во италијанскиот

sicurezza. Во рускиот и бугарскиот јазик се користат зборовите „безопасност“ и „сигурност“. Во хрватското и бошњачкото говорно подрачје се користи изразот „сигурност“. Во македонскиот јазик „безбедност“ означува чувство на заштитеност и е именка од женски род, слично е со сигурност и опасност.

Во основа, сигурноста тесно е поврзана со слободата, во смисла на спокојство поради извесноста од достигнување и уживање во вредностите: „сигурност е базична и елементарна потреба која се однесува на спокојство и слобода од грижи или, како што тоа го нарекол Цицерон, отсуство на стравување што мора да постои за животот да биде исполнет.“ Сигурноста секогаш била главно средство на слобода, што го потврдува и тезата на Бенџамин Френклин дека „тие што се одрекуваат од својата лична слобода заради зголемување на безбедноста – не заслужуваат ниту едно ниту друго.“⁵¹

Извесноста, како детерминанта на сигурноста, е условена со корелација на психолошки и материјални компоненти на безбедноста: „безбедноста е поврзана со чувството на неизвесноста на животот и идентитетот и тежнение тие да се обезбедат, и има очигледно психолошки и духовни импликации“. Во исто време, безбедноста е поврзана со осигурување на стекнатите материјални добра. Збор е за „природен“ процес кој почнува од предвидување на можни проблеми, создавање услови да се надминат доколку настапат и доаѓа до специфично спречување на секој друг можен вистински или претпоставен ризик.

Сигурноста е резултанта на објективна и субјективна димензија на безбедноста. Објективната состојба на безбедноста може да биде различна од субјективното доживување на поединецот: присуството или отсуството на загрозувачка појава не мора да биде реално, туку умислено; односно, во иста животна ситуација некој може да се чувствува безбеден, а некој небезбеден, што зависи од личниот став спрема состојбата.

Значи, сигурноста е извесност и предвидливост, односно самодоверба и степен на објективна веројатност (доверба) што гарантираат настанување на саканата состојба во поглед на извесни вредности, т.е. владеење со ситуацијата што го неутрализира стравот.

Доколку именката сигурност се претвори во глагол – осигурување, се добива назив за случување, работи и активности со кои се „произведуваат“ сигурност

---

51 Liotta, P. H.: Smisao I simbolizam; Ljudska bezbednost, broj 1, Fakultet bezbednosti, Beograd 2007.

и безбедност. Значи, со осигурување се означува функција, што во својата поширока смисла подразбира и субјект што ја врши (поединец, група, организација, систем), а со зборот „(не)сигурност“ се означува психолошко доживување на состојбата што настанала со (не)вршење на таа функција.

Најпосле, дојдовме и до зборот „безбедност“. Во нашата земја не постои единствено сфаќање на поимот безбедност, а ниту на потеклото и значењето на овој термин. Принципите на научно истражување упатуваат на тоа дека во етимолошкото толкување критички го прифаќаме значењето на поимот на некоја појава во другите јазици. Значи, прикажаните одредувања на поимот безбедност во грчкиот и латинскиот јазик не смеат да се доведат во некритична недвосмислена корелација со зборот „безбедност“ во српскиот јазик, зашто јазиците често се развиваат независно едни од други. Ваквите толкувања се потипични за германската и романската група на јазици, кои се послични на латинскиот јазик.

Очигледно е дека зборот „безбедност“ е сложен чии корени се *без* и *бедност* – *бедно*. *Без* подразбира отсуство, односно негација на феноменот кој се одбележува со делот од сложениот збор што следува. Значи, „со негација на негација“ може да се заклучи дека безбедност подразбира опстанок, развој, имотност, здравје, ситост, победа, остварување на цели, среќа, мир, слобода, правда, морал, култура, неповредивост, доминација, владеење со ситуација (само)доверба, отсуство на страв – *сигурност*, односно отсуство на опасностите што го доведуваат во прашање нивното остварување и постоење – безопасност.

Аналогно на споредбената анализа на именката сигурност и нејзината глаголска верзија, може да се заклучи дека со именката безбедност, пред сè, се означува состојба, а со глаголот да *обезбеди* дејност, односно функција и нејзиниот носител. Со зборот „обезбедување“ денес најчесто се означуваат механизми (служби, организации, дејностите) за заштита на објекти и личности од загрозување.

Мора да се истакне дека во честа теоретска и оперативна употреба е и зборот „заштита“. Со него, пред сè, се означува дејноста со која се спречува и се сузбива деструкција на извесни вредности. Состојба која настанала како производ на заштита е *заштитеност*, што делумно е синоним на безбедноста. Ова поради тоа што покрај заштитеноста, безбедност подразбира и достигнување, унапредување и уживање во вредноста.

Денес со терминот „заштита“ се одбележуваат одредени потсистеми и работи на националниот систем на безбедноста кои се грижат за безбедноста на

граѓаните, имотот и животната средина во ситуациите на природни, техничко-технолошки и воени разурнувања. Зборот е за службите и функциите на цивилната заштита, службата за заштита и спасување на лица и имот, службите за физичко-техничка заштита на лица и имот, служби за заштита (безбедност и здравје) на работа итн.

Интересно е одредувањето на поимите на безбедноста, небезбедноста и заштитата во црковнословенскиот јазик. Имено, во речиси сите православни молитви (за пример е земен крај на Велика Јектенија во литургијата од *Службеник на Православна црква*) се содржани молби до Господ за заштита од различни зла. Тоа во верзија на молитва на македонскиот јазик свештениците го изговараат како „...спаси го него и нас од секоја жалост, гнев, беда и нужда“. Притоа, некои свештеници наместо збор жалости, а другите наместо беда, спомнуваат *опасност*, што би бил нивниот синоним. Исто така, наместо зборот *спаси* го користат збор *заштити* или *спаси*.

Натаму, Молитвата господова (Оче наш) завршува со реченицата „...и не воведи нè во искушение, но спаси нè од злото“. Во верзијата на црковнословенскиот јазик се спомнува *лукавго* – лукавство, лукави, зли. Со неа се одбележува *ѓаволот*, односно сè што е лошо, зло, а тоа доаѓа од *ѓаволот* кој предизвикува војни, земјотреси, поплави, пожари, (смртни) греови и други човечки несреќи и опасности.

Мисија на сите религии е човекот да го сочува од себеси, друг човек и од опасностите што владеат во светот, така што го насочува кон безгрешен живот, укажувајќи му на тоа што е добро а што е лошо, за да го „подготви за вечен задгробен живот“. Поради тоа слободно може да се рече дека (метафизички и во пренесено значење) основна идеја на религијата е, всушност, *развивање на извесна безбедносна култура*, а нејзина цел – *безбедност на човечката душа*.

Најпосле, во теоријата и праксата на безбедносните науки во поширока смисла, во употреба се и зборовите „одбрана“, „мир“, „слобода“ и „стабилност“. Според традиционалното сфаќање, „безбедноста има две димензии: одбегнување на војна (*негативна димензија*) и изградба на мир (*позитивна димензија*)“. Значи, одбрана и мир се недвосмислено поврзани со безбедноста.

Со зборот одбрана се означува потсистем на националниот систем на безбедноста кој опфаќа субјекти на државниот и недржавниот, воениот и цивилниот сектор кои општествените вредности ги штитат од вооружени – воени закани и напади, но и подфункција на националната безбедност што тие ја вршат. Освен тоа, постојат и наднационални механизми – воени сојузи, наменети за

одбрана на земји членки (*колективна одбрана*). Одбраната е функција, организација и систем на заштита на виталните општествени вредности (пред сè, на населението, уставниот поредок, суверенитетот и територијалниот интегритет) со вооружени и невооружени средства (воена и цивилна одбрана) од закани од воен карактер. Значи, одбраната е поткатегорија на безбедноста.

Многу теоретичари на безбедноста ја застапуваат тезата според која безбедноста е, всушност, продукт на заштита и одбрана на референтните вредности, искажувајќи ја при тоа со формула *заштита + одбрана = безбедност*. Ваквото сфаќање делумно е исправно, поради ограничувања што произлегуваат од наведените разлики помеѓу безбедноста, заштитата и одбраната. На оваа теза е изграден нов научно-теориски пристап кон синтетичко проучување на овие три феномени во рамката на Дефендологијата, наука за заштита, безбедноста и за одбраната.

Со зборот мир традиционално се означува состојба на непостоење војна и воени опасности, но и состојба на отсуство на други безбедносни закани преку вооружен бунт, тероризам од масовни размери или посериозни социјални потреси и конфликти. Мирот е продукт (безбедност како состојба) на хармонично живеење на општеството и коегзистенција на државите, но и одбегнување војна, употреба на превентивна дипломатија и други ненасилни средства во потенцијално конфликтни ситуации, односно одржување, создавање и/или изградба на мирот со воени и невоени средства (безбедност како функција) од страна на граѓаните, општествените групи, државата, меѓународните организации и други механизми на меѓународната заедница, безбедност како организација и систем.

Современиот поим на мирот е потесен од поимот безбедност и се сфаќа како т.н. позитивен и демократски мир. *Позитивен мир* е отсуство на насилство внатре во државите и помеѓу нив, односно идеален поредок без структурно насилство што влијае врз сиромаштијата, нееднаквоста, зависноста и загрозеноста. *Демократскиот мир* е наклонетост на државата во која постои демократско владеење на закони и цивилна контрола на војската да ги прави компромисите во внатрешната и надворешната политика, односно конфликтите да ги решава по мирен пат. Како таков, претставува врска помеѓу внатрешната и надворешната безбедност на државата.

Значи, „мир е нешто повеќе од отсуство на војна: тоа е и отсуство на страв од отсуство на правдата, но и почитување на сите човекови потреби како и услов дека сила, во сите свои облици, не е инструмент на национална или интернационална политика.

Слободата е можност на непречено и независно остварување на биолошки, материјални и духовни потреби и афирмација на поединецот и колективот. Антипод на слобода е ропство во најширока смисла, со кое овие можности се ограничуваат или се исклучуваат. Очигледно е дека и одбраната и заштитата се во функција на мирот, а нивниот продукт е слобода. Тоа е, значи, една од поткатегориите и условите за безбедноста: „државите се, како и луѓето, безбедни во мера во која се слободни. Без нивната слобода, нема ниту нивна безбедност.“

Со терминот „стабилност“, пред сè, се одбележува (редовно, оптимално, посакувано) состојба на безбедноста, т.е. рамнотежа и хармонија, продукт на заштитеноста, регуларно функционирање, како и остварување на сакана и планирана состојба и на развојот на поедини општествени вредности преку економијата (економска стабилност), финансиите (финансиска стабилност), политиката (политичка стабилност), енергетиката (енергетска стабилност), меѓународната политика и односите (меѓународна – регионална стабилност) итн., но и хармонија внатре во одредени колективи (на пр., стабилно семејство, локална заедница, меѓуетнички и меѓуверски односи итн.).

Нестабилноста е нарушена стабилност на референтните вредности. Се неутрализира со дејностите на одредени субјекти (стабилизација, нормализација) што често и не се субјекти на безбедноста во потесна смисла (на пр., економски, финансиски, енергетски субјекти). Субјектите од кои најмногу зависи стабилноста на одредени вредности се нарекува и *фактор на стабилноста*. Стабилноста и безбедноста се делумно синоними: стабилноста е инструментална поткатегија на безбедноста, но и нејзин краен продукт.

Наведените тези ги оправдуваат и современите трендови во „партикуларизацијата на разбирање на безбедноста“ што произлегува од неможност на единствено согледување на севкупна секјуритизација на многу сфери од животот на човекот, општеството, државата и меѓународната заедница. Иако во теоријата непрекинато се укажува на опасноста од „безболна и неселективна секјуритизација“, во пракса сè почесто се говори за политичка безбедност на граѓаните, економска и социјална безбедност на граѓаните, енергетска, информациска, индустриска, прехранбена, здравствена, нуклеарна, еколошка безбедност, безбедност на домување, индустриска безбедност, индустрија на безбедноста итн. Во врска со тоа, многу појави почнале да се доведуваат во врска со загрозување на овие сфери на безбедноста (на пр., сиромаштија, невработеност, загрозување на животна средина, илегална миграција итн.).

Со зборот, речиси се може да се гледа низ објективот на безбедноста: се зборува за безбедноста на „сè“; во исто време, „сè“ е во функција на безбедноста,

односно „сè е безбедност и безбедноста на сите им е неопходна“. Спротивно, десекуритизација (*desecuritization*) е престанок на разгледување на одредена појава дека безбедносно е значајна.

Цане Мојаноски во еден од своите трудови го отвора прашањето за називот (името, именувањето) на асфалиологијата (науката за безбедноста). Зошто е потребно тоа? Одговорот е едноставен, за да се направи дистинкција меѓу науката и човековата активност во сферата на безбедноста, која, сама по себе, заедно со другите подрачја на човековата активност, непосредно или посредно, влијае на основите на неговата безбедност.

Но, пред да ги актуелизираме тие прашања вниманието ќе го задржиме на едно друго прашање: што е науката? Дали денес на ова прашање може да се даде изречен, потполн, решителен и за мнозинството истражувачи прифатлив одговор?

И најлапидарниот одговор на овие прашања ќе покаже дека науката се сфаќа како систем на знаења за стварноста. Оттаму ќе се запрашаме како се нарекува науката која се занимава со проучувањето на безбедноста? Ако науката која се занимава со проучувањето на општеството се нарекува социологија, на војната е полемологија, на одбраната – дефендологија, на економските појави – економија, на правните појави – право (или правна наука), на политиката – политиколошка наука, тогаш кое е името на науката што се занимава со безбедносните појави? Затоа ни се чини за потребно да се запрашаме: таа е безбеднологија, безбедносна наука, секјуритологија. Според Цане Мојаноски, таа треба да се определи со терминот асфалиологија. Имено, преку сложенката на два старогрчки поима (*asfalía, ασφαλία* = старогрчки – безбедност; *logía* – наука), именувањето на науката за безбедноста би го вршеле со поимот асфалиологија = наука за безбедноста. Но, можни се и други начини на именување. Тоа значи дека методот на асфалиологијата (безбедносната наука) е специфичен во однос на методот на другите науки колку што се специфични и безбедносните појави како предмет на истражување во однос на подрачјето на стварноста што ја истражуваат другите науки. Неспорно е дека карактеристиките на безбедносните појави ги имаат истите импликации на методот и, оттука, на можноста на научното истражување во асфалиологијата (без-бедносните науки)⁵².

---

52 Цане Мојаноски: Дилеми во дефинирањето на методологијата на асфалиологијата; Види: Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија; Факултет за безбедност; Скопје; 2010.

Истражувањата во безбедносните науки се интердисциплинарни, затоа што мораат да се потпираат на сознанијата на тие научни дисциплини и да ги користат методите со кои тие дисциплини се служат. Се разбира, таквите истражувања се сложени и долготрајни, а резултатите се зависни од нивото на теоријата и методот на бројните научни дисциплини⁵³.

На крајот од прикажаната логична и етимолошка анализа може да се заклучи дека *безбедност е непречено (неорганизирано и/или организирано, планско и/или стихиско) достигнување, развиток и уживање на одредени вредности и интереси, отсуство на појавите што тоа би го довеле во прашање (заштитеност и безопасност), како и отсуство на страв дека тоа ќе се случи (спокојство, сигурност) како продукт на предвидливоста, извесноста и организациско-функционални способности да се контролира развој на појавите што се конструктивни или деструктивни по референтни вредности и интереси*. Значи, вредностите и интересите се очигледно централна категорија на безбедноста, но и параметар на нејзиното дефинирање.

5.3. Референтни интереси на безбедноста

Вредностите⁵⁴ се својства што луѓето (поединечно и/или колективно) им ги даваат на одредени предмети, општествени појави, процеси и содржина, а кои ги чинат посакувани зашто им овозможуваат задоволување на потребите, подобрување на животот, односно уживање во нив.

Се тежнее кон достигнување и уживање во вредностите, макар што некои од нив често не можат да се достигнат или не се прифаќаат и се отфрлаат. Вредностите можат да бидат материјални и духовни. Релативно се постојани и динамични појави, условени со историски, културолошки, религиски, идеолошки, географски, временски и други критериуми, поради што и се разликуваат меѓу државите и општествените групи (вредносни системи).

Меѓутоа, и покрај очигледен плуралитет и различности, може да се зборува за некои *универзални вредности*, што се својствени за поголемиот дел на човештвото. Вредностите што имаат релативно трајно и големо значење за човекот како поединец или колектив се нарекуваат *општествени*. *Витална* е

---

53 Оливер Бакрески: Нови предизвици за безбедноста, Годишник на Полициската академија, Скопје, 2007.

54 Stajic L.; Mijalkovic, S. Stanarevic, S.: Bezbednosna kultura mladih, Beograd, 2008.

општествена вредност што е од пресудно значење за опстанок и развој на поедини референтни објекти на безбедноста.

Општествените вредности и интереси својствени за одредени објекти на безбедноста, односно на нивоата на анализа на безбедноста (поединец, општествени групи и општество, држава, меѓународна заедница, човештвото и планетата) се нарекуват *референтни вредности и интереси*. Поради тоа и можат условно да се поделат на индивидуални, општествени, државни и национални, меѓународни и глобални – вредности на човештвото.

Индивидуални вредности се врзуваат за непреченост на задоволување на основни животни и биолошки потреби, можност за непречено обезбедување на услови и средства за живеење, неприкосновеност на ментален и физички интегритет, достоинство и личен имот, како и слободно искажување на волјата, духот и самоафирмација на поединецот.

Вредностите на поединецот генерално се искажуваат преку концептот на човековите права. Што значи „збир на принципи, стандарди и норми на кои целта им е заштита на човекот, неговото достоинство и обезбедување животни услови што му овозможуваат да ги задоволи и да ги развие своите духовни и биолошки потреби“. Исто така, тие претставуваат посебен вид на природни права зашто се изведуваат од природна состојба. Во исто време, се темелат врз морална визија на човековата природа и произлегуваат од вроденото достоинство на човековата личност. Човековите права се: универзални (ги поседува секој и важат секаде во светот); *неотуѓиви* (не можат да се одземат ниту ограничат, освен во случаите што однапред се предвидени со закон, односно ограничени се правата на други членови на општеството) и *се стекнуваат со раѓањето*⁵⁵.

Станува збор за минимум општи претпоставки што се потребни да се исполнат за на секое човечко суштество да се обезбеди лична безбедност. Бидејќи човековите права се во тесна корелација со опстанокот, односно животот и квалитетот на живеење, безбедноста на човекот би можела да се одреди и како заштитеност од загрозување на неговите човекови права и слободи.

Вредностите на колективот (група) се својствени за поедини општествени групи, односно малцинства како национални групи и малцинства, бегалци,

---

55 Avramov, S.: Kreca, M.: Medjunarodno javno pravo, Savremena administracija, Beograd, 1999.

интерно раселени лица, лица со инвалидитет, родови, полови, професионални, сексуални и други малцинства. Секоја група има свои специфични вредности кои, генерално и збирно, се нарекуваат *идентитет*.

Со операционализација на идентитетот се доаѓа до конкретни вредности како што се јазик, култура, религија, верски обреди, народни обичаи и верувања, форми на здружување по етничко, расно, полово, родово, политичко или критериумот на географско потекло и сексуално определување и други, по кои се разликуваат од други колективитети. Поради тоа нејзините припадници (поединечно или колективно) не ретко стануваат цели на различни загрозувања од страна на носители на други идентитети.

Националните вредности се од значење за целосно општество и држава. Во најширока смисла, можат да се поистоветат со нивната безбедност. Потесно гледано, тоа се: Опстанок на држава и нација, пред сè, одржување на нивните конститутивни елементи и битие; Квалитет на живеење на народот и нацијата и социјална благосостојба; Уставен и правен поредок на држава, односно системот на правни прописи, регулиран државен и општествен живот, процеси и односи; Јавниот поредок, ред и мир, со кои се штитат јавни и лични интереси и вредности, и се остварува хармоничен (со)живот на поединецот, група и малцинство; Економски просперитет, енергетска стабилност и информациски ресурси, кои се основа на квалитетот на живеење, функционирање на општеството и државниот апарат, како и опстанок на држава и нација; Политичка стабилност и национално единство, односно легална и легитимна власт, отсуство на политички турбуленции кои можат да ги загорзат вредностите и интересите, и единство на народот и нацијата во определување на прашањата значајни за националните вредности и интереси; Територијален интегритет по кој сите административни области на држава функционираат како целина, исклучувајќи ја можноста на нелегално и нелегитимно одвојување на делот од територијата; Суверенитет со кој државата на својата територија сама непречено уредува внатрешен поредок и врши законодавна, извршна и судска власт, без влијание на политички, економски или воени центри на моќта внатре и надвор од својата територија и самостојно одлучува за својата иднина и улога во меѓународната заедница; Национална гордост и достоинство, односно чест и углед што државата ги црпи од својата историја, традиција и меѓународно право; Национален идентитет, односно посебности по кои државите и нациите меѓусебно се разликуваат; Здрава животна средина и други вредности.

Меѓународните вредности се својствени за меѓународниот систем и поредок, прокламирајќи ги државите во рамките на меѓународната заедница, односно

низ меѓународни организации и сојузи на држави. Индивидуалните вредности, вредностите на група и националните вредности воедно се и вредности на меѓународната заедница, затоа што таа со многу меѓународни документи и акти ги промовира, гарантира и интервенира ако се загрозени. Најзначајни меѓународни вредности се: меѓународен мир и безбедност, и опстанок на човештвото; меѓународно пријателство, односно искрена соработка и (свкупни) пријателски меѓудржавни и меѓунационални политички, економски, културни, социјални, хуманитарни, воени и други односи; искрена меѓународна помош на загрозени држави и народи; меѓудржавна и меѓунационална толеранција и уважување, и почитување на различностите, правата, честа, угледот, достоинството и останати вредности на другите; меѓународна правда, со која меѓународниот правен поредок се штити од свкупното загрозување, со што се гарантира остварување на меѓународни и останати вредности; меѓународен поредок, заснован врз системот на наведените вредности и други.

На крајот, како *глобални (на човештвото, планетарни) вредности*, покрај наведените, можат да се издвојат уште и: опстанок на човековиот вид, демографска стабилност и подмладување на човештвото; квалитет на живеење и здравје на населението во светот, што сè повеќе е загрозено од недостиг од храна и вода и со нови болести (сида, грип, антракс, САРС, свински грип); здрава животна средина и нови (обновливи) извори на енергија; безбедност на космичко пространство, пред сè, од нерационално користење, злоупотреба во воените потреби и загадување; стабилно и прогресивно светско стопанство, засновано врз недискриминација, неексплоатација и рамномерна географска застапеност и развиеност; контролирање на ширење на оружјето за масовно уништување и појави со кои масовно се загрозува безбедноста на луѓето (НХБ тероризам); глобална безбедносна култура и етика засновани врз компромисно дефинирани универзални вредности, мирољубива коегзистенција и толеранција и други.

Спомнатите вредности се во меѓузависност и дополнување; вредности на повисоки нивоа на анализа ги консумираат вредностите на пониски нивоа, а состојбата на вредностите на пониски нивоа се рефлектира на квалитетот на вредностите на повисоки нивоа, и спротивно. Безбедноста на овие нивоа на анализа е загрозена секогаш кога е загрозена некоја од претставените вредности од нивниот фокус.

За разлика од вредностите кои се општи и универзални, интересот се наоѓа во средиштето на разгледување за поединецот, општествените групи, но и за настанокот, природата и функциите на државите. Латинскиот корен на овој збор (*interesum, interesse*) значи да се учествува во нешто, да се биде заинтересиран

за нешто. Модерно, проширено поимање на интересот опфаќа и категории како вредности, ставови, очекувања и тежненија; со зборот, интерес е мотивирачки фактор, регулатор на поединечно и колективно однесување, синоним за потреба и тесно е врзан за вредностите. Во одредување на интерес треба да се тргне од потребите, целта на тој за чиј интерес се расправа. Од преовладувачка свест, системот на вредности и идеи зависи и дефинирањето на интереси и приоритети во неговото достигнување; во исто време, интересите го движат општественото однесување, но и повратно го редефинираат системот на вредности и идеи⁵⁶.

Значи, интересите се рефлексија на проектираните потреби за достигнување, уживање, заштита и унапредување на одредени вредности, што ги детерминираат и во чија функција се. Генерално, интересот е тежнение кон достигнување и остварување конкретни цели, планови, идеи, кои раѓаат нови интереси. Зачувување и унапредување на виталните вредности еден е од доминантните интереси на секој референтен објект на безбедноста. Меѓутоа, „листата на интереси“ често е многу поширока.

Односот на националните вредности и интереси е каузален, но не секогаш двонасочен. Начелно, интересите на една земја можат да бидат загрозувани, а во исто време да не се загрозувани нејзините витални вредности, и спротивно. Во исто време, субјекти ја прават хиерархијата на приоритетите и значење на личните интереси. Така, некогаш на патот до остварување на поглавните интереси свесно се прифаќаат на штета на други интереси. Најпосле, не ретко поединците или интересовните групи личните интереси ги претставуваат како општи.

Значи, интересите и вредностите можат, но и не мора да се совпаѓаат. Генерално, поим на интерес е со потесен обем отколку поимот вредности кога подразбира корист, добивка со која се унапредува квалитет на постоечки, но може да биде и од поширок обем, кога со него се остваруваат нови вредности. Исто така, витални вредности се база од која се црпат потенцијалите за реализирање на интересот. Доколку и не се совпаѓаат, сигурно се комплементарни категории.

Општествените вредности и интереси ги одржуваат групите, општеството и државата во целост, ги прават постабилни, покомпактни и ги насочуваат нивните дејствувања кон заеднички напредок. Посакувани вредности и интереси можат да бидат силен чинител на промени. Исто така, со време доаѓа до промена во

---

56 Zivkovic, M.: Teorija drzave i prava- Teorija drzave, policijska akademija, Beograd, 1995.

вредносниот систем на општеството, па одредени вредности се отфрлаат, се менуваат или се прифаќаат нови, односно може да дојде до промена во хиерархијата на интереси. Најпосле, националните интереси често се проекција на владејачка општествена група, т.е. носители на политичка власт, што секогаш се совпаѓа со општите интереси на народот.

5.4. Безбедносна појава

Безбедносната појава е фокус на предметот безбедносни науки. Поради тоа непостоење на сеопфатна и современа дефиниција на нејзиниот поим е нелогичност, која, за жал, е загрозувана во домашната теорија. Досегашните настојувања да се дефинира не се сеопфатни и првично се од човечко центричен карактер.

Меѓутоа, современата безбедносна пракса укажува на сè поголема застапеност на појави со кои се загрозува безбедност и кои се, сè почесто, предизвикани со природни појави и/или со дисфункција на техничко-технолошки системи. Фактот е дека САД, суперсила со најразвиен систем на безбедноста, не успеаа да спречат и да сопрат налет на серија разурнувачки урагани (под име *Катрин*) што на крај на август 2005 година ги „фрлиле на коленици“ разурнувајќи ја Алабама, Флорида, Луизијана и Мисисипи. Голем број на човечки жртви, материјална штета, експанзија на криминал и неефикасноста на органите на формалната социјална контрола резултираа со прогласување вонредна состојба и ангажирање војска и национална гарда заради воведување јавен ред. Слично се случило и во летото 2011 година (ураганот Ајрин). Исто така, експлозија на нуклеарната електрана во Чернобил во 1986 година, покрај енормна материјална штета, резултираше со масовни миграции, со смрт и болест на населението, како и со трајна деградација на животна средина на средината на СССР, додека во сите земји во Европа дошло до загадување на животната средина. Во отстранување на последиците на таа техничко-технолошка несреќа е ангажиран севкупен систем на безбедноста на велесила, кој се покажал ефикасен во водење на студена војна, односно во одбрана на земја од вооружен напад, специјална војна и внатрешен непријател. Слично на тоа било и со серија на земјотреси и цунами што ја погодиле Јапонија во 2011 година, што резултирало со големи човечки загуби, материјална штета и хаварија на нуклеарната електрана *Фукушима*.

Во исто време, многу појави од човечко, природно и техничко-технолошко потекло многу придонесуваат за достигнување, уживање, развоток и заштита на поедини вредности и интереси.

Од наведените примери може да се заклучи дека обемот на поимот безбедносни појави нужно се проширил со нови содржини, со што се опфатени сите аспекти на современото разбирање на безбедноста, уважувајќи ги појавите на загрозување, но и појавите што придонесуваат за заштита и унапредување на безбедноста. *Значи, безбедноста е секоја појава (субјект или состојба) што врши позитивно или негативно влијание врз безбедноста, односно врз заштитеност на референтните вредности на поединецот, општеството, државата и/или меѓународната заедница.*

Значи, сите безбедносни појави можат да се распределат во две групи, како: појави на создавање на безбедноста и појави на разурнување на безбедноста.

Станува збор за неспорна поделба на *безбедносно-конструктивни*, односно појава на достигнување, заштита и унапредување на безбедноста, и на *безбедносно-деструктивни*, т.е. појави на загрозување на безбедноста.

Безбедносните појави се согледуваат во корелација на безбедносните факти со кои тесно се поврзани, но од кои поимно се разликуваат.

Безбедносните факти се оценки на утврдена и објективна состојба на безбедноста, односно загрозување на безбедноста. Со нив се утврдуваат квалитетот и ефектите на безбедносните појави, што можат да бидат позитивни и негативни по состојбата на безбедноста. Се разликуваат од *индикатори на безбедносни појави* по тоа што се индикатори воочливи ознаки или симболи во процесот на остварување на безбедноста, што значи дека со нив се утврдува постоење и квалитет на безбедносни појави. За безбедносните факти да се воочат, оценат и квалификуваат неопходно е наслонување врз безбедносна теорија, што, од друга страна, се дополнува со искусвени сознанија. Според тоа, безбедносен факт е од потесен обем од безбедноста појава и укажува на квалитет, значење и влијание на безбедносната појава врз референтните вредности.

Безбедносна ситуација е збир на загрозени елементи што одделно или собирно се одразуваат врз состојбата на безбедноста во конкретно време и простор. Ја сочинуваат сите извори, носители, облици и последици на различни загрозувања на безбедноста, омеѓени со извесни временски и просторни граници. Може да се однесува на заштитеност/загрозеност на конкретна средина, група или сите вредности. Според тоа, безбедносната ситуација е безбедносна категорија што е поширока од безбедносна појава, и што опфаќа постоење и дејствување на повеќе безбедносни појави, чиј резултат, односно продукт, е всушност, безбедносна ситуација.

Безбедносен амбиент е вкупност на одреден геопростор и на него застапени културолошки, политички, воени, економски и други прилики и околности што се од значење за заштитеност на извесни вредности и добра, со што што придонесуваат на создавање или загрозување на безбедноста. Така, некои амбиенти можат да се карактеризираат како *хармонични*, други како *невралгични* (конфликтни или потенцијално конфликтни), *еколошки небезбедни* (загадена животна средина, трусни, подложни на поплави, лизгалишта итн.) и слично. Безбедносен амбиент, исто така, е од поширок обем и содржина од безбедносна појава.

Појавите на создавање на безбедноста се согледуваат низ призма на *системот и култура на безбедноста* чија функција е да ја организираат и да ја спроведат заштитата на референтни вредности од многубројни *појави на загрозување на безбедноста* што тежнеат кон нивното разурнување.

5.5. Предмет на истражување на безбедноста

Многу изменетата природа на безбедносните предизвици и закани го отежнува, исто така, и утврдувањето на вистинското средиште, како и определување на границата на предметот на истражувањето на студиите за безбедноста како наука. Без определување на науката за безбедноста врз определени, само за неа својствени прашања и проблеми, постои опасност вкупниот концепт да се развие во широчини на науката за општеството или, да се врати во нејзините „претерано тесни и претерано воени“ рамки и видови, т.е. да се сведе на воената стратегија, која, како што е познато, претежно се занимава со употреба на принудна сила со цел постигнување политички цели.

Како своевидна „поврзувачка наука“, која ги спојува внатрешната и надворешната политика, потоа, лидерството и воената стратегија со политичката економија, политичките студии и „нормативната општествена теорија“, филозофијата со психологијата и антропологијата, ако на тоа ги додадеме неопходните сознанија, на пример, на хемијата и биологијата, за науката за безбедност не е лесно да ги постави јасните граници на протегање на сопствениот проширен концепт, и на тој начин да ја зачува сознајната непротивречност и аналитичката точност.

Дека прашањето на точно утврдување на предметот на истражување за науката за безбедност не е само методолошко и епистемолошко, туку и онтолошко, се согласува мнозинството на оние што го вградуваат овој концепт во новите околности. Џил Стинс (Jill Steans), на пример, основано смета дека

недискриминативното ширење на концептот на безбедноста ја претвора оваа наука во краен исход во некакви студии или дисциплина што е „сè или ништо“. Иако науката за безбедност, нужно за нејзиниот почетен стадиум на развитокот, еклектички ги опфаќа, како во „кенгурова торба“, сознанијата на науката за меѓународните односи, политичките науки, историјата, политичката економија, социологијата, психологијата, поедини природни науки, филозофијата со, се подразбира, војноводството и воената стратегија, точно утврдување на предметот на истражувањето, сепак, се поставува како на нејзиното *conditio sine qua non* воспоставување како наука.

За многумина од тие што ја изучуваат безбедноста, благодарейќи им на спомнатите многу изменети околности, таа сè помалку се поистоветува само со стратегиската национална безбедност; некои, меѓутоа, и понатаму не прават неопходна разлика помеѓу безбедносен предизвик, безбедносна закана и безбедносно прашање. Дури и повеќе, и тие што наводно се залагаат за методолошка и поимно-категоријална строгост на науката за безбедност, спомнатите кованици често „стручно“ ги употребуваат како синоними.

Значењето на точното утврдување на содржината на безбедносното прашање за оваа наука најпрво го истакнал Бери Базан во прочуеното дело *Луѓето, државите и стравот* (People, States and Fear). Тој предупредил на опасноста од некритичко ширење на полето на изучувањето на науката за безбедност, посебно кога станува збор за сè присутни и сè побројни еколошки прашања и проблеми: не одрекувајќи им го огромното значење за животот на луѓето и општеството, тој укажал на потребата од сигурно утврдување кога еден еколошки проблем претставува „леgitимно поле“ (предмет) на истражување за науката за безбедност. Поради примерот, за заговорниците на проширениот концепт на безбедноста кој и да било проблем врзан за природната средина е истовремено и безбедносен проблем. Од другата страна се оние што претпазливо истакнуваат дека само оние еколошки прашања што се закануваат да предизвикаат насилни судири помеѓу организираниите политички заедници можат да се квалификуваат како безбедносни прашања, и дека како такви се изучуваат во рамките на науката за безбедност. Некаде, на средина, помеѓу ваквите крајни сфаќања е мислењето на Норман Мајерс (Norman Meyers), кој смета дека наспроти фактот дека секој еколошки проблем не води нужно кон насилен судир може, сепак, да се најде причинска врска на подолг рок помеѓу еколошките прашања и промените во политичкото дејствување. Томас Хомер Диксон (Thomas Homer-Dixon) ваквиот став го појаснил со издвојување на три групи еколошки предизвици и закани за безбедноста: првата група се однесува на меѓудржавните судири што избиваат поради полагање право или

искористување на необновливите и обновливите природни извори; на другата група ѝ припаѓаат движењата на населението од голем обем кои се предизвикани со „еколошки удари“, а кои можат да водат кон судирите на спротивставени интереси и групи со различни етнорелигиски идентитети, и третата група се однесува на уривање на општествените установи и на внатрешната „социјална нестабилност“ кои имаат голема извесност дека ќе прераснат во насилни судири, а кои се предизвикани со загрозување од поголем број на населението поради осиромашување на поедини природни извори на енергија и суровини, загадување на околината, климатските промени итн.

Во однос на ваквите сфаќања на Мајерс и Хомер-Диксон, на сосема друг крај, Марк Леви (Marc Levy) и, посебно Даниел Дедни (Daniel Deudneu), тврдат дека поврзување на ваков начин на еколошките проблеми и националната безбедност, т.е. „тие да се милитаризираат“ може да доведе до сериозна концептуална, како и политичко-делотворна забуна во поимањето на безбедноста.

Најпосле, според наше мислење, највпечатлив пример на неодржливоста на безграничното ширење на „истражувачкото поле“ на науката за безбедноста доаѓа од редовите на приврзаниците на т.н. критички пристап; малку има прашања за општествените односи, внатрешни, меѓународни како и глобални, имено, кои останале надвор од легитимното занимавање на вака проширениот концепт на науката за безбедност, доколку би ги прифатиле сите последици кои ќе произлезат, од порано наведеното Галтунгово определување на „структуралното насилство“.

Оттаму од суштествено значење за предметот на науката за безбедност е сигурно да се определи кога и на кој начин многубројните нови предизвици меѓу кои се и т.н. закани без непријател (*threats without enemies* – Gwyn Prins) претставуваат и вистинска безбедносна закана – легитимно поле на проучување (предмет на проучување), како и основа за преземање соодветни заштитни работи. За таква намера не е од голема корист, на пример, недоволно определениот став на Гвин Принс, според кого е веќе самото „постоење на заканата определувачка црта на безбедносниот проблем“.

Наспроти наведениот став на Принс, став кој дозволува речиси целосна слобода во определување кои сè безбедносни предизвици истовремено се и безбедносни закани, Џозеф Нај и Шин Лин-Џонс, поттикнати со недискриминаторско ширење на предметот на науката за безбедноста, тврдат дека: „централните прашања на студиите на безбедноста се прашања што се поврзани со

меѓународно насилство, како и дека референтен објект и субјект на безбедноста суверена е државата“.

Стефан Волт во таа смисла понатаму го изострува ваквото своевидно сведување на науката за безбедност на една, во поглед на предметот, „проширена стратегија“, определувајќи ја како: „истражување на условите што ја прават поверојатна употребата на сила, начинот на кој употребата на сила ги погодува поединците, државите и општествата и посебните постапки кои државите ги усвојуваат во намера да се подготват или да се вклучат во војна“.

Како што може да се заклучи од кажаното, науката за безбедност, системот на безбедност, како и замислата на безбедноста, се соочени со голема дилема: од една страна, традиционалното определување на безбедноста кое преовладувало речиси во целост во изминатите векови не дава потребна основа за сигурно објаснување на многустраната, многу изменетата речиси непоимно сложената природа на поединечната, националната, меѓународната и глобалната безбедност која е во настанување. Од друга страна, често и недискриминаторското ширење на дефиницијата за безбедноста како и на предметот, полето на изучување на науката за безбедноста се заканува да го направи целиот концепт растеглив и целосно неповолен за научна анализа.

За, понатаму, концептот како таков да биде „целосен“ (Радомир Д. Лукиќ), наспроти спомнатата дилема, таа (замислата) секако треба да го вклучи во својот предмет, покрај истражувањата на причините на судирот и самите насилни судири помеѓу организирани политички заедници, *и условите кои се повољни за откажување од употреба на сила* и кои востановуваат односи на траен мир и плодотворна соработка. Кажано со јазикот на Јохан Галтунг, науката за безбедност треба во содржината на својот предмет да ги вклучи *grosso modo* двете димензии: негативен (причини за војна итн.), но и позитивен вид (мир и соработка, односот на демократијата и мирот, безбедноста и здружувањето, како и, најшироко, теоријата на стабилниот и демократски мир). Задачата на натамошното расчленување и изострување на предметот на науката за безбедност допрва стои пред истражувачите во векот од третиот милениум што допрва настапува.

Најпосле, определувањето што не ја занемарува многу изменетата природа и го зголемува бројот на безбедносни предизвици и закани, а, истовремено, ја задржува сознајната непротивречност и аналитичката прецизност, го дал Адријан Хајд-Прајс, кажувајќи дека во средиштето на науката за безбедност се: „заканите врз вредностите и начинот на животот на политичките заедници,

заедно со судирите, посебно насилните судири“. Хајд-Прајс со едно вакво определување успеа да ја избегне опасноста на „обезбедување“ (*securitization*) на речиси сите општествени прашања, но и непотребното сведување на науката за безбедност на нејзиниот и понатаму најважен, се разбира, повеќе не и единствен, понекогаш и понекаде ниту првенствен, предмет на истражувачкото занимавање – насилните општествени судири. Со вака определената содржина на предметот на истражување и изучување науката за безбедност, *inter alia*, е и во самото „срце“ на студиите за меѓународните односи.

Дека работите по повод определување на содржината на предметот на науката за безбедност не се ниту едноставни, а до сега ниту доволно разјаснети, кажува и Хајд-Прајсовото разликување на трите „дневни реда“ на прашањата на современите „студии за безбедност“: прво, станува збор за употреба на воена сила за постигнување на политичките цели („дневен ред“ кој најсодржајно ја отсликува теоријата на војување и начинот на размислување на Карл фон Клаузевиц); второ, „дневен ред“ кој се однесува на сфаќањето и управувањето со безбедносните прашања, ризиците и предизвиците по пат на дипломатските постапки и државничките дејности (Хајд-Прајс како најистакнат претставник на ваквото мислење и дејствување ја гледа политиката што ја водеше кнезот Метерних); најпосле, третиот „дневен ред“ содржи прашања кои се однесуваат на истражување на условите за мирот (тука се наведува како идејно поттикнување филозофијата на Имануел Кант: иако, Хајд-Прајс не би згрешил ниту доколку третата група на „дневниот ред на прашања“, би ја врзал за името на норвешкиот истражувач на мирот Јохан Галтунг).

5.6. Безбедносна дилема

Однесувањето на државите во текот на целата историја на меѓународните односи, како и во т.н. период на студената војна, го карактеризираат таквите дејности кои се насочени кон достигнување на безбедноста, пред сè, преку зголемување на сопствените способности, отколку по пат на намалување на заканиите (*threat abatement*), преку т.н. заедничко дејствување и, пред сè, соработка во прашањата за безбедноста. Меѓутоа, кога безбедноста се определува како отсуство на закани, или како способност да се одврати заканата во, што е најзначајно, односите на непрекинато натпреварување во моќта и урамнотежување на силите, тогаш е неизбежно размислувањето и однесувањето во образецот на безбедносната дилема. Не е лошо, уште еднаш, да се проучи содржината на ваквото мислење и однесување во прашањата за безбедност, бидејќи денес, имено, постојат оние кои веруваат дека главните субјекти на меѓународните односи, сеедно дали тоа го признаваат или не, дејствуваат во

рамката на безбедносната дилема. Не е тешко да се заклучи дека таквата гледна точка доаѓа од таборот на поборниците на реалистичкиот пристап кон меѓународните односи. За реалистите, како што е познато, системот држава и натаму претставува основа, скелет на светските односи, при што стратешката калкулација ја чини самата срж на мислењето за безбедноста на државите членки на системот. Некои од нив даваат можност дека меѓународните организации играат второстепена улога, дека посредуваат со изворна државна волја (Bull), но ги отфрлаат оценките дека системот на државата е застарен (Falk) и дека се наоѓа во фаза на свое „историско, стратешко отстапување пред предизвиците и заканите на кои објективно веќе не им е дораснат“, како што тврдат глобалистите. Неореалистите, структуралистите и неоструктуралистите, на пример, се согласуваат дека системот на државите сериозно е нападнат со крупни промени во меѓународните односи и, посебно, со последиците што ги предизвикуваат зголемената и сложената меѓузависност и глобализацијата. Тие, меѓу другото, го условуваат и споменатиот процес на т.н. *разгранување на глобалната структура*. Истите автори сметаат дека системот на државите, со неопходните приспособувања во практиката до кои неминовно ќе дојде, за сега, како и во догледна иднина, е незаменливо основно начело на организирање на меѓународните односи и светската политика.

Самото „невралгично јадро на безбедносната дилема“ (*Security dilemma*) најточно и најкратко, го определил Роберт Џервис (Jervis) со тврдењето дека безбедносната дилема е состојба во која „постапките со помош на кои една држава се обидува да ја зголемува сопствена безбедност ја намалуваат притоа безбедноста на другите“. Постоенето на безбедносната дилема, го образложува Џервис наведеното определување, подразбира таква состојба, во која, дури и кога државите се вооружуваат со цел за самоодбрана, тие со самото тоа (*ipso facto*) ја намалуваат безбедноста на своите соседи со поместување на „клацкалката“ на рамнотежа на моќта на своја страна. Соседите и другите, следејќи ја истата логика, ќе бидат принудени поради чувството на загрозеност да ја зголемуваат сопствената моќ со цел повторно воспоставување на рамнотежата. Зависни од најчесто каприциозните промени на чувството на загрозеност и надмоќ, попрво отколку од засновање на дејностите врз основите на согледување на вистинската состојба на „меѓународната работа“ (*verita effettuale delle cose* – Макијавели), милениумски старото размислување и однесување во клучот на безбедносната дилема не доведе до стабилни меѓудржавни односи и траен мир, туку спротивно.

Тесно сфаќајќи ја безбедноста само во нејзиниот воен вид, во форма на стратешка национална безбедност, при што и *способноста и заканата* се искажуваат

во воената димензија, безбедноста еднозначно и еднонасочно се врзувала за зголемување на моќта, а речиси целосно се предвидувало дека во веќе незначителна поширока рамка на сфаќање таа може да биде поделотворно врзана за „намалување на заканите“. Тој традиционален пристап кон безбедноста се темелел врз уверувањето дека само по пат на зголемена воена моќ може да се достигне или да се зголеми безбедноста, односно да се намали веројатноста од поразот. Според тоа сфаќање, кога веројатноста на поразот во војна за една држава е рамна со нула, тогаш таа држава е „апсолутно“ безбедна, независно од веројатноста за војна. Војната и насилните судири се во ваквиот пристап, како што може да се види, „вкнижени“ во безбедносната пресметка на која било држава. Најсаканите и речиси единствените форми на соработка во безбедноста на главните субјекти „на анархичното општество на државите“ се практикувани преку т.н. различни стратегии на меѓународно осигурување: воени или династички сојузи, пактови, рудиментални регионални безбедносни системи. Заговарачите на реалистичниот пристап, повикувајќи се на „вистинската стварност“, го испуштаат од вид, имено, еден крупен, практичен недостаток на ваквото размислување и однесување. Иако, имено, војничкото јакнење на една држава, се едно дали до него се доаѓа самостојно или по пат на здружување во пактови или сојузи, понекогаш и само со добивање на безбедносните гаранции од некои од големите сили, вистински може да ја намали извесноста на поразот, но таквите постапки истовремено ја предизвикуваат другата страна, со што го поништуваат безбедносниот учинок на напорите на државата за која станува збор.

Со доведување на поимите на безбедноста и моќта во врска на ваков начин, се поставуваат и некои други прашања: добро е познато, имено, дека наспроти многубројните обиди од тој вид, тешко е точно и сигурно да се мери моќта, па дури и воената, која, инаку, во значителен број на своите видови и чинители може егзактно да се искаже. Оттаму вистинскиот однос на моќта, најмногу поради спомнатата несигурност во мерењето, е видлив дури во воениот судир – што, меѓу другото, ќе каже дека ниту најголемата, апсолутна безбедност не лежи во натрупување на традиционалните видови на моќта. Понатаму, без оглед на тоа како се оправдува зголемувањето на сопствената моќ, дури и кога е преземено со цел на самоодбрана, таквите постапки секогаш произведуваат противмерки. Никогаш во целост искоренлива ирационалност на политичките одлучувачи во запазување на моќта, туѓата и својата, предизвикува постојана непријатност, неизвесност и страв во поглед на сопствената безбедност. На тој начин, мислењето и дејствувањето во клучот на безбедносната дилема претставува, сликовито кажано, само движење низ помал или поголем број на концентрични кругови, по пат на кои неизбежно се стигнува и до самото средиште, крајно и најсигурно одмерување на силите – до војната. Има многу, за жал, и

премногу, примери во историјата на меѓународните односи кои ја потврдуваат вистинитоста на наведеното гледиште. Еден од најпознатите случаи од тој вид го наведува Тукидид во *Пелопонеската војна* – Лакедемонјаните го „огласиле“ претходното склучување на мировен договор од страв (*phobos*) од неодмерено јакнење на својот единствен соперник во тогашниот хеленски свет – таласократската Атина, и влегоа во војна со неа и нејзините сојузници.

5.7. „Секјуритизација“ и „десекјуритизација“

Во својата работа Џоб го промовира концептот за безбедносната дилема на внатрешно ниво концентрирајќи се, не на дезинтеграцијата на државата како таква, туку на нејзиното слабеење. Тој нагласува дека групите во државата се однесуваат така за да си помогнат себеси поради условите кои слабата држава ги создава. Слабата држава може да се карактеризира со следните одлики: прво, неспособност да се соочи со економските потреби на своите граѓани; второ, слаб идентитет и недостаток на социјална кохезија; и трето (најмногу како резултат на првите две), внатрешни безбедносни закани: етнички диференцијации, неспособност на државата да се грижи за своите луѓе што води кон губење на лојалноста на популацијата. Поради тоа, „слабата држава“ се поврзува со недостаток на љубов помеѓу државата и нејзините социјални групи. На овој начин, за послабата држава е поверојатно дека режимот ќе мора да владее попрво со насилство отколку со согласност. Режимот ќе биде виден повеќе како извор на закана отколку како творец на безбедноста. Приодот на Џоб се однесува главно на државите од третиот свет и во врска со тоа тој коментира: „...безбедносната дилема за држава од третиот свет доаѓа од соочувањето со внатрешните закани попрво отколку од надворешните, а граѓаните на овие држави бараат заштита од нивните сопствени државни институции.“⁵⁷ Така, немајќи цврсти гаранции за нивната безбедност, групите сами преземаат мерки за да се обезбедат себеси.

Меѓутоа, Џоб констатира дека сегашните внатрешни услови во земјите од третиот свет се такви што е многу тешко да се прави аналогија со внатрешноста на безбедносна дилема. Оттука, се појавува неговиот интерес за терминот „небезбедносна дилема“ (*insecurity dilemma*). Иако состојбата што подоцна Џоб ја опишува како производ на небезбедносната дилема во себе содржи многу карактеристики на традиционалната безбедносна дилема. Тој препознава

---

57 Job Brian, *Insecurity Dilemma: National, Regime and State Securities in the Third World*, Boulder, 1992, стр. 12.

дека: „... дејствувајќи во насоки на отстранување на постојните закани, а за да ја осигураат нивната сопствена безбедност, групите создаваат една средина на зголемена закана и намалена безбедност за поголемиот број, ако не и за сите други во границите на државата.“⁵⁸ Дури тој ја идентификува самоубиствената природа на државните акции како: „Слабоста на државата... лежи во парадоксот што доколку режимот настојува или има потреба да ја испробува присилната машинерија на државата врз своите противници во внатрешната безбедносна арена дотолку е поочигледна неговата слабост.“⁵⁹ Со други зборови, настојувајќи да ја подобри состојбата во државата со вршење на притисоци или асимилации врз оние групи што претставуваат предизвици за нејзината легитимност, државата предизвикува зголемување на опозициското расположение кон режимот.

Присуството на оваа парадоксална политика го покажува постоењето на безбедносната дилема. Меѓутоа сè уште се поставува прашањето: Можат ли акциите на режимот, во вакво сценарио, да се сметаат за бенигни или малигни? Додека режимот примарно бара да ја осигура својата безбедност, тој воедно предизвикува насилни акции насочени кон неговата сопствена популација. На тој начин, состојбата може да биде карактеризирана како „барана небезбедност“, а безбедноста на режимот зависи од небезбедноста на неговите граѓани.

Во контекст на малцинските права, меѓутоа, потребата на дел од малцинството (а понекогаш, исто така, и на мнозинството) за посебност на групата го блокира отстранувањето на јазикот на малцинските права поради тоа што јазикот на индивидуата е потчинет на јазикот на колективитетот. Со други зборови, како е можно да се изврши десекјуритизација преку деконструкција на идентитетот кога истовремено малцинството и мнозинството многу често се борат за хранење на посебноста на колективитетите?

Оттука Паул Рое (Paul Roe) заклучува „дека десекјуритизацијата на малцинските права логички гледано е невозможна“.⁶⁰ Заради тоа тој предлага да се земат предвид алтернативните начини за справување со прашањето за секјуритизацијата со тоа ако малцинските права не можат секогаш да бидат „трансформирани“. Тогаш веројатно наместо тоа тие понекогаш можат да бидат „менаџирани“. Во таа смисла менаџирањето се однесува на „разумна“

---

58 Исто, стр. 18.

59 Исто, стр. 20.

60 Paul Roe, "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization", *Security Dialogue*, vol. 35, no. 3, September 2004, стр. 290.

секјуритизација, за „рационална“ (не ирационална) секјуритизација. Кога ќе се случи социеталната безбедносна дилема, менаџирањето се однесува за нивна „митигација“ а не „трансцендација“. Според него, менаџирањето може да ги „нормализира“ малцинските права во смисла на правење обид за регулирање на малцинско-мнозинските односи преку полиберални и демократски форми. За ваква стратегија, потребно е недвосмислено прифаќање на тезата дека двете страни имаат автентични безбедносни грижи. Заради тоа, стратегијата треба да ја помести состојбата од состојба на небезбедност (недоволна одбрана) во состојба на безбедност (доволна одбрана). Рое тврди дека малцинството ќе се чувствува сигурно „кога одредени одредби/закони/механизми се воспоставени и кои ќе го гарантираат неговото постоење“ (во идентитетска смисла), додека слично „мнозинството, исто така, може да се чувствува безбедно ако знае дека малцинството ќе работи (политички, економски и, исто така, социетално) во постојните државни рамки.“⁶¹

Зборувајќи за малцинските права, Кимлика (Kymlicka) забележува дека додека на Запад барањата на малцинствата се оценуваат од аспект на праведноста, во голем дел на Централна и на Источна Европа тие се поврзуваат со безбедноста. И уште поважно, дискурсите за праведност и за безбедност „се движат во различни правци“, па така безбедносниот дискурс ефективно го затвора просторот за малцинските права да бидат разгледувани од аспект на праведноста. Кимлика тврди дека разликата во размислувањата, меѓу праведноста (во Западна Европа) и безбедноста (во Источна Европа) може сама по себе да биде контроверзна. Затоа Кимлика дава аргументи дека најефективна стратегија за зајакнување на малцинските права во оваа ситуација е „да се десекјуритизира дискурсот... да се доведат луѓето во состојба да размислуваат попрво за малцинските барања од аспект на праведност/еднаквост, отколку од аспект за лојалност/безбедност.“⁶² Кимлика нагласува дека, иако виртуелно сите либерални демократии се обидуваат да шират единствена социетална култура во рамките на нивната територија, потребно е владините политики да охрабруваат одржување на две или на повеќе социетални култури во рамките на државата. Формата на поддршка што се дава може да варира во зависност од состојбата. Тоа може да вклучува поддршка за образование на малцинството на мајчин јазик, користење на малцинскиот јазик во јавната администрација, за именување на

---

61 Исто, стр. 290.

62 Will Kymlicka, "Justice and Security in the Accommodation of Minority Nationalism: Comparing East and West", unpublished paper; to appear in Alain Dieckhoff (ed.), *Nationalism, Liberalism, and Pluralism*, New York (forthcoming) cited by Paul Roe, "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization", *Security Dialogue*, vol. 35, no. 3, September 2004, стр. 279-280.

улиците и употреба во медиумите, давање религиозни права, културни права, дури и политичка автономија.⁶³

Ако се потсетиме на она што Бузан го има напишано за можните закани за национално дефинираните идентитети, ние можеме да гледаме на мултикултурните политики како на нешто што е спротивно на политиките што создаваат социетални закани. Заради тоа, ако владините политики се темелат на мултикултурните идеи и тие идеи се широко поддржани од мнозинството, тогаш претставниците на националното малцинство не мора да го секјуритизираат нивниот идентитет за да ги уживаат посебните малцински права. На тој начин десекуритизацијата на малцинските права бара промена од националистичка, монокултурна практика кон мултикултурна политика. Ако оваа промена во практиката не е придружена со промена во идентитетскиот дискурс, може да се очекува дека новата политика нема да трае долго. Со други зборови, идентитетите и практиките се меѓуповрзани.⁶⁴

Изнесувајќи го она што тој го опишува како „интеркултурен дијалог“, Парек (Parekh) се обидува да ги одбегне пропустите на постојните мултикултурни приоди. Парек своето објаснување го темели на премисата дека славењето на различноста може да ја охрабри разликата и, исто така, неговата сегрегација може да доведе до конфликт. Затоа она што тој го предлага е тип на мултикултурализам во кој секој ги почитува законите и вредностите на нацијата-држава, но каде што различните културни форми се, сепак, одржливи. Ваквиот „интеркултурализам“ се чини дека промовира некој вид меѓусебно позајмување меѓу културно дефинираните групи. Јас ќе земам нешто од тебе, ти ќе земеш нешто од мене. На крајот, ние создаваме нешто ново за нас двајцата, но ние сè уште задржуваме доволно од тоа што нè прави нас различни. Овој процес, исто така, може да се смета за „акуртулизација“ (*acculturation*) – побенигна форма на асимилацијата, каде што членовите на една заедница се приспособуваат (тие не се присилени да се приспособуваат) кон културата на другиот.⁶⁵

---

63 Will Kymlicka, "Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe", во Will Kymlicka & Magda Opalski, (ed.), *Can Liberal Pluralism be Exported?: Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2001, стр. 13–105.

64 Barry Buzan, "Societal Security, State Security and Internationalisation", во Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup & Pierre Lemaitre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993, стр. 41–58.

65 Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Macmillan, London, 2000.

Стефан Вулф (Stefan Wolff) наведува дека националната мобилизација, без разлика дали се случува кај дел од малцинството или мнозинството, секогаш има една ексклузивна агенда и на тој начин речиси неизбежно создава производи дијаметрално спротивни на она за што Кимлика се залага, имено „значителен прогрес на односите меѓу државата и малцинството“. Во неговите анализи за динамиките на меѓуетничките односи во Централна и во Источна Европа тој по прво се залага за деетнизација на секојдневните политики, отколку за легитимација на националната мобилизација. Ако политичките проблеми не добиваат етничка димензија, тие ќе почнат да ја губат нивната безбедносна релевантност: деетнизацијата ќе продолжи со десекјуритизацијата на политичкиот простор. Таму каде што безбедносните проблеми се објаснуваат со етничка терминологија легитимизацијата на националната мобилизација е многу веројатна дури и ако постојат одредени можности за легитимација на мобилизација по етничка линија, безбедносните проблеми, особено ако се потенцијално поврзани со територијалниот интегритет и националниот суверенитет, многу тешко ќе ја изгубат сензитивноста. Па така, најголем предизвик за фундаментална промена во јавното мислење не е прифаќањето на националната мобилизација, туку да се прифати потребата за реформи што ќе ја направат националната мобилизација непотребна. Тоа ќе бара, според него, мнозинството да ја прифати одговорноста за заштита и интеграција на малцинствата. На крајот, тој додава, „демократијата е успешна, меѓу другото, поради ветувањето дека мнозинството нема да ја злоупотреби својата позиција и ќе донесува одлуки, кои, исто така, ќе ги рефлектираат интересите на малцинствата“. Тоа, исто така, ќе значи дека малцинствата (и нивните надворешни патрони) ќе ги усогласат нивните барања и ќе бидат многу пофлексибилни во начините на кои ќе се обидуваат да ги остварат нивните легитимни барања.⁶⁶

Мати Јутила (Matti Jutila) наведува дека десекјуритизацијата на малцинските права не е едноставно создавање можности за регулирање на малцинските права на темелот на човековите права, на пример, наместо на безбедноста, туку тоа е, исто така, „создавање можности за инкорпорирање на прашањето за малцинските права во обидот за алтернативно формирање на политичката заедница“. Јутила нуди аргументи дека процесот на десекјуритизација на малцинските права на тој начин е процес на реконструкција на идентитетите. Разбирањето на идентитетите како отворен процес ја отвора теоретската можност за ова. Во практиката може да биде тешко да се создаваат содржини во кои приказните на различните национални групи се раскажуваат на начин на

---

66 Wolff, op. cit., стр. 1-20.

кој тие не се закана едни за други. Меѓутоа, ако состојбата се „нормализира“, тогаш тоа може да биде случај кога преговарањето и флексибилноста на идентитетите е повторно зголемена.⁶⁷

Десекуритизацијата на малцинските права подразбира раскажување на приказни за мнозинството и за малцинставата на таков начин што тие групи не се исклучуваат една со друга од политичката заедница. Државата е претставена како држава „на“ и држава „за“ две или повеќе национални или етнички дефинирани групи. Да се промени приказната и да се добие поддршка за новата содржина може да биде тешко, дури практично невозможно во постконфликтен контекст, меѓутоа тоа не е засекогаш невозможно. Добар пример за реконструкција на националните односи може да биде Естонија. Пами Алто (Pami Aalto) ги проучувал дискурсите („безбедоносно/идентитетските проблеми“) во кои се конструирани односите меѓу етничките Естонци и „Русофоните“. Тој заклучува дека, иако дискурсот од деведесеттите години на минатиот век што ги презентира меѓуетничките односи од аспект на закани и безбедност сè уште широко е присутен во општеството, новиот дискурс на десекуритизација станува сè поважен во новиот стратески контекст.⁶⁸

Најдемократските системи на владеење, особено оние што имаат долгорочна стабилност, се темелат на компромис и на консензус. Во етнички шареноликите општества, компромисот може да биде најден преку воспоставувањето политички релевантни етнички идентитети, или преку нивно политичко релативизирање или преку градењето на демократски политички простор за прашањата што не се поврзани со етничкиот идентитет. Првиот приод може да биде потребен за привремени периоди на транзиција, особено по насилни етнички конфликти, кога основните физички и други безбедносни потреби на различните групи остануваат високо на агендата за членовите на групата и нивните политички претставници. Градењето институции што им служат на партикуларистичките агенди на индивидуалните елити е, исто така, честопати полесно ако тоа ѝ обезбедува на дадената елита доволно лично охрабрување да потпише договор што ќе ѝ обезбеди моќ, престиж и добивка. Така, овој пат може да биде најбрз и понекогаш единствен начин да се воспостави мир меѓу конфликтните групи. Проблемот, меѓутоа, е што градењето на институции врз етничките идентитети е погубно за општествата на долги патеки и ја

67 Matti Jutila, "Desecuritizing Minority Rights: Against Determinism", *Security Dialogue*, vol. 37, no.2, June 2006, стр. 167-185.

68 Aalto Pami, "Revisiting the Security/Identity Puzzle in Russo-Estonian Relations", во *Journal of Peace Research*, vol. 40, no. 5, 2003, стр. 573-591.

легитимизира националистичката мобилизација. Ова самото по себе неизбежно води кон обновување на насилниот конфликт. Меѓутоа, организирањето на политичкиот простор околу етничките идентитети секогаш ќе биде полесно за малцинските и за мнозинските национализми да го задржат просторот и да ги мобилизираат своите респективни групи едни против други. Во овој контекст јазикот на безбедноста секогаш е поврзан со начинот на кој референтниот објект е дефиниран. Десекуритизацијата на малцинските права е невозможна единствено во општество што е дефинирано на таков начин што вклучува само една национална група која ги смета контактите со сите други етнички групи како закана. Постојат групи во секоја земја што се обидуваат да ја презентираат „нивната“ држава како држава единствено на „нивната“ нација, но етнонационалистите не се единствените што имаат право да ги раскажуваат приказните на политичката заедница. Приказните на мнозинствата и на малцинствата можат да бидат раскажувани на таков начин што тие нема да ги исклучуваат едните или другите од политичката заедница. Сепак, вистинското прашање е, кој ќе ги иницира овие нови приказни? Како и во случајот со идентификувањето на заканите и на секуритизацијата на социеталниот сектор, во принцип кој било може да ја започне новата приказна и да биде актер на deseкуритизацијата. Ако нема гласови што зборуваат за закани во идентитетска смисла, или ако таквиот говор не е прифатен од релевантна публика, објектот не е секуритизиран. Ова е, исто така, точно за малцинствата. Дебатите за малцинските прашања не се секогаш од итна природа или поприоритетни од другите политички или економски дебати. Малцинските права не се секогаш прашање „да се биде или да не се биде“.⁶⁹

Во основа, етничкиот идентитет, иако општествено конструиран, е главен мобилизирачки фактор во етничките конфликти, и како таков останува многу релевантен и виден од страна на членовите на групата и од политичките елити како загрозен од другите во периодот по етничкиот конфликт. Чувството на закана, т.е. социеталната безбедносна дилема, влијае на политичките елити и населението. Меѓутоа, ако мировниот процес е успешен во справувањето со перципираните некомпатибилности, чувството на закана по извесно време треба да исчезне и интеракцијата меѓу етничките групи и елити треба да резултира со помирување означено со заемно прифаќање, доверба и промена на негативните перцепции на едните кон другите.

---

69 Wolff, op. cit., стр. 1-20.

2

Безбедносни концепти

Глава 2

Безбедносни концепти

---

1. Поимовно определување на безбедносните концепти

Заради поквалитетна интерпретација на проблематиката на безбедноста, ќе се изврши класификација, т.е. расчленување на безбедноста на видови, односно безбедносни концепти, за преку квалитетна анализа на нејзините делови да се оствари научна идентификација на безбедноста како општа вредност на современиот свет. Безбедноста се дефинира како појдовна основа за нејзината класификација.

Како прилог кон толкувањето на поимот на безбедноста, интересна е дефиницијата во една студија на ОН од 1986 година: „Безбедноста е состојба во која државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички притисок или економска принуда, така што можат слободно да се развиваат и да напредуваат.“⁷⁰

Значи, безбедноста на националните држави би можела да биде остварена, ако државите сметаат дека не се изложени на опасност од вооружени напади, ниту на какво било мешање во нивните внатрешни работи, субверзивни или дестабилизирачки влијанија од страна, било да се од политичка, економска или воена природа.

Безбедност е и тежнеењето кон слобода без закана. Одржлива безбедност можат да достигнат само оние луѓе и групи кои неа не ја ускратуваат на другите; безбедноста може да се достигне ако се подразбира како процес на еманципација (Booth and Wheeler).⁷¹

Безбедноста, како услов за опстанок и активност на поединецот, општеството, државата и меѓународната заедница, е една од основните општествени функции, што може да се посведочи со фактот на континуирана преокупација со

---

70 Conception de la sécurité, Série d'études 14, Publication des Nations Unise, 1968, A/40/533.

71 Smith Steve and Baylis John, Globalization of World Politics, Oxford Press, New York, 2001, p.255.

постигнување на безбедноста низ историјата на човештвото. Сепак, еден мултидимензионален и комплексен поим, како што е безбедноста, немал исто значење низ историјата, што значи дека дефинирањето на безбедноста и неговата содржина во традиционалните и современите концепти доста се разликува⁷².

Затоа, имајќи предвид дека безбедноста е динамичен феномен, концептите на референтните вредности кои треба да бидат заштитени, наметнатите закани, компромитираните субјекти и начините и средствата за заштита, исто така, се менувале⁷³.

Поради тоа, воведувањето на терминот „безбедносен концепт“ истакнува дека безбедноста е отворен и динамичен систем каде концептот, т.е. идејата за безбедност подразбира долгорочен процес, а во однос на потребите и вредностите, посакувана животна средина, нешто што допрва треба да биде⁷⁴.

Безбедносните концепти⁷⁵, всушност, претставуваат теоретски и практични начини за заштита и подобрување на конкретните референтни вредности и интереси на одредени категории на субјекти на безбедност, воспоставени врз основа на релевантните безбедносни практики, првенствено со цел негово подобрување. Впрочем, концептите за безбедност се производи, но, исто така, и средство на безбедносната теорија и пракса⁷⁶.

2. Традиционални концепти за безбедноста

Идејата за безбедност потекнува од срцето на европската политичка мисла од седумнаесеттиот век. Тоа е идеја чие политичко значење, како и значењето на самиот збор, постојано се менувало во текот на историјата кое најчесто се однесувало на состојбата и целта на поединците, групите и земјите. Така, најдоследното чувство на сигурност, во овој период, е дека тоа претставува една состојба или цел која создала посебен однос меѓу поединците и државата⁷⁷.

---

72 Tatalovic, Sinisa, „Koncepti sigurnosti na pocetku 21. stoljeca“, *International Studies*, year 6, No 1, 2006, p. 60–80 (p. 64).

73 Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, Belgrade, 2009, p. 65

74 Kekovic, Zoran, *Teorija sistema bezbjednosti*, Banja Luka, 2009, p. 144.

75 За повеќе околу анализата на поимот, делокругот и содржините на безбедност види: Baldwin, David, „*The Concept of Security*“, *Review of International Studies*, No 23, British International Studies Association, 1997, p. 5–26.

76 Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, *op. cit.*, p. 65–66.

77 Rothschild, Emma, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, Summer 1995, p. 60–61 (p. 53–98).

Концептот дека државата се гледа како столб на безбедноста⁷⁸ може да се проследи наназад до концептот на Хобс за легитимна влада, формирана со согласност на народот преку општествен договор, па сè до идејата на Вебер на државен монопол за легитимна употреба на физичка сила. Заедно, овие ставови го претставуваат основниот филозофски столб на улогата на државата во создавањето и одржувањето на монопол над средствата за сила. Имено, од Мировниот договор на Вестфалија⁷⁹, потпишан во 1648 година, усвоена е идејата дека државата е таа која треба да ја овозможи и да ја гарантира безбедноста на своите граѓани. Двата главни принципа кои произлегле од овој Договор се суверенитетот и еднаквоста на народите. Државата, според тоа, има преземено монопол над употребата на сила со цел да ја гарантира безбедноста на своите граѓани и на нејзиниот суверенитет против внатрешни и надворешни закани⁸⁰.

Така, Томас Хобс, кој е познат како „теоретичар на безбедноста и редот“⁸¹, во својот *Левијатан* вели дека целта на државата е индивидуалната безбедност. „Јас се откажувам од своето право на владеење со себеси и го отстапувам и на овој човек, или на овој собир на луѓе, под услов, ти да се откажеш од своето право и на сличен начин да ги одобриш сите негови активности. Доколку ова биде направено, мноштвото така соединето во една личност се нарекува комонвелт, а на латински, *civitas*. Ова е генерација на тој голем *левијатан*, или подобро кажано, на тој смртен бог на кој ние му ги должиме, под бесмртниот Бог, нашиот мир и одбрана. Со ова овластување кое му е дадено нему од страна на секој посебен човек во Комонвелтот, тој има на располагање толку многу моќ и сила која му е дадена, со самиот терор, му е овозможено да ја формира волјата на сите нив, за мирот дома, и заемната помош против своите непријатели во странство.“⁸²

Исто така, поимот безбедност доби ново јавно значење во раниот, либерален периодот на Француската револуција. Природните права на човекот се состојат од слобода, сопственост, сигурност и отпор против потиснувањето⁸³. Така,

78 Bailes, Alyson, „The Private Sector and the Monopoly of Force“. In: Bailes, Alyson, Schneckener, Ulrich, Wulf, Herbert (Ed.), *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force*, Policy Paper – №24, DCAF, Geneva, 2007, p. 1 (p. 1–9).

79 Види: Schreier, Fred, Caparini, Marina, *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, DCAF Occasional Paper No. 6, Geneva, 2005, p. 1.

80 Pavlovic, Gojko, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011, p. 5.

81 Milosavljevic, Bogoljub, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Belgrade, 2011, p. 57.

82 Види: Hobbes, Thomas, *Leviathan or the Matter, Form and Power of Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*, George Routledge and Sons, London, 1885. Цитирано според: Bosnjak, Branko and others, *Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije*, Zagreb, 1954, p. 194–195

83 Article 2 of the Declaration of the Rights of Man and Citizen, French National Assembly from 26. 08. 1789. (Fr: *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*).

безбедноста е сè уште состојба на поединецот, но сега е и негово природно право. Исто така, безбедноста, како еден од основните природни и неутуѓиви права на човекот, беше наведена во познатата Декларација за правата на човекот и граѓанинот од 1793⁸⁴ година. Член 2 од Декларацијата вели дека целта на општеството е општото добро. Владата е воспоставена со цел да му се гарантира на човекот уживањето во своите природни и неутуѓиви права како еднаквост, слобода, безбедност и имот. Член 8 од оваа Декларација нагласува дека безбедноста се состои во заштитата дадена од страна на општеството на секој од неговите членови за зачувување на неговата личност, неговите права и неговиот имот⁸⁵. Така, безбедноста е зачната во однос на слободата од лично загрозување, која треба да биде обезбедена од страна на граѓанското општество. Тоа значи дека безбедност на поединецот, односно личната безбедност, во духот на либералната мисла на ерата на просветителството, претставува лично и колективно добро. Тоа е состојба и цел на поединецот, што може да се постигне само преку еден вид на колективен потфат⁸⁶.

Подоцна, безбедноста на поединецот се сметаше за политички епиграм, како безбедност на нацијата. Така Русо, како Лок и Монтескје, го опишаа општествениот договор како резултат на желбата на поединците за безбедност на животот и слободата, и истакнаа дека тоа претставува главниот проблем за кој институциите на државата треба да обезбедат решение⁸⁷. Според мислењето на Џереми Бентам, на безбедноста се гледа како услов за општата благосостојба, основна социјална цел, политичка радост која се состои од опстанок, изобилство, еднаквост и безбедност, од кои најважна е безбедноста⁸⁸.

Според наведеното, во научната анализа на оние дисциплини каде што безбедноста е голема област на истражување, прашањето на безбедноста, многу

---

84 Устав од 24 јуни 1793 година таканаречен *Втора декларација*. Имено, по укинувањето на монархијата во Франција, Конвентот подготви нов Устав познат како Устав Монтањар чиј воведен дел се состоеше од специјална декларација на правата таканаречени *Јакобинска декларација*. Оваа Јакобинска декларација ги содржеше основните ставови на Декларацијата од 1789, но вовеле и значителни измени, со што бројот на членови се зголеми од 17 на 35. Види: Stojanovic, Dragan, *Osnovna prava coveka*, Nis, 1989, p. 26–27.

85 Pavlovic, Gojko, „Zastita ljudskih prava kao imperativ bezbednosne funkcije drzave“, *Strani pravni život*, No 3, 2011, p. 295–296 (p. 284–299).

86 Rothschild, Emma, *What is Security?*, *op. cit.*, p. 62–63.

87 Rousseau, Jean-Jacques, „Du Contract Social“, in: *Oeuvres Complètes*, vol. III, Gallimard, Paris, 1964, p. 290. Cited according to: Rothschild, Emma, *What is Security?*, *op. cit.*, p. 94.

88 Bentham, Jeremy, „The Principles of Civil Life“, in: Bowring, John (ed), *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 1, Simpkin, Marshall, London, 1837, p. 302. Cited according to: Burke, Anthony, „Aporias of security“, *Alternatives*, Vol. 27, Issue 1, 2002, p. 12 (p. 1–27).

долго време беше поврзано со државата. Традиционалните дефиниции за безбедност започнаа од набљудувањето на воената моќ на државата и на општата цел на тие држави, и се базираат на трите основни претпоставки: верувањето дека државата е одговорна за безбедноста; безбедносната политика која беше насочена кон зачувување на постојната ситуација; воените закани кои бараа ефикасна и ефективна воена одбрана што, всушност, беше примарниот интерес⁸⁹. Фактот дека суверената држава беше ексклузивен објект, но, исто така, предмет на сигурноста и безбедноста, придонесе кон релативната стабилност и предвидливост на меѓународните односи, правејќи од една суверена држава голем дел од меѓународниот систем чии темели беа поставени, а тоа во суштина остана непроменето, со Мирот од Вестфалија до денешницата⁹⁰.

Во периодот на биполарниот меѓународен систем, во согласност со повеќето истражувачи, на безбедноста се гледаше и беше дефинирана како „објективна состојба и субјективно чувство или убедување“⁹¹, така што можеше да се зборува за безбедност само кога „не постојеја закани наметнати на конкретните стандардни вредности“⁹².

Може да се тврди со големо убедување дека не е само предметот на безбедност тој кој беше јасно препознатлив, туку и природата на заканите, како и предметот кој се грижеше за елиминирање на заканите и обезбедување на пожелна состојба на стандардните вредности, како и чувство на спокојство преку одредени постапки, начини и средства⁹³.

Затоа, од основањето на меѓународниот систем на држави, и во текот на периодот на биполаризам, безбедноста беше речиси исклучиво спомената во воена смисла, додека главниот објект и предмет на безбедносната идеја и систем беше суверената држава. Така, само преку зголемување на својата воена моќ или пристап до релевантни здруженија, државите се стремеа кон целосно исклучување или намалување, колку што е можно повеќе, на можноста да бидат поразени во вооружен конфликт⁹⁴.

89 Tatalovic, Sinisa, „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, Vignjeevic, Branko (ur.), *Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu*, Zbornik radova, M-impeks, Banja Luka, 2004, p. 50 (p. 45–55).

90 Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, Belgrade, 2002, p. 22.

91 Dimitrijevic, Vojin, *Pojam bezbednosti u medjunarodnim odnosima*, Belgrade 1973, p. 43.

92 Wolfers, Arnold, „National Security as an Ambiguous Symbol“, *Political Science Quarterly*, vol. 67. no. 4, December 1952, p. 485 (p. 481–502).

93 Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, op. cit., p. 23.

94 *Ibidem* Види: Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

Во врска со наведеното, може да се забележат два традиционални концепта на безбедност⁹⁵:

- а) концептот на национална безбедност – оној чиј карактер е државно-центричен и централното место е окупирано од страна на традиционалните витални вредности на државата за кои се грижи државата преку својот безбедносен систем, и
- б) концептот на меѓународна безбедност – оној чиј карактер е меѓународен, каде што вредностите на меѓународната заедница и безбедноста на меѓународните региони се промовираат и за кои се грижат државите преку нивните меѓународни односи, соработка или преку одредени меѓународни организации. Традиционалните концепти на меѓународна безбедност се: рамнотежата на моќ, колективната безбедност и светската влада⁹⁶.

Затоа, може да се заклучи дека, во традиционална смисла, на безбедноста беше гледано во духот на ортодоксниот концепт на национална безбедност, како и на традиционалниот концепт на меѓународна безбедност, кој се базира на принципите на државно-центричната безбедност⁹⁷, и дека основната претпоставка на традиционалниот концепт на безбедност беше дека државата е сигурна само кога тоа ќе се постигне во рамнотежа.

Определувањето на значењето на меѓународната безбедност се базира на сознанието за постоењето вредности кои не се исто што и збирот на вредности за кои тежнеат државите во остварувањето на нивната национална безбедност. Така, при дефинирањето на меѓународната безбедност се поаѓа од општите вредности кон кои тежнее човештвото, кои се поврзани, но не се исти со одделните вредности на националната безбедност на државите. Таа се смета за општо добро или вредност на човештвото во смисла на отсуство на опасност по опстанокот на човечкиот род. И на крајот, таа се смета и како збир на мерки со кои се гарантира нормалното постоење на сите држави и елиминирањето на војна како битен услов за опстанокот и развојот на меѓународната заедница, воените закани и нејзините воени способности за реакција на нив⁹⁸.

---

95 Mijalkovic, Sasa, Nacionalna bezbednost, *op. cit.*, p. 61. Види: Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

96 Види: Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

97 Mijalkovic, Sasa, Keserovic, Dragomir, *Osnovi bezbednosti*, Banja Luka, 2010, p. 62.

98 Снежана Никодиновска Стефановска: За безбедноста – нови концепти; Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2008/2009.

3. Современи концепти за безбедноста

На крајот на минатиот век, Бери Бузан го изрази гледиштето дека традиционалниот концепт на безбедноста преку проучувањето на силата (реалистичка школа, безбедноста е цел) и мирот (либерална, идеалистичка школа, безбедноста е последица) не е соодветен за разбирање на овој поим и дека ваквиот пристап не дава јасна дефиниција за безбедноста. Конкретно, Б. Бузан рекол дека безбедноста треба да се разгледува на посеопфатен начин, односно поотворено отколку што била разгледувана дотогаш, во претходната рамка на набљудување и дека треба да се направи јасна разлика меѓу концептот на безбедноста и концептот на националната безбедност⁹⁹.

Реалистичката школа се базира на три клучни точки, односно укажува дека државите претставуваат клучни актери на меѓународната политика, дека тие функционираат во анархични меѓународни односи и дека државите ги остваруваат своите интереси на рационален начин¹⁰⁰.

Конкретно, крајот на студената војна и колапсот на биполарноста влијаеја врз начинот на кој се разгледуваше безбедноста и се водеа содржајни дискусии за природата и значењето на безбедноста. Една група на автори инсистираше на проширување на концептот на безбедноста преку вклучување нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економски развој, уништување на животната средина, прекршувања на човековите права и големи миграциски движења. Друга група на автори, започнувајќи од пошироките димензии на безбедноста, инсистираше на проширување на агендата на безбедносните студии со вклучување во истражувањата голем број на сегменти на безбедноста, како што се индивидуалната или човековата безбедност, националната безбедност или безбедноста на општеството, како и регионалните, меѓународните и глобалните аспекти на безбедносните прашања. Од друга страна, трета група на автори се држи до традиционалниот пристап кон безбедносните прашања кој е ориентиран кон државата, во кој вметнаа нови облици на безбедноста (заедничка безбедност, колективна безбедност, кооперативна безбедност итн.), создавајќи на тој начин нови теоретски модели на мултилатерални меѓудржавни безбедносни односи, кои би можеле да доведат

99 Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era*, New York-London, 1991, p. 24.

100 Георгиева Л. „Творење на мирот: безбедноста и конфликтите по Студената војна“ Филозофски факултет-Скопје, 2006.

до разјаснување на безбедносното прашање во рамките на меѓудржавните односи.¹⁰¹

Покрај тоа, крајот на дваесеттиот век беше запаметен со глобални промени кои придонесоа за активирање на процесот на пренесување на традиционалните овластувања од државата на приватниот сектор. Денес сè повеќе се зборува или се пишува за приватизација на безбедноста како феномен кој е широко распространет и прифатен отколку што претходно беше во историјата на современата национална држава.¹⁰² Денес сме сведоци на фактот дека различни компании, поединци, меѓународни организации, НВО, па дури и самата влада, ги користат услугите, имаат доверба во приватниот сектор и му ја препуштаат одговорноста за сопствената безбедност.¹⁰³

На овој начин, по речиси четиристотини години, државата и нејзините институции не се единствените ентитети кои се грижат за внатрешната и надворешната безбедност на своите граѓани¹⁰⁴. Вестфалскиот систем на нации-држави, како неспорен столб на меѓународниот поредок, е заменет со многу покомплексната реалност која ја врати на сцена приватизацијата на војната и конфликтите¹⁰⁵, при што еден нов приватен сектор, кој функционира на комерцијална основа, се појави во безбедносниот сектор. Теоријата наведува дека овој нов модел на обезбедување на воени и безбедносни услуги им овозможува на владите и на јавните институции да ја зголемат својата ефикасност со фокусирање на најважните задачи, оставајќи им ја притоа одговорноста за помалку важните работи на приватниот безбедносен сектор.¹⁰⁶ Од таа причина, денес, освен државата, постојат и многу други субјекти кои се значајни за безбедноста, како што се поединци, општествени и приватни групи, невладини организации, меѓународни организации и др., и тие сите можат да дејствуваат на националната, но и на меѓународната сцена.¹⁰⁷

---

101 Tatalovic, Sinisa, Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe, *op. cit.*, p. 47.

102 Small, Michelle, *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006, p. 4.

103 Pavlovic, Gojko, Pravo privatne bezbjednosti – comparative study, *op. cit.*, p. 6.

104 Petrovic, Predrag, „Privatizacija bezbednosti u Srbiji“, *Bezbednost Zapadnog Balkana*, No 4, 2007, p. 13 (p. 13–21).

105 Schreier, Fred, Caparini, Marina, *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, *op. cit.*, p. 1.

106 Richards, Anna, Smith, Henry, *Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes*, Saferworld, London, 2007, p. 3–5.

107 Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, *op. cit.*, p. 79.

Промените по студената војна¹⁰⁸, всушност, ги мотивираа проучувачите на безбедноста значително да го прошират концептот на безбедноста од традиционален, ориентиран кон државата, во нов, глобален или транснационален фокус. Безбедноста сега се гледа и се разбира како комплексно прашање кое, секако, се однесува на влијанието на човекот врз промените во глобалната животна средина, како и на влијанието на глобалните промени врз однесувањето на човекот¹⁰⁹.

Како што вели Д. Симиќ (D. Simić), „самиот чин на воведување на поединецот, како независен ентитет во глобалните односи ја претставува „тектонската линија“, специфична разлика на новиот глобален безбедносен поредок *in statu nascendi* наспроти сите сегашни и поранешни организациски принципи и форми на националната и меѓународната безбедност“¹¹⁰.

Оттука, проширувањето на полето на истражување на безбедноста подразбира и проширување на содржината на поимот на безбедноста во сите правци надвор од конкретната нација – држава, односно: нагоре – кон меѓународните институции, надолу – кон регионалните или локалните влади и настрана (лево и десно) – кон невладините организации, јавното мислење и медиумите и апстрактните сили на природата или пазарот¹¹¹.

Кога се дефинира безбедноста во современа концептуална смисла, главните недоразбирања произлегуваат од прашањето кои се вредностите кои денес треба да се заштитуваат (физичка и материјална безбедност, политичка независност, територијален интегритет, меѓународен мир и слично), како и од напорите за дефинирање на основниот ентитет кој е предмет на заштита (граѓанинот – поединецот, државата, меѓународната заедница, социјалната сигурност, економскиот систем, животната средина итн.).¹¹²

---

108 Овде првенствено се мисли на дезинтеграцијата на политичкото опкружување и процесот на глобализација и меѓузависност кој брзо се шири.

109 Види: Rothschild, Emma, *What is Security?*, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995, p. 53–107; Grizold, Anton, *Medjunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb, 1992.

110 Simić, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, *op. cit.*, p. 17.

111 Basic, Nedžad, Stoett, Piter, *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihac, 2003, p. 152. Споредете со: Pavlović, Gojko, *Pravo privatne bezbednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011, p. 17 (footnote 48); Tatalović, Sinisa, „Koncepti sigurnosti na pocetku 21. stoljeca“, *op. cit.*, p. 64; Bajagić, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 54.

112 Dragisic, Zoran, „Sistem nacionalne bezbednosti – pokusaj definisanja pojma“, *Vojno delo*, No 3, 2009, p. 163 (p. 162–176).

Во суштина, сите овие прашања можат да се сведат на следново:¹¹³

- а) *безбедност за кого?* – прво, потребно е да се утврди центарот на безбедносната конструкција, при што улогата на таканаречениот „референтен предмет“ или „референтен субјект“ на заштита може да се додели на поединец, општествена група, државата и меѓународниот систем¹¹⁴;
- б) *безбедност за кои вредности?* – потребно е да се утврдат вредностите и интересите кои се предмет на заштита или предмет на загрозување¹¹⁵;
- в) *безбедност од кого/какви закани?* – го инволвира утврдувањето на изворите, субјектите и формите на компромитирање на заштитените вредности кои можат да бидат природни, човечки или технолошки по својата природа¹¹⁶;
- г) *кој обезбедува безбедност?* – потребно е да се утврдат ентитетите кои ги заштитуваат споменатите вредности¹¹⁷, и
- д) *начинот на обезбедување на безбедност?* – потребно е да се утврдат методите, средствата и активностите кои ќе се употребат за заштита на специфичните ранливи вредности¹¹⁸.

Врз основа на горенаведеното, се создаваат различни концепти или поими за безбедноста, според кои безбедноста во современа концептуална смисла се дефинира како¹¹⁹:

- а) *безбедност на човекот* – на поединецот, народот и општеството¹²⁰;
- б) *безбедност на државата*, или национална безбедност¹²¹;
- в) *меѓународна безбедност*¹²² – современи концепти: безбедност на заедницата, безбедносен режим, безбедносен комплекс и соработка за безбедност¹²³;

---

113 Mijalkovic, Sasa, „*Nacionalna bezbednost – od vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog*“, *Vojno delo*, No 2, 2009, p. 56–57. Споредете со: Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, *op. cit.*, p. 22.

114 Baldwin, David, *The Concept of Security*, *op. cit.*, p. 13.

115 *Ibid.*, p. 13–14.

116 За изворите, носителите и формите на загрозување види: Vejnovic, Dusko, Sikman, Mile, *Defendologija*, Banja Luka, 2007.

117 За субјектите на безбедноста види: Rakic, Mile, Vejnovic, Dusko, *Sistem bezbjednosti i drustveno okruzenje*, Banja Luka, 2006.

118 Baldwin, David, *The Concept of Security*, *op. cit.*, p. 16.

119 Mitrovic, Ljubinko, Pavlovic, Gojko, *Sistem bezbjednosti Bosne i Hercegovine – pravni aspekti i aktuelno stanje*, Banja Luka, 2012, p. 20.

120 Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007.

121 Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, Belgrade, 2009.

122 Pendarovski, Stevo, *Mežunarodna bezbednost*, Skopje, 2009.

123 Simic, Dragan, „Savremene teorije bezbednosti“, U: Jankovic, P. (Ur.): *Antologija tekstova sa Skola reforme sektora bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 165–193

- г) *глобална безбедност*¹²⁴. Глобалниот безбедносен концепт ја проучува безбедноста како дел на комплексната природа на модерното општество и, во просторна смисла, како безбедност во светот или на планетата¹²⁵.

4. Интегрална безбедност

Интегралната безбедност, т.е. севкупна или целосна безбедност е одбрана од сите облици на вооружено и невооружено загрозување и остварување на потполна и сестрана безбедност на сите нивоа и сегменти во животот и дејствувањето на човекот и општеството.

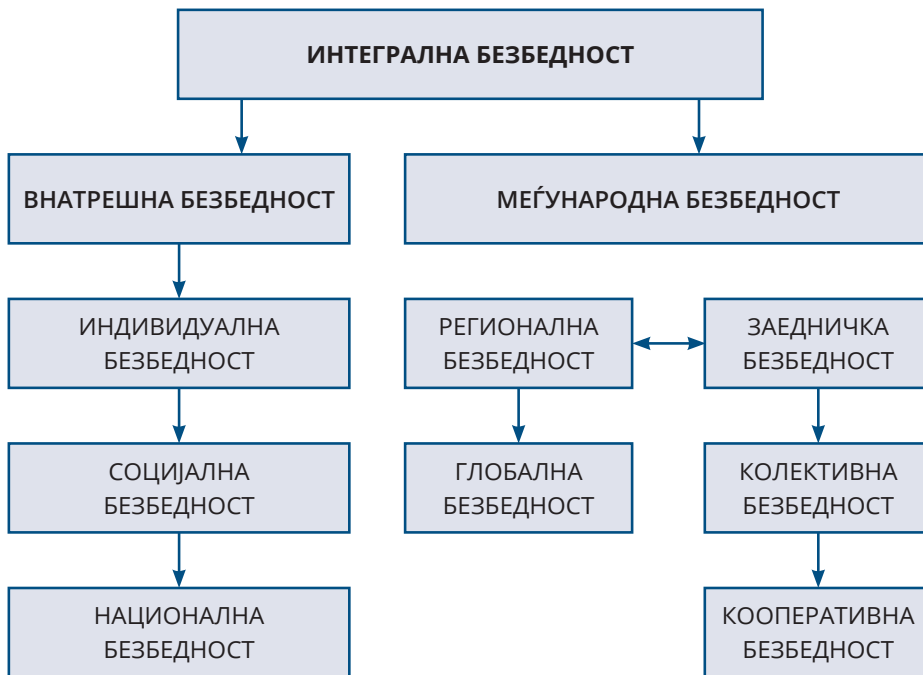
Сегменти на интегрална безбедност се: **прво**, интегралната безбедност е **состојба** на една држава и општествена заедница во која нема реални опасности за нејзиниот мирен и самостоен развој; **второ**, интегралната безбедност е севкупната **дејност** на организираните сили на општеството во однос на превенција и борба против сите облици на деструктивно дејствување на надворешни или внатрешни сили и санирање или потполно елиминирање на веќе остварени деструктивни и дестабилизирачки влијанија; **трето**, интегралната безбедност е определен **систем**, организација која ја сочинуваат поединечни елементи или делови од кои секој одделно ја извршува својата лична безбедносна функција, а сите заедно ја регулираат општата функција со која ефикасно се штитат основните вредности на државната и општествената заедница,¹²⁶ и **четврто**, интегралната безбедност, во зависност од изворот на загрозување и дестабилизација на земјата, ја сочинуваат меѓународната (колективна, заедничка, регионална, глобална и кооперативна безбедност), која е многу тесно поврзана со внатрешната безбедност (индивидуална и национална). Во почетокот на XXI век скоро сите земји на светот, повеќе или помалку, се загрозени од дејствувањето на различни сили, еднадвор или одвнатре. Причините за постоењето на тие закани, меѓу другото, се наоѓаат во нивната меѓународна или геополитичка состојба, хегемонијата на големите сили, внатрешната нестабилност, неразвиеноста на демократските институции, различните спротивставени интереси, постоењето на сепаратистичките и сецесионистички тежнења на националните малцинства кај мултинационалните држави и сл.

124 Gacinovic, Radoslav, „Klasifikacija bezbednosti“, *Nauka, Bezbednost, Policija*, No 2, 2007, p. 3–23

125 Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис: *Превенција и менаџирање на конфликти - случај Македонија* (нова безбедносна парадигма); Бомат графикс, Скопје, 2009.

126 Љубомир Стајич, *Основи на безбедноста*, Полициска академија, Белград, 2004, стр. 34.

Шема – класификација на безбедноста

Од мошне комплексната област и широката рамка на интегралната безбедност, Митко Котовчевски ги извлекува нејзините основни делови, односно содржини:

1. Интегралната безбедност е состојба на една држава и општество во која нема реални опасности и закани за нивниот мирен и самостоен развој од сите видови и облици на загрозување на сите нивоа;
2. Интегралната безбедност претставува севкупна дејност на организираниите сили на општеството, односно е насочена врз превенција и сузбивање на сите облици на деструктивно и општествено штетно влијание на внатрешните и надворешните непријателски сили и санирање, односно елиминирање на веќе остварените дестабилизирачки влијанија;
3. Интегралната безбедност е определен систем, организација што ја сочинуваат одделни елементи (делови) чија основна цел е ефикасна заштита на сите витални општествени вредности;
4. Интегралната безбедност зависи од изворот на загрозување и дестабилизација на земјата и во тие рамки неа ја сочинуваат т.н. внатрешна и

надворешна безбедност, поради што треба да се потенцира високиот степен на поврзаност, меѓузависност на внатрешната и надворешната безбедност¹²⁷.

5. Внатрешна безбедност

Внатрешната безбедност подразбира индивидуална и национална безбедност што се организира на ниво на држава. Овој вид безбедност е основа врз која се гради животот без закани. Внатрешната безбедност е основа за постоење на меѓународната безбедност.

5.1. Јавна безбедност

Јавната безбедност е олицетворение во полицијата и според тоа е основна (темелна) служба на внатрешните работи која во рамките на своите овластувања непосредно извршува работи и задачи поврзани со заштита на уставниот поредок, со заштита на животот и личната заштита на луѓето, државниот и приватниот имот, спречувајќи ги и откривајќи ги казните дејствија, чувајќи ги јавниот ред и мир. Таа, исто така, врши работи кои се однесуваат на регулирање на безбедноста на јавните патишта, го контролира преминувањето на државната граница (кај нас прекуграничната полиција) итн.

Важно е да се нагласи фактот дека полицајците ги употребуваат своите овластувања во контактот со граѓаните од превентивни причини (во најголем број случаи во прашање се сторители на кривични дела и нарушувања на ЈРМ како, на пр., насилници, пијани лица, болни и проблематични лица). Од овој контекст произлегува – ако постојат причини за таква интервенција, ако е потребно да се заштитат животите на луѓето, да се воспостави јавен ред и мир, полицајците како носители на обврската за остварување на потребната безбедност мораат, односно должни се да интервенираат против таквото лице.

Факт е дека припадниците на униформираната и криминалистичката полиција во текот на општото и специјалистичкото школување не стекнуваат доволно посебни знаења од ова подрачје, туку повеќе или помалку се упатени да ги стекнуваат со сопствена практика и со следење на соодветна литература, која во ова подрачје – подрачјето на односот на полицијата и јавноста, е недоволна.

---

127 Котовчевски М. „Национална безбедност“ Филозофски факултет - Скопје, 2011

Една од областите на општествените односи кои државата ги уредува (со донесување прописи) и обезбедува (со спроведување на прописите) е и областа на јавната безбедност. Оваа област е дел од една поширока област со која е испреплетена, и тоа е област на безбедноста како целина во која покрај јавната безбедност спаѓаат уште и државната и воената безбедност, а не треба да се занемари ниту приватниот сектор за безбедност (приватна безбедност), кој кај нас само што почна да се развива и го зазема своето место во севкупниот безбедносен систем. Истовремено, јавната и државната безбедност, заедно со уште некои, со закон утврдени работи на јавната управа, спаѓаат во една, исто така, поширока област, и тоа во областа на внатрешните работи.¹²⁸

Сите овие области поединечно опфаќаат определени групи на прашања кои се уредени со законски и подзаконски прописи. Така, областа на внатрешните работи опфаќа безбедносни и други прашања, а се работи за поширока лепеза на прашања кои се закон се распределени во оваа област и се уредени во рамките на таа област. Областа на јавната безбедност опфаќа и безбедносни и други прашања од значење за остварување на јавната безбедност, кои се распределени и уредени со законите од таа област итн.

Различни се основите по кои некои прашања можат да се распределат и уредат во рамките на јавната безбедност, а две најчести мерила се органското и функционалното.¹²⁹ Од органското гледиште, сите прашања од надлежност и делокругот на полицијата надлежна за јавната безбедност, со самото тоа се прашања кои се распределуваат во областа на јавната безбедност. Додека по функционалното мерило сите прашања кои се во функција на јавната безбедност се распределуваат во областа на јавна безбедност, без оглед на тоа дали за тие прашања е надлежна полицијата за јавна безбедност или за нив е надлежен некој друг орган. Набљудување од функционалниот аспект се смета за поисправно, но во законодавството и практиката присутна е испреплетеност на овие две мерила. Ова од причина што неретко помеѓу одделните области на општествените односи постојат само релативни граници.

Како што кажавме, остварувањето на јавната безбедност во потребен обем е во сфера на интересите на сите луѓе, што неминовно влијае и врз тоа дека кругот на прашања од областа на јавната безбедност е мошне широк, а секако и разновиден. Гледајќи воопштено, можеме меѓу нив да разликуваме прашања

---

128 Милетић С., Талијан М., Јавна безбедност, Нови Сад, 2011. г. стр. 9.

129 Исто, стр. 9.

кои се однесуваат на самата јавна безбедност и прашања кои се однесуваат на полицијата за јавна безбедност, т.е. на нејзината организација, дејност, надзор и контрола.

Во основа, јавната безбедност се разликува по две појавни форми. Првата е дека во областа на јавната безбедност се манифестира јавен (општ) интерес кој се конкретизира со остварување на (зачувување, унапредување) безбедноста на сите луѓе, а би можело да се додаде – и на безбедноста на другите живи суштества на планетата Земја и нејзиното опкружување. Вториот е дека во областа на јавната безбедност се манифестира лична (индивидуална, поединечна) безбедност на човекот, како негова заштитеност од опасностите, односно од загрозување на животот, телесниот интегритет и имотот и со тоа во врска како негова сигурност во остварувањето на основните и други лични слободи и права кои му припаѓаат. Сето ова ја потврдува претходната теза дека безбедноста е во сферата на интересирањето на општеството во целост, но и на секој поединец.

И во ситуации кога е во прашање опасноста која може да им се закани на луѓето, независно од тоа дали се работи за безбедност на група или за лична, односно поединечна безбедност, може да се разликува и се разликува општата опасност од поединечните опасности. Општата опасност ја претставуваат ситуации предизвикани од природна катастрофа, несреќа или друга незгода која ги загрозува животите и здравјето на луѓето во нивното отстранување, а пример за тоа е катастрофата која ја погоди Јапонија, каде нивото на општата опасност значително ги надмина границите на Јапонија. Сите други опасности се поединечни, без оглед на тоа со што се предизвикани, а кои ги отстрануваат надлежните органи и други заинтересирани субјекти. Кога станува збор за полицијата за јавна безбедност, треба да се има предвид дека нејзината надлежност за заштита на безбедноста на луѓето од опасности подразбира – во согласност со уставното начело – дека на сите луѓе мора да им се обезбеди подеднаква заштита. Таа заштита се постигнува со остварување на јавната безбедност, т.е. со нејзино зачувување и (или) со унапредување во услови на нејзина релативно поволна или неповолна состојба, заснована врз постојаното следење и оценување на таа состојба.¹³⁰

За да може оваа мошне значајна област на државната управа да се разбере на соодветен начин, неопходно е, пред сè, да се запознаат поимите/јавноста, односи со јавноста, и поимот за полиција и полициската функција воопшто.

---

130 Исто, стр. 10.

5.2. Индивидуална безбедност

Современиот развој на општеството бара воспоставување на соодветни системи на безбедност и заштита кои ќе бидат најадекватен одговор на реалните и можни извори на загрозување и загрозеност на неговите државни и национални интереси. Оттаму, самата природа на развојот на современото општество неминовно води кон редефинирање на клучните одредби на безбедноста, особено безбедноста на поединецот. Научните анализи во областа на теоријата и праксата на безбедноста покажуваат дека традиционалните модели на поимање на безбедноста повеќе не одговараат на барањата на денешното и идното време, во кое, повеќе од кога било до сега, се доведува во прашање опстојувањето и развојот на поединецот, групата, општеството и заедницата на луѓе во целина.

Хуманата безбедност го менува фокусот на интерес од традиционалната безбедност кон безбедноста на личноста, односно кон безбедноста на поединецот во општеството¹³¹.

Во разгледувањето на поимот индивидуална безбедност може да се истакне дека безбедноста е основа за стабилно функционирање на демократското општество. Без стабилно функционирање на демократското општество не постои ни индивидуална безбедност. Значи, потребна претпоставка за остварување на индивидуалната безбедност е воспоставување на демократско општество кое е основа на пазарна економија, правна држава, владински права и почитување на човековите и граѓанските права и слободи, што е услов за изградба на демократско општество со развиени облици на хоризонтална и вертикална општествена контрола. Во таквиот демократски амбиент се присутни многустрани односи помеѓу поединци и групи со различни потреби и интереси, кои понекогаш можат да попримат и антагонистички однос, кој точно води до одреден степен на несигурност на поединецот.

Токму затоа, тешко е да се дефинира индивидуалната безбедност, зашто на неа детерминирачки дејствуваат мноштво природни и општествени фактори, кои се наоѓаат во непосредна врска со функционирањето на системот на демократското општество. Оттука, промислувањето за индивидуалната безбедност неопходно е да се набљудува во причинско-последична врска со националната, регионалната, меѓународната и глобалната безбедност, кои во тој однос имаат двојна улога. Тие, од една страна, се одговорни за безбедноста на поединецот,

---

131 Митревска М. „Хумана безбедност“, Филозофски факултет - Скопје, 2012.

а, од друга страна, се појавуваат и како извор на закана што произлегува од националните, регионалните и меѓународните норми за употреба на сила, како и поради потребата за преземање политички акции на националните држави, регионалните и глобалните меѓународни организации и институции против поединци и општествени групи. Таквата потреба најчесто произлегува од на-дворешно-безбедносната политика и неопходноста за преземање на цивилна демократска контрола над елементите на системот за безбедност.

Во таков динамичен причинско-последичен однос, без оглед на демократскиот карактер на општеството, доаѓа до благи или тешки облици на девијантно однесување кое е невозможно успешно да се надмине без легитимно воспоставени безбедносни институции во општеството.

Така, уште во рамките на основните одредби на државата и природното право, **Томас Хобс** посебно значење им давал на мерките за безбедност. Во своите трудови тој истакнувал дека стабилноста на државата е клучна за безбедноста на државниот систем. Како што во природната состојба секој на секого е непријател, единствено граѓаните во цивилно-државна состојба се сигурни за својата физичка егзистенција и тука владее мир, сигурност и ред.¹³² Зашто, како што вели Хобс, за државата да може да биде во функција на одржување на потребната безбедност, поединците мораат да се одречат од некои свои природни права.

Освен Хобс, и **Џон Лок** (John Locke), во рамки на своето проучување на организацијата и моделот на власт во граѓанската држава, истакнувал дека за добра организација на државата многу е важна безбедноста и заштитата на правата на граѓаните. Според овој автор, целта на луѓето што стапуваат во општеството е да уживаат во сопствениот имот во мир и сигурност, а бидејќи значајни инструменти и средства за тоа се законите, прва задача на сите држави е воспоставување на законодавна власт.

Со конституирањето на современите национални држави, посебно на повеќенационалните и мултиетничките, се отвораат мноштво прашања за осигурување на нивната безбедност. Покрај тоа, се поставува и прашањето, како во услови на либерална демократија да се обезбеди рамнотежа помеѓу безбедноста на поединецот и слободата на неговата личност, зашто секое загрозување

---

132 Buyan B., *People, States and Fear, The National Security Problem in International Relations*, London, 1983, str. 25.

на безбедноста на поединецот, точно предизвикува засегнување по неговите основни права и слободи. Според **Д. Хелд**, поединците треба да уживаат еднакви права и, во согласност со тоа, и еднакви обврски во демократското друштво, односно треба да се слободни и рамноправни во одредувањето на условите за сопствениот живот, под услов демократскиот поглед да не се користи за оспорување на таквите права на други поединци.¹³³

Човековата безбедност препознава дека личната заштита на поединецот и зачувувањето на неговиот интегритет не доаѓа првенствено од штитењето на државата како политичка единка, туку од пристапот кон личната благосостојба и квалитетот на животот, оценува Марина Митревска.

За развој и сочувување на безбедноста на поединецот, неопходно е да се истакне дека секое ограничување на слободата кое почива на законот не смее да ја преминува потребната мера на постигнување на праведна состојба. Слободата во исклучителни случаи може да се ограничи, само за да се овозможи слобода за другите.¹³⁴

Во разгледувањето на индивидуалната безбедност, од големо значење се меѓународната политика и правните документи кои се однесуваат на корпусот на човековите права и слободи. Според Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1789 г., за да се оствари заштитата на правата на човекот и граѓанинот, повеќе од потребно е да постои сила. Оваа сила е востановена за полза на сите, а не заради лична корист на оние на кои им е доверена.

Според универзалната Декларација за човекови права од 1948 г. „признавањето на вродено достоинство и еднакви и неотуѓиви права на сите членови на човечката природа е темел на слободата, правдата и мирот“. Додека, според член 1 од универзалната Декларација за човекови права, „сите човечки битија се раѓаат слободни и еднакви по достоинство и права“, во член 2 се вели дека „секој има право на живот, слобода и лична безбедност“. Во член 7 се наведува дека „пред законот се еднакви сите и имаат право без никаква дискриминација на еднаква заштита од законот“.

Од гледна точка на безбедноста на поединецот, важно е да се спомене и член 29 од универзалната Декларација, кој допушта одредено ограничување на

---

133 Хелд Д., Демократијата и глобалниот поредок, Белград, 1997 г. стр. 175.

134 Mohler M. H. F., Ethnik in delpolizei aus bildung und umfled, Die Pollzei, No 5, Wiesbaden, 1994, str. 144-147.

правата на поединецот, но само во тие случаи кои се точно одредени со законот, заради заштита на личноста на поединецот, почитувањето на правата и слободата на другите со цел задоволување на правилните барања, моралот, јавниот поредок и општата благосостојба во демократското општество.

Предуслов за изградба на поединечна безбедност е демократска организација на општеството во која посебно внимание се посветува на основните права на граѓанинот, а од елементите на системот за безбедност, како легитимен уставно-правен субјект на заштита, се бара да се осигура безбедноста на поединецот. На тој начин поединецот е животно заинтересиран, заради својот опстанок и егзистенција, да бара задоволување на одредено ниво на својата безбедност и сигурност. Меѓутоа, неопходно е да се има предвид дека индивидуалната безбедност е секогаш релативна¹³⁵, зашто зависи од намерата и постапките на другите поединци – граѓани, кои се заштиени со устав, закон и бројни декларации, како и оние поединци кои ја нарушуваат состојбата на безбедност на другите поединци, додека, пак, на другата страна се елементите на системот за безбедност и заштита кои се одговорни за имплементација на законот заради обезбедување на потребната безбедност и заштита на поединците – граѓанините. Значи, *индивидуалната безбедност можеме да ја дефинираме како состојба на општеството во која поединците – негови членови слободно ги задоволуваат и штитат своите основни потреби и вредности и ги остваруваат граѓанските права и слободи кои се услов за развој на современото демократско општество*. Програмата за развој на ООН-УНДП ја определува хуманата безбедност преку нејзините составни елементи и тоа: слобода од сиромаштија, слободен пристап до храна, пристап до еднаква здравствена заштита, заштита од закани, тортура, физичко насилство, заштита на идентитетите и заштита од репресија и гаранција на човековите права¹³⁶. Од тука целта е да се покаже дека предложениот концепт е сеопфатен и насочен и кон слободата од страв и кон слободата од немаштија¹³⁷.

5.3. Национална безбедност

Терминот „национална безбедност“ денес се користи за означување на да-леку поширок поим од изворното значење, зашто под него се подразбира

---

135 Гризолдд Антон, Европска варност (безбедност), Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 23.

136 Митревска М. „Хумана безбедност“, Филозофски факултет-Скопје, 2012.

137 Ванковска Б. „Меѓународна безбедност-критички пристап“ Филозофски факултет-Скопје, 2011.

посакуваната состојба на безбедност на една држава, која се постигнува со елиминирањето на заканата и ризикот кои доаѓаат одвнатре и однадвор од неа.

Така, националната безбедност е поим со повеќестрано значење. **Во најопшта смисла, тој подразбира слобода од страв, закана и физичко насилство над населението, односно граѓаните на една држава.** Меѓутоа, националната безбедност ги вклучува и политичките, и економските, моралните, социјалните, културните, идеолошките и нормативни елементи, што секогаш ја отежнувало нејзината прецизна дефиниција. Во прашање е општествено конструираниот концепт за безбедност на една држава кој стекнува специфично значење само внатре во социјалниот контекст во кој државата егзистира. Поимот национална безбедност во некои случаи се поистоветува со поимот „државна безбедност“. Меѓутоа, националната безбедност е состојба во која се обединуваат сите видови на безбедност на една држава.

Парадигмите и институционалните модели на национална безбедност се менувале низ историјата. Набљудувана историски, националната безбедност е неразделно поврзана со државата и нејзиниот безбедносен сектор. Меѓутоа, националната безбедност постепено ги опфаќала политичката, економската, социјалната и културната сфера. Иако одбраната од надворешен напад останува централен проблем на националната безбедност, сепак, праксата недвосмислено потврдила дека државата може да биде загрошена и од внатрешни потреби, од економски и општествени пореметувања, особено во заедниците на кои им недостига чувство за идентитет и социјална кохезија.¹³⁸

Оттука, во научното разгледување на овој поим, неопходно е да се разликува поимот безбедност на државата од поимот безбедност на општеството, со нагласување дека основен критериум за безбедноста на државата претставува нејзиниот суверенитет, а на безбедноста на општеството – идентитет, т.е. свест за припадност на заедницата. Низ двата термина се провлекува, во суштина, егзистенцијата или преживувањето на државата и општеството. Државата која ќе го изгуби суверенитетот престанува да биде држава, а општеството кога ќе го изгуби идентитетот престанува да постои како суверена единка.¹³⁹

Ова разделување на државната од општествената безбедност треба условно да се сфати како два нормативни поими на безбедноста, кои, во суштина, се

---

138 Аврамов С., Безбедноста во XXI век, Зборник на трудови СИМВОН стр. 423.

139 Стајич Љ., Основи на безбедноста, Полициска академија, Београд, стр. 25.

обединуваат во еден интегрален поим означен со терминот **национална безбедност**. И во едниот и во другиот термин, во епицентарот на безбедносната дилема се наоѓа државата која дава легитимитет и заштита на општеството.

Отсуството на војна и воени конфликти, само по себе, не ги осигурува мирот, стабилноста и безбедноста во општеството. Невоени извори, особено нестабилноста во економијата, социјалната, хуманитарната и еколошката сфера, става поголема опасност за мирот, стабилноста и безбедноста на многу држави.¹⁴⁰

Во конкретниов случај, терминот национална безбедност се користи за означување на поим кој ја опфаќа заштитата на државата и населението од сите облици на вооружени и невооружени закани, како и создавање поволни општествени услови, за реализирање на националните интереси. За подобро да се разбере значењето на оваа синтагма, потребно е да се анализираат дефинициите на познатите експерти од областа на безбедноста, кои се користат во теориски трудови и стратегиско-доктринарни документи во светот.

Во повеќето од овие трудови се тргнува од фактот дека систематскиот пристап е најважен во дефинирањето на поимот национална безбедност и притоа се користи аргументација развојот на човечкото општество да се одвива во потребни безбедносни услови кои ги детерминираат политичките, економските, социјалните, моралните, културните и други фактори.

Самиот поим национална безбедност е во употреба од 1943 година, кога **Валтер Липман** (Walter Lipman) во својот труд „U.S. Foreign Policy“ за прв пат го употребил овој термин. По Втората светска војна, овој поим наоѓа широка примена во политичкиот речник на современите држави. Во тој контекст, тој е употребуван да ја означи внатрешната и надворешната безбедност на државата, односно безбедноста на државата во однос на надворешните и внатрешните извори на загрозеност. Значи, се работи за националната безбедност на една држава, која го обезбедува опстанокот и нормалното дејствување на една држава со сите елементи на нејзината независност, територијалната целосност и уставниот поредок.¹⁴¹

Иако безбедноста на државите, односно националната безбедност, во различни облици постои откако постојат државите, самиот поим национална безбедност е

---

140 UN – Doc. S/PV 3946, 31 January 1992, p. 142-143.

141 Јованович Б., весник „Полиција и сигурност“, бр. 1-2, стр. 6.

од поново време. Првпат се појавува во Соединетите Американски Држави, и е во употреба од почетокот на четириесеттите години на 20 век.¹⁴² Тогаш, поимот „национална безбедност“ зазел централно место во меѓународните односи и безбедносни студии. Валтер Липман, американски новинар што го популаризирал изразот студена војна, исто така, дал дефиниција на природата на безбедноста која го одбележувала тој период. Липман наведува дека нацијата е безбедна тогаш кога не мора да ги жртвува своите легитимни интереси заради одбегнување војни и кога е способна да ги сочува, ако е предизвикана, со водење на војна.¹⁴³

Според други автори, националната безбедност се дефинира како „настојување на националната држава да им обезбеди на сите членови на општеството сигурност пред закана однадвор (интервенции, напади, окупација, блокада и др.) и внатре во општеството (загрозување на редот и мирот, криминал и др).¹⁴⁴

Според трета група автори, под национална безбедност се подразбира заштита и овозможување на непречно функционирање на основните вредности на односното општество. Според оваа група автори, националната безбедност има своја внатрешна и меѓународна димензија.

Внатрешната димензија на безбедноста означува непречно функционирање на општествениот, економскиот и политичкиот систем и зачувување на јавниот ред и мир, а меѓународната димензија за безбедноста подразбира заштита на територијалниот интегритет и суверенитет на државата.¹⁴⁵

Бенковиц (*Benkowitz*) и Бејкет (*Backet*) националната безбедност ја одредуваат како способност на државата (нацијата) своите внатрешни вредности да ги заштити од надворешни опасности.¹⁴⁶

Според хрватскиот автор *Радован Вукадиновиќ*, под „национална сигурност (безбедност) се подразбира физичкиот опстанок на една држава и нејзиното население заедно со основните атрибути на независност и постојан материјален просперитет на државата“.¹⁴⁷

---

142 Првото појавување на поимот национална безбедност е поврзано со книгата на Walter Lippman *Американската надворешна политика* од 1943 г, а во службените документи на САД поимот за првпат се употребил во Законот за национална безбедност од 1947 г.

143 Lippmann, *US Foreign Policy*, Hamish Hamilton, London, 1943, стр. 32.

144 Гризолд Антон, *Европска безбедност*, Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 23.

145 Џорџевич Н., *Безбедност и Југославија*, Загреб, 1985 година, стр. 29.

146 Benkowitz и Backet, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. XI, 1968, p. 40.

147 Маслеша Рамо, *Теории и системи на сигурност, „Магистрат“ – Сараево, 2001, стр. 37.*

Така, **националната безбедност**, според **Слободан Милетич**, е состојба во која се наоѓаат правните субјекти, т.е. состојба на релативно присуство или отсуство од закани и/или повреди на правните субјекти за кои е одговорна државата. Оттаму, Слободан Милетич на многу прифатлив начин ја дефинира националната безбедност како „воспоставена, одржувана и унапредена состојба во државата, која овозможува ефективна заштитеност на државата и граѓаните кои живеат во неа од сите (надворешни и внатрешни) противправни акти (активности) со кои се загрозува уставниот поредок, суверенитет, независност и територијалната целокупност на државата, работата на државните органи, извршување на економските и општествените дејности и остварување на слободата, правата и должностите на човекот и граѓанинот.“¹⁴⁸

Меѓутоа, под поимот **национална безбедност** може да се подразбира и објективната состојба на нацијата и државата, во која нејзините легитимни органи и институции преземаат доволно мерки и активности за заштита на основните национални интереси во областа на надворешната и внатрешната политика, економија, одбрана, образование, научно-истражувачки трудови, културата и во други области од општествениот живот.

Оттаму, поаѓајќи од ваквата теоретска одредба, националната безбедност зависи од нејзината воено-политичка и геостратешка положба, карактерот на државата и нејзините општествено-политички и економски односи, како и од карактерот на меѓународните односи во нејзината поблиска и подалечна околина. Некои автори од меѓународните односи, националната безбедност ја дефинираат како „отсуство на каков било страв од напад, загрозување на интересите, или закана од друга држава или други држави“.¹⁴⁹

Поимот национална безбедност како поим кој во современите истражувања е рамка за безбедноста на државите и општествата, не е еднозначно и потполно дефиниран. Некои теоретичари ја дефинираат националната безбедност како отсуство на каков било страв од напад, загрозување на интересите или закана од друга или други држави.¹⁵⁰ *Меѓународната енциклопедија на општествени науки* ја дефинира националната безбедност како способност на државата (нацијата) своите внатрешни вредности да ги заштити од надворешни опасности.¹⁵¹

---

148 Милетич Слободан, *Полициско право*, Полициска Академија, Белград, 1997.

149 Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours de l'Academie de droit International, 1934 година, т. 49., стр. 473.

150 M. Bourquin, *Le probleme de la securite internationale*, нав. Според: P. Вукадинович, *Меѓународни политички односи*, Барбат, Загреб, 1998, стр. 159.

151 *International Encyclopedia of the Social Sciences*, sv. XI, The Macmillan Company, London, 1968., стр. 40.

Поединечни автори ја толкуваат националната безбедност како функција на националните држави, со помош на која, во согласност со своите можности сега и во иднина, почитувајќи ги глобалните промени и развој во светот, го штитат сопствениот идентитет, опстанок и интереси.¹⁵²

Валтер Липман вели дека државата е безбедна онолку, колку што не мора да ги жртвува своите основни вредности без војна или со неа.¹⁵³

Арнолд Волферс (Arnold Wolfers) ја определил националната безбедност во објективна и субјективна смисла. Националната безбедност во објективна смисла го мери отсуството на загрозеност на основните општествени вредности, а во субјективна смисла се однесува на отсуството на страв во општеството дека неговите основни вредности ќе бидат загрозени.¹⁵⁴

Кен Бут (Kenn Booth) е уверен дека стабилна безбедност достигнуваат само оние народи и држави кои безбедноста не ја ускратуваат на другите, а тоа може да се постигне ако безбедноста се подразбира како процес на ослободување.¹⁵⁵

Во обид да се придонесе за еднозначно одредување на поимот национална безбедност, во својата книга *People, States and Fear*¹⁵⁶ (едно од најцитираните дела кои го разработуваат тоа прашање), Бери Бузан (Barry Buzan) се однесува критички кон постоечките дефиниции за национална безбедност. Смета дека се корисни, но не и доволни за разбирање на поимот национална безбедност. Со други зборови, ни една од тие дефиниции не го одредува поимот национална безбедност потполно. За да придонесе во одредувањето на поимот национална безбедност, Бузан наведува елементи кои, според него, се потребни за дефинирање на тој поим. Така, националната безбедност ја разгледува во три нивоа и во неколку области од човековата дејност. Нивоата на разгледување се индивидуални, државни (национални) и меѓународни, а областите на разгледување вклучуваат воена, политичка, економска и општествена (идентитет и култура) област и област од екологијата.

Според неговото мислење, најважно е државното (национално) ниво, зашто ги одредува другите две нивоа на безбедност. Во современи услови, стандардна

---

152 A. Huwaydi, *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers, London, 1989., стр. 16.

153 W. Lippmann, nav. dj., стр. 51.

154 A. Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67/4, декември 1952, стр. 167-168.

155 K. Booth, "Security Emancipation", *Review of International Studies* 17(4), 1991., стр. 313-326.

156 B. Buzan, *People, States and fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era*, nav. dj.

единица на безбедноста, сè уште е суверената територијална држава. Како области, важни за националната безбедност, се подразбираат следните: воената област, која ги вклучува офанзивните и дефанзивните способности на државата; политичка област, која ја вклучува грижата на државата за организација на својата стабилност, составот на власта и идеологијата која ја легитимира; владејачка (економска) област, која подразбира можност за пристап до природните богатства, пазарот и финансиите кои го одредуваат прифатливото ниво на благосостојба; општествена област, која ги одредува постоечките услови и развојот на традициите, културата, јазикот, националниот идентитет и обичаи, додека областа на екологијата ја вклучува грижата за заштита на биосферата како систем од кој зависат сите човечки потфати.

Поаѓајќи од таквиот пристап, некои автори под национална безбедност ја разбираат безбедноста на политичкиот народ, која содржи: безбедност на националната територија; заштита на животот на луѓето и нивниот имот; заштита и сочувување на националната сувереност; дејствување на основните активности на општеството (економски, политички, социјални, културни, еколошки).¹⁵⁷

Според Арнолду Волфеу (**Arnoldu Wolfeu**) безбедноста претставува отсуство на закана за усвоените вредности, а, објективно, значи отсуство на страв дека тие вредности ќе бидат нападнати.¹⁵⁸

Новата американска политика за дејствување на светскиот театар по победата во Втората светска војна станала дополнителен клучен фактор во промовирањето на тој пристап. Соединетите Американски Држави се нашле во состојба на дотогаш невидена доминација на меѓународната сцена, што ги поттикнало да ја користат својата моќ на начин кој никогаш не го применувале во минатото.¹⁵⁹ Употребата на придавката „национално“ во владината политичка реторика секогаш е средство општеството да се увери да се придружи на владата и со тоа да се добие легитимност за потенцијално контроверзната политика. Американската влада тежнеела кон нова радикална насока во својата надворешна политика, и на тој пат ѝ било потребно обединето општество.¹⁶⁰ Американскиот основоположник на реализмот во средината на минатиот век, Ханс

---

157 А. Гризолд, *Меѓународна безбедност – Теориско-институциона рамка*, Факултет за политички науки, Загреб, 1997., стр. 29-30.

158 Smith Steve and Baylis John, *Globalization of World Politics*, Oxford Press, New York, 2001, p.255.

159 P. Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, London and New York, 2004., стр 10-11.

160 B. McSweeney, *Security, Identity and Interests, A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, стр. 20-21.

Моргентау (Hans Morgenthau), ја собрал таа нова динамика со зборовите: „Националната држава е повеќе од кога било, доминантен извор на моралните и легални вредности за поединецот, и конечна насока во неговата световна приврзаност. Според тоа, нејзината моќ меѓу другите држави и зачувувањето на нејзиниот суверенитет се најважни задачи на поединецот и надворешната политика“.¹⁶¹ Студената војна и глобалното нуклеарно спротивставување во втората половина на 20 век, овозможиле безбедноста на поединецот во САД и во многу други (посебно комунистички) држави да се стопи со безбедноста на нивната влада. Тогашните држави ја прифатиле одговорноста за заштита на своите граѓани, но за возврат ја барале нивната неограничена лојалност.

Поимот национална безбедност се појавил и поради тоа што во условите на глобалната конфронтација на двете суперсили, опстанокот на државата и општеството, сега не можел да се осигура текот на организирање и спроведување на воена одбрана на сопствената територија. Државата и општеството требале да преземат сеопфатни дејствија, за да ги оствариат своите цели, пред сè, мирот и опстанокот. Кон таа цел се подредувале многу активности, во многу случаи дури по цена на кршење или ограничување на човековите права.

Во прашањата за националната безбедност и нејзиниот однос кон правата на поединецот, често се појавува теза дека тие по својата природа се спротивставени вредности. Нивниот однос се опишува со теоријата на играта на збирот нулта: зголемувањето на едната, ја ослабува другата вредност. Институциите за национална безбедност инсистираат за националните интереси, и не ги интересираат многу последиците од нивното дејствување. Тврдењето дека постои поларитет помеѓу слободата на поединецот, човековите права и националната безбедност, всушност, е погрешно. Доколку акцијата преземена во име на националната безбедност води до кршење на човековите права и загарантирани слободи, нејзиното оправдување не може да се бара во мерењето на потребата на безбедноста против тие вредности. Безбедноста на државата не е можно да се мери со кршење на човековите права. Во обата случаја настанува загуба на обете страни. Инсистирањето за „потребите“ на националната безбедност не води кон авторитарна, односно тоталитарна концепција на национална безбедност, во која барањата за остварување на национална безбедност секогаш ќе преовладуваат над индивидуалните права и слободи. Современата концепција за национална безбедност, според тоа, се наоѓа во центарот на демократијата и легитимност на поредокот кој го гради секоја држава.

---

161 H. Morgenthau, *Politics Among Nations*, 5 изд., A. Knopf, New York, 1972, стр. 32.

Поимот национална безбедност на почетокот немал јасна содржина. Во првите години на студената војна неретко им служел на политичарите како лого за поткрепа на нивните политики. Но, со тек на време содржината на поимот национална безбедност станала појасна. Ја подразбирала вкупноста на политичките, воени и економски напори што владите морале да ги преземат, за да би ја реализирале својата внатрешна и надворешна безбедност.

Под национална безбедност, главно се подразбира отсуството на каков било страв од напад, загрозување на интересите или закана од друга држава или држави. Развојот на светските движења довел до тоа сите проблеми во меѓународната околина да претставуваат потенцијални проблеми за државата, а со тоа и за нејзината национална безбедност. Сè поголемата поврзаност на појавите и процесите во светот условила меѓународните проблеми воедно да претставуваат и закана за секоја држава. Тие проблеми, по своето дејствување не се ограничувале на тесен географски простор. Тоа значело дека секоја држава мора трајно да се подготвува, за да може дејствено да реагира на евентуални закани кои би го загрозиле нејзиниот опстанок или поединечни национални интереси. Тој факт темелно го променил пристапот на организираното дејствување насочено кон остварување на безбедноста на државата. Кон крајот на осумдесеттите години на 20 век, поимот национална безбедност сè помалку ја истакнувал воената компонента (која на почетокот била негов главен белег), а сè повеќе вклучувал други сегменти од општеството и државата.¹⁶²

Замислата на националната безбедност, како и системот на националната безбедност, опфаќаат многу поширока содржина од самата одбрана од надворешните опасности и штетни влијанија. На стручната и на широката јавност им се, инаку, добро познати тешкотиите на сигурното и точното определување на содржината на значењето на овој поим: почнувајќи од тоа дека, на пример, поедини автори не прават потребно разликување помеѓу државата и националната безбедност. Никогаш, имено, не се знае сигурно, доколку пред тоа не се разјасни на кои релевантни објекти на безбедноста се мисли: на државата како установа во потесна смисла, на етнички определен и по правило поголем дел од народот во неа, на политичка заедница на сите државјани или, што е најсакано, на сите граѓани, членови на општеството за кои станува збор, независно од нивната етничка, верска, социјетална и идеолошка припадност.

---

162 С. Таталович и М. Биланџич, *Основи на националната безбедност*, Министерство за внатрешни работи на Република Хрватска, Загреб, 2005., стр 30-31.

Од кажаното се гледа дека националната безбедност подразбира, од една страна, состојба на безбедност на националната држава, а, од друга, свесно и организирано дејствување на државата и општеството заради осигурување на опстанокот, развојот и егзистенцијата на поединецот, општеството и државата, односно нивното осигурување од сите извори на загрозување во современиот свет.

Без разлика на различните дефиниции за национална безбедност, повеќето теоретичари се согласуваат во поглед на вредностите кои влегуваат во категоријата национална безбедност и целта на стратегијата на националната безбедност, сфатени како умешност на ефективно применување на националните ресурси, заради остварување на националните интереси.¹⁶³

Значи, можеме да кажеме дека националната безбедност под денешни околности подразбира: одредена состојба (постигната или предвидена) на безбедност; функционална област на дејствување на различни стручни институции заедно со вкупното општествено настојување, насочено кон постигнување на националните цели и интереси на тие безбедносни институции поврзани во систем. Националната безбедност треба да обезбеди состојба во која ќе бидат сигурни: слободата на државата и општеството, територијалниот интегритет и сувереност на државата во рамките на меѓународно прифатени аранжмани, човековата слобода и правата на граѓаните, политичката и социјална стабилност на општеството и државата, стабилниот економски развој и функционирање на правната држава, стабилниот јавен поредок и посебната безбедност на граѓаните и здрави и стабилни еколошки услови.¹⁶⁴

6. Безбедност на луѓето (*Human security*)

По студената војна фразата безбедноста на луѓето (*human security*) зачестено почна да се појавува во стручната литература, што значеше дистанцирање од жаргонот и практиката од времето на блоковската поделба на светот, кои беа преокупирани со прашања фокусирани исклучително врз државата. Традиционалните концепции за безбедноста имаа тенденција да ја ограничат зоната на истражување со тесно дефинирање на предметот само врз „заканата, употребата и контролата на воената сила во светот, чијшто контекст е дефиниран од

---

163 *Encyclopedia Britannica*, sv. 21, 1985., стр. 454.

164 С. Таталович и М. Биланџич, *Основи на националната безбедност*, нав. dj., стр 32.

односите меѓу државите“. Меѓутоа, кон крајот на 70-тите години на 20 век, дел од експертите почнаа да ја оспоруваат тезата дека државата е единствениот референтен објект во безбедносните истражувања и аргументирано тврдеа дека конвенционалните пристапи не се способни да ја опфатат реалноста во која, објективно, постои пролиферација на нови актери и агенди. Или, според зборовите на водечкиот економист на ООН во таа област во тој период Махбуб Хак (Mahbub Haq), треба да бидеме „преокупирани со безбедноста на луѓето, не со безбедноста на државите“, затоа што „безбедноста може да биде постигната со развој, а не со оружје“.

Во тој период особено е значајна серијата текстови објавена од *Club of Rome*, во кои се тврдеше дека постои „комплекс на проблеми што им предизвикуваат проблеми на луѓето од сите нации“. Во текот на 80-тите години до истиот заклучок дојдоа и двете независни комисији раководени од Бранд (Brandt) и од Палме (Palme), кои понудија алтернативен начин на размислување за мирот и за безбедноста и се заложиле за дефинирањето на најмал заеднички именител при соочувањето со светските закани.

Во следната декада овие тенденции ја зацврстија својата позиција, што придонесе во 1993 година во годишниот извештај на Програмата за развој на ООН во Извештајот за човековиот развој за првпат да биде употребен изразот безбедност на луѓето (*human security*). Во годишниот извештај на истата организација за 1994 година беше понуден и генералниот концепт, според кој заштитата на териториите од надворешна агресија премногу долго ги маргинализирале легитимните грижи на обичните луѓе за кои секогаш од висок интерес била заштитата од специфични закани, како што се невработеноста, криминалот, гладот, болестите, политичката репресија и еколошки катастрофи. UNDP понуди сосема нова парадигма, која предлагаше идеологија која треба да биде концентрираност на луѓето (*people-centered*), место дотогашната концентрираност на државата (*state-centered*). Следејќи ја логиката на тој пристап беа конципирани седум групи на закани за луѓето: економски, здравствени, еколошки, персонални, политички, закани за заедницата и за храната.

Понудената рамка наскоро беше прифатена од повеќе држави (Канада, Јапонија, Јужна Африка и др.), а во ООН беше конституирана Комисија и постојан Советодавен одбор за безбедност на луѓето (*human security*). Во септември 2004 година ЕУ објави извештај на Панелот на експерти за безбедносните потенцијали на Унијата, кој се заложил за создавање европска доктрина за безбедност на луѓето (*human security*) и за единица за брза реакција, која ќе одговара на потенцијалните закани за безбедноста на луѓето.

Споредувајќи ги традиционалните и новите концепти за безбедноста во овој сегмент, една од основните линии на поделба е во однос на субјектот што е надлежен да ја обезбеди безбедноста. За разлика од порано, кога освен државата воопшто не се споменуваше можноста некои други субјекти да имаат потенцијал да се легитимираат во безбедносната сфера, денес е неспорно дека само присуството на државата не е доволно за целосна заштита на интегритетот на луѓето. Не само поради можноста самата држава, со своите институции и активност да се појави како еден од примарните, дури и како единствен извор на нестабилност, постои консензус дека е неопходно ангажирањето цела мрежа од социјални групи и институции (комерцијални, невладини, меѓународни) заради осигурувањето безбедна околина за граѓаните.

Второто важно прашање околу кое се разидуваат концепциите на експертите е степенот до кој грижата за безбедноста на луѓето ќе доминира над вкупниот безбедносен комплекс. Дури и државите што се отидени најдалеку во промовирањето на безбедноста на луѓето како една од највисоките цели во сопствените надворешно-политички стратегии, не ѝ дозволуваат приоритет на ниту едната од двете безбедносни парадигми – безбедност на луѓето и национална безбедност.

Точно е дека проширувањето на рамките на концептот преку обидите во него да се позиционираат поголем број прашања од т.н. социјална агенда носи ризик од делегитимирање на неговата методологија како корисна аналитичка алатка. Поинаку кажано, ако секоја човекова дилема станува безбедносно прашање, сосема е извесно дека инструментите на безбедност на луѓето (*human security*) нема да имаат доволно потенцијал да понудат решение кога за тоа, навистина, ќе се појави потреба.

Сепак, најсериозниот проблем што се појавува при апликацијата на моделот е од методолошка природа. Имено, малкумина ги спорат намерите на поддржувачите на концептот да се реферираат кон што повеќе легитимни човекови грижи, меѓутоа операционализирањето, структурирањето и одржливоста на таквиот систем се сериозен предизвик. Според одредени автори, масивна препрека за изградбата на конзистентен систем според потребите на новото време е длабоката вкоренетост на „вестфалскиот концепт“ на нации-држави, во рамките на кој под државна или национална безбедност се подразбира само заштитата на државниот суверенитет.

Неспорно е дека оваа безбедносна парадигма содржи во себе голем потенцијал за решавање на дилемите во фрактурираните и сложени модерни општества,

со тоа што инсистира на сложеноста на проблемите и на нужноста од мултилатерален пристап за нивно решавање. Иако е многу полесно да се предложи отколку замисленото и практично да се оствари, сепак, нема дилеми дека сеопфатна безбедност на човекот е можна само преку заемна соработка, која ги надминува социјалните, институционалните и секторските граници. Понудената агенда, по дефиниција, бара упорност и стрпливост затоа што постигнувањето забележителни резултати во оваа сфера е изводливо само на долг рок.

Традиционално, безбедносната политика на Западот беше базирана на одбраната на границите и на задржување (*containment*) на заканите што доаѓаат од надвор. Меѓутоа, оваа стратегија, која тргнуваше од прилично тесната дефиниција на националните интереси на државите, не е повеќе реалистична во светот што е поврзан како никогаш порано.

На новата архитектура на Европа ѝ треба ново разбирање на феноменот на безбедноста и во тие рамки не е возможно концептот на безбедност на луѓето (*human security*) да биде заобиколен. Во овој контекст, можно е да се препознаат три основни мотиви за неговото етаблирање во новата Европа: првиот е моралноста затоа што целиот европски проект е конципиран врз заедничките морални вредности и верувања, вториот е легалитетот на кој се повикуваат серија меѓународни документи, но, пред сè, членовите 55 и 56 од Повелбата на ООН за универзалното почитување на човековите права, а Европа е неспорниот водач во светот при воспоставување на универзалната правда, и третиот е прагматичниот интерес на државите што се членки да учествуваат во спречување на заканите независно од местото на иницирање, затоа што тие во глобализираниот свет можат брзо да пристигнат и до нивните територии. Всушност, примарноста на човековите права е тоа што го разликува пристапот на безбедност на луѓето (*human security*) од традиционалните концепти поврзани со државата.

Во минатото, конвенционалното размислување за безбедноста беше фокусирано на стратешките ресурси (на пр., нафта, вода) и на стратешките закани, како, на пример, поседувањето нуклеарно оружје од непријателските држави. Безбедноста на луѓето надвор од сопствените граници повеќе беше сметана за етичко прашање сместено во сферата на човековите права или развојната соработка, но без релевантност за безбедноста на Европа. Денес, стратешките парадигми полесно се менуваат и директно ја поврзуваат безбедноста на луѓето и во оддалечените делови од светот со безбедноста на Европејците. Тоа сознание беше главната причина за развивање критична маса во европските општества, која ги натера политичките елити постепено да развиваат капацитети со кои ќе бидат оспособени да придонесат за човековата безбедност на глобално ниво.

Во однос на темата Република Северна Македонија, како држава, генерално е соочена со двоен предизвик: внатрешно да ја наметне и да ја спроведе концепцијата за безбедност на луѓето (*human security*), која ќе станува сè поизразено доминантна во пострамковниот период, а надворешно на ЕУ да ѝ понуди специфични услуги (или *niche capabilities*) на тој план, што е можно само ако внатрешните напори дадат продуктивен резултат.

7. Меѓународна безбедност

Меѓународната безбедност е безбедност на меѓународниот поредок и заедницата, односно безбедност во односите на државите во меѓународните региони. Промислувањата за ова ниво на анализата се зановани врз потребата да се стабилизираат, контролираат и направат безбедни анархичните меѓудржавни односи, кои се продукт на неможноста за контролирање на развојот на моќта и примената на сила, односно регулационите немоќи на меѓународните институции. Таквите размислувања ги предизвикале државите со асиметрична политичка, економска и воена моќ кои настојуваат да ги остварат меѓусебно спротивните интереси. Може да се гледа на планетарното (планетарна светска безбедност), континенталните (континентална безбедност) и на регионалните нивоа (регионална безбедност).

Односите меѓу државите се движат од соработка, преку натпреварување до судири, па и меѓународната безбедност секогаш се достигнувала преку два модела: конфликтен (сопствена безбедност како добро за кое државите се натпреваруваат) и кооперативен (сопствена безбедност како заедничка цел на државите). Традиционално, примарниот предмет на меѓународните односи, на меѓународното право, а со тоа и на меѓународната безбедност е етиологијата и контролата на силата како форма на меѓународна комуникација.¹⁶⁵

Значи, силата е константа на меѓународните односи; променливи се само нејзиниот интензитет и формите (отворена или прикриена; воена, политичка и/или економска; непосредна или посредна – со посредство на трети актери или

---

165 Ваквиот пристап го оправудва „впечатокот дека во секој век, како да е во прашање природниот закон, се појавува една земја која поседува моќ и волја, како и интелектуална и морална сила, во согласност со сопствениот систем на вредности да го обликува целиот меѓународен поредок, да влијае на меѓународните односи, да се вpletкува во внатрешните работи на другите држави и да ги наметнува сопствените вредности, да се ангажира надвор од своите граници. Kissinger, Н. Дипломатија I, Верзал Прес, Београд, 1999, стр. 5.

на територијата на третите земји; легитимна или нелегитимна, односно легална и нелегална итн.). Често „помокните држави“ ги злоупотребуваат спорните ситуации во меѓународните односи, „мижејќи пред аргументите и отстапките на послабите“, за да пронајдат поводи со употреба на сила да ги реализираат сопствените интереси. Чувствувајќи се повикани да се грижат за безбедноста на меѓународниот поредок, ги инструментализираат и ги заобиколуваат меѓународните организации и меѓународното право, и со примена на сила наводно ги спречуваат хуманитарните катастрофи кои ги предизвикуваат т.н. недемократски режими. Така ја остваруваат и експлоататорската економска доминација врз слабите земји кои го губат својот „економски суверенитет“ (со т.н. (нео)империјализам), но и го одвлекуваат вниманието на домашната јавност од внатрешните проблеми и го зголемуваат националното единство (т.н. диверзиона теорија на војната).

Понатаму водени со идеја за остварување на своите интереси по секоја цена или стравувајќи за својот опстанок, државите често го запоставуваат значењето на ненасилните методи за меѓународно општење. Најпосле, употребата на сила како на *ultima ratio* средствата за одбрана на националните вредности од загрозувањето е легална и легитимна. Оттаму, „моќта на државата“ може да има хегемонистичко (освојувачко, субверзивно, агресорско), но и превентивно (со одвраќање), реактивно (одбранбено, заштитничко) и репресивно (со казнување) значење.

Очигледно е дека нивото на меѓународната безбедност нужно се потпира и се надградува на нивото на националната безбедност. Меѓутоа, меѓународната безбедност не е прост збир на безбедности на државите, како основни субјекти на меѓународната заедница. Таа бара изградба на извесен систем на меѓународни вредности кои државите и другите меѓународни актери ќе ги уважуваат.

Фактот дека примената на сила во меѓународните односи била константна во минатото, нè наведува на заклучок дека веројатно ќе биде и во иднина. Свесни за тоа, државите настојуваа да ја спречат и контролираат, некогаш со т.н. традиционални, а денес со современи концепти на меѓународната безбедност.

Развојот на меѓународната безбедност може да се следи уште од периодот на обликувањето на првите територијални заедници на луѓето – племињата. Односите помеѓу тие заедници главно биле основани на водење војни. И во тие услови се одржувани контакти помеѓу заедниците, и подоцна, поединечни држави. Првиот писмен документ кој сведочи за регулирањето на односот меѓу државите е забележан уште во 3100 година пр.н.е. Се работи за пишан договор

(на камен-споменик) со кој се регулираат границите меѓу двата месопотамски града-држави, Логоша и Уме.¹⁶⁶

Во подоцнежните историски фази на развој на човековото општество (античка и феудална доба, нов век и современа доба), потпишувањето на билатерални и мултибилатерални контракти (договори) за мир, пријателство, сојуз, здружување, разграничување, забрана на употреба сила и војување, арбитражи, заемна помош, почитување на човековите права и слободи итн. меѓу државите, било редовна пракса во меѓународните односи.

Во поновите етапи на историски развој се појавуваат и институционални облици на меѓународна безбедносна соработка, како што се **Светата алијанса, Лигата на народите и Обединетите нации**. Заради поцелосен преглед на ставовите за меѓународна безбедност, потребно е да се анализираат традиционалните и модерни теоретски правци, како што се: теоријата за рамнотежа на моќта; реалистичката; неореалистичката и идеалистичката теорија.

Теоријата за рамнотежа на моќта во меѓународните односи се смета за најстара и најприсутна теорија со низа противречни поимски одредби. Етимолошки гледано, овој поим има корени уште од најстари времиња. Се наоѓа и во списите на старите индиски и грчки философи. Иако тешко може да се зборува за формалното обликување на овој теоретски правец во тој период, теоријата за рамнотежа на моќта имплицитно претставувала начин за одржување на политичката заедница од таа доба.

Веќе од почетокот на 18 век па до Првата светска војна, овој теоретски концепт е сметан за единствен сигурен механизам за сочувување на стабилноста, безбедноста и сигурноста во меѓународната заедница. Во тој период, веќе поголемиот број на признати автори истакнувале дека рамнотежата на силата претставува сигурна гаранција за одржување на мирот и надминување на кризите и конфликтите во меѓународните односи. Суштината на овој концепт поаѓа од позиција на моќта, која излегува од „традиционалните реалистички“ школи на меѓународни односи, со цел воспоставување урамнотежен однос на силите на политички, економски и воен план и во другите области меѓу државите и групи на држави (сојузи).

Со намера да се одржи таков однос на моќта, биле користени традиционални методи и техники, како што се: давање на територијални

---

166 Љубиша Аџимович, Наука за меѓународните односи, Институт за меѓународна политика и економија. Белград, 1987, стр. 20.

компензации по завршувањето на војните; формирање тампон-зона (држава); формирање сојуз; воспоставување сфера на влијанија; преземање интервенции; воспоставување дипломатски преговори; решавање на споровите по мирен пат; трка во вооружувањето; намалување на вооружувањето итн.¹⁶⁷

Концептот за рамнотежа на моќта бил еден еластичен, флексибилен и децентрализиран систем на безбедност, кој, во склад со заеднички утврдените стратегиски цели, подеднакво дејствувал, било да се работи за вооружена интервенција или одбрана на виталите национални интереси. Иако концептот за рамнотежа на моќта, како начин за решавање на конфликтите, со интерес на населението на големите европски држави, бил ефикасен систем за безбедност, сепак, може да се каже дека овој концепт на безбедност, и покрај некои позитивни решенија, не бил во состојба, како институционален механизам да спречи големи конфликти кои набрзо довеле до светски војни. Непомирливата спротивност на националните интереси на големите сили ја довела во прашање способноста и ефикасноста на системот за рамнотежа на моќта во меѓународните односи.

Реалистичката теорија својата концепција за меѓународните односи ја засновала на зачувување на националните интереси. Во центарот на вниманието на оваа теорија било зачувувањето на виталните вредности на националната држава кои морало по секоја цена да се зачуваат и во континуитет да се штитат, за што била потребна и моќ која се исполнува преку примената на сила. Иако зачетокот на овој теориски правец го среќаваме уште во античкиот период, тој има преовладувачка улога од Втората светска војна до почетокот на осумдесеттите години на XX век. Во тој период во меѓународните односи се случувале големи политички, економски и воени промени проследени со силно нагласените глобализациски односи во сите области на општествениот живот.

Суштината на овој правец во меѓународните односи лежи во тоа што меѓународната заедница во тој период немала изградено соодветен правно институционален систем којшто би можел да ги заштити основните вредности на националните држави, поради што често доаѓало до разни облици на загрозување на нивната безбедност. Таквата состојба во меѓународните односи ги принудила националните држави да ги зајакнат сите воените и безбедносни потенцијали заради опстанок и заштита на виталните државни и национални

---

167 Гризолд Антон, Европска варност (безбедност), Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 70.

интереси. Родоначалник на реалистичката теорија бил Ханс Ј. Моргентаус (**Hans J. Morgenthau**), кој во делото: „Политика меѓу народите: борба за сила и мир“ сеопфатно го образложил својот концепт за реалистичката теорија на меѓународните односи во шест принципи:

1. Политиката во најопшта смисла како и друштвото е подредена на објективните закони кои имаат свои корени во човековата природа;
2. Централна точка на политичкиот реализам, која служи како патоказ во разни области на меѓународните односи, претставува концепт на интереси дефиниран како моќ. Политичкиот реализам става акцент на „рационалноста, објективноста и неемоционалноста“;
3. Реалистите својот концепт на интерес дефиниран како сила не го сфаќаат како „засекогаш дадена категорија, односно една фиксирана цел“;
4. Политичкиот реализам е „свесен“ за моралното значење на политичките акции, но и за независните тензии на моралниот налог и условите за успешна политичка акција;
5. Политичкиот плурализам отфрла идентификување на моралните аспирации на одредени нации со моралните закони кои имаат универзално значење;
6. Политичкиот реализам ја задржува автономијата во политичката област.¹⁶⁸

Во изложените принципи тежиштето се заснова на концептот на националните интереси и моќта на националните држави. Според овој автор, **основните фактори кои ја определуваат моќта на националните држави се: географската положба, националните ресурси, воената способност, населението, квалитетот на дипломатијата во водењето на надворешна политика и индустриските капацитети, со видовите на нејзино ограничување преку рамнотежа на моќта.**

Освен Ханс Ј. Моргентаус, заговорници на реалистичката теорија во меѓународните односи биле и Џорџ Ф. Кенан (George F. Kenan), Хенри Кисинџер (Henry Kissinger), Николас Ј. Спикмен (Nicholas J. Spykman) и др. Иако некои од овие заговорници на реалистичката теорија имале спротивни ставови за меѓународните односи, сепак, биле согласни со тоа дека во меѓународната заедница доаѓа до спротивставени национални интереси, што неминовно доведува до различни

---

168 Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace* – Политика меѓу народите, борба за моќ и мир, New York, 1948, p. 4 – 14.

облици на конфликти. Поради тоа сите држави мораат да преземат мерки за зајакнување на своите воени и технички моќи за да ги заштитат своите витални државни и национални интереси. **Неореалистичката институционална теорија** во центарот на своето разгледување ги става интеракциите на државите и нивните политики, моќта, целите на државната надворешна политика, техниките на управување со моќта, влијанието на опкружувањето од политичкото однесување и сл.

Идеалистичката теорија ги опишува меѓународните односи онакви какви што требало тие да бидат според нивното мислење. Не навлегувајќи во подлабока анализа на ставовите на одделни теориски правци во развојот на меѓународната безбедност, може да се констатира дека тие се разликуваат во сфаќањето на терминот моќ, нејзиното место, улогата и основните функции во зачувувањето на националните интереси, градењето на меѓународните односи, моралните вредности и целите во областа на националната и меѓународната безбедност. Од анализата на ставовите на главните ликови на овие теории, забележливо е дека концептот на градење и одржување на меѓународната безбедност бил на маргините на теориските расправи и практичните потези на националните држави, особено на оние најмоќните. Тоа е и причина поради која досегашниот систем на меѓународната безбедност, и покрај извесни позитивни достигнувања, не ги исполнил очекувањата на националните држави а ни очекувањата на протагонистите на овие теориски правци во меѓународните односи.

На почетокот на XXI век динамиката на меѓународните односи, посебно на процесот на глобализацијата, со развиените врски меѓу државите и регионите, и менувањето на сфаќањата во областа на задоволување на националните интереси, сè помалку зависи од политичките концепти на силата. Во такви услови поголемо значење во градењето на внатрешната и меѓународната безбедност имаат политичките, економските, техничко-технолошките, социјалните, културните и други фактори, и во иднина секое засновање на меѓународните односи само на моќ или сила ќе претставува опасно загрозување на безбедноста на поединците и малите држави, а од аспект на демократските процеси и глобалната безбедност тоа е веќе далеку надминат политички концепт.

Поаѓајќи од тој факт, градењето на стабилна меѓународна безбедност треба да биде темелен услов за опстанок и успешен развој на државите и стабилна основа за елиминирање на сите конфликти кои можат да ја доведат во прашање стабилноста и безбедноста на националните држави.

Од тука, меѓународната безбедност можеме да ја дефинираме како состојба на слобода и правда на глобално ниво, во која сите членки на меѓународната заедница и сите поединци се чувствуваат безбедни и сигурни, состојба во која постојат изградени ефикасни механизми за заштита на националните држави од сите облици на загрозување и загрозување на нивната безбедност.

Меѓународната безбедност во својата содржина опфаќа регионална, глобална, заедничка, колективна и кооперативна безбедност.

7.1. Регионална безбедност

Регионалната безбедност е дел од меѓународната безбедност која се фокусира на еден регион, на пример, регионот на Југоисточна Европа, од кој Република Северна Македонија е составен дел.

Ризиците од избивање војни и други вооружени судири на европскиот простор значително се намалени, но не се потполно отстранети. Тоа посебно се однесува на земјите во Источна и Југоисточна Европа кои во процесот на транзиција се соочени со економски, социјални и политички проблеми и потешкотии, што може во одредени околности да предизвика зголемување на напнатоста.

Во постоечки услови ОЕБС, ЕУ и НАТО се клучни елементи на европската безбедносна архитектура. Од способноста за нивното приспособување на новите предизвици, ризици и опасности за безбедноста, и од карактерот на односите кои ќе ги воспоставуваат овие асоцијации со останатите актери на современата меѓународна заедница, најмногу зависи безбедноста на Евроатлантскиот простор и светот во целина.

Јакнењето на безбедноста и стабилноста на евроатлантскиот простор позитивно се одразува на консолидирањето на можностите во државите на Југоисточна Европа. Таквата тенденција позитивно влијае и на процесот на редефинирање на нивното место во новата констелација на меѓународните односи. Внатрешните промени во повеќето држави од тој регион се условени со нова воено-политичка реалност, определување за развој на политичкиот и економскиот систем составен според моделот на земјите со развиени демократии. Иако е постигнат значаен напредок во градењето на мирот и стабилноста, сè уште Југоисточна Европа е безбедносно осетлив простор на европскиот континент. Посебна закана за нејзината безбедност претставуваат економско-социјалните проблеми, сепаратизмот, националниот и верскиот екстремизам,

организираниот криминал, тероризмот и недоволно изградените државни институции. Таквата состојба го отежнува процесот на нивната брза и што по-успешна демократска транзиција.

Поради сложениот карактер на предизвик, ризик и закана за безбедноста неопходно е државите од Југоисточна Европа со заеднички напори да ги намалат негативните процеси кои ја загрозуваат нивната безбедност. Посебно значење за консолидирање на мирот и стабилноста во регионот имаат регионалните безбедносни иницијативи. За регионот на Југоисточна Европа тоа се: Процесот за соработка на Југоисточна Европа, Пактот за стабилност на Југоисточна Европа, Станокот на министрите за одбрана на земјите од Југоисточна Европа и Иницијативите за Југоисточна Европа.

Бидејќи стабилноста е услов за приближување на овој регион кон Европската Унија, градењето на заеднички механизми за заштита од ризици и закани и управување со кризни ситуации се важни претпоставки за безбедносно консолидирање и брза демократска транзиција на државите од Југоисточна Европа.

Има различни форми на регионални интеграции. „Првата генерација“ регионализам се однесува на линеарен процес на економски интеграции кој вклучува странска интеграција на националните економии во рамките на поголеми регионални економии. „Втората генерација“ регионализам или т.н. нов регионализам ги опфаќа политичките димензии на интеграциите. „Третата генерација“ регионални интеграции се однесува на предвидувањата кои врз досегашните искуства на регионални интеграции укажуваат на можни правци за понатамошна интеграција.¹⁶⁹

7.2. Колективна безбедност

Колективната безбедност е термин кој означува состојба на безбедносниот систем внатре во групите на суверените држави. Во овој систем, државите членки на системот за колективна безбедност се согласуваат во одрекувањето од употребата на сила и во помагањето на која било членка во случај кога друга членка ќе прибегне кон употребата на сила. Тоа е систем за насилан одговор на кршењето на мирот во меѓународната заедница, вперен против народот на една или група суверени држави внатре во системот на колективна безбедност.

---

169 Георгиева Л. „Европска безбедност“ Филозофски факултет - Скопје, 2010.

Според истакнатиот британски адвокат Адам Робертс: „колективната безбедност е систем на безбедност на регионално и светско ниво, во кое секоја држава ја прифаќа обврската дека безбедноста е грижа на едната и сите останати држави и на оние кои се согласуваат да се вклучат во колективен одговор на закани или нарушување на мирот.“¹⁷⁰

Во дефиницијата за колективна безбедност на Адам Робертс се зборува за колективен договор, а не се споменува употребата на воена сила. Основната разлика помеѓу системот на колективна одбрана и колективна безбедност е тоа што во системот на колективна одбрана се користи воена сила кога се работи за заедничка одбрана, а тоа не е случај во системот на колективна безбедност.

Концептот на колективната безбедност (*collective security*) се заснова врз проширениот традиционален концепт за национална безбедност и врз извесните меѓународни договори: безбедност на земјите договорнички, чии традиционални вредности се неприкосновени, се унапредува со мирно решавање на спорови, колективен (наддржавен) одговор на воени напади на одделни земји членки врз другите, така што земјата-агресор ја заплашуваат, а земјата-жртва ја бранат, како и со колективен одговор на другите безбедносни проблеми кои членките не можат сами да ги решат.

Тој се заснова врз принципот на уредено, институционализирано реагирање на „сите против едниот“, со што се обезбедува поголемо ниво на мир и стабилност отколку нерегулирано балансирање на моќта засновано врз становиштето „секој за себе“. Државите се расположени да се потчинат на определените норми и правила за однесување заради одржување на меѓународниот мир и стабилност и за да се, кога тоа е неопходно, здружат за да ја запрат агресијата.

Станува збор за заедничко, двострано или повеќестрано истапување на државите заради одбрана на суверенитетот и територијалниот интегритет на една или на повеќе страни договорнички против заедничкиот непријател, со елиминирање на војната како средство за решавање на меѓународните спорови. Поради особено штетните последици од војната, оваа установа на меѓународното право доби универзален карактер кој се гледа во општата забрана на војната во меѓународните односи и во создавањето на светската организација на држави (Обединетите нации) за мирно решавање на спорови и зачувување на меѓународниот мир.

---

170 Ibid, стр. 22.

Наспроти воените сојузи кои се насочени против надворешната воена закана, колективната безбедност е глобално ориентирана, кон одвраќањето на државите од агресија и кршење на меѓународното право. Државите ја задржуваат целосната контрола врз своите надворешни политики. Актуелниот опсег на соработката околу создавањето на колективната безбедност е во опсегот од т.н. универзални аранжмани кои ги вклучуваат сите држави на светот, до спогодбата на главните сили на денешницата чие интересирање за зачувување на мирот може да биде глобално или ограничено на одделни региони. Така се оформени Европската спогодба, Лига (Друштво) на народите, Обединетите нации и мултилатералната дипломатија која е институционализирана во регионалните организации (Здружение на нациите од Југоисточна Азија, Организација на африканското единство, Организација за европска безбедност и соработка).

Обединетите нации се единствен постоечки универзален механизам за колективна безбедност. Целта им е да ги спречуваат безбедносните проблеми во меѓународните односи, да ги решаваат и да посредуваат во нивното мирно решавање, со полно уважување на суверените еднаквости и националната безбедност на членките и неприкосновеноста на нивните внатрешни надлежности, освен во мерка во која тоа е неопходно за воспоставување на меѓународниот мир и безбедноста. Исто така, организацијата би требало да учествува и во решавањето на другите – невоени проблеми, дури и на покана од земјите членки.

Идеите за колективен одговор на воени предизвици и закани на националната и меѓународната безбедност со време се проширени и на решавање на економските, социјалните и други безбедносни проблеми. Настојувањата да се воспостави нов меѓународен економски поредок, исто така, имаат епитети на колективната безбедност. Имено, со Декларацијата на Обединетите нации за воспоставување на новиот меѓународен економски поредок е констатирано дека „проблемот на суровини и економски развој во светот е можно да се реши со воспоставување на новиот меѓународен економски поредок кој ќе се заснова врз правичноста, суверената еднаквост, меѓузависноста, заедничкиот интерес и соработка на сите земји, без оглед на нивниот економски и општествен поредок. Целта е отстранување на нееднаквоста, исправање на постоечките неправди и овозможување да се отстрани сè поголемиот јаз помеѓу развиените земји и земјите во развој, и да се обезбеди постојано забрзување на економскиот и општествениот развој во мирот и правичноста за сегашната и идна генерација.“

Постоечкиот меѓународен економски поредок беше во непосреден судир со постоечкиот развој во сферата на меѓународните политички и економски односи,

и требаше да се уреди по принципите: на суверена еднаквост, правото на самоопределување, неприфатливоста на присвојувањето на туѓите територии со сила, почитување на територијалниот интегритет и невплеткување во внатрешните работи на другите држави; најширока соработка на земјите на принцип на правичноста; рамноправно учество на сите земји во решавањето на светските економски проблеми и посветување на посебно внимание на сиромашните, неразвиените земји и земји кои се погодени со природни катастрофи или економски кризи; слобода на државите да воведуваат економски и општествен систем кој најмногу ќе им одговара, без опасност да бидат изложени на дискриминација; перманентен суверенитет на државите врз сопствените природни извори и сувереното право да ги регулираат економските активности на својата територија, со цел да се заштитат природните ресурси од исцрпување; реституција и обештетување на државите, териториите и народите за штети што се направени со експлоатација на нивните природни и други извори под окупација, странска и колонијална доминација или под режимот на апартхејд; ослободување на таквите држави и воспоставување ефективна контрола врз природните извори; сувереното право на државите да ја контролираат активноста на транснационалните компании кои работат на нивните територии; воспоставување на правилниот однос меѓу цените на сировините, полупроизводите и производите што земјите во развој ги извезуваат и сировините, полупроизводите, производите и производствената технологија што ја увезуваат; давање ефективна помош на земјите во развој од севкупната меѓународна заедница без политичко и воено условување; овозможување пристап и трансфер на науката и технологијата на земјите во развој.¹⁷¹

Неспорен е придонесот на универзалниот систем на колективната безбедност за досегашното одржување на меѓународниот мир и безбедноста. Меѓутоа, Организацијата на Обединетите нации е во сериозна криза. Одделни големи сили систематски ја инструментализираат, игнорираат и потценуваат, а меѓународната правда кон која преку неа се тежнее, сè почесто е селективна. Затоа многу земји и ја заговараат нејзината реорганизација.

Најпосле, колективната безбедност треба да се разликува од колективната одбрана. Тука се работи за воен сојуз на суверени држави кои се здружиле заради одбрана на своите членки од надворешни воени напади (вооружена агресија). Државите членки учествуваат во колективниот воен одговор на вооружена

---

171 Оваа декларација е сметана како една од најважните основи за засновање на економските односи меѓу земјите и нациите, во рамките на Обединетите нации и под нивно старателство.

закана или напад кој е насочен спрема која било членка на сојузот. Најпознатите механизми за колективна одбрана се НАТО и Организацијата на Американските Држави.¹⁷² Слично на тоа, членките на Обединетите нации имаат право на колективна самоодбрана.

Основни институции на системот за колективна безбедност се: Обединетите нации (ОН) и Организацијата за безбедност и соработка во Европа (OSCE).

7.3. Заедничка безбедност

Заедничката безбедност е каква што е да речеме во кругот на Европската Унија или во Заедницата на независните држави – ЗНД. Претставниците на ЕУ тврдат дека концептот за заедничка безбедност и одбрана на земјите членки на ЕУ не е во колизија со концептот на колективна безбедност во ООН, ниту со кооперативната безбедност и колективната одбрана на НАТО.

За земјите членки на ЕУ улогата на ООН во областа на меѓународната безбедност и понатаму е примарна. За вклучување на европските сили во акции за зачувување на мирот и безбедноста и понатаму е неопходен мандат на ООН. Исто така, и политиката на европската безбедносна соработка не ја доведува во прашање трансатлантската врска, туку е воспоставена политика за договарање околу употребата на заедничките капацитети од НАТО.

Ефектите од таквата соработка се најочигледни во решавањето на кризата на Балканот, најпрво во Северна Македонија а потоа и во Косово. Како за пример, во првата воена акција во која учествуваа и европски сили - CONCORDIA во Северна Македонија во 2003 година, користени беа и средства од НАТО според договорот во Берлин. ЕУ со своите безбедносни капацитети учествува во воени и цивилно-воени операции какви што се: ALTHEA во БиХ, PROXIMA во Северна Македонија итн.

---

172 Секој агресивен акт на една држава против територијалниот интегритет или политичката независност на која било американска држава треба да се смета како агресивен акт против останатите американски држави; доколку неповредливоста или интегритетот на територијата, или суверенитетот или политичката независност на една америаанска држава бидат загрозеани со вооружен напад или некој агресивен акт кој не е вооружен напад, или поради некој вонконтинентален конфликт или конфликт помеѓу две или повеќе американски држави, или со каков било друг акт или ситуација со кои би можел да биде доведен во опасност мирот на Америка, американските држави, во согласност со принципите на континенталната солидарност и колективна самоодбрана, можат да применат мерки и постапка кои се предвидени со специјалниот договор за такви случаи. Членови 27 и 28 од Повелбата на Организацијата на Американските Држави. Креџа, М. стр. 145-146.

Преку рамката на заедничката безбедност може да се презентираат низа принципи како патека по која треба да се движат и мировните движења во светот. Како фундаментален принцип на заедничката безбедност се наметнува постулатот според кој ниедна нација не може да ја осигура сопствената безбедност на сметка на друга нација, или безбедноста на една нација не може да произлегува од несигурноста на друга¹⁷³.

Новата безбедносна парадигма – заедничката безбедност, според Митко Котовчевски, претставува концепт што оди подалеку од логиката на студената војна, односно треба да претставува одговор на сите нови и мошне опасни закани на безбедноста на современата меѓународна заедница.

7.4. Рамнотежа на силите

Моќта на државата е традиционално средство за зачувување и заштита на нејзините вредности и интереси. Бидејќи зголемувањето на моќта на едната држава ја намалува безбедноста на другата држава, „клучот“ на меѓународната безбедност е пронајден во рамнотежата на силите – на моќта (*balance of power*), односно во воспоставувањето на приближно еднаквиот однос на силите помеѓу спротивставените држави или групи држави. Воден со идејата дека „мирот и стабилноста најверојатно ќе се одржат кога воената сила е распоредена така што ниту една сила ниту блок не можат да доминираат со другите“, овој концепт бил популарен до Првата светска војна, а во периодот на студената војна ја спречи Третата светска војна.

Рамнотежата на силите се заснова на пресметката според која моќта на едната држава или на сојуз на држави не може да се запре со ништо друго освен со моќта на друга држава или сојуз. Натрупаната моќ неизбежно ќе се употреби на штета на другите, без оглед на можните спротивни изјави, дури и искрени намери на нејзиниот носител. Посредникот на несразмерно големата моќ ги има на располагање средствата за да го оствари најширокиот круг на надворешнополитичките цели.

Достапноста на средствата ќе влијае дури и врз проширувањето на тие цели, така што вредностите на другите субјекти ќе бидат загрозувани. Единствен начин да не дојде до тоа е спечување на надмоќта со создавање соодветна количина на противмоќ.

---

173 Котовчевски М. „Национална безбедност“ Филозофски факултет-Скопје, 2011.

Идејата на овој концепт е во воспоставувањето на структурата на меѓународната заедница во која државите се со приближно иста моќ, со што започнувањето на војна би било бесмислено поради големата неизвесност на нејзиниот исход. Станува збор за стратегија за спречување конфликти помеѓу државите со приближно исти територии, демографска, воена и економска моќ, односно со приближно моќни сојузници. Моделите за рамнотежа на силите се биполарни и мултиполарни, а нивната цел е надминување на безбедносната дилема.

Меѓутоа, иронично е тоа што до воспоставувањето на балансот на моќта најчесто доаѓало по војни за да се спречи оживување на непријателствата. Воспоставувајќи рамнотежа со зголемување на моќта на едните или со слабењето на моќта на другите, териториите на одделните земји се прекројувани (зголемувани или намалувани), одделни држави добивале статус на неутрални во судири (тампон држави), делови од територии се (де)милитаризирале, се намалувале или се зголемувале воените капацитети на државите, склучувани се и засилувани или расформирани или ослабувани воени сојузи итн. Тоа неретко се правело при склучувањето примирја или на извесни мировни конференции, со посредување на трети држави.

Рамнотежата на моќта е карактеристична за европската безбедност, особено од 17 до 20 век. Системот на студената војна, исто така, се засновал врз биполарната рамнотежа на силите, односно врз рамнотежата на стравот како последица на нуклеарната безбедносна дилема. Овој поредок е нарекуван уште и како рамнотежа на закани, бидејќи неговата цел не била една држава и сојуз да бидат подеднакво моќни како и нивните противници, туку нивната моќ да може да им одговори на заканите, односно да ги одврати. Тоа придонело за развој на програмата на т.н. кризен менаџмент, кој како нов механизам на меѓународната безбедност е адекватен одговор за поголем број на предизвици и закани.¹⁷⁴

Со распаѓањето на биполарната рамнотежа и со крајот на студената војна (ако воопшто е завршена), Европа се подготвувала за враќање на мултиполарниот систем кој од Вестфалската држава раѓа конфликт по конфликт. Загриженоста за меѓународната безбедност изроди извесни носталгии кон студената војна која на многумина почна да им недостасува. Спротивно на тоа, многумина го

---

174 НАТО и Западноевропската Унија веќе ја дополните колективната одбрана во добра мерка со механизмите на кризниот менаџмент. Во нив учествуваат и извесни недржавни актери во раното предупредување за опасност, во превенцијата и решавањето на конфликтите; управувањето со кризи; изградба и одржување на мирот, како и т.н. постконфликтна рехабилитација на страните во конфликтот. Види – Fink, S.: Crisis management – Planning for the Inevitable, iUniverse, Lincoln, 2002.

сметаа униполарниот свет како мирољубив, поради неможноста за избувнување на голема војна помеѓу блоковите. Најпосле, настојувајќи преку извесни безбедносни режими да ја надминат нуклеарната безбедносна дилема, светските „суперсили“ (САД и РФ) ниту на прагот на третиот милениум не ја напуштаат рамнотежата на силите. Денес ја нарекуваат рамнотежа на интереси која се огледа во спогодбеното ограничување на нуклеарните воени капацитети со цел воспоставување на што потраен мир.¹⁷⁵

Со јакнење на државите и сојузите „растат и апетитите“ за меѓународно влијание, што ги нарушува воспоставените рамнотежи. Поради тоа практичната примена на овој концепт не е долгорочна, па потребите за поефикасни механизми за меѓународната безбедност се оправдани. Од почетокот на минатиот век, рамнотежата на моќта сè почесто е критикувана, додека на колективната безбедност ѝ е давано поголемо значење, особено по Втората светска војна.

7.5. Светската влада

Во теоријата на меѓународните односи со тек на време е дојдено до заклучок дека судирите во меѓународната заедница не можат да се решат ниту да се надминат сè додека таа се состои од голем број на суверени држави кои располагаат со сопствена независна моќ и меѓу кои владеат анархични односи. Се сметало дека таквата состојба треба да се замени со формирање на една силна централна установа, која би имала право да донесува потребни одлуки и да ги спроведува во дело. Тоа би била влада на целиот свет, организиран како единствена држава и оттаму потекнува и називот кој му се дава на ваквиот систем. Според еден модел, тоа би се постигнало со создавање на некој вид светска федерација на постоечките држави во кој тие би ја задржале извесната самостојност, но би ја признале врховната улога на наддржавните институции, пред сè, во областа на примената на превентивните мерки и санкции против оние членки кои не би се покориле на основната норма за забрана за насилно наметнување на волјата на едната држава врз другата. Вториот модел е создавање единствена светска држава која ќе ги замени и надмине сите постоечки држави и сите жители на светот ќе ги доведе во непосредна врска

---

175 Со потпишување на уште една во низата спогодби за намалување на стратешкото нуклеарно вооружување СТАРТ во почетокот на 2010 година, претседателите на САД и на РФ нагласија дека „суперсилите влегуваат во ерата на рамнотежа на интересите а тоа се заеднички напори за одржување на мирот преку нуклеарното разоружување и контрола на развојот на нуклеарните програми во светот.“ Со тоа се одржува и извесна рамнотежа на силите, пред сè, со спогодбено ограничување на нуклеарните воени капацитети на големите сили, како и со спречување и другите земји да станат нуклеарни сили со што светот би бил „уште помултиполарен“.

со централната власт. Тоа би можело да се постигне со империјалистичко проширување на власта на едната постоечка држава врз целиот свет со негово покорување, или со доброволно обединување на државите.

Иако оваа идеја е прогресивна, малку е веројатно дека ваквиот концепт било кога практично ќе го заживее.

7.6. Кооперативна безбедност

Кооперативната безбедност е термин којшто ја поврзува колективната безбедност со општиот пристап кон безбедноста. Овој термин најчесто се одредува како „широк пристап на безбедноста, мултидисциплинирен опсег кој во својата основа го фаворизира уверувањето во односот на одвраќање; вклучување пред исклучување; невоени решенија во однос на војна; подразбира дека државите се првенствени чинители во безбедносниот систем, но прифаќа и дека недржавни чинители може да имаат важна улога; не инсистира на формално создавање на безбедносни институции, но не ги ни исклучува, и не ја исклучува вредноста на навиките за создавање дијалози на мултилатерални основи“.¹⁷⁶

Кооперативната безбедност е концепт и систем на соработка во безбедноста на земјите членки на Атлантскиот сојуз-НАТО. Што се подразбира под терминот кооперативна безбедност делумно кажал и Гарет Еванс, користејќи се со компарација и нагласувајќи ја неговата врска со системот на колективната безбедност. Во таа прилика тој навел и примери на сличности и соработка меѓу овие два система во заеднички мировни операции, но, исто така, истакнал и извесни разлики. Тој за соработката за мир напишал:

- › широк безбедносен пристап, кој е во мултидимензијален опсег, го нагласува уверувањето наместо одвраќањето;
- › вклучува, наместо да исклучува, и не е ограничувачки во однос на членството, го преферира мултилатерализмот пред билатерализмот;
- › не фаворизира воени решенија пред невоени, подразбира дека државите се заштитни чинители во безбедносниот систем, но прифаќа и дека недржавните чинители може да имаат важна улога;
- › не инсистира на создавање формални безбедносни институции, но не ги ни одбива; и

---

176 Bruno Simma, Парламентарно набљудување на безбедносниот сектор – Принципи, механизми и пракса, Charter of the United Nations, Интерпарламентарна унија и Женевски центар за контролирање на вооружените сили, Белград, 2003 година, стр. 17.

- › над сè ги истакнува вредностите на навиките за создавање дијалози на мултилатерално ниво.¹⁷⁷

7.7. Глобална безбедност

Во последната деценија на 20 век дојде до значителни промени во меѓународната заедница кои се гледаат и во недостигот од биполарна поделба на светот и развојот на интеграциските процеси. Развојот на информациските и комуникациските технологии придонесе за интензивирање на промените и го забрза процесот на глобализација скоро во сите аспекти на меѓународните односи. Во ваква средина соработката станува важна претпоставка за зајакнување на мирот, стабилноста и демократскиот развој.

Планетата Земја никогаш не била „помала“ и несомнено секој ден ќе биде „уште помала“. Седимензионалната глобализација од единката создава „жител на глобалното село“. Општествата и државите никогаш не биле толку зависни и упатени едни на други. Глобализацијата не го заобиколила ни прашањето за безбедноста. Можеби е поисправно да се каже дека прашањето на безбедноста не заобиколило ниту една сфера ниту аспект на глобалниот свет: глобализацијата на современиот свет е проследена со тежнение да се глобализира безбедноста и со очигледна глобализација на небезбедноста.

Тоа го условило развојот на идејата на „светските интереси како компромис на наследениот државно-суверениот систем и зголемувачка меѓузависност на луѓето во заштита од уништување на условите за цивилизиран живот на планетата, како и за контрола и арбитражање на националните, субнационалните и транснационалните конфликти кои се закануваат да ја загрозат безбедноста на човештвото“. Прашање е само колку вистинските светски интереси ќе бидат предмет на искрена и сериозна дебата и колку промовираните светски интереси навистина ќе бидат светски, а не на глобално ниво проектирани национални интереси на моќните држави.

Во поимањето на глобалната безбедност во периодот по студената војна немало консензус за агендата за безбедносните закани. Очигледно е дека сите безбедносни прашања не се глобални, како и дека сите глобални проблеми не се безбедносни. Меѓутоа, неспорно е дека новите безбедносни закани настануваат на релациите човекова моќ-сиромаштија-загадување-планета. Очигледно е

---

177 Весник „Одбрана“, 01.01.2006.

дека тие не ја загрозуваат националната безбедност на едната земја, општествената безбедност на едната група или безбедноста на конкретниот поединец, туку го загрозуваат човекот, растителниот и животинскиот свет на меѓународните региони, континенти, па и на планетата. Студиите за глобалната безбедност го гледале конечното единство на светот во заедничката ранливост на човештвото на своите дела, особено неконтролираниот јуриш на технологијата. Доминантните закани значат дека човештвото и биосферата би можеле да се уништат со глобална нуклеарна војна, со деструкција на нуклеарните електрани и хемиските погони, со примена на валкана технологија, но и со експлозија на природниот прираст на светското население кое предизвикува пренаселеност на планетата, како и со недостиг на здрава храна и вода. Со вакви предизвици и закани е неопходен заеднички одговор на човештвото. Првиот чекор на тој пат е, секако, создавање нова глобална самосвест, која во исто време е интелектуална и институционална, и без која човештвото на себеси гарантира само глобална небезбедност. Очигледно е „поместување од динамика на старата безбедносна дилема кон новата човечка дилема.“

Генерално, дојде до интернационализација и до глобализација на проблемите на поединечната, општествената и националната безбедност. Има неколку причини за таквата состојба.

Прво, евидентна е интернационализацијата на дејствувањето на носителите на загрозувањето на безбедноста кои традиционално „оперираа“ на национално ниво, така што своите активности ги проширија и врз териториите на другите земји или воспоставија спрега со тамошните „колеги“ (на пр., организиран криминал, тероризам, високотехнолошки криминал).

Второ, природата на некои безбедносни проблеми е таква што не познаваат национални граници, односно не можат да се спречат и сузбијат на традиционален начин – со воени и полициски средства. Пред сè, станува збор за:

- › регионални судири и војни, како и за бројни внатрешни судири со негативни реперкусии за меѓународната заедница;
- › глобален тероризам и трансационален организиран криминал;
- › масовно загрозување на човековите слободи и права на делот од светското население, особено во земјите на т.н. Трет свет и во некои земји на т.н. Поранешен источен лагер;
- › деградација на животната средина (загадување на земјиштето, водата и воздухот, појава на озонски дупки, глобално затоплување, исцрпување на природните ресурси – производствени сировини итн.) што предизвикува недостиг на здрава вода за пиење и храна;

- › економски развој на богатите за сметка на осиромашувањето и загадувањето на животната средина на неразвиените (мултинационалните компании сè почесто ги експлоатираат ресурсите, работната сила и ја загадуваат животната средина на сиромашните – неразвиени и земјите во развој кои стекнуваат минимална економска корист. „Неоколонијализмот“ е продукт на економската глобализација);
- › експанзија на загрозувањето на здравствената безбедност на светското население и, пред сè, ширење на современите заболувања и зарази (на пр., сида, САРС, птичји и свински грип, антракс)¹⁷⁸;
- › сè подеструктивни технолошки незгоди и природни катастрофи (на пр., индустриски хаварии, нуклеарни незгоди, суши, поплави, земјотреси, цунами, пожари);
- › со спротивставените проблеми на демографскиот развој¹⁷⁹ („демографската експлозија“ во сиромашните земји и „демографска“ имплозија во богатите држави, неконтролирани миграции и пренаселеност на териториите, стареење и изумирање на некои етнички групи, несразмерност помеѓу бројноста на популацијата и националните ресурси за егзистенција на општествата итн.);
- › експанзија на светската сиромаштија и глобалната поларизација на „сиромашен југ и исток“ и „богат север и запад“, помеѓу кои се јавува сè поголема нетрпеливост и нетолеранција;
- › опасностите од ширењето на оружјето за масовно уништување (НХБО), неконтролираниот промет со опасни материји, „нуклеарните проби“, „нуклеарната војна“ и „постмодерниот и мега“ тероризам и
- › други безбедносни проблеми кои можат да бидат универзални (ја погодуваат целата Земја и човештвото и донекаде се решливи, на пр., „ефект на стаклена градина“) и глобални (го погодуваат поголемиот дел од светското население и тешко се решливи, – на пр., истребување на прашуми).

Кон тоа, евидентна е интернационализацијата на деструктивното дејствување на одделните неформални општествени групи (масонски ложи, деструктивни секти, „нови религии“, здруженија на богатите и „моќни“ стопанственици,

---

178 Современите болести не се само закана на човековата, туку и на националната и глобалната безбедност.

179 Како витални светски интереси, во теоријата често се спомнуваат: опстанокот на човештвото, редуција на убивањето и друго брутално постапување кон луѓето; обезбедување на здрави животни услови за сите луѓе; заштита на човековите права; зачувување на културната разноликост; зачувување на природните услови на животната средина на планетата; зголемување на одговорноста (пресметливо однесување).

здруженија на поранешните политичари и други тајни друштва). Тие стануваат сериозни лобистички центри и неформални центри на финансиска и политичка моќ кои влијаат врз одлуките на владите, меѓународните организации, националните и меѓународните економски, спортски, културни, научни и други субјекти. Нивните интереси често се спротивни на интересите на човештвото.

Напредно со освојувањето на планетата, човекот го освои и космичкиот простор. Освен увидот во случувањата на Земјата (GPS) и научноистражувачките побуди, неспорни се и настојувањата на големите сили да ја „вооружаат вселената“ со инсталирање на нуклеарното оружје на своите сателити, космички рампи и постојки. Присуството на човекот во вселената довело до нејзино загадување. Прашање на време е кога човековата активност во космосот и нејзините (нус) производи ќе станат уште поголема опасност за животот на Земјата. Тоа ја оправдува тенденцијата за развој на новиот концепт на космичката безбедност.

Кон тоа, треба да се очекува дека војните, територијалните освојувања и разублаваачко-економските субверзии со цел контролирање одделни влади во иднина ќе се водат заради запоседнување на изворите на вода за пиење, нафта и природен гас, руди и други енергенци, чист воздух, евтини производствени сировини и работна сила. Сведоци сме и на спорењето на големите сили околу правото на присуство и експлоатирање на природните ресурси под вечниот мраз Арктик и Антарктик.

Трето, забележлива е интеракцијата на многуте загрозувачки појави, што создава нова негативна енергија и произведува нови деструктивни ефекти на кои многу држави не можат самостојно да одговорат, бидејќи за тоа не се материјално, организациски ниту функционално способни. Тоа бара секаква, а, пред сè, соработка на државите во полето на безбедноста.

Најпосле, забележлива е и глобализацијата на функцијата (но не и на системот) на безбедноста во рамките на меѓувладините и невладините организации, експертски тела и специјализирани здруженија и агенции. Во таа смисла, неопходна е и изградба на глобална безбедносна култура и етика, засновани врз т.н. глобален пристап. Со тоа ќе се уважи состојбата и динамиката на контекстот на локалното подрачје и нивниот дијалектички причинско-последичен однос со глобалниот свет по принципот мисли глобално – дејствувај локално, односно, сè што правиш на локално ниво, се одразува и врз глобалното ниво, и обратно.

Значи, глобалната безбедност е безбедност на човештвото од сè подеструктивните предизвици, ризици и закани со планетарни димензии на кои непрекинато

е изложено, а кои можат да се надминат само со конструктивна соработка на државите кои националните интереси ќе ги подредат на човековите – планетарни. Станува збор за концепт кој не е до крај разработен и вообличен, но кој во центарот на своето интересирање ги става потребите, вредностите и интересите на човештвото преку синтеза на меѓународната безбедност и универзалното ниво на човековата безбедност, со акцент на проблемите на современата економија, квалитетот на животот, животната средина и оружјето за масовно уништување.

Истовремено, и понатаму не е организиран системот за заштита на глобалната безбедност, па за неа се грижат државите, националните и меѓународните (меѓувладини и невладини) организации и бројни меѓународни струкови и експертски тела, но и поединци и општествени групи. Поради тоа идејата за безбедноста на човештвото го исклучува или го ограничува дејствувањето на одделните држави од позиција на сила заради себичното остварување на националните интереси по секоја цена, и бара национална толеранција, почитување на меѓународното право и режимот, искрена политичка волја, одговорност, самоконтрола и отстапки во корист на доброто на човештвото, како и развој на глобалната безбедносна култура и етика.

Процесот на глобализација како последица имал и некои деструктивни појави кои предизвикале и регионални и локални напнати ситуации и конфликти. Нови предизвици, ризици и закани за безбедноста се условени со сè повеќе изразени разлики во економскиот развој на одредени држави и народи. Поради тоа современиот свет е оптоварен со многу неизвесности, со тоа што негова главна ознака во областа на безбедноста е намалување на опасностите од традиционални воени кавги и директни конфронтирања на големите сили, од една страна, и појавата на мноштво нови невоени предизвици, ризици и закани, од друга страна.

Од тука, по завршувањето на студената војна, а особено по промената на структурата и функциите на НАТО, на Самитот во Вашингтон 1999 година доаѓа до проширување на значењето на поимот безбедност. Во научните кругови сè повеќе во оптек е новата синтагма „глобална безбедност“, како директна последица на големите геополитички промени од крајот на 20 и почетокот на 21 век. Со ширењето на поимот безбедност во сите аспекти на друштвениот живот тој престана да е исклучиво врзан само за државата и националната безбедност, и сè повеќе се однесува на почитувањето на човековите и граѓанските права на поединецот, односно на индивидуите како „граѓани на светот“. Тоа е еден, во основа, нов футуристички поредок кој би требало да следува како последица

на економската глобализација на светот. Неспорно е дека процесот на глобализација влијае на проширувањето на значењето на новиот термин „глобална безбедност“ во безбедност на планетата Земја. Тоа доведе до „критични точки во однос на рedefинирањето на концептот за безбедност, затоа што не постои единствен пристап во дефинирање на глобалната безбедност кој би бил универзален и прифатлив.“¹⁸⁰

Со оглед на тоа дека глобалната безбедност нема институционална база во меѓународните институции, и дека тој термин сè уште е неприфатлив и за меѓународните правни акти, смислата на глобалната безбедност единствено може да биде заштита на планетата Земја од различни глобални неприлики, како што се земјотреси, цунами, поплави, пожари, топењето на глечерите и други природни катастрофи, како и катастрофи кои може да ги предизвика човекот на глобално ниво.

Денес, многу автори истакнуваат дека идејата за глобализација е американска идеја, заснована на униполаризам, односно на фактот дека по падот на Берлинскиот ѕид и распаѓањето на Варшавскиот пакт, Америка неспорно стана водечка сила во светот. И како што некогаш авангарда во комунизмот бил пролетаријатот, авангарда во глобализмот се кооперативните елити кои држат во своите раце скоро 70 % од вкупниот светски капитал. Тоа само го продлабочува јазот меѓу сиромашните и богатите земји во светот, односно го проширува јазот меѓу Северот и Југот.

Терористичките удари на симболите на американската војна, политичката и економска моќ од 11 септември 2001 година развија нова свест за тоа дека сите луѓе делат една планета и сочинуваат глобална заедница во која мора да се почитуваат и некои правила за да може да се живее заедно. Основен проблем на заедничкиот живот во глобалната заедница е во тоа што правилата на глобалната заедница се во интерес на сите големи и моќни држави. Доколку вистински се сака да се оствари глобална безбедност на сите на планетата Земја, тогаш тие правила мора да бидат фер и праведни (и мора да бидат сфатени како такви), односно мора да се посвети должно внимание на сиромашните, како и на моќните, мора да се одржува основно чувство на пристојност и социјална правда.¹⁸¹ Токму тоа не е постигнато со сегашниот модел на глобализација кој силно ги зафаќа земјите во транзиција.

---

180 Аврамов Смиља, Безбедноста во 21 век, Зборник на трудови СИМБОН 2001, Белград, стр. 426-429.

181 Стиглиц Е. Џозеф, Противречностите на глобализацијата, СБМ, Белград, 2004, стр. 15.

Глобализацијата е феномен кој драматично го обележува духот на современата доба и ја обликува политиката, економијата и друштвениот живот во светот, иако нееднакво и со различни последици. Овој универзален процес, којшто подразбира интензивно економско, технолошко и воено поврзување на луѓето, народите и државите, според моделот на западноцивилизационата парадигма сè повеќе добива на интензитет, со сè повеќе изразена тенденција да ги зафатат сите сфери на индивидуалната и колективната егзистенција на луѓето. Денес како да е повеќе од извесна глобалната перспектива на светот и универзализацијата на стандардите на севкупните општествени организации на државите и народите во него.¹⁸²

Денес постојат многу дилеми кои го следат феноменот на глобализација, а една од најосновните е: што е автентичната смисла на глобализацијата – дали е таа закана за светот или шанса за негово значајно подобрување. Всушност, дали глобализацијата ќе го направи светот подобар со ширењето на просторите на технолошкиот напредок, мирот, соработката и демократскиот развој на луѓето, народите и државите, или, пак, таа ќе биде во функција на „афирмација“ на принципот моќ, тоталитаризам, нееднаквост, насилство и неизвесност, т.е. во функција на сите оние тенденции кои нужно ќе произведуваат поделеност и спротивставеност во светот.¹⁸³

Неспорно е дека идеолошките основи на глобализацијата се вредности на либерално-демократскиот модел на западниот свет, како што се: приватна сопственост, индивидуална слобода и демократија. Глобализацијата денес подразбира значително ограничување на суверенитетот на националните држави, од една страна, и истовремено фаворизирање на интересите на одредени држави, посебно на САД, како неприкосновен политички, економски и воен авторитет во современиот свет, од друга страна.¹⁸⁴

Не се поделени мислењата дека во актуелната експанзија на НАТО пактот, порастот на воениот интервенционизам и спроведувањето на концептот за демократизација на одредени земји, може да се препознаат инсистирањата на суперсилите и финансиските моќни центри да воспостават таква прераспределба на ресурсите во светот, која на долг рок ќе ги елиминира неизвесностите кои се однесуваат на недостигот на клучни ресурси и евтина работна сила. Во

---

182 Стојанович Станислав, Безбедноста и предизвиците на процесот на глобализација, Воено дело, бр. 1, 2005, Белград, стр. 23.

183 Ibid стр. 23 – 24.

184 Ibid стр. 28.

таа смисла, се тврди дека новиот идентитет на НАТО појасно укажува на неговото прераснување во врвно оперативно тело во сферата на безбедноста кое во иднина ќе ги артикулира и ќе ги контролира сите кризни жаришта во светот и ќе биде креатор на глобалниот безбедносен систем воспоставен на стандардите, интересите и вредносниот систем на САД.

Меѓутоа, НАТО развива флексибилна мрежа низ различни програми за соработка со голем број држави од северноатлантскиот простор и на тој начин развојот на нивните воени потенцијали се насочува на глобалната интервентна способност и нивното усогласување со американскиот стратешки концепт за глобална безбедност.¹⁸⁵

8. Регионален безбедносен комплекс

Теоријата на регионалниот безбедносен комплекс¹⁸⁶ (понатаму во текстот ТРБК) обезбедува концептуална рамка која ја опфаќа истакнатата нова структура на меѓународната безбедност (1 + 4 + региони). Таа овозможува да се разбере оваа нова структура. ТРБК прави разлика помеѓу заемното дејство на глобалните сили на системско ниво, чии способности им овозможуваат лесно да ја надминат далечината, и заемодејствието на помалите сили на потсистемско ниво, чија главна безбедносна околина е нивниот локален регион. Треба да се нагласи и тоа дека оваа теорија има историска димензија која овозможува со сегашните развој да бидат поврзани и со студената војна и со моделите пред студената војна.

ТРБК ги поставува регионалните потсистеми како објекти на безбедносна анализа и нуди аналитички рамки за занимавање со овие системи. Таа рамка е создадена да ја нагласи релативната автономија на регионалните безбедносни основи и да ги смести овие односи во структурата составена од единица (државата) и системското ниво. ТРБК соопштува нешто за соодветното ниво на анализа во безбедносните студии и става акцент на регионалното ниво.

За проучување на регионот, ТРБК може да биде единствената постоечка теорија за регионална безбедност. Некои типологии, матрици и списоци постојат, но тешко е што било од тоа да се класифицира како теорија. Во делокругот на

---

185 Ibid стр. 38.

186 Кегли, Ч. Виткоф, Ј., *Светска политика, тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2006, стр. 774-775.

безбедносните/стратешки студии, постојат теории за специфични прашања: застрашување, сојузи, но не и за регионалната безбедност како таква. Конечно, се развивани теории за безбедносниот поредок, како што се безбедносната заедница, зона на мир/стабилниот свет, колективната безбедност и безбедносниот режим. Но, сите тие, по природата на работите, важат само за некои конкретни ситуации. Единствени кандидати за теоријата на регионална безбедност се оние кои негираат каква било специфичност на прашањето и поради тоа без проблем се интегрираат во општи теории како што е неореализмот¹⁸⁷.

Мотивот за воспоставување на концептот за безбедносен комплекс произлегува од потребата да се промовира ново, средно ниво за анализирање на безбедноста¹⁸⁸. Според Лидија Георгиева, супсистемското ниво придонесува за поефикасна анализа на безбедносните прашања поради неколку причини и тоа: се рефлектираат последиците од анархичната структура на меѓународните односи, за разлика од националното или меѓународното, може поедноставно да се објаснат изворите на заканите и начините како тие да се менаџираат и од ова ниво може да се извлекат и евентуално да се предвидат идните безбедносни промени, смета Лидија Георгиева.

ТРБК ја користи мешавината на материјалистички и конструктивистички пристап. Од материјалистичка страна, ја користи идејата за ограничена територијалност и распределба на моќта кои се слични на оние во неореализмот. Нагласувањето на регионалното ниво во оваа теорија е компатибилно и комплементарно со неореалистичката структурна шема, но и контрадикторно на тенденциите на неореалистичките анализи, кои исклучиво се концентрираат на глобалното ниво на структурата. Од конструктивистичка страна, ТРБК се заснова на концептот за секјуритизација, кој ги објаснува односите на пријателство и непријателство. Односно ја објаснува социјалната конструкција на закани и слабости, поради што нешто се доживува како закана, и зошто некоја држава ја доживува друга како непријател.

Според тоа, формирањето и дејствувањето на регионот зависи од моделот на пријателство и непријателство меѓу единиците во системот, што ги прави регионалните потсистеми зависни од акциите и интерпретацијата на актерот, а не само од механичкиот одраз на распределба на моќта. Александар Венд, на пример, ја прави оваа поврзаност експлицитна, истакнувајќи дека неговата

---

187 М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности“ (магистерски рад), Београд, 2011.

188 Георгиева Л. „Европска безбедност“ Филозофски факултет - Скопје, 2010.

социјална теорија може да биде применета на регионалните безбедносни комплекси.¹⁸⁹ Тоа е она што оваа теорија ја одвојува од неореализмот, третирајќи ја распределбата на моќта и моделот на пријателство и непријателство како најважни независни променливи. Поларитетот може да влијае, но не и да го одреди карактерот на безбедносните односи. Процесите на секјуритизација се суштински отворени и се предмет на влијание на внатрешните фактори.

Основната идеја во ТРБК е дека повеќето закани патуваат многу лесно преку пократки дистанции отколку преку долги, па со оглед на тоа, безбедносната меѓузависност е нормално утврдена во регионално групираниите кластери: безбедносни комплекси. Безбедносната меѓузависност е поинтензивна во отколку надвор од неговите граници. Тоа несомнено го потврдува и констатацијата на Фридберг која вели дека „повеќето од државите низ историјата биле примерно загрижени поради можноста и намерата на нивните соседи“. Додава дека „оние држави кои можеле да си допуштат да се грижат за далечните непријатели и себеси да се вметнат во оддалечени конфликти повеќе биле исклучок отколку правило“. Се заклучува дека „со крајот на ривалството на суперсилите, со колапсот на Советското Царство, и, како што изгледа веројатно, со значителното повлекување на американската моќ, овие традиционални модели на стратешки односи повторно ќе станат доминантни“.¹⁹⁰ Така, како што исправно согледуваат Томас Кристијансен и Џек Снајдер, „регионалните мултиполарни процеси веројатно ќе станат сè поважни функции во меѓународната политика“.¹⁹¹

Така, основниот аргумент на ТРБК се заснова на тоа, процесите на секјуритизација, а според тоа и степенот на безбедносна меѓузависност, да се многу поинтензивни помеѓу актерите во овој комплекс отколку помеѓу актерите во комплексот и оние надвор од него. Иако безбедносните комплекси можат да

---

189 Александар Венд се спротивставува на сфаќањето на колективната безбедност како универзален систем по принцип, сè што е надвор од тоа да се подразбира како рамнотежа на силите и ривалство. Нагласува дека ова е премногу рестриктивно, и дека со тоа се замаглуваат две можности. Прво, дека државите можат да дејствуваат по принципот „сите за еден, еден за сите“ внатре во релативно автономните регионални потсистеми или безбедносни комплекси. Втората можност е дека, дури и кога системот за рамнотежа на силите доминира на глобално ниво, државите од секој блок да можат да соработуваат, не само затоа што го гледаат другиот блок како закана за сопствената безбедност, туку и затоа што веруваат во тимскиот пристап на безбедност со членовите од нивниот блок. (Wendt, A., *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, page. 301-302).

190 Friedberg, A., Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia, *International Security*, Vol. 18, No. 3, page 5.

191 Christensen, T., Snyder, J., Predicting Alliance Patterns, *International Organization*, Vol. 44., No. 2, 1990, page 168.

бидат интензивно пенетрирани, односно пронижени од страна на големите сили, сепак, нивните регионални динамики имаат поприличен степен на автономија од моделот кој го поставиле глобалните сили. За да се направи реална слика за глобалната безбедност, потребно е да се разберат двете овие нивоа независно, како и врската помеѓу нив¹⁹².

Исто така, важен аргумент на ТРБК е тоа што после доколонизацијата, регионалното ниво на безбедност станало и поавтономно и поистакнато во меѓународната политика, и тоа дека студената војна овој процес го забрзува. Без опсесивното вмешување на ривалствата на суперсилите во сите региони, како што тоа било случај во студената војна, локалните сили имаат повеќе простор за маневри. Две децении по студената војна, двете преостанати суперсили и другите велики сили (Кина, ЕУ, Јапонија и Русија) имаат помалку волја да интервенираат во безбедносните работи, од кој било вид, надвор од нивните региони. Ова делумно ја демантира ситуацијата настаната по терористичкиот напад на САД на 11 септември, но, сепак, тие интервенции се со многу тесна и специфична намена, и изгледа неверојатно повторно да се создаде општа подготвеност да се интервенира надвор од своите граници како што тоа било случај за време на ривалството на суперсилите во студената војна. Релативната автономија на регионалната безбедност создава модел на меѓународни безбедносни односи радикално поинаков од ригидната структура на биполаритетот на суперсилите која е дефинирана со студената војна.

По студената војна безбедносната констелација е таква што безбедносната динамика најдобро се разбира на ниво на регион. Во текот на студената војна постоел глобален безбедносен систем, каде што два блока еден со друг се секјуритизирале и безбедносните односи помеѓу советскиот блок, од една страна, и „слободниот свет“, од друга, ги детерминирале безбедносните динамики во регионите. Така, да речеме, Блискоисточните проблеми за време на студената војна не можат да се разберат надвор од тие блоковски судири. Постои глобално ниво кое ги детерминирало сите други. По студената војна, глобалното ниво оди на втор план, барем до 11 септември, и безбедносната динамика почнува сè повеќе да се отсликува на регионалното ниво. Некои безбедносни динамики постоеле и порано, пред студената војна, но биле замрзнати со биполаритетот, па биле одмрзнати по падот на Берлинскиот ѕид, а некои настанале по студената војна со одредени процеси кои не датирале од претходно.

---

192 М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности“ (магистерски рад), Београд, 2011.

ТРБК својата логика за безбедносните региони ја заснова на фактот дека меѓународната безбедност е од релациона природа. Односно, таа главно се однесува на тоа како човечките колективи се однесуваат едни кон други во смисла на закана и ранливост, иако понекогаш се однесува и на начинот на кој таквите колективи се однесуваат кон заканите од непосредната околина. Може да се каже дека мал интерес е посветен на безбедноста на еден изолиран објект (на пример, на безбедноста на Германија), зашто безбедноста мора да биде проучувана во поширок контекст. Од друга страна, најширок контекст, глобалното ниво, е корисен за проучување на великите сили, и, исто така, за размислување за референтните објекти на системско ниво (глобалната околина, светската економија, меѓународната заедница). Меѓутоа, во традиционалниот (на пр., воено-политички) начин на безбедносна анализа, глобалната безбедност е недоволно интегрирана за да биде применлива, односно од значење за повеќето од единиците. На пример, безбедноста на Тогоанците и Курдите може да се влошува, додека на оние во Аргентина и Израел да се подобрува, а на оние во Шведска и Јапонија останува непроменета, без ниту една од овие ситуации да влијае на друга. Образложението на ТРБК е дека за повеќето актери на ниво на единици, воено-политичката безбедност спаѓа во некоја „меѓу величина“ и се тврди дека најрелевантната скала е регионалната.

Една од целите на ТРБК била да обезбеди на геополитичарите јазик и концепти кои ги олеснуваат компаративните студии од регионот, што е воочлив недостаток на постоечката литература. ТРБК во тоа успеала. Таа ги организира и овозможува емпириски (компаративни) студии. Тоа го постигнала со тоа што го дефинирала концептот, односно одговорила на прашањето што е тоа регионален безбедносен комплекс, како настанува, кои се неговите појавни облици, какви се односите во него итн. По ова, ТРБК може да организира такви емпириски студии кои се компаративни, зашто овозможува истите термини, односно истиот концепт, да може да се примени, на пример, на Блискиот Исток и на Европскиот безбедносен комплекс, на Јужна Америка и на Источна Азија, со што се дава можност за нивно споредување, и притоа воочување на сличностите и разликите, односите, карактеристиките, тенденциите итн.

Друга намена била да ги неутрализира тенденциите на теоретичарите на политиката на силата која настојува да го намали значењето на регионалното ниво во работите од меѓународната безбедност. Оваа тенденција била засилена со појавата на неореализмот на крајот на 70-тите, кој се фокусира речиси исклучиво на структурата на моќта на системско ниво. Реално е да се очекува оваа пристрасност да опаѓа со исчезнувањето на силниот биполаритет на системско ниво и доаѓањето на сè пораширена меѓународна моќ.

Пред да се пристапи на операционализација на ТРБК, потребно е да се постави прашањето дали ТРБК треба да се вреднува како посебна теорија. Одговорот на прашањето дали нешто се квалифицира како теорија или не, често зависи од тоа каде е поставено. Многу Европејци го користат терминот теорија за сè што систематично ја организира областа на интереси и воспоставува кохерентен и непопустлив собир на меѓусебно поврзани концепти и категории. Американците, меѓутоа, често бараат теориите прецизно да објаснуваат и да содржат, ако е во можност тоа да се создаде, проверливи хипотези со примарна природа. Затоа, во американската академија теоријата мора да ги објасни каузалните врски помеѓу феномените А и Б, односно да каже кои фактори влијаеле на некоја појава, како зависна варијабла, потоа да објасни кои се тие независни варијабли и во каков однос се. Според тоа, може да се заклучи дека Европскиот поим за теорија е помалку амбициозен, и дека тој опфаќа она што во Америка се нарекува аналитичка рамка, рамка која овозможува на еден систематски начин да се организира знаењето и да се анализираат одредени општествени појави, без амбиции да се објаснат каузалните врски (н пр., да кажат дека појавите А, Б и Ц ја условиле појавата Д)¹⁹³.

Во согласност со ова, Бери Бјузен и Оле Вивер заклучуваат дека ТРБК е повеќе аналитичка рамка, отколку што во американска смисла теорија која ги објаснува каузалните врски на појавите. Односно, дека таа јасно се квалифицира според првото, европско мислење, но и дека според американското промислување може да се смета како теорија, од неколку причини.¹⁹⁴

Врз основа на претходно кажаното кога ќе се сумираат карактеристиките на европските школи за безбедност може да се издвојат неколку заеднички прашања кои се застапени во нивните дискурси и кои стануваат предмет на интерес на овие школи. Тие првенствено, според Лидија Георгиева, се насочени кон: размислување за концептот за безбедност, резервираност во однос на

---

193 М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности“ (магистерски рад), Београд, 2011.

194 Прво, таа предвидува кога може да се очекува да се појават РБК, а кога не. Потоа, специфичните хипотези се приврзани и приспособливи на различни ситуации: на пример, конфликтната формулација вовлекува надворешни сили преку линијата на почетниот конфликт. И на крај, теоријата овозможува изградба на ограничени групи на сценарија и заради тоа се стекнува областа на предвидување. Голем дел од објаснувањето потекнува од неореализмот и од другите постоечки теории од меѓународни односи, но бидејќи регионалните компоненти недостигаат во постоечките општи теории, со додавањето на овие компоненти создава голем број на нови согледувања и објаснувања. Ова би требало да се гледа како посебна теорија. (Buzan, B., Waever O., *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, page 83-84.

проширувањето на концептот за безбедност како контрадикторно и политичко прашање, анализа на безбедносната политика и етичките дилеми на безбедносните студии.

Така, на пример, Велшката школа преку своите претставници вообичаено ги проблематизира следните прашања: потребата од проширување на концептот за безбедност¹⁹⁵, еманципацијата како потреба со која ќе се одвои концептот за безбедност од тесната воена рамка, појаснување на социјалната конструкција на закните-релација јас/другиот.

Копенхашката школа ги анализира и актуелизира следните прашања: секјуритизација како на конструкција на безбедносните прашања, десекјуритизација како процес на враќање на проблемите во секојдневната сфера на разрешување, безбедноста не е позитивна и треба да се ограничи реториката за безбедноста и политиката на итност и исклучивост при разрешување на безбедносните прашања и на крај разликување на секјуритизирачки актер и објект на безбедност.

Париската школа особено ги анализира прашањата поврзани со: преплетувањето и релациите на внатрешната и на надворешната безбедност, безбедносните агенции и практиката околу безбедносните расправи, смета Лидија Георгиева.

9. Еволуција на безбедносните концепти

Државите кои штотуку ја добиле својата независност или кои сериозно се соочуваат со сериозни внатрешни предизвици за политичка моќ, поголем дел од својата енергија ќе ја посветат на *прашањето за националната безбедност*. Бидејќи националната безбедност има внатрешна и надворешна димензија, владите на државите ќе го идентификуваат потеклото на тие закани и според тоа ќе ги формулираат свои национални стратегии. Ако, на пример, заканата е граничен проблем или територијално барање, тогаш владата ќе се обиде да ги убеди граѓаните за постоење егзистенцијална опасност за државата. Ваквата акција на државата веројатно ќе предизвика чувство на небезбедност кај соседите и ќе ја отвори спиралата на безбедносната дилема што ќе доведе до трка во вооружувањето. Во ова сценарио државата ќе се обиде да ја осигура

---

195 Георгиева Л. „Европска безбедност“ Филозофски факултет - Скопје, 2010.

својата безбедност во рамките на алијанси на билатерално или на мултилатерално рамниште. Исто така, многу е веројатно дека во речникот на политичарите доминантни ќе бидат зборовите: национална територија, национален суверенитет, немешање во внатрешните работи, дефанзивни и офанзивни воени дејства.

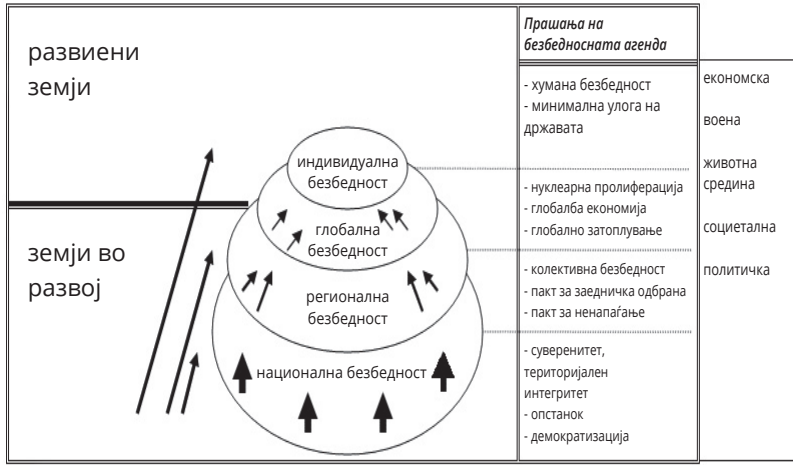
Меѓутоа, многу брзо државите кои се фокусираат на националната безбедност ќе сфатат дека соодветно ниво на безбедност не може да се добие без соработка со другите држави или со своите соседи. Затоа тие склучуваат билатерални или мултилатерални договори во коишто безбедноста се гледа како неделива компонента на меѓународните односи, па така *регионалната безбедност* добива на значење. Потпишувајќи ги овие договори државите кои сè уште се преокупирани со прашањата за националната безбедност веруваат дека на тој начин ќе ја превенираат надворешната поддршка на внатрешните бунтовници или елементи кои предизвикуваат нестабилност. Иако треба да се забележи дека дел од државите склучуваат билатерални и мултилатерални договори, не заради внатрешна нестабилност, туку заради одржување на добрососедски односи.

По склучувањето различни форми на билатерални и на мултилатерални договори во рамките на регионалната безбедносна рамка, државите се обидуваат да воспостават соработка на повисоко, меѓународно рамниште. Тука сега може да зборуваме за *меѓународна безбедност*. Потребата за заедничка безбедност на меѓународно/глобално рамниште ја стимулира соработката меѓу државите, ги хармонизира односите и интеракциите меѓу државите, и на тој начин ги усогласува нивните национални политики за различни прашања (заштитата на животната средина, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, глобалното затоплување и другите форми на деградација на животната средина).

Откако ќе постигнат консензус меѓу себе за прашањата што го тангираат човековиот род, државите остануваат да бидат и понатаму главни, но не и единствени референтни објекти на безбедноста. На ова рамниште фокусот на безбедноста е насочен кон човековото суштество/индивидуата. Тоа може да се достигне само ако државите се релативно стабилни и зрели либерални демократии со доволно ресурси кои можат да ги насочат кон спречувањето на глобалното затоплување, неутрализирањето на озонската дупка и други слични прашања кои го оптоваруваат човештвото. Со други зборови, *фокусот на безбедноста е кон луѓето*, а не кон државите. Овој идеалистички приод кон парадигмата за хуманата безбедност има сè повеќе приврзаници во постстудено-воениот период. Ова е состојба кога инструментите на државната безбедност како што се вооружените сили сè повеќе ќе се употребуваат за превенирање

човечки катастрофи наместо за вооружени конфликти. Како што може да видиме прашањето за хуманата безбедност подразбира соработка во сиот спектар безбедносни прашања.

Слика1. Безбедносна пирамида

Извор: Khanyile, M.B., Security and Co-operation: A Conceptual Framework, University of Pretoria, 2003.

10. Глобализацијата и новата безбедносна агенда

Новиот пристап кон безбедноста се фокусира на домашната арена, домашната трансформација е видена како основна за да се решат безбедносните проблеми. Во овој контекст, многу држави одговорот на ова прашање го гледаат во демократизацијата. Ова, делумно е заради тоа што демократиите имаат тенденција да се однесуваат помалку насилно кон другите држави, особено, ако тие, исто така, се демократии, па затоа креираат зона на демократски мир, но, исто така, и затоа што либералните демократии се држат повеќе до универзалните вредности и се потолерантни во однос на малцинствата, односно се грижат за основните човекови права.¹⁹⁶

Други, пак, се загрижени за дестабилизирачките ефекти од рапидната демократизација, особено во слабите мултиетнички држави на кои им недостасува

196 Славески С., „Глобализациските процеси и Македонија: Прашањето за идентитетот, суверенитетот и националните вредности“, во *Глобализацијата, мирот и безбедноста*, МО на РМ и Филозофски факултет, стр. 301.

либерална традиција. Затоа, за да се контролираат етничките конфликти и нараснатите обиди за сецесија, некои теоретичари од новите демократии преферираат иницијален фокус на зајакнување на постојните државни институции и задржување на нивниот монопол на офанзивна моќ како предуслов за демократизација во подоцнежна фаза. Зајакнувањето на постојните држави би требало да им помогне успешно да се справат со домашните и со трансграничните безбедносни закани.

Додека политичкиот либерализам се фокусира на либералната демократија како клуч за мирот и безбедноста, економскиот либерализам се залага за слободен и отворен пазар што води кон пораст на независноста преку пораст на трговијата, глобализација на производството и инвестициите и слободното движење на луѓето, добрата, парите и услугите. Во однос на економскиот либерализам ова ќе донесе помирни односи меѓу државите, бидејќи меѓузависноста во однос на заедничкиот пазар влијае поповолно отколку изолацијата, која доведува до економска ирелевантност во друштво на високоразвиените економии. Затоа, економскиот просперитет ја зголемува зависноста и ја намалува мотивацијата за војна.

Глобализацијата и меѓузависноста ја попречуваат способноста на државите да дејствуваат унилатерално не само во однос на економски прашања, туку и во доменот на безбедноста. Понатаму, според оваа перспектива, слободните пазари ќе донесат зголемен просперитет и задоволување на човековите потреби и со тоа ќе ја опфатат новата безбедносна агенда многу повеќе отколку трошење на ретките ресурси на непотребните армии кои ги штитат режимите наместо луѓето и повеќе носат деструкција отколку што ги опфаќаат главните човекови проблеми и ги обезбедуваат потребите на обичните луѓе.

Овие промени влијаат и на промена на одговорноста во однос на безбедноста, од национална безбедност до заедничка безбедност. Додека традиционалниот концепт ги гледа државите како единствени агенти одговорни за нивната национална безбедност во анархичен меѓународен систем за самопомош, новите гледишта ја нагласуваат меѓузависноста на безбедносните односи и затоа ја гледаат безбедноста како заедничка за човештвото. Овој концепт води кон фокусирање кон меѓународната соработка попрво отколку кон натпреварување и кон мултилатерализам.

Оваа логика сугерира клучна улога за глобалните агенции особено ОН и слични регионални организации. Понатаму, во дејствувањето за заедничка безбедност, меѓународните организации можат да ги лимитираат клучните традиционални

вредности на државите, суверенитетот на државата, со инспекции што имаат за цел намалување на способноста на државите да започнат ненадеен напад, со воспоставување контрола на вооружувањето, особено, непролиферација на оружјето за масовно уништување (како, на пример, режимот на инспекција воспоставен во Ирак по 1991 кој траеше сè до 1998 година). Меѓународните организации можат да одат надвор од традиционалната заедничка безбедност со практикување на правото да изведат „хуманитарни интервенции“ ако универзалните норми се прекршени со масовно прекршување на човековите права, особено етничкото чистење и геноцидот.

10.1.Промените во однос на вредносниот систем

Глобализацијата носи промени и во **системот за вредности**, од национално кон глобално и од државата кон индивидуата. Наспроти традиционалниот концепт за национална безбедност, кој се фокусира на бранење на клучните вредности, како *националната независност, суверенитет и територијалниот интегритет*, предизвикувачите на традиционалниот пристап велат дека процесот на промена на вредностите е во тек и дека е пожелно овој процес да продолжи и да се забрза. Новите вредности, кои наводно ја заменуваат централноста на државата, се лоцирани на индивидуално и глобално ниво. На индивидуално ниво, новите вредности се поврзани со *човековите права и потреби*. Додека на глобално ниво, фокусот е ставен на транснационалните вредности заеднички за целото човештво: од една страна, *ширење на демократијата и слободните пазари* и, од друга страна, *обезбедување благосостојба на човековата раса наспроти заедничките закани преку заштитата на животната средина и борбата со трансграничното загадување, паразите, дрогата и криминалот и пролиферација на неконвенционално оружје*.¹⁹⁷

Во исто време, поранешните основни вредности на **суверенитетот** на државата се во опаѓање како резултат на појавата на нови вредности и развој на трансграничните технолошки и социоекономски сили, кои ја поткопуваат моќта на државата и контролата од страна на владата и ги прават државите поранливи во клучни области (револуцијата во информатиката го постигнува својот максимум преку интернетот, инстант масивните финасиски трансакции, зголемување на волуменот на трговијата со добрата и услугите, и ширењето на идеите надвор од границите). Суверенитетот добива нова форма во либералната

---

197 Славески С., „Глобализациските процеси и Македонија: Прашањето за идентитетот, суверенитетот и националните вредности“, во *Глобализацијата, мирот и безбедноста*, МО на РМ и Филозофски факултет, стр.302-303.

демократија во која државите се дисциплинираат преку усвоени правила и практики, кои ја дефинираат глобалната сцена на либералната демократија. Според Жозе Мануел Баросо, претседателот на Европската комисија, суверенитетот на земјите членки на Унијата не е изгубен, туку тој е „обединет од државите членки заради постигнувања поголем ефект“.¹⁹⁸

Исто така, постојат и закани во однос на **идентитетот/културата** на нововоспоставените општества и доминантните групи воспоставени со нелегалната имиграција и бегалците. Глобализацијата наметнува нова „култура на индивидуализам“, во која се прифаќаат нормите на децентрализираниот државен авторитет и надминувањето на различните „етнички идентитети“ во корист на еден „национален“, но и создавање нови „супранационални идентитети“, како, на пример, европскиот.¹⁹⁹

10.2. Како да се одговори на новите предизвици?

Сето тоа бара и промена на одговорите кон овие закани од воена во невоена природа. Промената во поимањето на проблемот – дијагностицирање на корените и природата на безбедносните закани – водат до промена на лекот. Затоа, ако изворот на безбедносниот проблем е природата на домашниот режим, акумулирање на воените капацитети од државата нема да биде корисно решение туку дел од проблемот. Затоа што инвестирањето во воената сфера се прави на сметка на економскиот пораст на општеството и трошењето за човековите потреби, како, на пример, храната и здравјето на луѓето. Понатаму, поголема е можноста набавеното оружје да се користи повеќе против населението. Наместо тоа, невоените и цивилни решенија, како, на пример, демократизацијата, градење на државата, развојот на граѓанското општество и економски пораст и меѓусебната зависност се многу покорисни.

Сите овие процеси за индивидуалните држави носат со себе и нови закани по националната безбедност, но истовремено нудат и нови можности. Заканите можат да дојдат однадеж и од големи далечини. Тоа може да биде влијанието на глобалната економија и финансискиот пазар на регионалниот и националниот пазар. Понатаму заканите можат да се манифестираат преку притисоци за промена на стилот за живеење, јазикот на заедниците, нивната култура итн.

---

198 Jose Manuel Barroso, *“Europe and the challenges of globalization”*, President of the European Commission, Speech given at St Antony’s College, Oxford, 11 October 2007.

199 Stephen J. Rosow, *Globalization as Democratic Theory*, Journal of International Studies, Vol. 29, No. 1, 2002, pp. 27-45.

Од друга страна, пак, се отвораат нови можности (на пример, брза воена и економска помош ако тоа ѝ е потребно на националната држава, користење на глобалниот пазар за економскиот развој на земјата).

Реакцијата на одделните држави на овие нови промени кои со себе ги носи процесот на глобализацијата може да биде **затворање** на системот од надворешното влијание или, пак, негово **отворање** и влегување во глобализациските и интеграциски процеси. Секоја од овие алтернативи за националните држави со себе носи и одредени опасности. Ако државата се одлучи за целосно затворање на системот со цел да се одбегнат негативните влијанија на глобализацијата, тогаш законите се многу поголеми отколку ако се отвори општеството. Од друга страна, пак, и целосното отворање, во сите сфери на безбедносниот сектор, исто така, може да биде ризично. Ако ги анализираме добрите и лошите страни на отвореноста, односно затвореноста на безбедносниот сектор во однос на надворешното влијание можеме да го заклучиме следното.

За *воениот аспект* од националната безбедност при целосно затворање на системот е потребна поголема транспарентност меѓу сите актери на глобалната сцена и водење дефанзивни одбранбени политики за да се избегне замката на „безбедносната дилема“ кога секој се вооружува плашејќи се од другиот кој е за него потенцијален непријател.²⁰⁰ Од друга страна, отворањето во овој сектор подразбира редуцирање на воените закани, интернационализација на вооружените сили и интеграција на воено-индустрискиот комплекс.

Во однос на *политичкиот сектор* отворањето подразбира можност за сите идеологии, религии и партии да се натпреваруваат под еднакви услови на политичката сцена. Наспроти тоа, затвореноста продуцира изостреност и нагласување на разликите меѓу политичките системи и религии.

Во *економската сфера* отвореноста значи можност за сите сили на пазарот да дејствуваат под еднакви услови. Во овој сектор целосната затвореност е невозможна поради ограниченоста на националните ресурси и оттука затвореноста може да биде опција само во рамките на некоја поголема единица.

---

200 Во овој случај инвестирањето во воената сфера се прави на сметка на економскиот пораст на општеството и трошењето за човековите потреби, како, на пример, храната и здравјето на луѓето. Понатаму, поголема е можноста набавеното оружје да се користи повеќе против населението. Наместо тоа, невоените и цивилни решенија, како, на пример, демократизацијата, градење на државата, развојот на граѓанското општество и економски пораст и меѓусебна зависност се многу покорисни.

Во сферата на *животната средина* влегувањето во глобализациски процеси значи усвојување заеднички стандарди за контролата на загадувањата. Додека, од друга страна, затвореноста не може да биде опција поради загрозеноста на планетарниот систем од кој зависи опстанокот на човековата цивилизација.²⁰¹

И последно, во *социеталната сфера* отвореноста значи слободен проток на луѓе, информации, култури итн.²⁰² Таа, исто така, подразбира и усвојување заеднички стандарди за човековите права и малцинските етнички заедници. Затвореноста во овој сектор значи ограничување на движењето на луѓето, за-творане во национални културни рамки и истакнување на етничкиот предзнак на националната држава.²⁰³

Како што можеме да видиме, екстремната отвореност или затвореност не се остварливи ниту, пак, одржливи опции за подолг временски период. Сликата во сите сфери на безбедносната сфера е комплексна и бара поголема или помала отвореност на системот на надворешните влијанија. Но, треба да се забележи дека економскиот сектор е тој што ги поврзува и ги движи другите сектори. Ако се зголемува отвореноста на системот, тогаш дискусиите за безбедноста се намалуваат и таа е подалеку од државата и обратно затвореноста ја актуелизира безбедносната агенда и ја зајакнува националната држава.

11. Безбедносна заедница

Безбедносната заедница (*security community*) се заснова врз потребата на државите за воспоставување стабилна мирољубива соработка и здружување, односно врз идејата за интеграција на државите во заедница во која со искрена, толерантна, мирољубива и конструктивна меѓународна соработка би го елиминирале проблемот на „безбедносната дилема“ и војните како начин за решавање на спорови и судири на интереси. Сопствената безбедност не се

---

201 Во последните две декади имаше огромен пораст на свеста за еколошките закани како главно прашање во однос на безбедноста, пред сè, заради еколошката деградација и загадувањето, намалување на озонскиот слој, глобалното затоплување како резултат на ефектот на стаклена градина и смалувањето на ресурсите надополнето со порастот на популацијата. Според новиот пристап, сите овие закани ги надминуваат традиционалните безбедносни закани по значење и релевантност.

202 Merje Kuus, "European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security", *Journal for Peace Research*, vol. 39, no. 1, 2002, pp. 91-108.

203 Ole Waver, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, St. Martin's Press, New York, 1993.

достигнува со зголемување на воената моќ, туку со здружување заради заедничко решавање на проблемите и отстранување на безбедносните закани.

Во безбедносната заедница, државите очекуваат од другите членки да не употребуваат сила и да не се закануваат со нејзина употреба при решавање на спорови. Таквата заедница се развива низ сеопфатна спогодба и спогодување кое помага и го потпира зацврстувањето на заедничките норми и вредности. Ова непрекинато заедничко дејствување е засилено со соработка, која понатаму ги развива заедничките норми, а тие, потоа, создаваат заемно дејствување во позитивна повратна спрега. Последица на безбедносната заедница е соработката во безбедноста.

Суштина на овој концепт е чувството за заедништво, заемни симпатии меѓу народите и приврзаност кон институциите и практиката кои се доволно силно и широко прифатени за да овозможат долгорочни „мирни размени“ помеѓу народите. Услов за забрзување на интегративните процеси е унапредување на свеста која овозможува заеднички живот во заедница кој се заснова врз довербата, блискоста и повеќедимензионалната поврзаност, надминувајќи ја традиционалната анархичност на меѓународните односи и подготвеноста за употреба на сила заради заштита на националните интереси. Се смета дека личните интереси попрво можат да се остварат со воздржување од примена на сила отколку со водење војни и судири, и дека мирот внатре во заедницата носи добивка, особено економска. Ваквите заедници е можно да се идентификуваат во односите на нордиските земји и членките на Европската Унија кои се откажале од делот на свој суверенитет во корист на институциите на Унијата која има една економија и заедничка валута. Истовремено, забележливи се и во односите на Америка, Канада и Австралија, односно Америка и Западна Европа и Америка и Јапонија, и во добра мерка помеѓу членките на АСЕАН (Здружение на југоисточните нации на Азија), кои поради регионалната безбедност ривалството го замениле со соработка.

Можно е да се разликуваат два типа на безбедносни заедници: амалгамирана, каде повеќе држави се здружуваат со создавање заеднички установи и плуралистичка, како полабава форма на односи помеѓу државите чии вредносни системи меѓусебно не се исклучуваат, а заедничкиот идентитет им овозможува високо ниво на врски и соработка, размена на мислења и блискост во односите. Значи, безбедносната заедница не бара постоење формални сојузи и придружни институционални рамки. Според Лидија Георгиева, безбедносните заедници не се концепт синоним со безбедносните институции. Напоменува дека тој се потпира врз терминот заедница и нејзиното постоење на меѓународно ниво

каде актерите може да споделуваат различни вредности, норми и симболи преку кои се формира нивниот специфичен социјален идентитет²⁰⁴.

Малку е веројатно дека безбедносна заедница на поголем број земји би била функционална: прво, тешко е да се привлече голем број земји на искрена соработка и самоограничување во реализацијата на сопствените интереси; второ, не постои гаранција дека најмоќните земји ќе се откажат од лидерството во заедницата и трето, секогаш ќе постојат безбедносни проблеми со меѓународни димензии за чие решавање одделните членови на заедницата нема да бидат заинтересирани. Тоа укажува на релативноста на одржливоста на овој концепт, на релативноста на рамноправноста на членовите на заедницата. Меѓутоа, поради неспорна прогресивност и продуктивност, овој концепт треба понатаму да се развива.

12. Безбедносен режим

Безбедноста, па дури и постоењето на светот, неизоставно зависат од заедничките акции на државите и нивното меѓусебно воздржување, што би имало ефекти на неофанзивна (дефанзивна, непровокативна) одбрана. Со овој вид „партнерство за безбедност“, „заедничка, реципрочна или кооперативна безбедност“, како што се нарекувала стратегијата за заедничка безбедност, се настојувало да се изградат извесни безбедносни режими (*securty regime*) со кои би се надминале безбедносните дилеми.

Безбедносните режими се режими²⁰⁵ на дејствување на државите во областите кои се значајни за националната и меѓународната безбедност, со ограничувања и врз начинот на кој достигнувањето на сопствените национални интереси не им штети на вредностите и интересите на другите држави, сојузи на држави или

---

204 Георгиева Л. „Европска безбедност“ Филозофски факултет - Скопје, 2010.

205 Генерално, режимите се норми (диспозиција на однесувањето и санкциите во случај на нејзиното кршење), правила (општи технички упатства) и процедури (структурирани постапки и формати на активности) на извесно однесување и дејствување, засновани врз определените принципи (општи насоки и правила кон кои треба да се придржува во дејствувањето). Меѓународни режими се оние со кои се регулира или се усогласува дејствување или учество на повеќе учесници во определени сфери на меѓународниот живот. Безбедносни режими се режими заради унапредувањето на безбедноста на референтните субјекти и објекти на безбедноста. Најпосле, меѓународните безбедносни режими се меѓународни режими заради унапредување на безбедноста на земјите или другите меѓународни актери кои ги прифатиле. Со синтагмата „безбедносен режим“ тука имено се означува меѓународен безбедносен режим.

меѓународни организации. Станува збор за заедничко дефинирање на извесните норми, правила, процедури и принципи на однесување во определена сфера на меѓународната безбедност (воена, економска, еколошка, полициска, правосудна итн.), најчесто низ форма на меѓународни билатерални или мултилатерални договори, што ќе ги почитуваат сите држави кои учествувале во нивното конципирање или подоцна доброволно ги прифатиле како обврска.

Режимот најчесто настанува кога група на држави соработува во управувањето со спорните прашања со цел избегнување војна, настојувајќи да ја намалат безбедносната дилема така што со истовремено самостојно дејствување го земаат предвид и однесувањето на другите. „Најзагрижувачките“ мотиви на развојот на овој концепт се црпат од т.н. теорија на екстерминизам, која предупредувала за реалната опасност од уништувањето на човештвото и планетата со употреба на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување, до што може да дојде и со грешка или идеја на некој пореметен ум. Со неа е промовирана нуклеарната рамнотежа, ограничувањата во поглед на развојот на нуклеарните проекти, уништување, односно симетрично намалување на оружјето за масовно уништување и контрола на нуклеарниот материјал и отпад (нуклеарна безбедност). Во врска со тоа, усвоени се повеќе меѓународни договори за соработка во областа на контролата, неширењето и уништувањето на нуклеарното, хемиското и биолошкото оружје. Таков е, на пример, „Договорот за начелата кои ги уредуваат дејностите на државите за истражување и искористување на вселената, вклучувајќи ја Месечината и останатите небесни тела од 1967 година, со кој, меѓу останатото, се забранува внесување на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување во вселената, неговото поставување на небесните тела, како и создавање воени бази или вршење воени вежби.

Примери на безбедносни режими се бројни, а многу од нив се истовремено значајни во повеќе сфери на безбедноста. Така, режимите во рамките на надлежноста на Меѓународната агенција за примена на атомската енергија, кои се воспоставени „од стравот од глобалната нуклеаризација на безбедносната дилема“ врз основа на бројни договори за спречување на ширењето на нуклеарното оружје и неконтролираното производство и дистрибуција на нуклеарните материји, од извонредно значење во сферите на т.н. нуклеарна, енергетска, економска и еколошка, а со тоа и национална и меѓународна безбедност. Таква е и серијата на спогодби за намалување на стратешкото офанзивно (нуклеарно) вооружување кои се попознати како САЛТ и СТАРТ.

Неспорно е значењето на овој концепт за националната и меѓународната безбедност. Меѓутоа, бројноста на проблемите и комплексноста на меѓународната

безбедност бараат воспоставување и доследно спроведување на поголем број безбедносни режими, што во историјата повеќе пати се покажало како илузија.

13. Безбедносен комплекс

Стварноста на меѓународната безбедност е често контрадикторна: државите од определени региони во „секојдневниот живот“ нужно се упатени на разни видови на соработка; истовремено, чести се и судирите поради разликите во нивните интереси; со тоа, безбедносниот проблем на едната држава неретко станува закана за меѓународниот регион; најпосле, државите почесто ги врзува и заедничкиот безбедносен интерес или безбедносна закана. Таквите проблеми во добар дел можат да се надминат во рамките на безбедносниот комплекс.

Безбедносен комплекс (*security complex*) е аранжман на повеќе држави од еден меѓународен регион во надминување на исклучителните интереси на нивната национална безбедност и создавање извесна безбедносна хармонија со државите на непосредно опкружување. Станува збор за механизам на т.р. регионална безбедност (*regional security*) во рамките на која се настојува да се надминат стереотипите на историските непријателства помеѓу соседите (територијални претензии, проблеми за дефинирање на државната граница, „наплата на долговите од минатите судири“; проблеми и сепаратистичките тенденции на етничките малцинства, проблеми во сообраќајот, економија, еколошка безбедност и сл.) и на изградбата на безбедносната меѓузависност.

„Системот на регионална безбедност, односно безбедносниот комплекс подразбира група на држави чии примарни безбедносни грижи се толку тесно поврзани што националната безбедност на едната од нив никако не може да се гледа одделно од другите. Генерално, безбедносниот комплекс е владеење на економските фактори врз која почива воената, политичката и социјалната димензија на регионалната безбедност. Ова затоа што современите безбедносни закани (пред сите безбедносната дилема) често дејствуваат на поширокото регионално подрачје, па и безбедносните интеракции со соседите би морале да имаат највисок приоритет.“

Станува збор за модели на надминување на безбедносните проблеми со кои одделни држави се соочуваат на регионално ниво, како и на идеја за унапредување на управувањето со сопствената безбедност. Актерите на регионалната безбедност се географски и судбински поврзани држави во дадениот

меѓународен регион (на пр., Шведска и Финска, членки на Арапската лига, членки на Магреб итн.).

Безбедносниот комплекс, како и во случаите на рамнотежа на силите, постои и функционира без оглед на тоа дали учесниците го препознаваат. Тие секако препознаваат определени закани за сопствената безбедност. Истовремено, посвесни се за закани кои им доаѓаат од другите држави отколку за закани што тие им ги упатуваат ним. Сепак, веројатно нема да ја препознаат ниту во целост да го разберат севкупниот шаблон чиј составен дел се и тие. Доколку комплексот и се препознае, секако, ќе влијае врз политиката на учесниците со тоа што ќе ги направи посвесни за поширокиот релативен контекст на нивните безбедносни проблеми и аранжмани. Безбедносниот комплекс може да биде со пониско ниво, кога се состои од локалните држави чија моќ не се протега подалеку од нивните локални соседи, или воопшто не се протега, и на повисокото ниво, кога ги вклучува големите сили чија моќ може да се протега многу подалеку од границите на нивната непосредна околина (на пр., САД и РФ) или нивната моќ е доволно голема за да изврши влијание врз неколку региони, кои поради нивната голема географска површина, имено, претставуваат „локално опкружување“ (на пр., Кина и РФ).

Ваков вид на достигнување на меѓународната безбедност ги упатува државите на заедничко решавање на заедничките безбедносни проблеми. Со тоа се надминуваат постоечките (па и традиционалните) ривалства, одделни помали „моќни држави“ можат да ги остварат интересите кои во тоа самите не би успеале а помоќните држави, заради мирот во регионот, се согласуваат на отстапки кои одат „на товар на ефикасноста на самостојното остварување на националните интереси“.

14. Безбедносна соработка

Соработка во безбедноста (*cooperative security*) или кооперативна безбедност е нов пристап во достигнувањето, зачувувањето и унапредувањето на безбедноста со помош на соработка или преку соработка, на сметка на традиционалното натпреварување на државите во зголемувањето на сопствената моќ и дејствувањето во клучот на „безбедносната дилема“. Иако соработката во безбедноста не е нов поим, тој се користи за овој пристап да се разликува од познатите форми на соработка меѓу држави (сојузи, пактови, рамнотежа на силите, колективна одбрана, колективна безбедност). Неговата основа се вредносно-интересовната блискост и свеста за заедничка иднина на заинтересираните

страни, развој на културата на заемна доверба и долготрајна соработка, доброволност, добронамерност и транспарентност помеѓу државите.

Практично, соработката во безбедноста е политика со која владите го одржуваат гледиштето за поранешните противници, како и за можните соперници во моменталните и идни меѓуодноси, и со која се тежнее за приспособување на сопственото однесување преку помалку конфликтни обрасци. Станува збор за политика на развивање заемна доверба, односно на мирољубиво однесување со избегнување насилство или закани, со активно залагање за преговори, со барање на нови практични решенија и со обврзување превентивни мерки. При тоа, довербата подразбира „верување во добрата волја на страната со која сме во однос, способност и сигурност на едната страна дека ќе ги исполни очекувањата на другата страна која во неа има доверба“.

Генерално, постојат два типа на доверба²⁰⁶:

- › доверба врз база на реципроцитетот со кој државите селективно го развиваат високото ниво на однапред познати, реципрочни и непрекинати односи, водејќи се со идејата дека не треба да се оштети страната која помага и носи корист, поради што се воздржуваат од постапки што можат да ѝ наштетат и градат однос на доверба и
- › доверба заснована врз изградбата на заедничкиот идентитет (идентификација), односно врз претпоставка дека луѓето кои делат заеднички идентитети (потекло, јазик, историја, култура, религија, традиционално пријателство итн.) генерално имаат нагласено разбирање на меѓусебните желби и интереси, што доведува до изградба на силна доверба и соработка. Срдечноста и оддаденоста доведуваат до искрено однесување спрема другата страна, дури и до надминување на барањата за реципроцитет, што овие форми на доверба ги прави подлабоки и пошироки отколку што се оние од првата група. Постапката за изградба на доверба во 21 век бара прво развој на довербата врз база на реципроцитетот, а потоа и нејзино постепено трансформирање и проширување во доверба заснована врз изградба на заедничкиот идентитет.

---

206 „Кога имаме доверба во некого ние веруваме дека тој зборува вистина; дека работи за нашето добро и дека знае дека сметаме на него; дека поседува способност да истрае во своите ветувања и дека постои доследност помеѓу неговите зборови и дела (обврска за исполнување на очекувањата на страната која во него има доверба). Значи, колку што е посилено нашето верување во секоја од овие димензии, толку е посилен вкупната доверба во другата страна“. Бајагић М. Нови концепт безбедности: сарадња у безбедности...стр. 822.

Структурата на концептот за соработка во безбедноста ја прават „четири прстени“: поединечна безбедност, колективна одбрана, колективна безбедност и унапредување и ширење на стабилноста (т.н. Коенови прстени). Во центарот на концептот е потребата за почитување на безбедноста на човекот, како во земјите членки на сојузот, така и во другите држави. Загрозување на поединечната безбедност во една земја се доживува и како загрозување на безбедноста во другите делови на глобализираниот свет, што ги поттикнува државите да интервенираат за да ги заштитат жртвите, и да ги казнат оние што ги загрозуваат. За вториот и третиот прстен веќе станало збор: со него државите членки на системот се штитат од загрозувањето на безбедноста кое настанува внатре во системот, односно кое доаѓа од надвор. Најпосле, последниот прстен укажува на тоа дека не е доволно да се сочува и унапреди внатрешната безбедност на земјите членки на системот, туку мора да се заземе активен однос спрема поблиското и поширокото опкружување за да се унапреди и шири стабилноста. Ова поради тоа што загрозување на безбедноста во опкружувањето може да се рефлектира на безбедноста во државите членки на системот за соработка во безбедноста, па би требало да се спречи и сузбие секое насилство, со уважување на принципот за немешање во внатрешните прашања на суверените држави и под надзор на надлежните меѓународни организации.

Кооперативната безбедност ја поврзува колективната безбедност со широкиот мултидимензионален пристап на безбедноста: го нагласува уверувањето попрво отколку одвраќањето; вклучувањето е пред исклучувањето; не е ограничувачка по прашањето за членство; го фаворизира мултилатерализмот над билатерализмот; не ги фаворизира воените решенија над невоените; подразбира државите да се првенствени субјекти на безбедносниот систем, но прифаќа и важна улога на недржавните субјекти; не бара создавање формални безбедносни установи, но и не ги одбива и, пред сè, ги истакнува творечките навики на дијалогот на мултилатералното ниво.

Еден од модалитетите на овој концепт е попознат како индиректен пристап кон државната безбедност. Неговата суштина е во поттикнување на меѓузависноста на државите, дури и до точка на интеграција, со решавање на проблемите на мотивацијата за агресивност, и тоа исклучително со невоени средства. Поради тоа оваа стратегија се става во сферата на т.н. мека безбедност (*soft security*) за сметка на решавањето на проблемите на меѓународната и националната безбедност со воени средства (т.н. тврда безбедност – *hard security*). Така, мрежата на заедничката меѓузависност може да послужи како моќна препрека за војната. Одличен пример е Европската Унија чии почетоци се во Европската заедница за јаглен и челик и во Европската економска заедница која освен економските

мотиви, цело време трага по мирот. Денес Европската Унија е стабилна безбедносна заедница во која традиционалните безбедносни грижи на земјите членки одат во заборав, што ја прави зона на стабилниот мир. Соработката во безбедноста е мошне развиена преку проектот на Шенгенската спогодба како концепт за откажување на делот од суверенитетот на државите членки во корист на безбедносната заедница која со извесен безбедносен режим строго ќе ги контролира надворешните граници на Унијата, што, со развиена доверба, доведува до „укинување“ на внатрешните граници на членките на спогодбата.

НАТО е најфункционален модел за соработка во безбедноста во кој доминира воената (одбранбената) компонента и принципите на колективната безбедност и одбрана, со промовирање на поединечна, социетална и национална безбедност.²⁰⁷ Истовремено, Организацијата за Европска безбедност и соработка делумно функционира на принципот на соработка во безбедноста, пред сè, во сферата на превентивната дипломатија, одржување, создавање и изградба на мирот.²⁰⁸

Малку е веројатно дека концептот за соработка во безбедноста ќе надживее на глобално ниво. Има повеќе причини за тоа: малку е веројатно дека традиционално спротивставените држави ќе изградат доверба до толкава мера за да соработуваат во безбедноста; со зголемување на бројот на учесниците во соработката се намалува веројатноста за доследно почитување на безбедносните режими; во мултиетничкиот, мултикултуралниот и мултикофесионалниот свет речиси е невозможно да се заснова доверба врз идентитетот; кризата на Обединетите нации потврдува дека е малку веројатно создавање на универзална организација во чии рамки е можна долгорочна искрена соработка на државите; „промена на власта“ во многу земји би можела да го доведе под знак прашање континуитетот на воспоставените односи и соработка; можни се злоупотреби на механизмите за соработка во безбедноста²⁰⁹ итн.

---

207 „НАТО успешно разреши неколку конфликти внатре во системот (помеѓу земјите членки), а учествуваше и во решавањето на судирот помеѓу земјите кои не се негови членки (во Босна и Херцеговина и на Косово и Метохија); ја унапредуваше безбедноста во опкружувањето со создавањето на Северноатлантскиот совет за соработка, на Евроатлантскиот совет за партнерство, постојаниот заеднички совет НАТО-Русија, заедничката комисија НАТО-Украина, средоземниот дијалог, Програмата за партнерство за мир, со управување со кризи ја остварува, одржува и унапредува стабилноста надвор од териториите на државите членки; има развиено програма за спречување на ширење на оружјето за масовно уништување итн.“ Симић Д.Р. стр. 99.

208 Таканаречени 4p activities-preventive diplomacy, peacekeeping, peacemaking, peacebuilding.

209 На пример, вооружена агресија врз СРЈ заради наводна „заштита на поединечна, човечка и социетална безбедност, воспоставување и ширење на мирот и стабилноста во регионот“.

15. „Мека“ и „тврда“ безбедност

Во актуелната структура на меѓународните односи поимите „конвенционална“ и „неконвенционална“ безбедност имаат релативно значење. Корените на ваквата појмовна дихотомија се наоѓаат во реториката од студената војна, кога, освен употребата на нуклеарното оружје, сите други начини на војување беа класификувани како конвенционални. Меѓутоа, во границите на современите теории, кога се расправа за различните аспекти на безбедноста, видот на оружјето што се употребува има второстепено значење, додека методологијата на самите закани и одговорот на нив претставуваат примарни објекти на интерес. Анализирајќи го овој аспект, особено е важно да се забележи разликата меѓу т.н. тврда и мека безбедност (*hard* и *soft security*).

Основните карактеристики на тврдата безбедност се:

- › заканата доаѓа однадвор и има карактер на меѓудржавна закана;
- › одговорот вклучува способност да се одговори со уверлива закана или со фактичка употреба на воена сила;
- › капацитетот за воен одговор е географски структуриран;
- › самиот концепт се потпира врз длабочината на територијата, односно врз т.н. просторна стратегија.

Основните карактеристики на меката безбедност се:

- › станува збор за внатрешни или прекугранични безбедносни закани, кои во типичното сценарио не содржат елементи на меѓудржавни спорови;
- › основните средства за одговор не се состојат во употребата на воена сила, туку, пред сè, во внатрешниот систем на кризен менаџмент во кој е нагласена превентивната функција;
- › капацитетот да се одговори на меките закани не е географски структуриран;
- › од суштинска важност е широчината во примената на безбедносните мерки, а не длабочината на територијата предвидена за воен судир.

Меките безбедносни закани имаат тенденција со текот на времето да се шират во просторот, за што типични примери се тероризмот или организираниот криминал. Имено, затоа при соочувањето со нив одговорот не е заснован на просторната дистрибуција на силата, туку на употребата на превентивни инструменти: контрола на движењето на луѓето, регулирање на финансиските трансакции, аналитично-истражувачка полициска работа, контрола на илегалната трговија со оружје и со дроги, навлегување во терористичките мрежи и во

криминалните организации и сл. Тоа значи дека додека кај тврдата безбедност војниците се примарни актери на одбраната, меката безбедност во најголем обем зависи од планерите во политиката, односно од цивилната компонента на системот. Флексибилноста е најважната димензија кај меката безбедност, а во случаите кога се вклучени прекугранични елементи, меѓународната соработка и координација на оперативнo ниво се круцијални за успех.

Според својата генеза и внатрешните специфики, особено во првите фази по избувнувањето, етничкиот конфликт претставува речиси во целост мека безбедносна закана. Меѓутоа, во натамошните фази, кога предизвикува ерозија на државата и надворешна интервенција и менаџирање заради ограничување на неговото евентуално влијание врз пошироката регионална безбедност, тој се трансформира во тврда безбедносна закана.

Сосема спротивно на историјата на поголемиот дел од 20 век, денес доминантни закани во југоисточна Европа се т.н. гранични случаи, односно тие што истовремено во себе вклучуваат елементи и на тврдата и на меката безбедност. Типични примери во овој контекст претставуваат етничките конфликти и тоа, според профилот и интензитетот слични на искуството што го имаше нашата земја во 2001 година.

16. Енергетска безбедност

По дваесетгодишен третман како прашање од второстепено значење, енергетската безбедност повторно стана дел од стратешкиот дискурс. Енергијата е повторно круцијален фактор во многу стратешки калкулации на водечките западни земји и незаобиколна компонента во регионалните безбедносни анализи.

Неколку од најважните политички проблеми на денешницата содржат во себе енергетска димензија. Споредено со глобалните енергетски кризи во 1973 и од 1982 година, прашањето за енергетска безбедност, денес, не е фокусирано ексклузивно на односот производители – консументи затоа што постои многу посложена равенка во која сега и транзитните земји и т.н. недржавни субјекти добиваат важни улоги.

До неодамна, енергетската геополитика беше есенцијално геополитика на нафтата, и тоа доминираше на сите нивоа во дебатата. Иако прашањето на пристапот до нафтата во потребните количини и по разумни цени останува клучната варијабла кај енергетската безбедност, сосема е сигурно дека и снабдувањето и транспортот на природниот гас ќе стануваат сè поважно прашање.

Во 1998 година Кембел (Campbell) и Лахерере (Laherrere) во својот текст го предвидуваат крајот на ерата на евтината нафта, кој, според нив, ќе дојде пред 2010 година. Два фактора фигурираат проминентно на листата на причини: ограниченоста на резервите и порастот на светската популација, при што земјите во развој, пред сè, Кина и Индија постепено стануваат најголеми потрошувачи. Според глобалните предвидувања на ExxonMobil, до 2030 година светската побарувачка на нафта по 25 години ќе биде за 60 проценти поголема од таа во 2000 година, при што околу 80 проценти од зголемувањето на побарувачката ќе се случи во земјите што не се членки на ОПЕС.

Ниту една од балканските држави не спаѓа во групата големи енергетски производители или консументи. Регионот увезува околу 80 проценти од потребната нафта, а вкупното ниво на гасификација е незначително. Потврдените регионални резерви на нафта, гас и на јаглен, кои се, инаку, минорни во поширока смисла, беа дополнително запоставени поради деценијата на војни, судири и на политичка нестабилност што ги одвраќаше потенцијалните инвеститори од вложување во енергетската индустрија.

На надворешно-политички план е потребно сложено аналитичко следење на најновата тенденција во рамките на Европската Унија, која ја класификува енергетската безбедност како дел од својата заедничката надворешна и безбедносна политика. Геополитиката на европската енергија во иднина ќе ги вклучува координираните напори на државите за политичко и за економско стабилизирање на државите и на регионите што се производители, со цел да се гарантира долгорочна безбедност во снабдувањето со нафта и со гас. Во овој контекст се издвојуваат Северна Африка, Персискиот Залив, Каспискиот Басен, Русија и Турција, која ќе добива на значење како транзитна точка.

17. Приватна безбедност

Платениците и приватните армии постојат уште од почетокот на првите војни. Поединци, заедници, општества и држави кои не биле во можност да ја осигураат својата територија и имот, или да победат во војна, практикувале да ангажираат војници и приватни армии за пари.²¹⁰ Оваа практика почнала да се менува по Вестфалскиот мировен договор²¹¹, кога е прифатена идејата дека државата е

---

210 Brooks, Doug; Rathgeber, Shawn Lee: *The Industry Role in Regulating Private Security Companies*, y: Human Security Bulletin: *Security Privatization: Challenges and Opportunities*, Vol. 6, Issue 3. March 2008, p. 18.

211 Вестфалскиот мировен договор е склучен во 1648 г. Како клучен момент што го одбележува овој настан се наведува суверенитетот на нациите. Значи, двата главни, нови, принципа произлезени од овој договор се приципите за суверенитет и еднаквост на нациите.

таа која треба да осигура и пружи безбедност на своите граѓани. Значи, државата зела монопол врз примената на сила, со цел да ги осигура своите граѓани и својот суверенитет од внатрешните и надворешните закани.

Меѓутоа, крајот на 20 век е одбележан со глобални промени кои имале директно влијание на безбедноста на државата, и кои придонеле пренесувањето на тие традиционални овластувања да стане активен процес со кој што располагала само државата, на приватен сектор.

Денес сè повеќе се зборува и се пишува за приватизација на безбедноста²¹² како појава што е широко распространета и прифатена, повеќе од кога било во претходните периоди во историјата на модерните национални држави.²¹³ Питер Сингер, еден од познатите автори кој се занимава со оваа тематика, истакнува дека е јасно оти трендот приватизација на безбедноста пребрзо и прерано отишол многу далеку.²¹⁴ Токму сега сме сведоци на трендот разни компании, поединци, меѓународни организации, невладини организации, па дури и самите држави да користат услуги и се повеќе да покажуваат доверба на приватниот сектор и му се препуштаат тој да се грижи за нивната безбедност.

17.1. Причини и можни закани од приватизацијата на безбедноста

Многу автори се обиделе да дадат одговор на прашањето: „Што довело до приватизација на безбедноста?“, односно се обиделе да ги идентификуваат и да ги објаснат причините кои довеле до оваа појава. Исто така, емпириски сè уште не е разјаснето каков ефект имаат овие компании врз државата. Дали нивно-то работење, односно услугите што тие ги нудат влијаат на зајакнувањето на државата, или на пропаѓањето на државата? Додека едни автори сметаат дека овие компании имаат дисфункционален ефект врз државата, други го тврдат спротивното. Одговарајќи на прашањето зошто безбедноста е приватизирана, Сингер истакнува дека не постои само една проста причина која довела до ова. Наместо тоа, тој наведува дека приватизацијата на безбедноста е јасен и

---

212 Види повеќе, во: **Mandel**, Robert: *The Privatization of Security, Armed Forces & Society*, Fall 2001, Vol. 28 Issue 1, p.129-151; Schreier, Fred; Caparini, Marina: *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, DCAF, Geneva, 2005; Small, Michelle: *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006; The Canadian Consortium on Human Security: *Security Privatization: Challenges and Opportunities*, Human Security Bulletin Vol. 6, Issue 3. March 2008.

213 Small, Michelle: *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006, p. 4.

214 Види повеќе, во: Singer, Peter: *Can't Win With 'Em, Can't War Without 'Em: Private Military Contractors and Counterinsurgency*, The Brookings Institution, Policy Paper, Number 4, September 2007, Washington D.C.

впечатлив претставник на глобалните безбедносни промени и работното опкружување на почетокот на 21 век.²¹⁵

За да можеме да понудиме одговор на веќе поставените прашања, најнапред мораме да укажеме на разликата помеѓу факторите кои довеле до приватизација на безбедноста во развиените земји, земјите во транзиција, земјите во развој, и повоените земји.²¹⁶

Во развиените земји главна причина за приватизација на безбедноста било барањето за поголема ефикасност²¹⁷ на државните институции, на кои им е одговорено со маркетингизација на јавната управа.²¹⁸ Маркетингизацијата, пред сè, го карактеризира процесот *outsourcing* безбедносни задачи кои порано ги извршувал јавниот сектор.²¹⁹ Терминот *outsourcing* може да биде преведен како плаќање на друга компанија за извршување работи кои обично се во надлежност на државните институции.

Во транзициските земји и земјите во развој според динамиката на појавувањето на приватниот сектор влијаел крајот на студената војна и структуралните промени во заедницата, економски, политички и стратешки области на државата. Со појавата на биполарната поделба на светот, слабите држави веќе не можеле да се потпрат на тоа дека суперсилите ќе оневозможат интерни конфликти и ќе гарантираат меѓународна безбедност²²⁰, па така многу од нив се нашле без

215 Singer, Peter: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003, p. 49.

216 Schulz, Sabrina; Yeung, Christina: *Private Military and Security Companies and Gender*, DCAF, Geneva, 2005, p. 3.

217 Sewell, Patrick Toyne: *Private Security Companies: The Reasons Why*, Military Technology, 2007, Vol. 31 Issue 3, p. 60-61.

218 Центар за цивилно војни односи: *Приватни безбедносни компании во Србији - пријател или закана?*, Белград, 2008, стр. 26;

219 ULB,UNI-Europa and CoESS: *Preventing occupational hazards in the private security sector (manned guarding and surveillance services)*, Bruxelles, 2004, p. 11.

220 Во најшироко значење поимот меѓународна безбедност се однесува на состојба во која случувањата внатре во една држава не ги загрозуваат другите држави и луѓето кои живеат во нив. Така дефинирана, меѓународната безбедност претставува отсуство на војни помеѓу државите, но отсуство и на други закани кои можат да погодат две или повеќе држави, како меѓународен тероризам, нуклеарен инцидент, транснационален организиран криминал, климатски промени, илегални прекугранични мигрирања и др. Во потесна смисла, меѓународна безбедност претставува оној дел од меѓународната политика кога актерите во меѓународните односи се подготвени да се заканат или да употребат сила, за да го достигнат саканиот резултат. Некои автори разликуваат меѓународна безбедност, која, пред сè, ја вклучува државата како носител на монопол на легитимна примена на сила, од транснационална безбедност, која ги вклучува и останатите подржавни актери, како терористички групи, кланови, организирани криминални групи и др. Постојат различни начини за постигнување на меѓународна безбедност и тие се движат од дипломатија, преку економски и социјални средства, па сè до закани и употреба на воена сила. Преземено од: Центар за цивилно-воени односи: *Речник на безбедносна култура*, Белград, 2009, стр.69.

средства за сопствена заштита, а, од друга страна, развиените западни држави веќе не гледале интерес да интервенираат за да се постигне мир и стабилност во оддалечените делови на светот.²²¹ Исто така, големите армии, карактеристични за дотогашните услови, своите сили ги намалиле на ефективно ниво приспособено на новонастанатите околности, а вишокот на воени, полициски и извиднички луѓе почнале да бараат работа токму во приватниот сектор за безбедност²²². Во исто време, безбедносната состојба се нарушува и расте криминалот, што довело до формирање на првите приватни компании кои нуделе безбедносни услуги. Значи, зголемувањето на чувството на несигурност во заедницата воопшто, како последица го имало барањето за поголем степен на безбедност што треба да ја обезбеди приватниот сектор за безбедност.

Современиот свет се карактеризира со продлабочување на старите и појава на нови предизвици, ризици и закани кој влијаат на безбедноста на една држава. Во повоените земји приватизацијата ја предизвикала неефикасноста на државата во извршувањето на основните функции, и невозможната државата ефикасно да одговори на настанатите предизвици²²³, ризици и закани.²²⁴ Во тие земји постои недостиг на добро обучени јавни безбедносни служби, и приватни компании кои давајќи безбедносни услуги честопати ја пополнуваат таа празнина.²²⁵ Ова укажува на важноста која секторот за приватна безбедност ја има во ситуации на нефункционирање или преоптоварување на силата на јавната и државната безбедност. Меѓутоа, и покрај тоа, опасноста е голема, би-

---

221 **Mandel**, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 2.

222 Спореди: Schreier, Fred; Caparini, Marina, *op. cit.*, p. 3-4.

223 За дефинирањето на современите предизвици, ризици закани. Види повеќе, во: Бајрач, Младен: Основи на безбедноста, Белград, 2007, стр.127-134.

224 Појавата на нови безбедносни предизвици, ризици и закани се поврзува со крајот на студената војна и појавата на биполарната поделба на светот помеѓу два најзначајни светски блока. Доминантна безбедносна закана за време на повеќе од петдецениското траење ни војна ни мир доаѓала од страна на спротивставените блокови и големи сили и била изразена како нуклеарна закана со можност за катаклизмично уништување не само на спротивните страни туку и на целото човештво. Основна карактеристика на споменатиов период е тоа дека безбедноста е разбираана како збир од безбедноста на поединечни држави или засебни блокови, потпомогнати од делумното влијание на системот за меѓународна безбедност отелотворена во ООН. Споменатиот период е карактеристичен и по тоа што безбедноста на тој период ја загрозувал „познатиот непријател“ (спротивставените блокови, спротивставени системи, нуклеарни закани, спротивни идеологии и др.), што биле јасно поставени и разграничени со цели (победа во студената војна) и, на крајот, што во голема мера е можност за предвидување на реакциите на спротивставените страни. Токму во овој факт ја гледаме и основната разлика во однос на денешните, современи, безбедносни закани, кои главно доаѓаат од недржавни субјекти (актери). Види повеќе, во: Дачич, Милан; Стајич, Љубомир: Приватна безбедност, Висока школа за внатрешни работи, Бања Лука, 2008, стр.215.

225 **Mandel**, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 8.

дејќи е возможно субјектите на приватниот сектор да не дозволат напредување и зајакнување на јавниот и државниот сектор за безбедност, односно промена на ситуацијата во која тие се единствени што нудат безбедносни услуги. Можноста за злоупотреба, кршење на човековите права и нееднаквост пред законот во таквите околности е многу голема.

Сингер, како главен фактор за приватизацијата на безбедноста го наведува намалувањето на јавната потрошувачка и *outsourcing* услугата на приватниот сектор и други фактори, кои настанале како последица од завршувањето на студената војна.²²⁶ Една од причините за приватизација на безбедноста е и во тоа што државата, која ќе одлучи да ангажира одредена приватна компанија што дава безбедносни услуги за работа што е во нејзина надлежност, смета дека нема да има проблеми со несакани последици како што се смрт на цивили, морална и правна дилема за легитимноста на интервенциите и др.²²⁷ Најдобар пример е операцијата „Олуја“ што ја извршила хрватската војска со помош на американската приватна воена компанија MPRI. Исто така, некои држави ги ангажираат овие компании за таканаречени црни операции (поткопување режим во трета земја, оневозможување поединци да останат на власт и сл.), односно за такви операции за кои никогаш не би добиле легитимна поддршка од својата влада.

Приватизацијата на безбедноста дава големи можности, но, исто така, и огромен ризик, особено од перспектива на човековата безбедност.²²⁸ Широко во светот, приватниот сектор за безбедност доживува забрзан раст. Кога ефикасно е регулиран²²⁹ и доколку услугите што ги нуди се извршени на професионален

226 Singer, Peter: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003. Според: Милошевич, Марко: Методолошки оквир за истражување на приватниот сектор за безбедност во Србија – пријател или закана?, Центар за цивилно-воен однос, Белград, 2008, стр. 16. Спореди: Perlo-Freeman, Sam; Sköns, Elisabeth: *The private military services industry*, Sipri, Insights on Peace and Security, No. 2008/1, September 2008, p.1; Spearin, Christopher: *Private Security Companies and Humanitarians: A Corporate Solution to Securing Humanitarian Spaces?*, International Peacekeeping, Spring 2001, Vol. 8 Issue 1, p. 27.

227 Mandel, Robert, *op.cit.*, (фуснота б), p. 9.

228 Човековата безбедност се однесува на заштита на личната безбедност на поединецот и непостојење на директни и индиректни закани со насилство. Во најширока смисла овој поим означува нешто многу поголемо од непостојење на насилен конфликт. Ги опфаќа почитувањето на човековите права, постоење на добро владеење, можност за образование и користење на здравствена заштита, како и создавања услови во кои секој поединец ќе ја има можноста да го избере својот пат и да го оствари својот сопствен потенцијал. Човековата безбедност треба да се разликува од националната безбедност, бидејќи нејзиниот „референтен објект“ го прават луѓето и заедницата, а не државата. Преземено од: Центар за цивилно-воени односи: *Именик за безбедносна култура*, Белград, 2009, стр. 65.

229 Тоа подразбира дека државните демократски институции се вклучени во контролата и надзорот над секторот.

и одговорен начин, тогаш тој може да даде голем придонес за осигурување на безбедноста воопшто. Меѓутоа, без контрола или слабо регулирање на активностите, приватниот сектор за безбедност може да претставува единствен проблем на владите во развиените земји, а во транзициските и повоените држави може да претставува голема закана за градење на мир, зајакнување на демократијата и долготраен развој.

Многу грижи околу приватизацијата на безбедноста излегуваат како проблем со одговорноста и транспарентноста во работата, особено ако таквите услуги се извезуваат во странство, преку многубројни злоупотреби и нарушувања на човековите права и слободи,²³⁰ до кршење на законот. Некои од заканите се со трговија со оружје и можност за дестабилизација на земјата.²³¹ Исто така, приватниот сектор за безбедност може да ги влоши постојаните општествени тензии доколку безбедноста стане стока која само богатите можат да си ја дозволат, на тој начин исклучувајќи голем дел од населението од своите услуги. Значи, најважна област на која влијае приватизацијата на безбедноста е промената во ставовите на поединецот, во друштвените норми и во ефикасноста и ефикативноста во надворешните работи.²³²

Приватизацијата на безбедноста ќе доведе до промена во праксата на сувереноста во државата. Треба да се очекува дека оваа промена ќе влијае не само на државата, туку и на пазарот и на заедниците кои се изградени околу државниот систем.²³³ Приватизацијата на безбедноста не само што ја менува дефиницијата за војна и мир, туку влијае и на самата дефиниција на поимот национална безбедност.²³⁴ Приватизацијата на безбедноста е тренд во целиот свет од крајот на студената војна, а подразбира замена на војници, како што тоа е можно, со високоплатени цивили, односно приватни компании кои нудат безбедносни услуги, а кои не подлежат на стандардните процедури.²³⁵ Од друга страна, препуштањето на традиционалните работи и овластувањето кои со векови биле на монополот на државната сила, истовремено претставува и мерка за демократијата во едно општество.²³⁶

---

230 Како пример се компаниите: *Blackwater (Ирак), Executive Outcomes (Сијера Леоне) и Sandline International (Колумбија)*.

231 Fabien, Mathieu; Dearden, Nick: *Corporate Mercenaries: The threat of private military and security companies*, War on Want, London, 2006, p. 13-16.

232 **Mandel**, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 9.

233 Avant, Deborah, *op.cit.*, p. 157.

234 Bharadwaj, Atul: *Privatization of Security: The Mercenary-Market Mix*, Defence Studies, Summer 2003, Vol. 3, Issue 2, p. 64.

235 Traynor, Ian: *The Privatization of War*, Guardian, December 10, 2003. Доступно на: <http://www.globala.org/security/peacekpg/training/1210privatization.htm>.

236 Давидович, Душан: *Алтернативни фактори за безбедност (Приватен полисинг)*, Белград, 2006, стр. 20.

Меѓутоа, правото на физичко насилство, на сите други организирани групи и поединечни личности, им се препишува само доколку државата од своја страна го допушта; таа важи за единствен извор за право на насилство.²³⁷ Значи, државата е таа која одлучува кога, под кои услови и на кого ќе ја препушти грижата за одредени аспекти на безбедноста. Иако приватниот сектор за безбедност може да биде самостоен и независен во давањето безбедносни услуги, државниот сектор, сосема сигурно, ќе се појави како регулатива и надзорна компонента за квалитетот и регуларноста на приватната безбедносна активност.²³⁸ Меѓу теоретичарите во последно време се води дебата околу тоа дали националната држава се одрекува од своето основно обележје на суверенитетот или само го менува.²³⁹

На прв поглед, приватизацијата на безбедноста изгледа како класичен пример на ерозија на суверенитетот и на државната власт, со оглед на тоа дека монополот е над употребата на легитимно насилство одамна сметано како основна карактеристика за дефинирање на суверенитетот на државата. Меѓутоа, која било слика што ја прикажува државата како отстапување од својата власт, премногу е едноставна. Наместо тоа, резултат од приватизацијата на безбедноста е појавата на нова мрежа безбедносни субјекти во кои државната власт и приватните актери се распределени преку нови технологии за управување, принуди и контроли.²⁴⁰

Значи, приватизацијата довела до неколку современи процеси, кои, од една страна, укажуваат на немоќта на државата да гарантира одредени вредности спрема желбите и барањата на граѓаните, и, од друга страна, да одбере активности (задачи) кои може да ги препушти на приватниот сектор без оглед дали ќе го изгуби монополот над оние што сакаат да го задржат за себе, односно оние што мора да останат во нејзина надлежност. Заради тоа државата одлучува кога и кои безбедносни услуги ќе ги препушти на способни приватни компании, и ќе ги продава како стока на оние што можат да ги купат или платат. На тој начин, доколку сака, државата се растоварува од приличен дел трошоци.²⁴¹

237 Вебер, Макс, *op. cit.*, стр. 432.

238 Остојич, Момир: *Научни проблем за теориските дефиниции за безбедности као основа за дефинирање на приватната безбедност*, во: *Приватна безбедност – состојба и перспективи*, Зборник дел, Нови Сад, 2008, стр. 198.

239 Mandel, Robert, *op. cit.*, (фуснота 6), p. 5.

240 Abrahamsen, Rita; Williams, Michael C.: *The Globalization of Private Security*, in: *The Globalization of Security*, ISP/NSC Briefing Paper 05/02, The Royal Institute of International Affairs, London, 2005, p. 5.

241 Печар, Јанез: *Policing и спречување на криминал*, , во: *Види*, No. 2, Полициска академија, Белград, 2003, стр. 99.

18. Пет сектори за безбедност

Бузан, (Buzan), Вивер (Weaver) и Де Вајлд (de Wilde) заканите во општествениот сектор за безбедност ги поделиле на три главни категории: миграција, хоризонтална и вертикална конкуренција. Во случаи на миграција, одредено општество се менува поради населувањето на странци; промена во составот на граѓаните. Сетете се на неодамнешните промени во Обединетото Кралство, каде што некои имигранти се опишани дека со себе носат „туѓи“ и „чудни“ обичаи кои не се со склад со ознаката „британски“. Хоризонталната конкуренција се однесува на ситуациите во кои групите мораат да ги променат своите обичаи поради преовладувањето на јазичното и културното влијание на други. На пример, во Советскиот Сојуз многу републики биле „русифицирани“; рускиот јазик и обичаите почнале да преовладуваат над латвискиот, естонскиот, украинскиот и казахстанскиот идентитет. Конечно, вертикалната конкуренција се однесува на заканите во кои било поради интеграции или дезинтеграции на групите им се наметнува долг или краток идентитет, како што е случајот со поранешна Југославија.

Во воениот сектор, несомнено е дека воената закана однадвор го загрозува општеството или општествата внатре во државата. Во овој случај, заканите за општествената безбедност во голем дел можат да се разгледуваат во смисла на депопулација: ситуација во која голем број на членови на едно друштво се убиени (или депортирани) за да се спречи пренесувањето на колективниот идентитет од една на друга генерација.

Меѓутоа, некои општества во окупираниите држави нема потреба секогаш воената агресија да ја сметаат за закана. Некои малцинства, надворешната сила може да ги ослободи од нивниот режим или окупација. Освен тоа, иако надворешната воена агресија секогаш се заканува на државниот суверенитет, не мора неопходно да претставува и придружна опасност за општествениот идентитет. Земете ја, на пример, инвазијата на нацистичка Германија врз Франција во 1940 г. Постоел потенцијал за загрозување на француското општество и француската држава. Меѓутоа, и покрај тоа што францускиот суверенитет бил повреден, француското општество останало релативно безбедно: францускиот идентитет не бил намерно потиснуван во некоја значајна мера. Споредете го ова со претходната инвазија на Хитлер врз Полска во 1939 г.: рака под рака со воената закана полската држава се соочувала и со политичко-општествени закани против полскиот идентитет: полско-словенски идентитет во комбинација со нацистичката политика „Lebensraum“. Таквите закани, освен кога инвазијата е посебно насочена кон загрозувањето на граѓаните на државата, во

голема мера се насочени против одржување на политичка автономност (марионетски држави) или опстанок под режимот на власта (промена на режимот). Воените закани за општеството можат да произлезат и од внатрешни агресии. Можеби најдобар пример за оваа ситуација е кога режимот, кој претставува една етничка група, ги користи своите вооружени сили за да ги загуши другите малцинства.

Во политичкиот сектор, заканите за општествата најчесто доаѓаат од нивните влади, обично во облик на гушење на малцинствата. На тој начин, политичките и воените закани за општествениот идентитет наскоро ќе бидат поврзани. Политичките закани често можат да ја ублажат државата: на пример, може да се воведат некој закон за да се заштити општествениот идентитет. Меѓутоа, во случај кога државната машинерија во голем дел е под контрола на доминантно општество, тогаш не само што државата не е подготвена да обезбеди општествена безбедност, туку и самата може да претставува закана.

Економскиот сектор за безбедност во голем дел го карактеризира тоа на кој капиталистичкиот состав може да ги поткопа културните посебности за создавање глобални производи (телевизори, компјутери и компјутерски игри), ставови (материјализам и индивидуализам) и стил (англиски јазик), притоа заменувајќи го традиционалниот идентитет со современ „потрошувачки“.

Во еколошкиот сектор, заканите за општеството можат да се случат особено во ситуации кога идентитетот е поврзан со специфична територија. Секако, ова е случај во ситуација кога културата се приспособува на начинот на живот кој силно е поврзан со околината. Според тоа, заканите за околината можат да го загорзат постоењето на таа култура, а понекогаш и на самите нејзини припадници. На пример, уништувањето на големи делови од амазонските прашуми сериозно повредило голем дел од домородците во смисла на нивното традиционално постоење како заедница на ловци-собирачи. Освен дефорестрација, загадувањето, климатските промени и дезертификацијата, исто така, претставувале сериозен проблем за општествената безбедност.

Перципирањето на заканите низ сите пет димензии на општествената безбедност може да одговори на два начина. Прво, обид за сместување на заканите на план за државно безбедносно дејствување. Акциите кои државите ги преземаат за да го одбранат своето општество прилично се вообичаени. Меѓутоа, како второ, општествата, исто така, можат да изберат дали да бидат присилени да се бранат со недржавни средства. Како што се прашува Бузан: „Што се случува кога општествата не можат да се обрнат на државата да ги заштити..?“

Немањето можност да се обратат на режимот да го загарантираат нивното постоење, општествата сами ќе мора да се погрижат за својата безбедност; ќе се најдат во ситуација сами да си помогнат.

Резимеа

Резиме

Универзитетскиот учебник „Основи на безбедност - Концепциски безбедносни пристапи,“ на проф. д-р Марјан Ѓуровски претставува сложен научен труд кој се темели на широко разработена теориска рамка на истражување на безбедносните концепти поткрепена со систематско собирање на факти и последователна нивна анализа кои се употребени во презентацијата и развојот на безбедносните концепти.

При изработката на книгата авторот се придржувал до соодветната методологија за изработка универзитетски учебник и користел јасен стил на презентација на содржината. Книгата претставува самостоен научен труд преку кој авторот ја потврдува својата самостојна научна и теоретска работа како универзитетски професор. Пишувана е на јасен и разбирлив јазик, со добро структурирана содржина и поткрепена со богата странска и домашна литература релевантна за областа на проучувањето.

Структурата на книгата е избалансирана, а текстот е презентираан на концизен начин. Авторот Ѓуровски се определил да анализира актуелен и комплексен проблем и преку теориската и практичната операционализација дава теориската рамка на безбедносната наука, како и концепциските релации и терминологијата која што произлегува од интердисциплинарниот пристап.

Врз основа на општиот пристап на проблемот авторот професор Марјан Ѓуровски цело време низ текстот опстојува на рационалната претпоставка за целосна примена на соодветен безбедносен концепт кој може да придонесе за правилно креирање на безбедносна политика на Република Северна Македонија. Исто така, преку анализата во неколкуте глави потврди истакнува дека: Специфичноста на теориските пристапи придонесува за рационална претпоставка за примена на соодветен безбедносен концепт; Примената на соодветни концепти за безбедност е условена од безбедносните предизвици со кои се соочува државата, како и од определени фактори кои придонесуваат за успешното имплементирање на основните концепти во системот на национална безбедност; Се утврди нивото на имплементација на современите пристапи на безбедноста и кои се ефектите од примена на безбедносниот систем на државата; Концептот за безбедност служи за поставување на функционалната зависноста со

потребите, интересите и вредностите кои владеат во државата во контекст на нејзината одржливост, развој и континуирана стабилност; Проширувањето на концептот на безбедноста овозможува вклучување на нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економскиот развој, уништување на животната средина, прекршување на човековите права и миграциските движења.

Тргувајќи од современите концепциски пристапи кои ја втемелуваат и ја детерминираат рамката на согледувањето, разбирањето, моделирањето и операционализирањето на глобалното мноштво безбедносни политики, д-р Ѓуровски мошне умешно, стручно и научно, со голема имагинација и иновативност ја анализира безбедноста во однос на множеството на актуелни, потенцијални и латентни закани, контракции и деструкции во некоја поблиска или подалечна иднина кон нужноста да се оствари, стабилизира и развие безбедноста во рамките на општествената заедница и на државната конституција.

Во книгата целосно потребно се апострофира теориско-концепциското поврзување на проблемот на безбедноста со поимот на државата. Во овој контекст авторот ги истакнува и концепциските несогласувања во поглед на тоа дали главниот фокус на истражувањата на оваа тема треба да бидат темелно свртени и насочени кон индивидуалната, националната, меѓународната безбедност или интегралната безбедност.

Во методолошка смисла станува збор, пред се, за преиспитување на досегашната апсолутна доминација на воениот елемент и на државата во концептуализирањето на безбедноста. Ова бара анализа за проширување на безбедносната агенда со децидно барање за посебен безбедносен статус за прашања од економските, еколошките и од идентитетските сектори во општествата. Оттука, важно е да се направи споредба на двата основни става во безбедносната наука, имено, новиот проширен поглед, наспроти стариот воен, државно-центристички поглед на традиционалните школи во рамките на кои безбедноста се изедначува само со воените прашања и со употребата на сила.

Рedefинирањето на безбедноста и нејзините концепти се движи во просторот на дијалектиката помеѓу сознајните и материјалните фактори, односно помеѓу изменетите услови за опстанок и просперитет и новите научни сознанија.

Во универзитетскиот учебник се нагласува дека безбедноста е комплексен феномен и, во суштина не само поради неговата недостижна природа и содржина со оглед на времето и местото во кое се дискутира за него, туку, исто така, поради фактот што дискусијата за безбедноста е неизбежно поврзана со други

категории: страв (за физички опстанок), отсуство на структурно насилство, мир, благосостојба и стабилност. Како политичка концепција, безбедноста очигледно е предуслов за постоење на живот - индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети - фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста се наведува меѓу другото книгата.

Во книгата која ќе се изучува на студиите по безбедност, криминалистика и криминологија на Факултетот за безбедност-Скопје на прв, втор и трет циклус на студии се наведува дека проблемот на националната безбедност треба да се сфати како системски безбедносен проблем во којшто и индивидуите и државите и меѓународниот систем имаат своја дел, и во којшто економските, социјалните и факторите од сферата на животната средина, подеднакво се значајни како политичките и воените.

Преку ваквата интегрална перспектива, нивоата и секторите на националната безбедност претставуваат многу покорисна платформа за согледување на проблемот. По определување на безбедносните концепти извршено е подетално редефинирање и реафирмација на секој од следните традиционални и современи безбедносни концепти како што се: интегралната безбедност, внатрешната безбедност, хуманата безбедност, меѓународната безбедност, регионалната безбедност, колективната безбедност, заедничката безбедност, рамнотежана на сили, кооперативната безбедност, глобалната безбедност, безбедносниот режим, безбедносниот комплекс, енергетската безбедност, приватната безбедност и концептот на безбедносна соработка. Воедно и концептите на т.н. мека и тврда безбедност, секуритизацијата и улогата на нејзините секуритизирачки актери.

Врз основа на фокусот на традиционалните концепти или таканаречената државо-центрична безбедност на земјата, се состои од: територијата и границите на државата, надворешната безбедност на земјата, воениот фактор на безбедноста, човечкиот фактор, односите меѓу Истокот и Западот. Од друга страна фокусот на модерните современи концепти за безбедност се состои од: поединците и заедницата, внатрешната безбедност и транснационалната безбедност, мултидимензионалните безбедносни фактори, природните и факторите

во опкружувањето, глобалната безбедност, превентивната и ревитализираната улога на државата и присуството на не-државни или приватни безбедносни актери.

Клучните прашања во редефирањето на концептот на безбедноста се: што/кој е референтен објект на безбедноста, чија безбедност е во прашање, што значи безбедноста и кои се неопходните услови за нејзино исполнување. Овие прашања се протегаат од политичките преку економските кон општествени-те, како и евентуалните воени проблеми.

Трудот дава кондензиран одговор на прашањето кој е референтен објект на безбедноста, односно безбедноста на државата, бидејќи не се задоволуваат современите димензии на концептот на безбедноста. Безбедноста на кој било од референтните објекти не може да се воспостави во вакуум или во изолација од другите актери на меѓународниот систем. Безбедноста на еден од нив претставува состојба-предуслов за безбедноста на другите субјекти.

Со концепцискиот пристап применет во изработка на книгата на проф. д-р Марјан Ѓуровски во целост придонесува за критичко редефинирање и проблематизирање на досегашните сознанија, но и за добивање на теоретски и основни сознанија што се во функција на натамошна и продлабочена научната дескрипција и класификација на безбедносните концепти.

Summary

The university textbook “Fundamentals of Security - Conceptual Security Approaches” by professor Marjan Gjurovski, PhD, is a complex scientific paper based on a broadly developed theoretical framework for research on security concepts supported by systematic collection of facts and their subsequent analysis used in the presentation and development of security concepts.

In making the book, the author adhered to the appropriate methodology for writing university textbooks, and used a clear style of presenting the content. The book is an independent scientific paper through which the author confirms his independent scientific and theoretical work as a university professor. It is written in clear and understandable language, with well-structured content and supported by rich foreign and domestic literature relevant to the field of study.

The structure of the book is balanced, and the text is presented in a concise way. The author Gjurovski has decided to analyse a current and complex problem, and through theoretical and practical operationalization, he has provided the theoretical framework of security science, as well as the conceptual relations and terminology that arise from the interdisciplinary approach.

Based on the general approach to the problem, the author professor Marjan Gjurovski, throughout the text, stands firmly on the rational assumption for full application of an appropriate security concept that can contribute to the proper creation of the Republic of North Macedonia's security policy. Also, through the analysis provided in the respective chapters, he confirms that: The specificity of the theoretical approaches contributes to a rational assumption for the application of an appropriate security concept; The application of appropriate security concepts is conditioned by the security challenges faced by the country, as well as by certain factors that contribute to the successful implementation of the basic concepts in the national security system; The level of implementation of modern security approaches has been determined, as well as what the effects of the application of the state security system are; The security concept serves to place the functional dependence on the needs, interests and values that prevail in the country in the context of its sustainability, development and continuous stability; The expansion of the security concept enables the inclusion of new and wider potential security

threats, primarily the economic development, the environmental destruction, the human rights violations and the migration movements.

Starting from the modern conceptual approaches that establish and determine the framework of perception, understanding, modelling and operationalization of the global set of security policies, Dr. Marjan Gjurovski analyses the security of current, potential and latent threats, contractions and destructions in the near or distant future very skilfully, professionally and scientifically, with great imagination and innovation, towards the need to achieve, stabilize and develop security within the social community and the state constitution.

The textbook, quite necessarily, highlights the theoretical-conceptual connection of the security problem with the notion of the state. In this context, the author also points out the conceptual disagreements regarding whether the main focus of the research on this topic should be thoroughly directed and aimed towards individual, national, international security or integral security.

In the methodological sense, it is primarily a question of re-examining the absolute dominance of the military element and the state in the process of conceptualizing security. This requires an analysis to expand the security agenda with a decisive demand for a special security status of issues related to the economic, environmental and identity sectors in the societies. Hence, it is important to compare the two basic tenets of security science, namely, the new broad view, as opposed to the old military, state-centric view of the traditional schools in which security equates only military issues with the use of force.

The redefinition of security and its concepts moves in the space of the dialectics between the cognitive and the material factors, i.e., between the altered conditions for survival and prosperity, and the new scientific knowledge.

The university textbook emphasizes that security is a complex phenomenon and, in essence, not only because of its unattainable nature and content, given the time and place in which it is discussed, but also because of the fact that the discussion on security is inevitably linked to other categories: fear (for physical survival), absence of structural violence, peace, well-being and stability. As a political conception, security is obviously a prerequisite for the existence of life – both individual and societal, and refers to the absence of threats and protection from them. The understanding of security as an innate interest of each individual and the wider human collectives, such as family, society, nation, state, and international system, indicates the need to extend the concept of security to these collectives. Hence, concepts such as national

and international security and, more recently, individual, social and global security are established in theory, which indicates a significant expansion of new security dimensions, the textbook states.

The textbook that will be included in the security studies, criminalistics and criminology at the Faculty of Security in Skopje, in the first, second and third cycle of studies, states that the problem of national security should be understood as a systemic security problem in which both individuals and countries, as well as the international system have their share, in which economic, social and environmental factors are as important as political and military ones.

From this integral perspective, national security levels and sectors are a much more useful platform for understanding the problem. After determining the security concepts, a more detailed redefinition and reaffirmation of each of the following traditional and modern security concepts was performed, such as: integral security, internal security, human security, international security, regional security, collective security, joint security, balance of power, cooperative security, global security, security regime, security complex, energy security, private security and the concept of security cooperation. Additionally, including the concepts of the so-called soft and hard security, securitization and the role of its securitizing actors.

Based on the focus of traditional concepts or the so-called state-centric security of the country, it consists of: the territory and borders of the country, the external security of the country, the military security factor, the human factor, the relations between East and West. On the other hand, the focus of modern security concepts encompasses: individuals and the community, internal security and transnational security, multidimensional security factors, natural and environmental factors, global security, the preventive and revitalizing role of the state and the presence of non-state or private security actors.

The key issues in redefining the concept of security are: what/who is the reference object of security, whose security is in question, what security means and what the necessary conditions for its fulfilment are. These issues range from political to economic to social, as well as potential military problems.

The paper gives a condensed answer to the question: what is the reference object of security, i.e., the security of the state, because the modern dimensions of the security concept are not met. The security of any of the reference objects cannot be established in a vacuum or in isolation from the other actors of the international system. The security of one of them is a prerequisite for the security of the other entities.

The conceptual approach applied in the preparation of the textbook of prof. Marjan Gjurovski, PhD, fully contributes to the critical redefinition and problematization of the current understanding, but also to obtaining theoretical and basic knowledge aimed at further and deepened scientific description and classification of the security concepts.

Nachwort

Das Universitätslehrbuch „Grundlagen der Sicherheit – Konzeptionelle Sicherheitsansätze“ von Prof. Dr. Marjan Gjurovski ist ein komplexes wissenschaftliches Werk, welches auf einem breit ausgearbeiteten theoretischen Rahmen der Untersuchung von Sicherheitskonzepten basiert und durch das systematische Sammeln von Fakten, die für die Darstellung und die Entwicklung der Sicherheitskonzepte verwandt wurden, sowie deren Analyse gestützt wird.

Bei der Ausarbeitung des Buches hielt sich der Autor an die entsprechende Methodologie für die Erstellung eines Universitätslehrbuches und nutzte einen klaren Stil bei der Präsentation des Inhalts. Das Buch stellt eine selbständige wissenschaftliche Arbeit dar, mit der der Autor seine selbständige wissenschaftliche und theoretische Arbeit als Universitätsprofessor bestätigt. Es ist in einer klaren und verständlichen Sprache verfasst, hat einen gut strukturierten Inhalt und wird gestützt durch eine Vielzahl an Verweisen auf ausländische und einheimische Literatur, die für diesen Bereich relevant ist.

Die Struktur des Buches ist ausgewogen, der Text wird auf prägnante Weise präsentiert. Autor Gjurovski entschied sich, ein aktuelles und komplexes Thema zu analysieren, wobei er durch die theoretische und praktische Operationalisierung der Sicherheitswissenschaft einen theoretischen Rahmen, konzeptionelle Relationen und eine Terminologie liefert, die aus dem interdisziplinären Ansatz hervorgeht. Auf Grundlage des allgemeinen Herangehens an das Problem, verbleibt der Autor, Prof. Marjan Gjurovski, durch den gesamten Text bei der rationalen Annahme einer vollständigen Anwendung des entsprechenden Sicherheitskonzepts, welches zur richtigen Gestaltung der Sicherheitspolitik der Republik Nordmazedonien beitragen kann.

Ebenso unterstreicht er in einigen Kapiteln aufgrund der Analyse: Die Besonderheit der theoretischen Ansätze trägt zur rationalen Annahme in Bezug auf die Anwendung eines bestimmten Sicherheitskonzepts bei; die Anwendung bestimmter Sicherheitskonzepte wird bedingt durch die Sicherheitsherausforderungen, mit denen sich der Staat auseinandersetzen muss sowie durch gewisse Faktoren, die zur erfolgreichen Implementierung der grundlegenden Konzepte im System der nationalen Sicherheit beitragen; der Grad der Implementierung der modernen

Sicherheitsansätze und die Effekte der Anwendung des Sicherheitssystems des Staats werden festgestellt; das Sicherheitskonzept dient dem Errichten eines funktionalen Zusammengehens mit den Bedürfnissen, Interessen und Werten, die im Staat im Kontext zu seiner Nachhaltigkeit, Entwicklung und kontinuierlichen Stabilität vorherrschen; die Erweiterung des Sicherheitskonzepts ermöglicht die Einbeziehung neuer und breiter gefächerter potenzieller Sicherheitsbedrohungen, vor allem wirtschaftliche, Umweltzerstörungen, Menschenrechtsverletzungen und Migrationsbewegungen.

Ausgehend von modernen konzeptionellen Ansätzen, die den Rahmen von Betrachtung, Verständnis, Gestaltung und Operationalisierung der globalen mehrheitlichen Sicherheitspolitiken feststecken, analysiert Dr. Gjurovski sehr geschickt, fachkompetent und wissenschaftlich, mit großer Vorstellungs- und Innovationskraft das Thema Sicherheit vor dem Hintergrund der Mehrheit aktueller, potenzieller und latenter Bedrohungen, Spannungen und Zerstörungen in näherer oder fernerer Zukunft und stellt diesen die Notwendigkeit, die Sicherheit im Rahmen der gesellschaftlichen Gemeinschaft und der staatlichen Verfassung umzusetzen, zu stabilisieren und zu entwickeln gegenüber.

In dem Buch wird völlig berechtigt, die theoretisch-konzeptionelle Verbindung des Problems Sicherheit mit dem Begriff des Staates angeführt. In diesem Kontext stellt der Autor auch die konzeptionellen Unstimmigkeiten dahingehend heraus, ob der Schwerpunkt der Untersuchungen zu diesem Thema auf die individuelle, nationale, internationale oder integrale Sicherheit gerichtet sein soll.

Im methodologischen Sinne geht es vor allem um die Überprüfung der bisherigen absoluten Dominanz des militärischen Elements und des Staates bei der Konzeptualisierung der Sicherheit. Dies erfordert die Analyse einer erweiterten Sicherheitsagenda mit der klaren Forderung nach einem gesonderten Sicherheitsstatus für Fragen aus den wirtschaftlichen, ökologischen und Identitätsbereichen der Gesellschaften. Daher ist es wichtig, einen Vergleich der beiden grundlegenden Positionen der Sicherheitswissenschaft anzustellen, und zwar zwischen dem neuen erweiterten und dem alten militärischen, staatlich-zentristischen Ansatz der traditionellen Schulen, in deren Rahmen die Sicherheit allein mit militärischen Fragen und mit Gewaltanwendung gleichgesetzt wird.

Die Neudefinierung der Sicherheit und ihrer Konzepte bewegt sich im Raum der Dialektik zwischen kognitiven und materiellen Faktoren, d.h. zwischen den veränderten Überlebens- und Wohlstandsbedingungen und den neuen wissenschaftlichen Erkenntnissen.

In diesem Universitätslehrbuch wird betont, dass die Sicherheit nicht allein wegen ihrer Natur und ihres Wesens in Anbetracht von Zeit und Ort, wo dazu diskutiert wird, ein komplexes Phänomen ist, sondern ebenso wegen der Tatsache, dass die Diskussion über sie unausweichlich mit anderen Kategorien verbunden ist: Angst (um physisches Überleben), Abwesenheit struktureller Gewalt, Frieden, Wohlstand und Stabilität. Als politische Konzeption ist die Sicherheit offensichtlich eine Voraussetzung für die Existenz von Leben, individuelles und soziales, und versteht sich als Abwesenheit von Bedrohungen und Schutz vor solchen. Das Verständnis der Sicherheit als angeborenes Interesse eines jeden Individuums und erweiterter menschlicher Gemeinschaften wie Familie, Gesellschaft, Nation, Staat, internationales System, verweist auf die Notwendigkeit, das Sicherheitskonzept in Bezug auf diese Kollektivitäten zu erweitern. Daher werden in der Theorie Konzepte zu nationaler und internationaler Sicherheit und – in jüngerer Zeit – zur individuellen, sozialen und globalen Sicherheit entwickelt. Dies zeigt die bedeutende Ausweitung neuer Sicherheitsdimensionen, heißt es u.a. im Buch.

Das Lehrbuch, welches in den Studienrichtungen Sicherheit, Kriminalistik und Kriminologie an der Fakultät für Sicherheit, Skopje, im ersten, zweiten und dritten Studienzyklus verwendet wird, führt an, dass das Problem der nationalen Sicherheit als System-Sicherheitsproblem verstanden werden muss, an dem sowohl die Einzelnen als auch die Staaten und das internationale System beteiligt sind und die Faktoren aus Wirtschaft, Sozialem und Umwelt den politischen und militärischen gleichwertig sind.

Durch diesen integralen Blickwinkel erhalten die verschiedenen Ebenen und Bereiche der nationalen Sicherheit eine weitaus nützlichere Plattform für die Problemerkennung.

Nach der Definition der Sicherheitskonzepte wurde eine detailliertere Neudefinition und Affirmierung jeder der folgenden traditionellen und modernen Sicherheitskonzepte vorgenommen: integrale Sicherheit, innere Sicherheit, menschliche Sicherheit, internationale Sicherheit, regionale Sicherheit, kollektive Sicherheit, gemeinsame Sicherheit, Kräftegleichgewicht, kooperative Sicherheit, globale Sicherheit, Sicherheitsregime, Sicherheitskomplex, Energiesicherheit, private Sicherheit und das Konzept der Zusammenarbeit in der Sicherheit. Gleichzeitig auch die Konzepte der sogenannten *weichen* und *harten* Sicherheit, von Sekuritisierung und der Rolle ihrer Akteure.

Die traditionellen oder sogenannte staatlich-zentristische Sicherheit des Landes bestehen aus Territorium und Staatsgrenzen, äußerer Sicherheit, militärischem

Sicherheitsfaktor, menschlichem Faktor, den Beziehungen zwischen Ost und West. Auf der anderen Seite besteht der Schwerpunkt der modernen Sicherheitskonzepte aus den Einzelnen und der Gemeinschaft, der inneren und der transnationalen Sicherheit, den multidimensionalen Sicherheitsfaktoren, den natürlichen und Umweltfaktoren, der globalen Sicherheit, der präventiven und revitalisierten Rolle des Staates sowie der Existenz von nicht staatlichen bzw. privaten Sicherheitsakteuren. Die ausschlaggebenden Fragen bei der Neudefinierung des Sicherheitskonzepts sind: was/wer ist das Referenzobjekt der Sicherheit, wessen Sicherheit steht in Frage, was bedeutet Sicherheit und welches sind die erforderlichen Voraussetzungen für deren Wahrung. Diese Fragen reichen von den politischen über die wirtschaftlichen bis hin zu den gesellschaftlichen und eventuellen militärischen Problemstellungen. Das Werk gibt eine verdichtete Antwort auf die Frage zum Referenzobjekt der Sicherheit bzw. der Sicherheit des Staates, da die modernen Dimensionen des Sicherheitskonzepts nicht zufrieden gestellt werden. Die Sicherheit keines einzigen Referenzobjektes kann in einem Vakuum oder isoliert von den anderen Akteuren des internationalen Systems erreicht werden. Die Sicherheit eines von ihnen ist die Voraussetzung für die Sicherheit der anderen Subjekte.

Durch den konzeptionellen Ansatz von Prof. Dr. Marjan Gjurovski leistet das Buch sowohl einen Beitrag für die kritische Neudefinierung und Problematisierung der bisherigen Erkenntnisse als auch für das Gewinnen von theoretischem und grundlegendem Wissen, welches der weiteren und vertieften wissenschaftlichen Beschreibung und Klassifizierung von Sicherheitskonzepten dient.

Извадок од рецензиите

Рецензија за книгата **„Основи на безбедноста-Концепциски безбедносни пристапи“** од проф. д-р Марјан Ѓуровски

Ракописот „Основи на безбедност-Концепциски безбедносни пристапи“ може да се констатира дека претставува резултат на научна работа што може да се третира како придонес во научното промислување на безбедноста, а посебно на полето на научното проучување пошироко. Темите во публикацијата произлегуваат и од предавањата на Универзитетската Регионална школа за безбедност на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Универзитетот „Св.Климент Охридски“ -Битола.

Книгата „Основи на безбедност- Концепциски безбедносни пристапи“ претставува труд што изобилува со богатство од информации, содржински иновации, афирмирање на знаењето за областите што ги покрива и со својот конзистентен педагошки пристап. Тој е содржински кохерентен, методолошки добро поставен, темелен во поставувањето на темите. Начинот на прикажување на материјата е едукативен и доволно јасен. Посебна вредност на трудот претставуваат прикажаните карактеристични случаи, кои ги појаснуваат изложените поими.

Сите презентирани теми и содржини во книгата се базирани на најреномирани меѓународни истражувања и пишувања во тоа научно поле.

Покрај актуелноста и посебниот пристап во обработката на содржините, степенот на оригиналност на ракописот на д-р Марјан Ѓуровски се изразува низ повеќе димензии. При изготвувањето на трудот консултирана е референтна и обемна литература од домашни и странски автори. Сознанијата од тие респективни трудови на оригинален и креативен начин се втемелени во основата на книгата, се разбира поткрепени и вкрстени со погледите на авторите и коавторите и со повлекување на паралели со актуелни состојби.

Ракописот има висок квалитет и ги исполнува сите потребни критериуми да биде печатен како основен учебник. Во трудот е видливо повеќегодишното

искуство на авторот како во педагошката работа со студентите, така и како научни работници во оваа област.

Ракописот соодветствува со содржините и потребниот дел од наставната програма по предметот „Основи на безбедноста“ сразмерно со програмата и часовите и со тоа го исполнува критериумот за Универзитетски учебник кој може да се изучува на студиските програми од областа на безбедноста, криминалистиката, криминологијата, одбраната на прв, втор и трет циклус на студии на другите високо образовни институции во земјата..

Книгата ја опфаќа наставната „Основи на безбедност“ како и дел од содржините на предметните програми од областа на безбедноста на студиските програми на Факултетот за безбедност-Скопје при Универзитетот „Св.Климент Охридски“ и други факултети во земјата.

Книгата „**Основи на безбедноста-Концепциски безбедносни пристапи**“ може да ја користат и како учебник студентите на Факултетот за безбедност Скопје бидејќи содржините се надоврзуваат во една логичка целина и обработени се во обем и на начин којшто на студентите и на другите корисници на книгата ќе им овозможи да ја разберат и сфатат безбедноста со сета нејзина комплексност, значење и улога, ќе го прошири нивниот мисловен капацитет за критичко творечка размисла - за препознавање на безбедноста во општеството и нејзините делови и елементи кои даваат придонес кон нејзино спроведување односно имплементација, за градење на сопствен став и однос кон нив и ќе им овозможи активно учество во реализирањето на предметната програма.

Трудот е напишан на јасен и разбирлив начин, што го прави достапен до студентите, и сите оние кои работат на проблематиката на воведот на науката на безбедност, како и на широк круг читатели.

Во презентирањето на материјата се користи широка литература, во која се застапени најпознатите светски автори од областа, поради што трудот заслужува мошне висока научна и стручна оценка и претставува вистински и оригинален придонес во својата област.

Книгата и излагањето на содржините се јасни, термилошки и концепциски, и на многу солиден начин се илустрирани со примери и случаи. Тие се соодветни на критериумите и стандардите на универзитетски учебник. Учебникот треба да послужи на студентите од Факултетот за безбедност-Скопје и другите високо образовни институции во земјава, но и на пошироката јавност, која

работи на полето на безбедносните, бидејќи трудот има посебна вредност во однос на методичко дидактичката обработка.

Прво, содржините кои се предмет на обработка се изнесени со јазичен израз кој од една страна има рафиниран академски тон, а од друга страна, истовремено импресионира со својата едноставност и наративна разбирливост.

Второ, изнесените ставови погледи, безбедносните концепти, аргументи и други факти се научно засновани, поткрепени со релевантни сознанија од домашна и странска литература,

Трето, начинот на обработка и избор на темите за обработка овозможуваат квалитетен влез на читателот до суштината на безбедноста и до субјектите во безбедносниот систем.

Четврто, во обликувањето на трудот се забележува значајна методичка и дидактичка обработка. Секоја глава содржи: преглед, кои цели треба да се постигнат, вовед, разработка на тематската целина, резиме, прашања за дискусија и дополнителна литература.

Ваквата методичко-дидактичка рамка овозможува студентите полесно да ја совладаат предметната програма и да земат активно учество во нејзината реализација.

Авторите во целост успеале во својата основна намера да ваква обемна и дифузна проблематика на коректен, јасен и едукативен начин да ја систематизираат, заокружат и претстават на идните корисници од различни професии и различно ниво на знаење. Веќе овде доаѓаме до објаснувањето зошто ова дело го гледаме како универзитетски учебник.

Одговорот е едноставен. Материјалот е многу користен за студентите од различни области од општествените и други науки, но особено е корисна и за подготовки на други истражувања, различни едукативни обуки и усовршувања во областа истражувањата во безбедноста, криминологијата, криминалистиката и др.

Оваа книга ќе биде корисна и за секој кој може да ја прочита, бидејќи покрај тоа што се работи за исклучително достапен академски материјал, може да се каже дека е енциклопедиски интердисциплинарен материјал со интердисциплинарен карактер.

Воедно книгата може да се користи како научно упатство на различни академски и други институции од безбедноста, од локалено, државно, регионално до меѓународно ниво, како и други структури кои имаат институционален и во-нинституционален карактер.

Посебно треба да се нагласи дека авторот при создавањето на оваа книга „**Основи на безбедноста-Концепциски безбедносни пристапи**“ која се издава од Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Универзитетот „Св.Климент Охридски“ на најдобар можен начин и академски исправно користи многубројна и различна литература и други извори. Тоа е еден вид на прошетка низ лавиринтите на теоријата и практиката во врска со безбедноста, така што читачот кој сака да се прошири знаењето во оваа област има можност како на дланка патоказ да навлезе во оваа научна област.

Рецензенти

Проф. д-р Трајан Гоцевски
Редовен Професор во пензија
Филозофски факултет при Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“-Скопје

Академик Проф. д-р Неџад Корајлиќ
Редовен Професор
Факултет за криминалистика, криминологија и безбедносни студии при
Универзитетот во Сараево

Проф. д-р Оливер Бакрески
Редовен Професор
Институт за безбедност, одбрана и мир при Филозофски факултет на
Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“-Скопје

Проф. д-р Марјан Николовски
Редовен Професор
Факултет за безбедност-Скопје при Универзитетот „Св.Климент Охридски“,
Битола

Биографија на авторот

Биографија на авторот

Проф. д-р Марјан Ѓуровски е Проректор на Универзитетот „Св.Климент Охридски“ и професор на Факултетот за безбедност-Скопје. На Институтот за безбедност, одбрана и мир при Филозофскиот факултет на Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“-Скопје со одбраната на докторската дисертација на тема „Анализа на современите теориско концепциски пристапи во креирање на безбедносната политика на Република Македонија“ се стекнал со звањето Доктор по општествени науки од полињата на безбедност и одбрана-безбедност. На Факултетот за безбедност во Скопје е Вонреден професор во научните области Безбедносни науки, Меѓународна безбедност и меѓународни односи. Универзитетскиот професор Ѓуровски е партнер со реализација на повеќе проекти со фондацијата „Конрад Аденауер“ , поранешен продекан за наука и развој на Факултетот за безбедност-Скопје. Тој е Претседател на Македонското политолошко друштво на Република Северна Македонија, Претседател на Комисијата за одликувања и признанија на Претседателот на Република Северна Македонија, член на Стратешкиот совет на Министерството за надворешни работи на Република Северна Македонија. Автор и коавтор на повеќе универзитетските учебници, монографии, зборници и други книги и публикации. Меѓу другото земал учество во проекти финансирани од Европската Унија, САД, УНДП, ДИ-КАФ, Фондацијата Конрад Аденауер, Фондацијата „Ханс Зајдел“ , Комората на Република Северна Македонија за приватно обезбедување и др.

Библиографија

Библиографија

- › Abbott C, Rogers P. and Sloboda 1, Global Responses to Global Threats, Oxford Research Group, June 2006.
- › Ayooob, Mohamed (1993): Squaring the Circle: Collective Security in a System of States, pp. 45-63. In: Thomas G. Weiss (ed.): Collective Security in a Changing World. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.
- › Апостолски М., „Создавање на македонската војска“, Историја, VII/2, Скопје, 1971.
- › Антољак С, Средновековна Македонија, Т. 1, Скопје, 1985.
- › Andreas P. and Price R., “From War Fighting to Crime Fighting: Transforming the American National Security State”, in International Studies Review, no. 3, 2001.
- › Barash D. P., Approaches to Peace (A Reader in Peace Studies), Oxford University Press, New York & Oxford, 2000.
- › Barroso J. M., “Europe and the challenges of globalization”, President of the European Commission, Speech given at St Antony’s College , Oxford, 11 October 2007.
- › Бакрески О., Контрола на безбедносниот сектор, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
- › Бакрески О., Координација на безбедносната заедница во Република Македонија, Филозофски факултет, Скопје, 2005.
- › Бакрески О., Координација на безбедносниот сектор, искуства и практики, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- › Betts R. K., „Fixing Intelligence”, in Foreign Affairs, Vol. 81, no. 1, 2002.
- › Beuman P., Terror and Liberalism, New York: W. W. Norton, 2003.
- › Bodansky Y, Bin Laden, Roosevelt, Calif.: Prima Publishing, 1999.
- › Bone A., ‘Conflict Diamonds: The De Beers Group and the Kimberley Process,’ in Bailes, A. and Frommelt, I. (eds) Business and Security: Public-Private Sector Relationships in a New Security Environment, Stockholm: Oxford University Press, 2004.
- › Boskovic M., Oblici organizovanog kriminaliteta i metodi suprostavljanja, Beograd, 1994.
- › Brown H., “Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy”, in A Dangerous World, Colorado: Westview Press, 1983.

- › Baric, R., "Prilagodba Sporazuma o konvencionalnim snagama (CFE Treaty)", *Medunarodne studije*, Vol. I, broj 1/2000.
- › Basic N. i Stoett P. (ur.), *Sigurnosne studije u tranziciji*, Univerzitet u Bihacu, Centar za ljudska prava i prevenciju konflikta i Univerzitet u Banja Luci, Centar za geostrateska istrazivanja, Bihac, 2003.
- › Booth K., "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, vol. 67, no. 3, 1991.
- › Bruneau T., "Controlling Intelligence in New Democracies", in *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, vol. 14, no. 3, 2001.
- › Bruneau, T. C, 'The Military in Post-Conflict Societies: Lessons from Central America and Prospects for Colombia,' in *Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding*, ed. Schnabel, A. and Ehrhart, H.-G., 233-242, Tokyo: United Nations University Press, 2005.
- › Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*, Second Edition, Harvester Wheatsheaf, London, 1991.
- › Buzan B., Waver O., and De Wilde J., *Security: A New Framework For Analysis*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publications, 1998.
- › Vankovska B., "The Human Security Doctrine for Europe: A View from Below", in *International Peacekeeping*, Vol. 14, No. 2, April 2007.
- › Ванковска Б. Реформа на безбедносниот сектор во пост-конфликтно општество: меѓу владеење на правото и градење на мирот?, материјал презентирани на конференцијата „Владеење на правото и реформите во судската власт и во безбедносните владини структури“ одржана во Скопје на 21 април 2006.
- › Ванковска Б., „Национална и/или хумана безбедност: Дилемите на пост-конфликтните општества во Југоисточна Европа“, во *Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија*, МО на РМ и Филозофски факултет, Скопје 2006.
- › Ванковска Б., *Политички систем*, Бомат Графикс, Скопје, 2007.
- › Вујаклија М., *Лексикон страних речи и изрази*, ИРО „Просвета“, Београд 1980.
- › Георгиева Л., *Менаџирање на ризиците*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- › Георгиева Л., *Творење на мирот*, Студио АДА, Скопје, 1999.
- › Гоцевски Т., Бакрески О., Славески С, *Европската унија низ призмата на европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2007.
- › Гоцевски Т., *Економика на одбраната*, Универзитетска печатница „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, 1996.
- › Гоцевски Т., *Основи на системот на националната одбрана*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.

- › Cvrtila, V., Nacionalna sigurnost neutralnih drzava Europe: politicke i geostrategijske odrednice, doktorska disertacija, Fakultet politickih znanosti, Sveuciliste u Zagrebu, 1999.
- › Duncan, S., "Relative Gains and the Pattern of International Cooperation", American Political Science Review, no.85, 1991.
- › Grizold, A., Medunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir, Fakultet politickih znanosti, Zagreb, 1998.
- › Grizold, A. (ur.), Raspotja nacionalne varnosti, FDV, Ljubljana, 1992.
- › Grizold Anton, Evropska varnost, Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, 1999.
- › Гризолд А., Словенија во изменета безбедносна средина, Министерство за одбрана на РМ, Скопје, 2006.
- › Grizold, A. „Oblikovanje Slovenske nacionalne varnosti“. In: Anton Grizold (ed.): „Razpotja nacionalne varnosti“. Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, str. 59-93. 1992.
- › Grizold, A. „The Concept Of National Security in The Contemporary World“ . International Journal on World Peace, Vol. XI (September 1994) 3,pp.37-53. 1994.
- › Grizold, A. „Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflicts Between States“. Teorija in praksa, 31, 5-6, pp. 452-468. 1994.
- › Grizold, A. „Posameznikova varnost in obvescevalne sluzbe“. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, pp. 108—115. 1996.
- › Ghzold, A. „Varnost malih drzav v okviru novega evropskega varnostnega okolja“. In: Anton Kramberger (ed.), „Slovenska Drzava, Druzba in Jcnnosi“. Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, pp. 65-74. 1996.
- › Godson R., "Organized Crime-Characteristics of Global Threat", International Organized Crime, 2002.
- › Gray S., 'Iraq's New Leaders target Private Guards', The Sunday Times, 6 June 2004.
- › Greene, O. 'Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives', Journal of Security Sector Management Volume 1, No. 1, March 2003.
- › Gurr N. and Cole B., The New Face of Terrorism: Threats from Weapons of Mass Destruction, New York: I. B. Tauris, 2002.
- › Gyarmati I. (ed.), Security Sector Governance in the Western Balkans 2004, DCAF, 2004.
- › Даскаловски С. „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 2005.

- › Даскаловски С. „Од покана до приклучување во НАТО“, Научна трибина на Институтот за одбранбени и мировни студии, Скопје, 2006.
- › Даскаловски С. „Меѓусебните односи и димензионирањето на видовите во војските на НАТО земјите-состојби и перспективи“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 2006.
- › Даскаловски С. „Создавање на нови воени сили како одговор на новите закани“, Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, 2007.
- › Даскаловски С. „Новата конфликтна средина и нејзините импликацијата на конвенционалните сили“, Современа македонска одбрана, Бр.16, Скопје, 2007.
- › Danikar G., *Nature and Deployment of Armed Forces - Turning Point Gulf War 1991*, Frauenfeld, 1992.
- › Dimitrijevic, V. „The Concept of Security in International Relations“, Beograd: Savremena Administracija. 1973.
- › Dearth D. H., „National Intelligence: Profession and Process,“ in Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, (eds.), *Strategic Intelligence: Theory and Application*, Washington, DC: Joint Military Intelligence Training Center, 1995.
- › Димишковски С, *Основи на националната одбрана на Република Македонија (воено-политички аспекти)*, НИП „Глобус“, Скопје 1996.
- › Caparini M. and Schreier F., 'Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies,' DCAF Occasional Paper No. 6, March 2005.
- › Carter A., Deutch J., and Zelikow P., "Catastrophic Terrorism," *Foreign Affairs*, 77, November/December 1998.
- › Channa J., *Security Sector Reform: Issues, Challenges and Prospects*, IISS Adelphi Paper 344, 2002.
- › Chesterman S., 'Shared Secrets: Intelligence and Collective Security', Lowy Institute Paper 10, Double Bay: Lowy Institute for International Policy, 2006.
- › Christie N.. *Crime Control as Industry*, London & New York: Routledge, 1994.
- › Cookridge E. H., Gehlen: *Spy of the Century*, New York, Random House, 2004.
- › Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in
- › Crawford (ed.). *Crime and insecurity*,. Devon: Willan, 2002.
- › Цветковски Г., *Македонскиот октопод*, Силсонс, Скопје, 2008.
- › Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in Crawford (ed.). *Crime and insecurity*,. Devon: Willan, 2002.
- › Falkenrath R. A., Newman R. D., and Thayer B. A., *America's Achilles'Heel: Nuclear, Biological, and Chemical Terrorism and Covert Attack*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.
- › Falkenrath R., "Confronting Nuclear, Biological and Chemical Terrorism," *Survival*, 40, Autumn 1998.

- › Fischer D., *Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach*, Aldershot: United Nations Institute for Disarmament Research, 1993.
- › Flanagan S. J. and Schear J. A. (ed.), *America's Global Security Agenda*, Institute for National Strategic Studies, Library of Congress, 2008.
- › Hadzic M., „Zamisao reforme sektora bezbednosti”, *Smisao reforme sektora bezbednosti (prirucnik)*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004.
- › Ханс Борн и Иан Ли, *Создавање отчетно разузнавање: Правни стандарди и најдобри практики за надзорот над разузнавачките агенции*, Скенпоинт, Осло, 2005.
- › Hanggi H. and Winkler T. (eds.), *Challenges of Security Sector Governance*, LIT: Munster, 2003.
- › Harkleroad D., „Actionable Competitive Intelligence,” briefing to SCIP Conference, Alexandria, VA, March 28, 1996.
- › Harris G., „Evaluating Intelligence Evidence,” in Ronald D. Garst, (ed), *A Handbook of Intelligence Analysis*, Washington, DC: Defense Intelligence College, 1989.
- › Hasted G. (ed.), *Controlling Intelligence*, Frank Cass, London, 2001.
- › Herman M., „Intelligence After the Cold War: Contribution to International Security?”, *Brassey's Defence Yearbook*, 1995.
- › Heymann P. B., *Terrorism and America: A Commonsense Strategy for a Democratic Society*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.
- › Haftendorn, H. „The Security Puzzle: Theory Building in International Security”. *International Studies Quarterly* 35(1), pp. 3-17. 1991.
- › Herz, John H. „Idealist internationalism and the security dilemma.” *World Politics*, 3 (1950) 2. 1950.
- › Hewedy, A. „Militarization and Security in the Middle East”, London: Pinter Publishers. 1989.
- › Hinley, F. H. „Power and Pursuit of Peace”. Cambridge University Press, Cambridge. 1963.
- › Hoffmann, S. „Weighting the Balance of Power.” *Foreign Affairs*. July 1950.
- › Hoffman B., „Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative,” *Studies in Conflict and Terrorism*, 18, October-December 1995.
- › Hoffman B., „Intelligence and Terrorism: Emerging Threats and New Security Challenges in the Post-Cold War Era”, in *Intelligence and National Security*, Vol. 11, no. 2, 1996.
- › Hoffman B., *Inside Terrorism*, New York: Columbia Univ. Press, 1998.
- › Holmqvist C, 'Private Security Companies: the Case for Regulation,' SIPRI Policy Paper, no. 9, 2005.

- › Hornqvist M., "Risk Assessments and Public Order Disturbances: New European Guidelines for the Use of Force?", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 5, 2004.
- › Hughes G. and Edwards A. (eds.), *Crime Control and Community*. Cullompton: Willan, 2002.
- › Huntington S., *The Solder and the State*, Cambridge, MA: Harvard/Belknap, 1987.
- › Hutchful E., 'A Civil Society Perspective', in Lala A. and Fitz-Gerald A.M. (eds.), *Providing Security for People: Security Sector Reform in Africa*, GFN-SSR, 2003.
- › Ивановски З. и Ангелески М., *Безбедносни системи*, „Југореклам“, Скопје, 2005.
- › Ioannides I., "European Policing? A Critical Approach to European Union Civilian Crisis Management with Special Reference to Macedonia", *Conference Proceedings "Globalization, Nationalism and Ethnic Conflicts in the Balkans and Its Regional Context"*, Belgrade: Forum for Ethnic Relations, 2007.
- › Jenkins B. M., *The Likelihood of Nuclear Terrorism*, Santa Monica, Calif.: RAND, July 1985.
- › Jeske J., „Organizirano kriminalno djelovanje stranaca i medunarodna suradnja na primjeru kriminala vezanog za drogu“, *Izbor*, Zagreb, 1/1989.
- › Jervis, R.; „Perception and Misperception in International politics“. Princeton: Princeton University Press. 1976.
- › Kissinger, H.A. „Diplomacy“. Simon & Schuster, London.1994.
- › Krause, L.B. and J.N.: „Reflections on the Economics and Politics of International Economic Organizations An“: C.F.Bergsten and L.B.Krause (eds): *World Politics and International Economics*. Washington D.C.:Brookings Institution.1975.
- › Krell, G.„The Development of the concept of security“ *Arbeitspaper 3*. Frankfurt: Peace Research Institute. 1979.
- › Kaplan R., "The Coming anarchy", *The Atlantic Monthly*, Vol.273, No.2,1994.
- › Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносна заедница на Република Хрватска“, *Современа македонска одбрана*, Министерство за одбрана, Скопје, бр. 16/2007.
- › Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносниот систем на државната заедница Србија и Црна Гора“, *Современа македонска одбрана*. Министерство за одбрана, бр. 7, 2003.
- › Котовчевски М „Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност“, *Балкански центар за мир*, Скопје, 1999.
- › Котовчевски М. „Дефендологија“, *Македонска ризница*, Куманово, 2002.
- › Котовчевски М. „Дефендологија (второ изменето и дополнето издание)“, *Македонска ризница*, Куманово, 2005.

- › Котовчевски М. „Етиологија на вооружените конфликти“, Скопје, 2007.
- › Котовчевски М., Национална безбедност на Република Македонија, I, 11,111. книга, Македонска цивилизација, Скопје, 2000.
- › Котовчевски М., Современи разузнавачки служби, Скопје, 2002.
- › Кузев С, Стратегија за одбрана, „Југореклам“, Скопје, 2001.
- › Knesel M., „Preventivno suzbijanje krivичnih djela - odbrana od opasnosti ili krivичno gonjenje“, Izbor, 3/1989.
- › Knightley P., The Second Oldest Profession: Spies and Spying in the Twentieth Century, W.W. Norton, New York, 1998.
- › Krivokapic V., Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivичnog zakonodavstva, Beograd, 1995.
- › Kuus M., “European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security”, Journal for Peace Research, vol. 39, no. 1,2002.
- › Quillen C, “A Historical Analysis of Mass Casualty Bombers,” Studies in Conflict and Terrorism, 25, September/October 2002.
- › Lab S., “Crime Prevention: Approaches”, Practices and Evaluations., Cincinatti: Anderson Publishing, 1997.
- › Laguer W., A world of secrets, New York Basic Books Inc. 1985.
- › Laqueur W., “Terror’s New Face”, Harvard International Review, 20, Fall 1998.
- › Laqueur W., No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century, New York: Continuum, 2003.
- › Law D., ‘Security Sector Reform and the Future of the Code of Conduct’, Helsinki Monitor 17, no. 2, 2006.
- › Law D., ‘Security Sector Reform in the North Atlantic Area: unfinished business’, in Reform and Reconstruction of the Security Sector, eds. Alan Bryden and Heiner Hanggi, Geneva: DCAF, 2004.
- › Law D., “Intergovernmental Organizations and their Role in Security Sector Reform”, in David Law (Ed.), Intergovernmental Organizations and Security Sector Reform, DCAF, 2007.
- › Lippman, W. “US Foreign Policy”, Boston.1943.
- › Lowenhard, P.: “Is war Inevitable”, International Journal on World Peace, March.1991.
- › Mangold, P.: “National Security and International Relations”. Rou-tledge, New York. 1990.
- › Mearsheimer, J. John, “The False Promise of International Institutions”, International Security, vol. 19, Winter no. 3, 1994/95.
- › Morgenthau, H., “Another “Great Debate”: The National Interest of the United States”, in: Vasquez, J. (ed.), Classics of International Relations, NJ: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1982.
- › Miletic, A. “National Interests in the US Theory of International Relations”, Sarajevo, Beograd: Savremena Administracija, pp. 131-169 and 193-217.1978.

- › Mlinar, Z.: "Sovereignty, Interdependence and Menace", Theory-and Practice, October-November, pp. 1163-1174.1991.
- › Malik S. K., The Quranic Concept of War, Lahore, India: Wajidalis, 1979.
- › Mandel R, Armies Without States: The Privatization of Security, Boulder: Lynne Rienner, 2002.
- › Маслеша Р., Теорије и системи сигурности, „Магистрат», Сарајево, 2001.
- › Мендел Т., Слободен пристап до информациите: Споредбен правен преглед, ПРО МЕДИА, Скопје, 2004.
- › Милевски Т., „Македонија Рубикова коцка на Балканот“, Скопје: Филозофски факултет, 2005.
- › Милевски Т., Еколошка безбедност, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- › Милошевиќ М., Систем државне безбедности, Полициска академија, Београд, 2001.
- › Митревска, М. „Кризен менаџмент“, Европа 92, Кочани, 2008.
- › Митревска М. и други. „Превенција и менаџирање на конфликти-случај Македонија“, Бомат графикс-Скопје, Скопје, 2009.
- › Митревска, М. „Цивилна одбрана“, Филозофски факултет, Скопје, 2010.
- › Митревска М. „Превентивна дипломатија и мировни операции“, Филозофски факултет, Скопје, 2010.
- › Milosavljevic B., Nauka o policiji, Prosveta, Beograd, 1985.
- › Muller H., «Terrorism, proliferation: a European threat assessment», Chaillot Paper 58, EU Institute for Security Studies, Paris, 2003.
- › Miiller-Ville B., For our eyes only? Shaping an intelligence community within the EU, Occasional Papers no. 50, Institute for Security Studies, January 2004.
- › Нацев З. и Начевски Р., Војна, мир и безбедност, Македонска ризница, Куманово, 2000.
- › Нацев З., Теориски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана, НИП Гурѓа, Скопје, 1999.
- › Nobile, M. "The Concept of Security in the Terminology of International Relations", Political Thought, October-December. 1988.
- › Nef J., Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political of Development and Underdevelopment, Second Edition, International Development Research Centre, Johannesburg, 1999.
- › Панов Б., Дејноста на кирил и Методиј во Македонија, 36. Кирил Солунски 1, МАНУ, Скопје, 1970.
- › Папазоглу Ф., Историја на хелинистичкиот период, Скопје, 1995.
- › Печар Ј., „Словенска полиција у новим дрштвено политичким приликама», Приручник, 1/1991.
- › Проева Н., Студии за античките Македонци, Скопје, 1997.
- › Пусиќ Е., Управни системи, ГЕХ Загреб, 1985.

- › Ransom H. H., *The Intelligence Establishment*, Harvard University Press, Cambridge, 1970.
- › Rapoport D. C., "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions," *American Political Science Review*, 78, September 1984.
- › Rapoport D. C., "The Fourth Wave: September 11 and the History of Terrorism," *Current History*, December 2001.
- › Richelson G., *Foreign Intelligence Organizations*, 2003.
- › Richelson J., *A Century of Spies: Intelligence in the XX Century*, Oxford University Press, Oxford, 1995.
- › Roberts B., (ed.), *Terrorism with Chemical and Biological Weapons: Calibrating Risks and Responses* Alexandria, Va.: Chemical and Biological Arms Control Institute, 1997.
- › Rosow C. J., *Globalization as Democratic Theory*, *Journal of International Studies*, Vol. 29, No. 1, 2002.
- › Schreier F. and Caparini M., 'Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies' Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces. Occasional Paper, no. 6, 2005.
- › Silverstein K., *Private Warriors*, Verso: London, 2000.
- › Singer W., 'Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and its Ramifications for International Security', *International Security* 26/3, Winter 2006/07.
- › Singer P. W., *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- › Славески С, „Интеграцијата на земјите од Западен Балкан во евроатлантските структури: Прилог кон регионалната безбедност“, во *Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија*, МО на РМ, Скопје, 2006.
- › Славески С, *Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции*, Дигипринт, Скопје, 2003.
- › Slaveski S., "Security of information - precondition for membership of the Republic of Macedonia to NATO", in *Macedonia in NATO*, Ministry of Defence of the Republic of Macedonia, Skopje, 2003.
- › Slaveski S., „The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia“, *Macedonian Affairs*, Vol. IV, No. 9, March 2003.
- › Schiffer, W.: "The Legal Community of Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization". Columbia University Press, New York. 1954.
- › Shultz, R., Roy G., Ted G. (eds.): "Security Studies for the 1990's". Washington D.C., New York: Brassey's.
- › Stein Wrightson, Patricia and Alice Ackemiann (1994) in: Michael T. Klare (ed.) *Peace and World Security Studies* 1994.

- › Symonides, J. "The General State of European Security". In: Robert D. B., F. Stephen L.(ed.): "Conventional Arms Control and East-West Security". Clarendon Press, Oxford, New York. 1989.
- › Стајиќ М., „Безбедноста и заштитата на класифицираните информации кои се чуваат, обработуваат и пренесуваат преку комуникациско-информатички системи“, Современа македонска одбрана, бр. 11, јуни 2005.
- › Стаменковски А., Менаџмент со одбраната, Ѓурѓа, Скопје, 2004.
- › Стевковски Л., „Предизвиците за современото разузнавање“, во Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.
- › Стојановски, Полицијата во демократското општество, „2 Август“, Штип „Астор“ ДОО Скопје, 1997.
- › Стојчев В., Воена историја на Македонија, Сојузот на друштвата на историчарите на Република Македонија и Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“, Скопје, 2000.
- › Smith A. K., Turning on the DIME: Diplomacy's Role in National Security, The Strategic Studies Institute, October 2007.
- › Smith A., "The Ethnic Sources of Nationalism", Survival, Vol. 35, No. 1., 1993.
- › Sparks R., "Perspectives on risk and penal politics", in Hope T, Sparks R (eds.), Crime, Risk and Insecurity., London: Routledge, 2000.
- › Stern J., The Ultimate Terrorists, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1999.
- › Stojanovic Z., "Organizovane forme kriminaliteta", Bezbednost i DSZ, Beograd, 5/1990.
- › T. Parsons, Drustva-Evoluciski i poredbeni pristup, August Cesarec, Zagreb, 1998
- › Tatalovic S. i Bilandzic M., Osnove nacionalne sigurnosti, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2005.
- › Tatalovic S., „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, u: Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu, Banja Luka, 2004.
- › Talatovic S.: Nacionalna i medjunarodna sigurnost, Zagreb, 2006.
- › Трапанс Ј. А., „Безбедносните реформи во Македонија“, во Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.
- › Шанев Р., „Законот за класифицирани информации - новина во нашето законодавство“, Одбрана, бр. 96, април 2004.

- › Шкариќ С, Македонија на сите континенти (мир, демократија, геополитика), Унион трејд, Скопје, 2000.
- › Wendt A., *Anarchy Is What States Makes of It: The Social Construction of Power Politics*, International Organization, Vol. 46, no. 2, 1992.
- › Winkler, T., "Central Europe and Post-Cold War European Security Order", u: Jacob Kipp (ur.), *Central European Security Concerns*, Frank Cass, London, 1993.
- › Wolfers, A. *National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.
- › Wacquant L., "The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-liberalism", *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9/2001.
- › Waver O., Buzan B., Kelstrup M. and Lemaitre P., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, St. Martins's Press, New York, 1993
- › Warner M., "Wanted: A Definition of Intelligence", in *Studies in Intelligence*, vol. 46, no. 3, 2002.
- › Wilkinson P., "Terrorist Targets and Tactics: New Risks to World Order", *Conflict Study*, 236, Washington: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, December 1990.
- › Wolf P., "О Правним и социјалним основama egzistencije i zadacima njemacke vojske", vo *Polemos*, Casopis za interdisciplinary istrazivanja rata i mira, Hrvatsko sociolosko drustvo i Jesenski & Publishing House, Sv. 4, broj 1(7), Zagreb, sijecan-lipanj, 2001.
- › Woodhouse T., and Ramsbotham O., 'Cosmopolitan Peacekeeping and the Globalization of Security'. *International Peacekeeping*, vol. 12, no. 2, 2005.
- › Wulf H., *Internationalizing and Privatizing War and Peace.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.
- › Woifers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol" *Science Quarterly*, Vol. 67, No.4. December 1952, pp. 167-168. 1952.
- › Wolfers. A. "National Security as an ambiguous Symbol". *Discord and Collaboration* 7. Baltimore: John Hopkins University. 1962.

Извештаји, списанија и други публикации

- › A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United Nations, 2004.
- › United Nations Development Program, *Human Development Report*, 1994.
- › United Nations, Brahimi Report, 'Report of the Panel on United Nations Peace Operations', Doc. A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000.
- › *Security Sector Reform In Post-Conflict States Critical To Consolidating Peace: Report Needed Aimed At Improving Un Effectiveness*, Security Council Says',

- › UN Doc. SC/8958, 20 February 2007.
- › UNSC, 'Statement by the President of the Security Council', UN Doc. S/PRST/2007/3, 21 February 2007.
- › Global Trends 2025: A Transformed World, National Intelligence Council, November 2008.
- › Congressional Research Service report for Congress, Homeland Security: Intelligence Support, updated 4 March 2004.
- › National Commission on Terrorism, Countering the Changing Threat of International Terrorism, Report of the National Commission on Terrorism, Washington: GPO, 2000.
- › U.S. Army War College Guide to National Security Issues (National Security Policy and Strategy), Volume II, 3rd Edition, June 2008.
- › Working Table III, Security and Defence Issues The SSR: The SSR, Regional Conference, Bucharest, 25-26 October 2001.
- › OECD, 'The OECD DAC Handbook on SSR: Supporting Security and Justice', Paris: OECD, 2007.
- › European Commission, 'Enlargement - Accession criteria', European Commission, 4 September 2007.
- › European Union, 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy', Brussels, 12 December 2003.
- › Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Control of internal security services in Council of Europe member states', Recommendation 1402, 1999.
- › Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Committee of Ministers draft recommendation on the European code of police ethics', Opinion No. 223, 14 March 2001.
- › Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Democratic oversight of the security sector in member states', Recommendation 1713, 2005.
- › Final Communiqué: Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers Session', 14 June 2007.
- › Study on NATO Enlargement, September 1995.
- › The Ministry of Defence Policy Papers: Defence Diplomacy, Paper no. 1, 2004.
- › DCAF, 'Defence Institution Building: Papers Presented at the Conference on the 2005 Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB), 2005.
- › Прирачникот за парламентарци, бр. 5, Женевски центар за демократска контрола на вооружените сили и Интер-парламентарната унија, Београд, 2003.
- › Извештај за напредокот на Република Македонија - 2008, Комисија на Европските заедници, СЕЦ (2008) 2695, Брисел, 5 ноември 2008.

- › Годишен извештај за активностите на Дирекцијата за спречување перње на пари (1 јануари 2007 година - 31 декември 2007).
- › Гласник за обезбедување, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, април, 2007.

Нормативни акти и други документи

- › Устав на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 52/91, 1/92; 31/98; 91/01 и 84/03).
- › Закон за управување со кризи („Службен весник на РМ“ бр. 29/05).
- › Закон за одбрана („Службен весник“ бр. 42/01 и 5/03).
- › Закон за внатрешни работи („Службен весник на РМ“ бр. 19/95, 15/97, 55/97, 38/2002, 33/2003, 19/2004 и 51/2005).
- › Закон за полиција („Службен весник на РМ“ бр. 114/06)
- › Закон за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на РМ“ бр.58/00).
- › Закон за Агенцијата за разузнавање („Службен весник на РМ“ бр. 19/95).
- › Закон за Царинска управа („Службен весник на РМ“ бр. 46/04, 81/05, 107/07 и 103/08).
- › Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело („Службен весник на РМ“ бр. 13/08).
- › Закон за финансиска полиција („Службен весник на РМ“ бр.55/07).
- › Закон за надзор на државната граница („Службен весник на РМ“ бр. 71/06).
- › Закон за заштита и спасување („Службен весник на РМ“ бр.36/04).
- › Закон за Народен правобранител („Службен весник на РМ“ бр. 60/03).
- › Закон за судовите („Службен весник на РМ“ бр.58/2006).
- › Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РМ“ бр.38/2004).
- › Закон за кривична постапка („Службен весник на РМ“ бр. 15/97).
- › Закон за државното правобранителство („Службен весник на РМ“ бр.87/07).
- › Закон за детективска дејност („Службен весник на РМ“ бр. 80/99, 66/07 и 86/08).
- › Закон за обезбедување на лица и имот („Службен весник на РМ“ бр. 80/99).
- › Закон за класифицирани информации („Службен весник на РМ“, бр. 9/04).
- › Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер („Службен весник на РМ“ бр. 13/06).

- › Кодекс на полициска етика („Службен весник на РМ“ бр. 72/07).
- › Уредба за безбедност на лица корисници на класифицирани информации („Службен весник на РМ“, бр. 82/04).
- › Уредба за административна безбедност на класифицирани информации („Службен весник на РМ“ бр. 82/04).
- › Деловник за работа на Собранието на РМ („Службен весник на РМ“ бр. 60/02).
- › Деловник за работа на Владата на РМ („Службен весник на РМ“ бр. 58/06).
- › Правилник за вршење на работите на Дирекцијата за безбедност и контраразузнавање бр. 10-4922 од 15.09.1998 .
- › Националната концепција за безбедност и одбрана („Службен весник на РМ“, бр. 40/2003).
- › Стратегијата за одбрана на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 8/1992).
- › Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ, 2004.
- › Стратегијата за реформи во полицијата, МВР, Скопје, декември 2004.
- › Стратешки план на МВР 2008-10, МВР, Скопје, 2007.

Материјали од интернет

- › <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/>.
- › www.dni.gov/nic/NIC2025jproject.html
- › <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>.
- › www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf
- › www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/
- › <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
- › www.vbs-ddps.ch/internet/vbs/en/home.html
- › www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/
- › www.pco-bcp.gc.ca/docs/Publications/NatSecurnat/natsecurnate.pdf
- › www.carlisle.army.mil/ssi/pdf/PUB332.pdf
- › www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm
- › www.hri.org/docs/ECHR50.html
- › <http://www.dcaf.ch/oversight/>
- › [www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/I_21 .pdf](http://www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/I_21.pdf)
- › www.un.org/secureworld/report2.pdf
- › www.stabilitypact.org/hnp^/www.oecd.org/dac/conflict/if-ssr
- › www.cesd.org/natonotes/notes37annex.htm www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta05/EREC www.dcaf.ch/unssr/_events.cfm?navsub
- › <http://www.nato.int/docu/basicxt/b060407e.pdf>.

- > www.ohchr.org/english/about/publications/docs/ruleoflaw-Vetting_en.pdf
- > www.csis-scrs.gc.ca/en/priorities/security_screening.asp www.security.govt.nz/sigs/html/chapter5.html
- > [www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation S.DVA/](http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation%20S.DVA/)
- > www.fas.org/sgp/library/moynihan/index.html
- > www.fas.org/sgp/isoo/guidelines.html
- > www.mvr.gov.mk
- > www.usppft.gov.mk
- > <http://www.privacyinternational.org/foi>
- > <http://www.mod.uk/aboutus/staff/sofs/htm> http://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Republike_Hrvatske http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/politika_1106.htm

---

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

355.02(075.8)

ЃУРОВСКИ, Марјан

Основи на безбедност : концепциски пристапи / Марјан Ѓуровски. - Битола : Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија : Универзитет "Св. Климент Охридски", 2021. - 204 стр. : илустр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 189-203

ISBN 978-608-4648-70-3 (Фодација Конрад Аденауер)

ISBN 978-9989-870-87-3 (Универзитет "Св. Климент Охридски" - Битола)

а) Безбедност -- Концепти -- Високошколски учебници

COBISS.MK-ID 56024325

ISBN 978-608-4648-70-3
ISBN 978-9989-870-87-3